www.virtual-projecti.eu

O poveste impresionantă despre curaj şi tenacitate.
– Cyril Conolly, *The Times*

SLAVOMIR RAWICZ

Întoarcerea acasă

POVESTEA ADEVĂRATĂ
A UNUI DRUM ANEVOIOS SPRE LIBERTATE

CORINT

SLAVOMIR RAWICZ (1915–2004) s-a născut la Pinsk, în Polonia. În anul 1939, la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, era ofițer de cavalerie. Arestat de poliția secretă sovietică, a fost condamnat la douăzeci și cinci de ani de muncă silnică și trimis în Siberia. Cartea *Întoarcerea acasă* este povestea evadării sale împreună cu alți șase deținuți curajoși și a lungului lor drum spre libertate. După război, Slavomir Rawicz s-a stabilit în Marea Britanie. Din 1975, a început să țină o serie de conferințe; a corespondat, de asemenea, cu oameni din întreaga lume, impresionați de povestea sa.

SLAVOMIR RAWICZ

ÎNTOARCEREA ACASĂ

POVESTEA ADEVĂRATĂ A UNUI DRUM
ANEVOIOS SPRE LIBERTATE

Original: *The Long Walk* (1956)

Traducere de:
VERONICA HALINSCHI și LIA DECEI

Cuvânt-înainte de:
STEJĂREL OLARU

virtual-project.eu

Editura: CORINT
2012

Cuvânt-înainte

Peste câte obstacole poate trece în viață un om? Câte piedici, câte stavile îi pot sta în cale pentru a-i pune la încercare tăria de caracter? În cartea lui, Slavomir Rawicz răspunde la aceste întrebări cât se poate de simplu: suferința pe care o poate îndura omul uneori pare fără margini, pare că e nesfârșită, dar și curajul lui poate fi nemăsurat.

În tinerețea lui, Slavomir Rawicz, ofițer de cavalerie polonez, este forțat de împrejurări să treacă printr-o aventură de proporții vaste. Arestat în 1939, tânărul ofițer cunoaște torturile detenției, fiind schingiuit de ofițerii NKVD care încercau să demonstreze că spiona împotriva URSS. Condamnat la 25 de ani de muncă silnică, Slavomir Rawicz ajunge în februarie 1941, după un adevărat marș al morții care a durat câteva luni, în Lagărul 303 din Siberia, la sud de Cercul Polar Arctic, nu departe de orașul Iakutsk. Însă aventura lui abia acum începe.

Toți bărbații tineri aflați în *gulag,* în putere și care nu-și doresc propria moarte, trebuie să se gândească la evadare, mărturisește eroul cărții la un moment dat, iar acest gând a încolțit și în mintea lui. Cum poți însă evada dintr-o închisoare care aparent se numește Lagărul 303, dar în realitate poartă numele Siberia? Pentru că în timp ce fuga din lagăr era relativ simplă, fuga din Siberia părea imposibilă. *Întoarcerea acasă* este, de fapt, o pasionantă descriere a acestei lungi evadări, nu doar dintr-un lagăr sovietic, ci dintr-o regiune ostilă, apoi dintr-o țară dușmănoasă. Iubind libertatea la fel de mult ca viața, Rawicz și tovarășii lui fugari traversează Siberia înghețată, Mongolia și neîndurătorul deșert Gobi, Tibetul, apoi asprul lanț muntos Himalaya, pentru a ajunge în India și a fi salvați, în final, de soldații britanici. Prețul pe care l-au plătit a fost mare, trei dintre ei pierzându-și viața pe un drum lung de aproape 6.500 de kilometri.

Slavomir Rawicz nu a scris o carte de călătorii. Cu siguranță, drumul periculos pe care l-a străbătut împreună cu tovarășii lui i-ar fi putut inspira și grandoare. Autorul ar fi putut descrie peisaje maiestoase văzute de puțini ochi de-a lungul timpului, însă nu a făcut-o. O recunoaște și acceptăm argumentul pe care îl invocă

atunci când mărturisește că, în definitiv, orice formă de relief a reprezentat un obstacol în calea lor spre libertate. Descrie însă cu acuratețe împrejurările și sentimentele care i-au ținut împreună de-a lungul tuturor aventurilor, statornicia convingerilor lor, prietenia dintre acești oameni bătuți de soartă, aflați la capătul puterilor și care nu doreau decât să rămână alături unul de celălalt până la capăt.

Rawicz nu este genul de scriitor consacrat de o operă vastă, nu este un literat, iar cartea sa nu este un roman. De altfel, nici nu are pretenția de a se recomanda astfel. *Întoarcerea acasă* este pur și simplu o carte autobiografică scrisă însuflețitor. Însă autorul a devenit mai cunoscut decât mulți literați după apariția cărții în 1956, de vreme ce a fost tradusă în zeci de limbi străine și a devenit imediat bestseller. Autorul ar fi putut să-l facă gelos pe succesul lui până și pe Henri Charrière, care abia treisprezece ani mai târziu își va publica în Franța la fel de celebrul *Papillon*. Cu eroi care au povești de viață și conduite diferite, dar care aleargă după aceeași mult dorită libertate, cele două cărți autobiografice și autorii lor au avut cumva destine asemănătoare. Slavomir Rawicz a fost acuzat la un moment dat că nu el a fost cel care a făcut lunga și temerara călătorie din Siberia până în India, ci un alt tânăr ofițer polonez, în timp ce lui Henri Charrière i-a fost imputată veridicitatea cu care descrie evenimentele și chiar și închisorile prin care ar fi trecut. Hollywoodul însă le-a ecranizat cu succes pe amândouă, iar cititorul român care trebuie să fi citit *Papillon* cu mulți ani în urmă are în sfârșit la îndemână *Întoarcerea acasă* datorită Editurii Corint.

Dacă a fost sau nu Slavomir Rawicz adevăratul erou din povestea pe care o veți citi contează mai puțin, din moment ce călătoria, spun martorii care se aflau în India în momentul sosirii grupului de fugari, chiar a avut loc. Așadar, este o poveste adevărată, iar meritul autorului polonez este acela că a descris-o într-o manieră care ne provoacă, ne inspiră, sădind în sufletele noastre, ale cititorilor, sentimentul că insuportabilul se poate suporta, iar irealizabilul se poate realiza.

Stejărel Olaru

Slavomir Rawicz îi este profund recunoscător lui Ronald Downing, care l-a ajutat să scrie această carte.

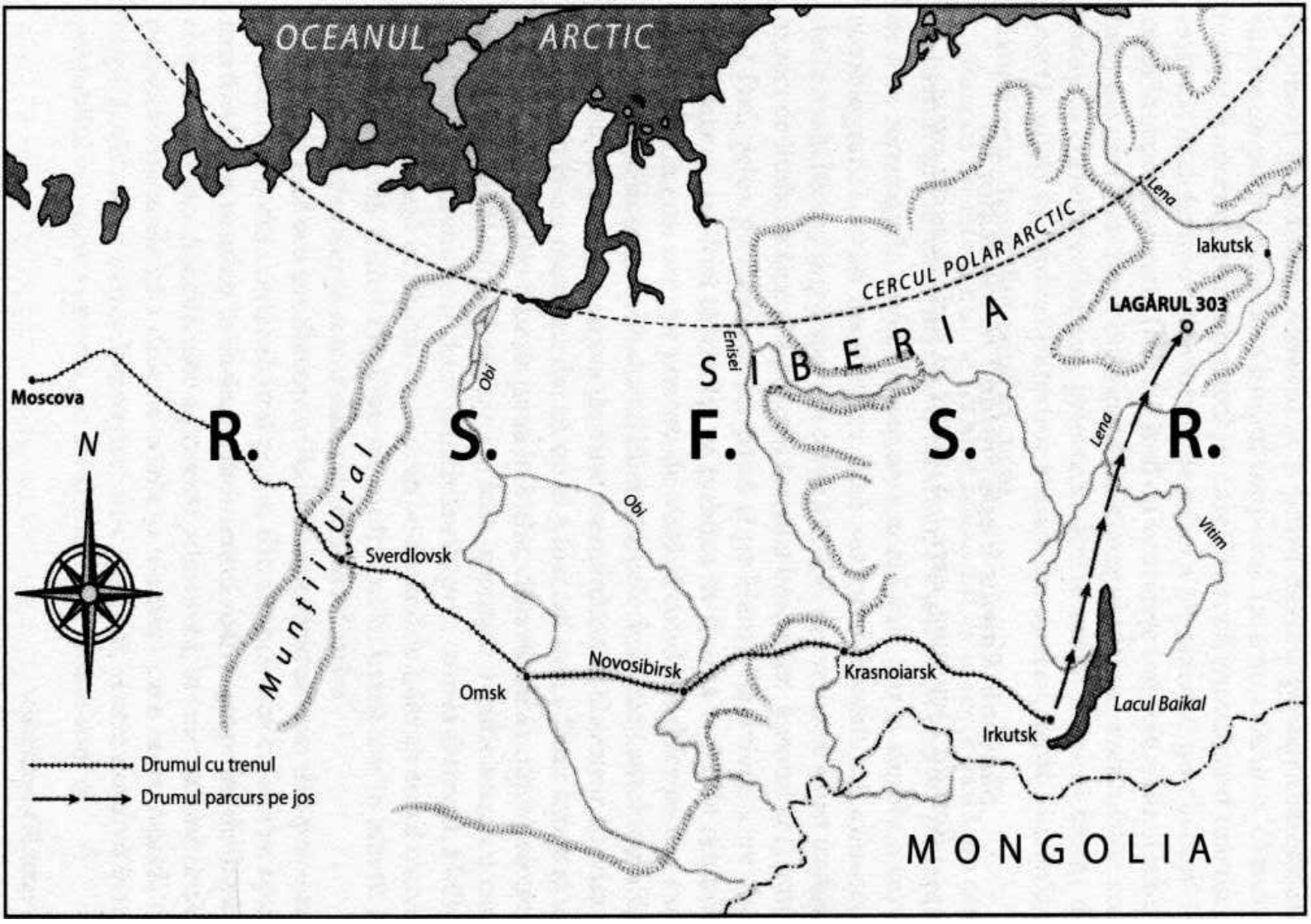
OCEANUL ARCTIC
CERCUL POLAR ARCTIC
Lena
Iakutsk
LAGĂRUL 303
SIBERIA
Enisei
Obi
Moscova
R. S. F. S. R.
N
Munții Ural
Sverdlovsk
Obi
Lena
Vitim
Novosibirsk
Omsk
Krasnoiarsk
Irkutsk
Lacul Baikal
Drumul cu trenul
Drumul parcurs pe jos
MONGOLIA

1. Harkov și Lubianka

Era aproximativ ora nouă, într-o zi rece de noiembrie, când am auzit cheia răsucindu-se în broasca de la ușa celulei mele din închisoarea Lubianka, iar doi gardieni laţi în spate au dat buzna înăuntru. Până atunci mă plimbasem încet în cerc, ţinându-mi cu mâna stângă pantalonii, în stilul de acum caracteristic deţinuţilor, deoarece ruşii, ingenioşi, ne dăduseră pantaloni fără nasturi sau măcar o bucată de sfoară, pornind de la presupunerea, nu lipsită de temei de altfel, că un om preocupat să îşi ţină nădragii pe el va avea un handicap serios dacă încearcă să evadeze. M-am oprit auzind cum se deschide uşa şi am rămas nemişcat lângă perete atunci când au intrat cei doi gardieni. Unul dintre ei stătea chiar lângă uşă, iar celălalt a făcut doi sau trei paşi înăuntru.

— Vino, a spus. Mişcă-te.

Această zi – în care se împlineau douăsprezece luni de când fusesem arestat la Pinsk, la 19 noiembrie 1939 – avea să fie importantă pentru mine. Urma să fiu escortat la proces, în faţa Curţii Supreme de Justiţie sovietice. Aici, la Moscova, în timp ce îmi târâm picioarele pe coridoarele înguste ale închisorii Lubianka flancat de cei doi gardieni, nu eram decât un om aproape lipsit de identitate, înfometat, îngrozitor de singur şi care încerca să reziste în acel loc rece şi umed şi să treacă peste ostilitatea şi bănuielile autorităţilor. Exact cu un an în urmă, când membrii poliţiei secrete sovietice dăduseră buzna în casa părinţilor mei din Pinsk, unde mama organizase o petrecere de bun-venit în cinstea mea, eu eram locotenentul Rawicz din cavaleria poloneză, aveam douăzeci şi patru de ani, eram zvelt şi inteligent, purtam o uniformă bine croită, pantaloni de călărie şi eram încălţat cu cizme lustruite. Condiţia mea actuală era un omagiu adus brutalităţii fără sfârşit şi rafinamentului anchetatorilor NKVD (poliţia secretă sovietică) din Minsk şi Harkov. Prin durere, mizerie şi degradare, ei încercau să transforme un bărbat într-un animal care cerşeşte îndurare.

Aerul a devenit şi mai rece de îndată ce am mai cotit o dată pe coridor, am mai coborât nişte trepte şi am intrat într-o curte

pietruită. Mi-am tras pantalonii în sus și am grăbit pasul pentru a ajunge din urmă gardienii, care nu scoseseră niciun cuvânt de când părăsisem celula. După ce am ajuns în partea cealaltă a curții, ne-am oprit în fața unei uși masive. Unul dintre ei m-a tras înapoi apucându-mă de bluza ponosită care, împreună cu pantalonii, forma costumul meu de deținut. Au înaintat în timp ce ușa se deschidea și m-au aruncat în brațele altor doi bărbați îmbrăcați în uniformă care au început imediat să mă pipăie căutând arme ascunse. În continuare nimeni nu a scos niciun cuvânt. Am fost escortat în fața altei uși din acea clădire. Aceasta s-a deschis parcă la un semnal secret și am fost împins înăuntru. Ușa era încadrată de niște draperii, iar eu am fost îmbrâncit prin acestea. Ușa s-a închis în spatele meu. Doi gardieni, alții de data aceasta, s-au așezat în spatele meu și au început să mă privească atent.

Camera era mare și călduroasă. Pereții erau zugrăviți în alb. Chiar în mijlocul încăperii se afla o masă lungă de lemn. De fapt, în afară de această piesă de mobilier, camera era goală. De cealaltă parte a mesei se aflau vreo cincisprezece oameni, dintre care zece erau îmbrăcați în uniformele albastre ale NKVD, iar restul în haine civile. Erau relaxați, vorbeau, râdeau, gesticulau și fumau. Niciunul dintre ei nu s-a sinchisit să se uite la mine.

După circa zece minute, mi-am mișcat picioarele încălțate în pantofi de pânză (aveau găuri pentru șireturi, dar nu și șireturi) pe parchetul proaspăt lustruit, întrebându-mă dacă nu cumva s-a făcut o greșeală. „Cineva a făcut o gafa”, mi-am spus. Până la urmă, eu nici măcar nu ar fi trebuit să mă aflu acolo. După aceea, un căpitan NKVD le-a comandat gardienilor „Pe loc repaus”. I-am auzit pocnind din călcâie în spatele meu.

Stăteam acolo, încercând să nu par agitat, și mă uitam în jur. Mi-am dat seama, cu surpriză, că era pentru prima dată în aceste luni istovitoare când mă bucuram cât de cât de o experiență nouă. Totul era foarte curat. Atmosfera era prietenoasă. Aproape că simțeam cum intru în contact cu lumea din afara închisorii. Câțiva oameni au ieșit și au intrat în această încăpere, au râs și au discutat cu cei aflați la masă, care își sprijineau coatele pe minunata față de masă din pluș roșu. Cineva l-a întrebat pe un maior NKVD când pleacă în concediu.

Am auzit chiar și discuții joviale despre familia altcuiva. Un bărbat îmbrăcat într-un costum gri impecabil, în stil occidental, arăta ca un diplomat de succes. Toată lumea părea că are ceva să-i spună. Îl strigau Mișa, iar eu aveam să mi-l amintesc mult timp de acum încolo. De fapt, nu aveam să îl uit niciodată.

Pe peretele din fața mea, cel din spatele mesei, se afla stema Uniunii Sovietice, confecționată din ipsos și frumos colorată. De o parte și de alta a ei se găseau portretele conducătorilor ruși, iar deasupra lor trona profilul sever al lui Stalin. Aveam ocazia acum să mă uit mai atent în jur. Nimeni nu se ocupa de mine. Am schimbat mâna cu care îmi țineam pantalonii. Am observat că în această cameră erau trei intrări acoperite de draperii. Pe masa cea lungă exista un singur telefon. Chiar în centrul mesei, pe un cadru din alabastru sau marmură, se aflau un suport de stilouri demodat în formă de ancoră cu două vâsle încrucișate și o călimară cu cerneală.

În tot acest timp, conversația banală îmi răsuna în urechi, mie, cel căruia nu îi mai fusese adresat cu prietenie niciun cuvânt de un an de zile, cel care se adâncise din ce în ce mai mult în depresie din cauza ordinului de tăcere deplină aplicat în închisoare. Tocmai de aceea, ziua mi s-a părut memorabilă.

Stăteam acolo, îmbrăcat în uniforma mea de pușcăriaș murdară și lipsită de formă, și nici nu îmi dădeam seama de discrepanța imensă dintre mine și toți acei ruși îmbrăcați la patru ace și plini de viață. Mândria ofițerului de cavalerie polonez fusese primul lucru pe care îl distruseseră în urmă cu zece luni, la Minsk. Se întâmplase exact înainte de primul interogatoriu la care fusesem supus. Ofițerii ruși se învârteau în jurul meu rânjind, în timp ce eu eram obligat să mă dezbrac de uniformă, de cămașa mea fină și să îmi dau jos cizmele, șosetele și lenjeria. Stăteam acolo, în fața lor, lipsit de demnitate, rușinat până în măduva oaselor, știind plin de teamă că acesta avea să fie începutul tuturor nenorocirilor care urmau să se abată asupra mea. După ce m-au analizat atent și au râs, s-au întors cu spatele la mine. Abia atunci, după o lungă perioadă de timp, mi-au fost aruncați pantalonii și *rubașka,* cămașa rusească. După ce am tras pe mine acei pantaloni blestemați, pe care îi uram din suflet, am auzit pentru prima dată chestionarul care avea să devină centrul vieții mele

din pușcărie.

Numele? Vârsta? Data nașterii? Locul nașterii? Numele părinților? Naționalitatea lor? Ocupația tatălui? Numele de fată al mamei? Naționalitatea ei? Întrebările erau întotdeauna aceleași. Ele mi-au fost puse la început în aceeași ordine în care erau trecute și pe documentele investigatorilor. La primele interogatorii a fost chiar plăcut. Îmi dădeau cafea și nu păreau să realizeze lipsa de îndemânare cu care țineam cana cu singura mea mână liberă. Unul dintre ei mi-a oferit la un moment dat o țigară și s-a întors politicos către mine pentru a mi-o aprinde, văzând că îmi este destul de greu să fac asta cu o singură mână.

Apoi au venit celelalte întrebări. Cele periculoase.

— Unde te aflai pe 2 august 1939?

— Eram ofițer în armata poloneză, care fusese mobilizată și trimisă la granița de vest pentru a se opune unui posibil atac german, am spus.

— Dar, ziceau ei, cunoșteai estul Poloniei foarte bine. Familia ta locuia la Pinsk. Chiar lângă granița Poloniei cu Uniunea Sovietică, nu-i așa? Era destul de simplu pentru un tânăr educat ca tine să treacă dincolo, nu?

Negam cu vehemență acest lucru, încercând să îmi șterg din minte toate acele momente când, adolescent fiind, mergeam în satele rusești aflate chiar dincolo de graniță. După aceea, doi dintre ei începeau să alterneze întrebările pe care mi le puneau din ce în ce mai repede. Îmi ziceau câteva nume de sate rusești aflate la graniță.

— Știi locul X sau Y? Cu siguranță l-ai cunoscut pe omul acesta. Știm că ai făcut-o. Știm ce s-a întâmplat între voi. Ai lucrat pentru *Dwojka* (serviciul secret al armatei poloneze)?

— Vorbești limba rusă fluent?

— Da, mama mea este rusoaică.

— Te-a învățat limba rusă?

— Da, de când eram mic copil.

— Cu siguranță cei de la *Dwojka* erau încântați să aibă printre ei un ofițer polonez care vorbea bine rusa și putea să spioneze pentru ei, nu-i așa?

— Nu. Am fost ofițer de cavalerie. Am luptat în vest, nu în est.

Apoi venea fraza de încheiere. La acest prim interogatoriu a fost spusă într-o manieră prietenească. Mi-a fost pus în față un document și mi s-a așezat în mână un stilou.

— Acesta, a spus zâmbind maiorul NKVD, este chestionarul la care tocmai ai răspuns. Semnează aici și nu te vom mai deranja.

Nu am semnat. Am spus că nu puteam semna un document al cărui conținut îmi era necunoscut. Maiorul a rânjit și a dat din umeri.

— *Vei semna,* știi – într-o zi o vei face. Îmi pare rău că nu vrei să o faci acum. Foarte, foarte, foarte rău.

Așa a început războiul nervilor dintre Slavomir Rawicz și agenții NKVD. Mi-am dat seama destul de repede că nu dețineau nicio informație incriminatoare referitoare la mine. Ei știau numai ce era scris în dosarul meu militar și ce mai reușiseră să afle la Pinsk despre trecutul familiei mele. Acuzațiile lor se bazau în totalitate pe convingerea că toți polonezii aparținând claselor mijlocie și superioară care locuiau la granița cu Uniunea Sovietică erau spioni, oameni care încercau pe ascuns să amâne ziua eliberării sovietice. Nu cunoșteam niciunul dintre locurile menționate de ei, niciunul dintre oamenii despre care ei spuneau că-mi erau aliați. Au existat momente în care am dorit atât de mult să scap de tortura aceea fizică și sufletească încât aș fi fost dispus să mărturisesc că îi cunosc pe toți acei străini de care îmi vorbeau. Dar nu am făcut-o. Simțeam că recunoașterea unui astfel de lucru mi-ar fi fost fatală.

Marea închisoare cu ziduri de piatră de la Harkov și-a deschis porțile pentru mine în aprilie 1940. Chiar dacă eram obișnuit cât de cât cu tratamentul riguros la care fusesem supus la Minsk, eram departe de a fi pregătit pentru ororile de la Harkov. Aici activa un maior NKVD genial și fenomenal, poreclit Taurul. Cântărea aproximativ 100 de kilograme. Avea părul roșu, care îi creștea pe cap, piept și pe brațele uriașe. Avea un corp lung și puternic, picioare scurte și robuste și brațe lungi și grele. Capul lui, cu o față congestionată, se sprijinea pe un gât gros. Își luase foarte în serios slujba de investigator-șef. Îi ura din suflet pe deținuții care refuzau să capituleze. Și cu siguranță mă ura și pe mine. Și, chiar și acum, dacă aș putea, l-aș ucide fără să clipesc.

Taurul era ceva special chiar și pentru NKVD. Își conducea

interogatoriile ca un chirurg eminent, demonstrându-și întotdeauna abilitățile în fața ofițerilor mai tineri, care se strângeau în jurul lui precum studenții de la medicină în sala de operație. Metodele folosite de el erau, cu siguranță, ingenioase. Procesul de distrugere psihică a deținuților dificili începea în *kișka,* o celulă ca un horn, în care intra un singur om și în care puteai ajunge numai coborând aproximativ jumătate de metru. Înăuntru nu putea sta decât o singură persoană. Pereții rotunzi te făceau să te simți ca și cum ai fi închis într-un coșciug de piatră. La 10 metri deasupra podelei exista un geam mic, prin care pătrundea o lumină difuză. Ușa se deschidea numai pentru a-i permite unui deținut să fie dus la întâlnirea cu Taurul. Excretam din picioare și stăteam în propria mizerie. *Kișka* nu era niciodată curățată, iar eu mi-am petrecut șase luni într-o asemenea celulă la Harkov. Înainte de fiecare întâlnire cu Taurul, eram dus la „dușuri" – o cameră micuță dotată cu o pompă. Nu exista nimic altceva. Nici măcar săpun nu era acolo. Trebuia să mă dezbrac și să dau cu apa rece peste haine, să le frec bine, să le storc și apoi să mă îmbrac din nou, lăsându-le să se usuce pe mine.

Întrebările erau întotdeauna aceleași. Proveneau din același teanc de documente care mergeau cu mine din închisoare în închisoare. Dar Taurul, spre deosebire de ceilalți, era foarte hotărât să obțină semnătura mea. Înjura cu o fluență și o patimă nemaipomenită. Își pierdea des cumpătul. Într-o zi, după ore întregi în care mă amenințase și țipase la mine, și-a scos arma din dotare. Cu ochii strălucitori și cu venele umflate pe gât, s-a apropiat de mine și mi-a lipit țeava pistolului de tâmplă. A rămas așa aproximativ 30 de secunde, timp în care eu am așteptat nemișcat și cu ochii închiși. După aceea, s-a dat puțin în spate și m-a lovit cu patul pistolului în falca dreaptă. Mi-a rupt toți dinții de pe partea aceea. Ziua următoare, cu fața umflată și cu gura încă sfâșiată și sângerândă, m-am întâlnit din nou cu el. Zâmbea. Ceata de admiratori se uita cu interes la ceea ce făcuse.

— Pari strâmb, mi-a zis.

Și m-a lovit cu patul pistolului și în partea cealaltă. Mi-a rupt dinții și de data aceasta.

— Asta ar trebui să îți îndrepte fața, a spus.

Apoi a venit ziua în care mi-a ras părul de pe creștetul capului pe o porțiune de dimensiunea unei monede. Am fost interogat patruzeci și opt de ore, timp în care am stat cu fundul pe marginea unui scaun, iar soldații ruși mi-au lovit capul cu degetul o dată la două secunde exact în locul în care fusesem ras mai devreme. Taurul răcnea la mine punându-mi întrebări, se uita cu plăcere la spectacolul grotesc și făcea presiuni asupra mea să semnez acel document blestemat.

După interogatoriu am fost dus înapoi în *kișka,* unde am rămas pentru multe ore îngrozitoare pe jumătate adormit, înconjurat de propria mizerie. Aleseseră o denumire potrivită pentru celulă – *kișka* – care în traducere înseamnă „intestin" sau „maț". Imediat ce mi-am revenit – după am reușit să-mi îndoi din nou genunchii obosiți și să mă ridic –, am început să mă gândesc obsesiv la Taur. El era centrul universului meu. O dată sau de două ori s-a întâmplat ca un gardian să îmi întindă printre gratii o țigară aprinsă. Acestea au fost singurele gesturi de omenie de care am avut parte la Harkov. Nu am putut să fac altceva decât să plâng în semn de recunoștință.

Au existat momente în care am fost convins că aveam să îmi petrec tot restul vieții acolo. Taurul părea pregătit să mă chinuiască o eternitate. Ochii mei lăcrimau întruna după lungile interogatorii în care îmi era pusă în față o lumină puternică. Legat de o bancă îngustă, eram obligat să privesc în lumină în timp ce el se plimba în jurul meu în semiîntuneric, punând întrebări și trimițându-mă în iadul rezervat spionilor polonezi vicleni și ticăloși și oricărui alt dușman al Uniunii Sovietice. Exista ceva obscen în toată această energie și forță brută a lui. Când ochii mei obosiți au început să se închidă, mi i-a ținut deschiși cu ajutorul unor bețișoare. Metoda de tortură cu picătura de apă care cădea constant era una dintre preferatele lui. Dintr-un vas aflat deasupra mea o picătură de apă rece ca gheața cădea în capul meu exact în același loc, la intervale regulate de timp, ore întregi.

Ziua și noaptea nu mai existau pentru mine. Taurul ordona să fiu adus când avea el chef, indiferent dacă era miezul nopții, dimineața devreme sau orice altă oră din zi. Întotdeauna aveam o curiozitate bolnavă în a ghici ce gânduri mai avea cu mine. Gardienii mă conduceau pe coridoare, deschideau ușa și mă împingeau înăuntru.

Taurul mă aștepta acolo împreună cu șase ucenici de-ai lui de la NKVD. Ei formau un fel de linie, câte trei de fiecare parte, iar la mijloc, câțiva pași mai în spate, se afla capul răutăților. A trebuit să trec printre ei pentru a ajunge la el. Nu s-a rostit niciun cuvânt. O lovitură puternică deasupra urechii mi-a zguduit tot corpul, dintr-o parte în alta. M-au bătut fără milă. Au dat cu picioarele în mine până am căzut, iar când totul s-a terminat și nu am mai fost în stare să mă ridic, Taurul a venit la mine și mi-a aplicat o lovitură paralizantă în coaste. După aceea, m-au ridicat și m-au așezat pe același scaun vechi, iar interogatoriul a continuat, în timp ce documentul pe care trebuia să-l semnez îmi era fluturat prin fața ochilor. Ba chiar mi-au aruncat și un stilou.

Câteodată îi spuneam:

— Lasă-mă să citesc documentul. Nu te poți aștepta să semnez ceva ce nu am citit.

Dar nu m-a lăsat niciodată să fac asta. Degetul lui gros îmi indica întotdeauna spațiul gol în care trebuia să mă iscălesc.

— Tot ce trebuie să faci este să-ți treci numele aici și te vom lăsa în pace.

— Vrei o țigară? m-a întrebat la un moment dat. Și a aprins una pentru el și una pentru mine. Apoi a venit foarte încet către mine și mi-a înfipt puternic țigara aprinsă pe dosul palmei. Tot atunci, în timp ce stăteam ca de obicei pe marginea scaunului, mușchii spatelui și ai picioarelor au început să mă doară teribil. A venit în spatele meu în timp ce masam locul cu pricina și a tras scaunul de sub mine. M-am prăbușit pe podeaua de piatră.

Spre sfârșitul șederii mele la Harkov, Taurul a venit la mine cu un pumnal, de care părea foarte mândru. Mi-a arătat cât de bine este ascuțit, făcându-mi câteva crestături pe piept. Încă mai am acele cicatrice, care îmi vor aminti mereu de dexteritatea și ingeniozitatea lui.

Aproape de final, într-una din zile, m-a așteptat singur. Era tăcut. Nu m-a întâmpinat cu niciunul dintre saluturile sale obscene. Și când a deschis gura pentru a vorbi, vocea lui, care în mod normal era stridentă și aspră, acum era joasă și controlată. În timp ce vorbea, mi-am dat seama că mă *ruga* să semnez documentul. Era aproape abject.

Am avut impresia că se smiorcăie. În minte îmi spuneam încontinuu: „Nu, nu acum, porcule. Nu acum. Nu după tot ce s-a întâmplat...”. Nu eram în stare să vorbesc. Am dat doar din cap. Atunci m-a înjurat și m-a înjurat, cu o violență intensă și pasională, infect și exhaustiv.

Cât de mult poate rezista un om slăbit prin înfometare și violență fizică? Limita, aveam să aflu, era departe de punctul în care trupul chinuit se zvârcolește în agonie, cerând îndurare. Niciodată nu am capitulat în mod conștient. O mică parte din mine a crezut întotdeauna cu îndârjire că acest lucru mi-ar fi adus moartea. Mi-am dorit atât de mult să trăiesc – eram tânăr pe atunci – încât am găsit puterea de a le rezista, de a le arunca în față acel document, a cărui semnare mi-ar fi adus sfârșitul.

Într-o noapte mi-au dat să mănânc niște pește uscat înainte de a mă duce la interogatoriu. Îmi aduc bine aminte fiecare interogatoriu, cu excepția acestuia. Capul îmi era greu, vorbeam fără șir și zăream totul ca prin ceață. Mi s-a întâmplat destul de des să fiu pe punctul de a cădea de pe scaun. Pumnii și ghionturile păreau să nu mă deranjeze, iar când încercam să vorbesc, îmi simțeam limba umflată. Îmi amintesc vag că mi-a fost dat documentul și un stilou, dar, așa cum se întâmplă și în cazul bețiilor crunte, nu mai știu nimic despre felul în care s-a terminat acel interogatoriu.

În dimineața următoare, când mi-am revenit, mi-am îndepărtat fața de la perete și am simțit un miros nou și ciudat în celulă. În lumina aceea difuză am văzut că pe peretele pe care îmi sprijinisem fața se vedea o pată mare și verde. Eram înspăimântat și aveam un sentiment apăsător, culmea mahmurelii. „Te-au drogat”, îmi repetam. „Te-au drogat cu peștele ăla. Oare ce le-ai zis?” Nu credeam că semnasem hârtia aceea blestemată, însă nu reușeam să-mi amintesc. Mă simțeam deprimat, bolnav și eram foarte îngrijorat.

Imediat după aceea am fost mutat la Moscova, la Lubianka. Când am plecat, gardienii erau vorbăreți și zâmbeau. Așa se întâmplase la Pinsk, Minsk, acum la Harkov și urma Moscova. Gardienii păreau fericiți că plec. Vorbeau liber, ba chiar au și glumit puțin. M-am gândit că asta era modul lor de a-și arăta compasiunea, lucru pe care nu îl putuseră face înainte.

La Lubianka a fost mult mai ușor. Reputația mea de om

recalcitrant mă precedase, așa că am fost trimis foarte repede în *kișka*. Dar această celulă era curată și perioadele în care eram obligat să stau acolo erau mai scurte.

Echipa de investigatori de la Lubianka și-a încercat puterea de persuasiune asupra mea. Este posibil să fi fost o chestiune de mândrie metropolitană să reușească acolo unde băieții din provincie eșuaseră. Și aici mi s-au pus întrebările obișnuite, mi s-a cerut în nenumărate rânduri să semnez, am fost bruscat și am fost asociat cu nenorociții de spioni polonezi. Cu toate acestea, exista o metodă de tortură care l-ar fi făcut invidios chiar și pe Taur.

M-au legat de acum familiara „masă de operații", cu picioarele atârnându-mi în afară, mi-au întins mâinile pe toată suprafața mesei, cu fiecare încheietură legată separat. Corpul mi se arcuia în jurul mesei, iar durerea s-a transformat rapid în agonie. Aceasta era însă etapa pregătitoare, ca atunci când trebuie să te așezi pe scaunul dentistului cu o durere chinuitoare de dinți. Operația urma să înceapă imediat. Deasupra mesei era suspendat un ceaun care avea o mică gaură de scurgere. În el se afla smoală fierbinte. Au venit și invitația de a semna documentul și promisiunea că, dacă o voi face, voi fi eliberat numaidecât. Probabil că ar fi fost foarte dezamăgiți dacă aș fi acceptat în acel moment. Primul strop de smoală a fost un adevărat iad. Mi-a ars mâna și căldura aceea inimaginabilă s-a simțit mult timp pe pielea mea. Primul strop a fost cel mai rău. A fost apogeul durerii. Restul au fost mai suportabile. Nu am renunțat nicio secundă la dorința de a rezista. Când mi-au zis că ar trebui să fiu fericit că încă mai am mâna stângă întreagă și că pot semna, iar asta va aduce și sfârșitul torturii, m-am ținut tare pe poziții. Am învățat să fiu tare într-o școală foarte dură.

Acesta a fost ultimul asalt major. Mă aflam în închisoarea Lubianka de aproximativ două săptămâni când am fost dus pentru prima și ultima dată în fața unui tribunal sovietic.

2. Procesul și sentința

Șușotelile din încăperea în care avea loc procesul au încetat brusc. Mișa, îmbrăcat cu o cămașă albă ca zăpada, cu cravată gri de mătase, care ieșea în evidență printre atâtea uniforme și haine obișnuite ale civililor ruși, a spus ferm:

— Bine, bănuiesc că ar fi cazul să începem.

Eu mă aflam acolo de aproximativ jumătate de oră și, pentru prima dată de când ajunsesem, membrii tribunalului se uitau la mine. Gardienii din spatele meu îmi făceau semn să fiu atent. Un teanc de hârtii au fost înmânate juraților.

Scaunul aflat la centrul acelei mese lungi era ocupat de un rus de aproximativ șaizeci de ani, cu părul alb și vorba domoală. Era îmbrăcat cu obișnuita robă lungă, pusă peste o cămașă închisă până la gât, neagră, cu gulerul și manșetele cusute cu verde și roșu. În stânga și în dreapta lui stăteau doi ofițeri NKVD, în uniformele lor albastru închis cu petlițe roșii pe guler și panglică roșie deasupra cozorocului caschetei. Scaunul lui Mișa se afla la capătul mesei, în stânga mea. El, așa cum aveam să aflu mai târziu, era procurorul-șef. Deși ceilalți se grăbeau să înceapă procesul, el stătea calm și se uita la mine. Mi-am tras pantalonii și am privit către un punct aflat chiar deasupra capului judecătorului.

Chiar președintele completului de judecată a fost cel care a început procesul după ce s-a consultat scurt cu ofițerii care stăteau lângă el. Acțiunea a început cu întrebările pe care le știam pe de rost. Numele? Vârsta? Data nașterii? Locul nașterii? Numele părinților? Naționalitatea lor? Ocupația tatălui? Numele de fată al mamei? Și așa mai departe până la sfârșitul dosarului care se afla în fața sa, completat, cu siguranță, cu toate răspunsurile pe care le repetasem de fiecare dată când mă întâlnisem cu NKVD din momentul arestării mele la Pinsk și până la venirea mea la Moscova. Dacă prin această repetiție sperau să-mi schimb vreunul dintre răspunsuri, era doar o psihologie ieftină. Răspunsesem de atâtea ori la fel la fiecare dintre aceste întrebări, încât nu mai era nevoie să gândesc. Devenise un obicei, un automatism. Aceleași răspunsuri vechi, aceleași întrebări

învechite...

Mi-au fost citite acuzaţiile care mi se aduceau. Preşedintele (poate că nu acesta era titlul său, dar aceasta părea să fie funcţia sa) a avut nevoie de o perioadă destul de mare pentru a le citi. Erau multe denumiri de localităţi, nume ale aşa-zişilor „revoluţionari" polonezi şi date din anumiţi ani în care eram acuzat că am făcut acte de spionaj împotriva Uniunii Sovietice. Erau atât de fixaţi asupra scopului lor, încât nu am încetat niciodată să mă minunez că au ratat acea ocazie din adolescenţa mea când, dornic de aventură şi pericol, chiar *trecusem* graniţa Poloniei cu Uniunea Sovietică. Acuzaţiile care mi se aduceau erau complet nefondate şi simţeam o anumită satisfacţie când mă gândeam că dacă nu reuşiseră să mă facă să recunosc cu ajutorul torturii în acele camere de interogatoriu special echipate din închisorile ruseşti, nu aveau cum să mă convingă să îmi schimb declaraţiile nici acum, în acest cadru mult mai civilizat şi plăcut.

În timp ce întrebările curgeau, mi-am dat seama că admiram fără să vreau tenacitatea cu care îşi urmăreau scopul oficialităţile sovietice. Trecusem prin toate acestea şi înainte, în timpul unei serii de coşmaruri îngrozitoare. Chiar şi acum, la lumina zilei, după ce scăpasem de acele coridoare întortocheate şi înspăimântătoare ale frustrării şi disperării, am descoperit că acest coşmar nu se terminase. Sentinţa, scurtă de altfel, mi-a fost citită: *Tu, Salvomir Rawicz, polonez educat din clasa de mijloc, ofiţer în armata poloneză care a luptat împotriva ruşilor, domiciliat chiar la graniţa Poloniei cu Uniunea Sovietică, eşti fără îndoială un spion polonez şi un inamic al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste.* Mai rămânea doar ca judecătorul să întrebe, cu o anumită asprime în voce: de ce să ne pierdem timpul negând asta?

După două ore, gardienii care se aflau în spatele meu au fost înlocuiţi. Am aflat că schimbarea gardienilor odată la două ore era ceva obişnuit în timpul procesului. Am continuat să răspund la întrebările judecătorului. Nu am întâmpinat nicio dificultate în a face asta deoarece erau aceleaşi întrebări lungi, cu care eram deja obişnuit. Nu ajunsesem încă la momentul în care trebuia să gândesc, să recunosc pericolul şi să ocolesc cu grijă o capcană. Chiar dacă scria clar în documentele din faţa lui că vorbeam fluent rusa, judecătorul a

repetat meticulos întrebarea: „înțelegi și vorbești limba rusă?” După aceea, tot procesul s-a desfășurat în limba rusă și majoritatea întrebărilor au fost rostite cu neîncrederea pe care se pare că o au toți rușii față de străinii care le cunosc limba. Ei sunt aproape convinși că nimeni nu ar învăța limba rusă dacă nu ar vrea să devină spion.

În timp ce stăteam acolo, îmi ajustam planurile. Am decis că nu ar fi în avantajul meu dacă aș începe să mă opun completului de judecată. Am recunoscut fără nicio tragere de inimă acele fapte care nu puteau fi negate. În momentul în care una dintre acuzații a fost falsă, am respins-o, cerând permisiunea curții de a explica de ce era așa. M-au lăsat să vorbesc destul de mult. Am fost de acord cu un lucru, am recunoscut parțial altul, am negat multe și am făcut-o cu înflăcărare. Atmosfera era ostilă, dar păreau interesați de metodele mele. Natura rigidă a întrebărilor m-a făcut să nu mai visez că aș putea schimba atitudinea oficială, dar cel puțin simțeam că nu aveam cum să îmi înrăutățesc situația părând nerăbdător să cooperez cu completul de judecată.

Caracterul neprotocolar al procesului m-a impresionat. Membrii curții fumau țigară după țigară. Vizitatorii pe care îi observasem venind și plecând în timp ce așteptam nu se opriseră nici în timpul procesului. Se auzea constant un zgomot din cauza discuțiilor care se purtau „în spatele scenei”, a cuvintelor șoptite pe care și le spuneau bărbații care stăteau la masa aceea lungă, a zâmbetelor și mâinilor așezate pe umeri într-un mod prietenesc și plin de încredere. În timp ce ascultam și vorbeam, am observat tot ce apărea nou în peisaj, tot ce se auzea. Exact ca un spectator la teatru, am încercat să surprind importanța și semnificația fiecărui personaj, în ordinea apariției lor.

Cel care ieșea în evidență cel mai mult era un bărbat deosebit, în uniformă, cu părul grizonat, care a intrat pe o ușă la vreo trei ore după ce a început procesul. Judecătorul tocmai îmi punea o întrebare când un ofițer NKVD l-a făcut atent și a arătat cu capul în direcția ușii. Nou-venitul, care stătea încă în cadrul ușii, se uita de jur-împrejur. Și-a aruncat ochii asupra mea, s-a oprit să-i privească pe cei doi gardieni și s-a uitat de-a lungul și de-a latul mesei la care se aflau judecătorii. Președintele s-a ridicat în picioare. Toți ceilalți militari au luat poziția de drepți. S-a auzit un zgomot puternic de scaune trase

pe podea. El, acest vizitator care ieșea în evidență, părea nervos și s-a îndreptat cu pași hotărâți spre judecători. S-au auzit șoapte politicoase în timp ce el străbătea camera, din care nu am reușit să deslușesc decât „Tovarășe colonel". Judecătorul a dat mâna cu tovarășul colonel, iar acesta a ascultat detașat cele câteva remarci făcute de judecător. După aceea, s-a întors, i-a zâmbit elegantului Mișa și s-a rezemat de peretele de lângă ușa pe care intrase.

Tovarășul colonel a făcut un semn și toți membrii tribunalului s-au așezat. Interogatoriul a fost reluat. Vizitatorul asculta ce se vorbea cu o anume plictiseală, se uita la tavan și părea să se gândească la lucruri mult mai importante decât procesul unui biet polonez. După zece minute, a ieșit fără zgomot pe ușa pe care intrase.

După-amiază, pe la ora două, președintele i-a cedat locul unui bărbat mai tânăr și a plecat, probabil pentru a lua prânzul. S-au schimbat și alți funcționari care stăteau la masa aceea lungă. Se pare că în cadrul unui asemenea proces nu era importantă păstrarea continuității. Oricine citea dispozițiile putea veni în locul lor. Cel care îl înlocuise pe președinte părea a fi mult mai eficient decât superiorul său. El punea întrebările mai repede și îmi lăsa mai puțin timp să mă gândesc. Dar nu era un om nesuferit și la puțin timp după ce și-a preluat rolul mi-a oferit o țigară. Nu era nicio capcană. Un funcționar mi-a adus o țigară și mi-a aprins-o. Am inhalat fumul și m-am simțit bine. Aproape de sfârșitul zilei, mi-au mai oferit una. Două țigări într-o singură zi. Simțeam că norocul îmi surâde.

Tovarășul colonel a intrat de mai multe ori să vadă ce se întâmplă în timpul după-amiezii, s-a dus la masa aceea mare, a luat documentele, le-a pus la loc, a schimbat nervos câteva cuvinte cu doi sau trei oameni și a plecat. Interogatoriul a continuat.

Schimbarea celor doi gardieni din spatele meu marca trecerea a încă două ore. Mișa părea că mă supune acum unui interogatoriu încrucișat. Din când în când, zâmbea. I-am răspuns întotdeauna cu o mare bunăvoință. Mă gândeam ce schimbare radicală era să discut cu un om care părea că a adus odată cu hainele sale elegante din occident și finețea unei alte civilizații.

Mi s-a părut chiar că simte o oarecare simpatie pentru mine atunci când m-a întrebat de nevasta mea. Era o poveste destul de scurtă. Mă

căsătorisem cu Vera la Pinsk la 5 iulie 1939, în timpul unei permisii de patruzeci și opt de ore. Mama m-a ridicat de la masă în timpul petrecerii de nuntă sub pretextul că mă căuta cineva la telefon. Mi-a înmânat o telegramă în care mi se cerea să mă întorc imediat la unitate. Mi-am făcut bagajele. Vera plângea în timp ce o sărutam de rămas-bun. Lacrimile îi curgeau și atunci când îmi mângâia părul și fața. Am plecat, iar majoritatea oaspeților nici măcar nu au știut acest lucru. Două săptămâni mai târziu, am reușit să obțin permisiunea ca ea să vină să stea cu mine, la Ozharov. A rămas acolo patru sau cinci zile și am reușit să o văd trei ore pe zi. Acele ore au fost minunate și aproape că am reușit să scăpăm de sentimentul de condamnare ce părea să atârne greu deasupra noastră și deasupra întregii Polonii. Aceasta avea să fie toată viața mea de om căsătorit cu Vera. După ce am luptat cu germanii în vest și rușii au atacat din est, m-am întors la Pinsk. Agenții NKVD s-au mișcat foarte repede. Abia am avut timp să o salut pe Vera și să răspund la prima ei întrebare, că au și apărut. Atunci am văzut-o pentru ultima dată.

Pe la jumătatea după-amiezii, după ce stătusem în fața curții mai bine de patru ore, vicepreședintele m-a întrebat dacă doresc să beau o ceașcă de cafea. Am spus: „Da, vă rog". Acela a fost momentul în care am primit și cea de-a doua țigară. Cafeaua era fierbinte, tare și dulce. În timp ce am băut și am fumat – cafeaua întâi și țigara după aceea –, mi-au fost puse niște întrebări de către un civil bine făcut care se afla la colțul opus al mesei față de Mișa. Acest om, din câte mi-am dat seama, era avocatul apărării. Părea iritat de faptul că era obligat să joace acest rolul și mi-a dat impresia că nu prea era în stare să își ascundă disprețul față de mine. Nu a fost foarte activ în timpul procesului și, cu siguranță, intervențiile sale nu m-au ajutat în niciun fel. Era, în cel mai bun caz, un apărător lipsit de entuziasm.

Dezbaterile au luat sfârșit brusc în jurul orei patru. Unul dintre cei doi ofițeri care stăteau în centrul mesei i-a șoptit ceva vicepreședintelui. Un ofițer le-a făcut un semn celor doi gardieni, iar eu am fost condus înapoi în celula mea. Mi-a fost adusă mâncare și am stat și am analizat tot ceea ce se întâmplase în acea zi. M-am gândit că era posibil ca procesul meu să se fi terminat și acum tot ce mai rămânea era să îmi fie comunicată sentința. Nu credeam că am

greșit cu ceva în această zi. Ba chiar aveam puțină speranță că pedeapsa nu va fi foarte aspră. În acea noapte, am dormit foarte bine. M-am odihnit după multe, foarte multe luni.

Gardienii au venit după mine la ora șapte dimineața. Afară era ceață, iar umezeala și frigul pătrundeau prin haine, făcându-mă să tremur în timp ce mergeam prin curtea pavată pentru a ajunge la clădirea în care se afla tribunalul. La intrare se făcea o percheziție de rutină și încă odată am fost împins la locul meu din fața mesei mari prin ușile acelea acoperite de draperii.

Însă totul era diferit față de ziua precedentă. Judecătorii aveau o față posomorâtă, păreau „abia treziți din somn", iar toți erau pregătiți și mă așteptau pe mine. Nu mai rămăsese nimic din hărmălaia de ieri. Curtea Supremă de Justiție sovietică era acum rece și protocolară. Membrii erau tot cei de ieri după-amiază – tânărul vicepreședinte în mijloc și cei doi consilieri de la NKVD în dreapta și în stânga sa. Asta este, mi-am spus. Urmează să îmi comunice sentința. Am stat în picioare, drept, și am așteptat. Bărbații se uitau la mine.

După o scurtă răsfoire a hârtiilor, procesul a fost reluat. Vicepreședintele a început să-mi pună întrebările. Numele?... Vârsta?... Locul nașterii?... Aceeași rutină. Se purtau de parcă acum aș fi venit pentru prima dată în această cameră cu pereți albi. S-a insistat încă odată asupra șirului de întrebări, ca și cum toate răspunsurile pe care le dădusem cu o zi în urmă fuseseră șterse, uitate. În prima jumătate de oră, m-am luptat cu valuri de depresie chinuitoare. Mă simțeam cu adevărat mizerabil și ajunsesem aproape de colaps. Îmi spuneam în sinea mea, cu amărăciune, că fusesem un prost atunci când sperasem că mă vor lăsa să scap atât de ușor. Mă relaxasem și acum trebuia să mă lupt din nou cu ei, iar bătălia avea să fie mult mai grea deoarece îmi permisesem să las garda jos. Acești bărbați, ca și cei din Minsk și Harkov, erau ruși și cu toții erau motivați de aceeași ură, aveau același scop.

Au strigat la mine, răspunsurile mele au fost întrerupte la jumătate, au bătut cu pumnul în masă până când călimara aceea grea a sărit în sus și în jos. Spion polonez. Trădător polonez. Bastard polonez. Fascist polonez. Insultele curgeau odată cu întrebările.

Mișa s-a ridicat pentru a continua interogatoriul, numai că de data

aceasta părea tensionat și avea o privire gravă. În sala de judecată s-a făcut liniște pentru o clipă, iar el stătea acolo și se uita la mine. În spatele scaunului judecătorului stăteau trei civili pe care nu îi mai văzusem înainte. Fiecare dintre ei avea un mic carneţel. Se uitau cu interes la procuror. Acest lucru mi-a amintit de Taur și ucenicii săi.

— Acum, Rawicz, polonez nenorocit, mi-a spus el, gata cu prostiile. Știi că ești un spion nenorocit și ai să ne spui totul despre asta.

— V-am spus tot ce știu, am zis. Nu am nimic mai mult de povestit. Nu am nimic de ascuns.

Cu gesturi teatrale, Mișa a ieșit din spatele mesei, a făcut zece pași apăsați și s-a postat în fața mea.

— Tu, mi-a zis, ești un mincinos de primă clasă.

Apoi, foarte calm, m-a lovit peste față cu toată puterea, una, două, trei, patru palme. În momentul în care mi-am scuturat capul, a adăugat:

— Însă *te voi face* eu să spui adevărul.

După aceea, s-a întors brusc și s-a așezat la locul său, la masă. Observatorii tineri care se aflau în spatele scaunului președintelui notau grăbiți în carneţele.

Eu am rămas acolo tremurând, urându-l pe el și pe toți rușii, pe toți cei care se aflau acolo și pe toți aceia pe care îi reprezentau. Timp de 15 minute, am refuzat să mai aud droaia de insulte și întrebări și nu am mai răspuns deloc. Obrajii îmi ardeau din cauza loviturilor, tăietura pe care o aveam în gură începuse să sângereze și am simțit gustul sărat al sângelui meu. Într-un final, am vorbit, deoarece știam că trebuie să continui să mă lupt cu ei până la sfârșit. Am ales să rup tăcerea în momentul în care Mișa a pronunțat numele – pe care nu le cunoșteam – ale celor trei bărbați care recunoscuseră că au făcut spionaj împotriva Rusiei și care fuseseră martori la toate activitățile mele de trădător.

— De ce nu îi aduceți aici să ne confruntăm? am întrebat.

— Poate că o vom face, poate că o vom face, a spus Mișa.

Însă niciun „martor” nu a fost vreodată adus în fața mea. Nu exista nicio dovadă reală împotriva mea. Cu excepția faptului, poate, că eram polonez. Aceasta părea să fie cu adevărat o ofensă gravă la

adresa rușilor.

Nu îmi mai amintesc toate întrebările, însă îmi amintesc perfect talentele de procuror ale lui Mișa. Avea obiceiul de a mă purta pe o cale bine stabilită, plină de locuri și oameni pe care îi cunoșteam, astfel încât aproape să pot anticipa următoarea întrebare și să am răspunsul deja pregătit în minte pe jumătate. Apoi, dintr-odată, fără a-și schimba tonul vocii, menționa un alt oraș, un alt nume. Eu făceam o pauză pentru a mă adapta la noul curs al discuție, iar Mișa striga triumfător:

— Așadar, câine polonez ce ești, întrebarea asta îți închide gura aia mincinoasă! *Acesta* este locul în care trebuia să predai rapoartele tale de spion!

Apoi, urma un torent de acuze și jigniri, în timp ce eu tot repetam că nu cunoșteam nici orașul și nici omul pe care îl menționase.

În ziua precedentă, când fusesem deschis și prietenos, vorbisem despre zilele pline de fericire în care mergeam cu tatăl meu la vânătoare de rațe în mlaștinile Pripetului. Dar astăzi Mișa a folosit această declarație ca temă pentru un atac violent la adresa mea, cu scopul de a demonstra că eram spion și sabotor. Dincolo de Pripet se afla Uniunea Sovietică, iar Mișa nu voia ca eu sau membrii curții să uităm asta. În ziua precedentă pomenisem la un moment dat că mă pricep destul de bine să trag cu arma. Astăzi, nu numai că eram cel mai infam spion, dar eram și un posibil asasin bine instruit, un mercenar al serviciului secret al armatei poloneze. Și a tot continuat.

A fost un proces fără noimă, ținut de oameni nebuni. La sfârșit s-a dovedit a fi un test de anduranță; pe de o parte, un polonez slăbit, înfometat și bolnav, pe de altă parte, mașinăria puternică și devoratoare de timp a statului. Nu îmi dăduseră nimic de mâncare înainte să ajung aici și nici în timpul acestei lungi zile de proces, care s-a terminat, în mod uimitor, la miezul nopții. Am stat acolo 17 ore. Fără țigări, fără cafea. Din când în când, Mișa se ridica și mă lovea cu pumnul sau cu palma, mai ales atunci când dădeam semne că am să cad în genunchi sau am să adorm în picioare.

Toți ceilalți din sala de judecată, inclusiv Mișa, au luat pauze la anumite intervale de timp de-a lungul zilei. Alți oameni le preluau sarcinile. Componența tribunalului se schimba tot timpul. După

prânz, președintele a intrat și el în sală pentru câteva ore pentru a-i permite înlocuitorului său să ia o pauză. Gardienii se schimbau regulat, la fiecare două ore. Numai eu rămâneam acolo, cu gâtul uscat, legănându-mă și întrebându-mă plictisit dacă ziua asta avea să se termine vreodată.

Când am fost dus în celulă, la fel, nu mi s-a dat nimic de mâncare. La ora șapte dimineața în ziua următoare, nemâncat, chinuit și foarte obosit, am rezistat încă unei ședințe-maraton a nebunilor care puneau în practică justiția sovietică. Mă tot întrebam de ce o fac. De ce își irosesc tot acest timp cu un biet polonez? De ce nu pronunță sentința și gata? În ceea ce mă privea, puteam să mărturisesc că toate acuzele lor sunt adevărate și s-ar fi terminat totul. Dar nu voiam să mor. Eu mă luptam pentru viața mea.

Nu aveau să mă doboare. Au încercat chiar și manevra specifică închisorii Harkov, obligându-mă să stau pe marginea unui scaun timp de câteva ore bune. A devenit dureros, dar cel puțin a fost o schimbare față de momentul în care încercam să-mi împiedic genunchii să se îndoaie sub greutatea corpului meu.

Cea de-a patra zi a fost și ultima. În sala de judecată erau mai mulți oameni decât în zilele precedente. Mi-am imaginat că toți acei funcționari care din timp în timp participaseră la proces și-au dorit să fie prezenți la sfârșitul acestuia. Atmosfera era destul de asemănătoare cu cea din prima zi. Președintele își ocupase locul la masă și răsfoia hârtiile din fața sa. Toată lumea vorbea, iar Mișa glumea cu un căpitan NKVD.

Vechile întrebări mi-au fost puse încă odată. A trebuit să mă identific din nou. Eram obosit, bolnav și flămând. La unele întrebări am răspuns automat. Erau la obiect și lipsite de capcane ascunse.

Președintele m-a întrebat după aceea dacă pot da tribunalului un specimen de semnătură. În momentul în care am ezitat, el a specificat clar că nu mi se cerea să semnez niciun document. Cineva a venit spre mine cu o bucată de hârtie pe care nu era loc decât pentru a-mi trece numele. Un alt bărbat a spus:

— Nu vrem decât să vedem cum semnezi.

Am luat creionul pe care mi l-au întins și mi-am scris numele. Președintele a aruncat un ochi peste bucata de hârtie și a înmânat-o

celor doi ofițeri NKVD. După aceea, au șușotit ceva timp de câteva minute. Judecătorul s-a uitat la mine, a ridicat în mâna dreaptă bucata de hârtie, a mototolit-o și a aruncat-o.

A luat apoi un document. Un aprod l-a preluat și mi l-a adus.

— Asta este semnătura ta? m-a întrebat președintele.

M-am uita cu atenție câteva minute, în timp ce membrii curții așteptau. Era semnătura mea. Tremurată și subțire. Dar fără dubii a mea. Harkov, m-am gândit. Noaptea aceea de la Harkov.

— Asta este semnătura ta? a repetat președintele.

— Da, am spus. Dar nu îmi amintesc să fi semnat, iar asta înseamnă că nu recunosc tot ce conține acest document.

— Documentul, a continuat el, este o listă cu toate acuzațiile care ți se aduc.

— Sunt convins de asta, am răspuns. Însă nimeni, niciodată, nu m-a lăsat să-l citesc. Nu îmi amintesc să îl fi semnat.

— Dar cu toate acestea este semnătura ta, nu?

— Da, este, dar nu îmi amintesc să o fi scris.

De-a lungul mesei iar s-au auzit șușoteli. Președintele s-a ridicat, la fel și membrii curții. Mi-a citit acuzațiile care mi se aduceau. M-a anunțat că am fost găsit vinovat de spionaj și complot împotriva poporului Uniunii Sovietice. A durat ceva timp să îmi spună toate acestea, iar eu nu așteptam decât să aud sentința. Într-un final, a venit.

— Ești condamnat la douăzeci și cinci de ani de muncă silnică.

— Iar această perioadă, a spus maiorul în uniformă albastră aflat în dreapta președintelui, ar trebui să fie suficientă pentru a-ți rezolva problemele de memorie.

Am stat un moment acolo și m-am uitat la masă. Mi-au căzut ochii asupra lui Mișa, elegantul Mișa. El stătea mai în spate, mai departe de masă. Zâmbea. Nu exista pic de răutate în acel zâmbet. Era prietenos, ca al unui om care se pregătește să dea mâna cu tine. Era ca și cum mă încuraja, mă complimenta pentru spectacolul pe care îl dădusem. El a continuat să zâmbească și atunci când unul dintre gardieni m-a tras de bluză ca să mă întorc. După aceea, am fost dus în celula mea.

Mi-au adus mâncare, o masă copioasă pentru standardele închisorii, și ceva de băut. Gardienii au început să vorbească din nou

cu mine. Mă simțeam ca și cum o mare greutate îmi fusese luată de pe inimă. Am adormit.

3. De la închisoare într-un tren de marfă

A doua zi au existat semne care mi-au demonstrat că tovarășii din conducerea închisorii luaseră la cunoștință că statutul meu nu mai era acum de deținut supus interogării și procesului, ci de deținut condamnat. Am primit din nou rația de cafea și cele 100 de grame de pâine de secară neagră la șapte dimineața, iar seara încă 100 de grame de pâine și o farfurie de supă. Supa era în mare parte o zeamă în care fuseseră fierți napi, fără sare sau alte condimente, însă această schimbare a meniului era bine-venită.

De asemenea, am fost recompensat cu prima mea baie caldă de când fusesem arestat. Baia la care am fost escortat de cei doi gardieni ai mei se afla la aproximativ 18 metri de celula mea și era diferită de celelalte, deoarece avea în perete două robinete, nu unul. După ce mi-am dat jos rubașca, pantalonii și pantofii din pânză, am pășit în adâncitura făcută în podeaua din piatră. Am deschis robinetul din partea dreaptă și apa fierbinte a început să curgă. Nu aveam prosop sau săpun, dar asta ar fi însemnat deja lux. M-am întors, m-am lăsat pe vine sub robinet și am lăsat apa să curgă pe mine din cap până în picioare. M-am frecat până ce pielea mi s-a înroșit.

Cei doi gardieni, unul înarmat cu un pistol de tip Nagan în tocul desfăcut, iar celălalt cu o carabină, stăteau de o parte și de alta a ușii și se uitau la mine. Unul dintre ei mi-a spus:

— O să-ți meargă bine de acum încolo. Ai să pleci de aici.

— Când? am întrebat eu repede. Unde?

Amândoi gardienii mi-au ignorat întrebările. Mi-am continuat baia, încercând să o lungesc cât mai mult. După aceea, am închis robinetul și am încercat să mă usuc. M-am șters cu bluza, apoi mi-am muiat hainele și le-am frecat până ce toată murdăria închisorii s-a dus pe scurgere, lăsând în urmă o dâră neagră. Le-am stors, le-am scuturat și le-am pus înapoi pe mine.

— Arăți ca un băiat drăguț și curat acum, a spus bărbatul care ținea în mână carabina. Hai să mergem.

După ce m-au dus înapoi în celulă, mi-au dat o țigară. Unul dintre gardieni a rulat-o, a aprins-o și a așezat-o pe podea. În timp ce el se

îndepărta, m-am apropiat și am luat-o de jos. Aceasta era procedura obișnuită. Niciun gardian nu îmi înmâna direct o țigară, iar dacă se stingea înainte de a apuca să trag din ea, mi se arunca un singur băț de chibrit. După ce îl foloseam, acesta urma să fie luat din celulă. Cele mai multe dintre aceste reguli de securitate stricte aveau o semnificație evidentă, însă nu am reușit să apreciez niciodată cu adevărat această grijă exagerată atunci când era vorba să fumezi o țigară în prezența a doi oameni înarmați până în dinți, în mijlocul unei închisori ca Lubianka.

În afara faptului că un deținut era echipat astfel încât să fie descurajat în încercarea de a evada, normele de securitate erau foarte stricte. Un deținut care pleca sau se întorcea în celulă era întotdeauna escortat de doi gardieni. Când un om era scos din celulă, gardienii se așezau câte unul de fiecare parte a ușii. Deținutul trebuia să treacă printre ei și să se oprească la un pas în fața lor. După aceea, i se dădeau instrucțiunile. De exemplu: „O iei la stânga pe acest coridor, apoi la dreapta în capăt și mergi tot înainte până ți se spune să te oprești. Să rămâi pe mijlocul coridorului tot drumul". Astfel de instrucțiuni se terminau de obicei cu recitarea unei poezii scurte, amenințătoare, care suna cam așa:

„Fă un pas la dreapta,
Fă un pas la stânga,
Încearcă să evadezi".

Cred că am auzit acest avertisment de sute de ori în perioada în care am fost închis. Toți gardienii îl foloseau, toți deținuții îl știau. Rușii se străduiau să le explice deținuților unde trebuiau să ajungă și nu îi lăsau să se îndoiască de faptul că orice deviere de la cursul stabilit, la dreapta sau la stânga, le va aduce moartea. Ei aveau să fie împușcați cu pistolul sau carabina cu care erau echipați cei doi gardieni aflați la exact doi pași în urma lor. La Lubianka totul părea să fie doar precauție excesivă și ridicolă, însă mai târziu, când mii de deținuți au fost mutați dintr-un capăt al Rusiei în altul și evadarea a devenit posibilă, acest exces de zel a părut normal.

În dimineața celei de-a patra zile după ce am fost condamnat, un locotenent NKVD a intrat în celula mea.

— Știi să citești în rusă? m-a întrebat.

— Da, am răspuns.

Mi-a înmânat un document – era un permis de mutare. Și deținuții aveau nevoie de un permis pentru a-și schimba locul de rezidență, chiar dacă era vorba doar de o mutare dintr-o închisoare în alta. Ofițerul mi-a dat un stilou și m-am iscălit pe foaia de hârtie. A pus permisul în buzunar și a plecat.

Pe la apus, în acea zi de la mijlocul lui noiembrie 1940, am ieșit din celula mea din închisoarea Lubianka pentru ultima oară. Am fost escortat afară, în curtea închisorii. Ningea, iar aerul rece mi-a tăiat respirația. În jurul curții se găseau mai multe clădiri mici. La un capăt se aflau porțile principale masive, iar lângă ele două depozite din cărămidă roșie. Am fost dus în unul dintre ele, unde mi s-a dat ceva înfășurat în hârtie de împachetat. Cel care mi-a dat pachetul a spus:

— Pentru călătoria pe care urmează să o faci.

Și a zâmbit.

În timp ce stăteam în curte, ținându-mi cu o mână pantalonii și cu cealaltă pachetul, am început să tremur, atât din cauza frigului, cât și din cauza emoțiilor. Simțeam gustul libertății. Mi-am spus în sinea mea: „Slav, prietene, a venit momentul să spui adio închisorilor. Oriunde te-ar duce, cu siguranță nu va fi o altă închisoare împuțită". Eram aproape fericit. Indiferent ce se afla înaintea mea, eu deja respiram aerul proaspăt, curat și rece și știam sigur că voi ajunge undeva – nu mă voi mai muta dintr-o celulă în alta, dintr-o închisoare în alta, de la un interogatoriu la altul, ci voi avea o nouă viață, o șansă de a munci, de a-mi folosi mâinile, de a întâlni și de a vorbi cu alți oameni...

Alți bărbați, deținuți ca și mine, erau aduși în grupuri mici în curte. Îmi simțeam inima bătând cu putere în timp ce îi priveam venind. Mă uitam fix la ei. Și ei mă priveau pe mine în același mod. Încercam să găsim cu privirea pe cineva cunoscut. Însă, în mod ciudat, această recunoaștere era imposibilă. Cu toții arătam la fel. Aveam părul lung și barba deasă și mare – eu, cel puțin, nu mă mai tunsesem sau bărbierisem de aproape un an, însă nu îmi trecuse niciodată prin cap că și ceilalți fuseseră tratați în același mod. Hainele noastre arătau la fel. După ce am fost aduși cu toții în curte, acolo

erau 150 de bărbaţi ca şi mine, care îşi ţineau cu mâna pantalonii. 150 de suflete pierdute îmbrăcate în acelaşi costum jalnic, la un bal mascat al diavolului, fiecare ţinând într-o mână un pachet şi în cealaltă mână betelia pantalonilor. Colţurile gurii mi-au tresărit şi aproape că am râs, însă dintr-odată am simţit cum mă cuprinde o milă nesfârşită de noi toţi, care ajunsesem bătaia lor de joc.

Pentru prima dată vedeam şi alţi deţinuţi. La Harkov sau Lubianka auzisem zgomote. Auzisem cum oamenii fuseseră împuşcaţi. Auzisem ţipetele îngrozitoare ale celor care înnebuniseră. Ascultasem bătăile cuiva care părea că încearcă să comunice cu mine prin peretele celulei. Însă nu îmi fusese niciodată permis să întâlnesc alţi oameni lipsiţi de noroc ca şi mine. Izolarea făcea parte din tratament, iar eu avusesem parte de ea din plin.

Adunarea, verificarea numelor şi numărătoarea au durat aproximativ două ore. În toată această perioadă, am stat pe vine – o altă regulă ce ţinea de securitate. Două grupuri de câte doisprezece soldaţi înarmaţi ne supravegheau. Se lăsa întunericul atunci când ni s-a ordonat să ne ridicăm şi să ne urcăm în cinci camioane militare acoperite cu prelate. Un camion cu soldaţi mergea în faţa convoiului, iar un altul în spate. Înghesuiţi şi aruncaţi dintr-o parte în alta, am fost duşi cu o viteză ameţitoare aproximativ 16 kilometri. La un moment dat, camioanele au oprit brusc, iar noi am fost aruncaţi în faţă. Convoiul s-a oprit.

În timpul acelei scurte şi zbuciumate călătorii am simţit că toţi ceilalţi erau nerăbdători. Era o experienţă ciudată şi intensă să fii alături de alţi bărbaţi, să simţi atingerea unui alt umăr, o împunsătură ascuţită a unui cot în coaste, să îţi aminteşti mirosul unui om într-o mulţime, să auzi exclamaţii în limba poloneză, atât de bogată. Dar nevoia de a vorbi la care se putea aştepta cineva nu a apărut. Aveam să aflăm că dura o perioadă până să ne recăpătăm obiceiul de a purta conversaţii. A revenit uşor şi a început cu întrebări scurte şi răspunsuri seci.

Locul în care s-a oprit convoiul de camioane era o mică gară, care am estimat că se afla cam la şapte kilometri depărtare de Moscova. Cineva a susţinut mai târziu că ştia acel loc, a spus şi un nume şi a zis că era o suburbie preferată de funcţionarii sovietici mai înstăriţi.

După ce am coborât din camion, am văzut în depărtare ferestrele luminate ale unor case destul de spațiate, ceea ce susținea această teorie. Nu era niciun civil prin preajmă, iar deținuții și soldații aveau tot acel loc numai pentru ei. Pe linia ferată era un tren, cu vagoane pentru vite, prevăzute cu despărțituri, în care se transportau de obicei opt cai sau vaci, câte patru de fiecare parte, cu coada către exterior și capul către interior, având în centru un pasaj îngust care se întindea de la o ușă la cealaltă a vagonului. La fiecare capăt al trenului se găsea câte o locomotivă cu aburi.

Încărcarea s-a desfășurat rapid. Numele fiecărui bărbat era strigat, apoi urca în vagon cu ajutorul a doi soldați. În interior, alți doi soldați așezau deținuții de-a lungul pereților vagonului, umplând treptat tot spațiul liber către centru, până ajungeau din nou în dreptul ușii. În momentul în care au terminat, în vagonul meu se aflau 60 de bărbați, înghesuiți astfel încât să nu se poată mișca. Despărțiturile pentru vite fuseseră îndepărtate, cu excepția câtorva inele din metal de care se agățau lațurile, iar toate cele patru guri de aerisire fuseseră acoperite pe afară cu plăci de metal fixate cu nituri.

Doi soldați cu banderole pe mânecile uniformelor s-au uitat înăuntru prin ușa deschisă și au strigat:

— Noi vă vom oferi primul ajutor. Dacă vreunul dintre voi se simte rău în timpul călătoriei, nu trebuie decât să ne chemați și o să vă facem bine.

Apoi ușa a fost trântită și zăvorâtă din exterior, iar cei de lângă intrare păreau că sunt în pericol să fie presați precum dopul unei sticle. Prin întunericul acela dens s-a auzit o glumă despre cei doi sanitari.

— Și cum ar trebui să le atragem atenția? Le dăm un telefon?

Și, de fapt, în toate săptămânile ce au urmat, nimeni din vagon nu i-a văzut vreodată pe specialiștii cu banderole punându-și în evidență cunoștințele în acordarea primului ajutor. Era doar una dintre multele ironii ale rușilor.

Am fost împins cu putere într-unul din capetele vagonului, cu pachetul sub braț. Aveam mâinile lipite de corp. Îmi era imposibil să stau jos, iar când am vrut să ridic o mână, am avut nevoie de ajutorul celui de lângă mine, care s-a lăsat pe vecinul său, astfel încât să pot

avea loc. Un prieten anonim m-a sfătuit să deschid pachetul și să mănânc o parte din mâncare, pentru că mai târziu s-ar putea să îmi fie furată. Am explorat conținutul acestuia pipăind și mirosind, iar această experiență a fost o adevărată binecuvântare. Era o pâine ovală, lungă de aproape 40 de centimetri și lată de 20 de centimetri la mijloc. Mai erau și doi pești uscați, care se numesc *taran* în Rusia, 30 de grame de *korijki,* tutun de proastă calitate, obținut din nervurile frunzelor, și o pagină de ziar (despre care am aflat mai târziu că data din 1938) pentru răsucitul țigărilor. Am mâncat jumătate din pâine și un pește, iar restul pachetului, încă învelit în hârtia aceea de împachetat, l-am îndesat în bluză.

Abia după ce a plecat trenul au început discuțiile. Vocile își dădeau cu părerea despre locul în care aveam să ajungem. Unii se temeau că vom merge în Novaia Zemlea, cele mai sterpe insule din Marea Barents, sau în minele de sare din Kamceatka, în estul Siberiei. Până la urmă, toată lumea a căzut de acord că ne îndreptam spre Siberia.

Una dintre instrucțiunile care ni se dăduseră înainte de a fi închisă ușa vagonului era că nu aveam voie să facem zgomot. Însă după ce trenul a prins o oarecare viteză și roțile au pornit să huruie din ce în ce mai tare, am început să strigăm. Cineva a întrebat:

— E vreunul dintre voi din Lvov?

O voce din partea cealaltă a vagonului a răspuns:

— Eu sunt din apropiere.

Însă orice încercare de a susține o conversație a murit din cauza zarvei generale. Oamenii se întrebau din ce regiment făcuseră parte. Apoi strigătele au încetat, iar bărbații au încercat să atragă atenția celor aflați în imediata lor apropiere. Încă mai simțeam emoțiile produse de acest eveniment, însă nu am putut să iau parte la discuțiile acelea în care toată lumea punea întrebări și dădea răspunsuri. Întotdeauna am avut nevoie de timp pentru a mă integra. Lipit de peretele rece al vagonului, i-am ascultat pe ceilalți, dar mi-am păstrat gândurile pentru mine, pe de o parte retras, pe de alta dornic să-mi găsesc un prieten. Eram fericit că făceam parte dintr-un grup, că nu mai eram singur.

Mai târziu, m-am găsit întrebându-i pe cei din jurul meu dacă auziseră de orașul Pinsk. Din stânga mea s-a auzit o voce care mi-a

răspuns cu entuziasm:

— Da, eu cunosc oraşul Pinsk.

Am început să ne spunem numele oamenilor pe care îi cunoşteam, denumiri ale străzilor sau ale satelor din jur. Însă oraşul Pinsk despre care vorbea el nu semăna cu cel despre care vorbeam eu şi nu am reuşit să găsim puncte comune. Am renunţat până la urmă. Eram dezamăgit şi iritat de faptul că nu cunoştea lucrurile şi oamenii pe care îi ştiam eu. Am impresia că a încercat să continuăm discuţia, însă eu nu am reuşit să mă adun pentru a răspunde. Oricum, eu mă arătasem cât de cât interesat, iar acum îmi părea rău că o făcusem.

Trenul s-a oprit de câteva ori în prima noapte şi de fiecare dată auzeam cum unii oameni erau daţi jos din vagoane şi urcaţi în camioane. Cei aflaţi pe partea cu peronul au găsit câteva crăpături în pereţii vagoanelor şi au văzut ce se întâmpla afară. Nu aveau lumină decât de la cele două locomotive, dar ne-au povestit şi nouă ce au văzut.

Prima parte a călătoriei noastre spre est s-a transformat curând într-un coşmar. Am stat închişi toată noaptea şi toată ziua următoare. Evident, nu existau toalete, iar oamenii erau obligaţi să îşi facă nevoile din picioare, fiind incapabili să se mişte. Mirosul era infect şi aerul irespirabil. Atunci când trenul se oprea la un punct de control, oamenii strigau, cerând mâncare şi apă, iar gardienii băteau cu paturile puştilor în pereţii vagoanelor, ordonându-le să facă linişte şi promiţându-le că uşile aveau să fie deschise curând. Deţinuţii care se aflau lângă perete sufereau de frig. Chiar dacă oamenii din mijloc şi-ar fi schimbat poziţia, le-ar fi fost imposibil să se mişte. La douăsprezece ore sau cam aşa ceva după ce luasem prima masă, mi-am strecurat mâna în bluză şi am mâncat ce mai rămăsese din pâine şi peşte.

Noi, cei care fusesem urcaţi chiar de la început în tren, eram închişi de aproape douăzeci şi patru de ore când, în sfârşit, marfarul s-a oprit într-un loc izolat şi uşile vagonului au fost deschise. Era aproape seară şi tot ce puteam vedea în jurul nostru era o întindere acoperită de zăpadă, câţiva copaci în apropierea căii ferate şi alţi câţiva în depărtare. Unii dintre camarazii mei erau atât de slăbiţi din cauza faptului că fuseseră obligaţi să stea în picioare o perioadă atât

de lungă, încât nu s-au putut da jos fără ajutor. Cu toţii am început să ne întindem şi să ne frecăm membrele amorţite pentru a ne stimula circulaţia. O rană veche la gleznă, făcută de o grenadă, începuse să se deschidă, iar mâna dreaptă, în locul în care „specialiştii" de la Lubianka picuraseră smoală fierbinte, se umflase şi mă durea îngrozitor. Însă erau şi foşti militari cu răni netratate mult mai grave decât ale mele. Nu puteam face altceva decât să le admir curajul. Nu îi puteam ajuta, iar sanitarii ruşi nu le-au adus nici măcar o aspirină pentru a le alina durerea.

Un vânt tăios din est şuiera în jurul trenului. Ninsoarea se oprise, iar vântul părea acum şi mai rece. Soldaţii ruşi erau amplasaţi strategic de-a lungul trenului, pe partea cu uşi, iar pe partea din spate a acestuia erau gardieni care patrulau.

Prima mişcare a avut legătură cu securitatea. Ni s-a ordonat să ne lăsăm pe vine în faţa vagonului nostru şi ni s-a dat obişnuita bucată de pâine neagră. Ni s-a oferit şi nişte apă, însă aceasta avea gust de unsoare pentru roţile de tren. După aceea, ni s-a permis să mergem într-o zonă anume, iar unii dintre noi au fost trimişi puţin mai încolo, pe câmp, cu scopul de a aduna câteva crengi cu care să cureţe vagonul. Era de la sine înţeles că vor considera „un pas la dreapta, un pas la stânga" o încercare de a evada şi ne vor trata în consecinţă. Vântul de afară pătrundea fără probleme prin hainele noastre, dar nu lipseau voluntarii care să cureţe vagonul. Ei au lucrat o vreme în interior, apoi au sărit afară pentru a lua o gură de aer proaspăt. În timp ce mă sprijineam de uşa vagonului, puţin mai târziu, am văzut că bara de oţel cu care eram închişi înăuntru era legată cu o sârmă şi purta un sigiliu de plumb. Nu numai că eram închişi înăuntru, mă gândeam, eram sigilaţi. Un ultim detaliu al securităţii absolute.

Traseul pe care îl aveam de făcut a devenit mai clar puţin mai târziu. Planul era ca noi să fim transportaţi în linişte prin oraşe noaptea, când oamenii dormeau, şi să ne oprim în locuri nepopulate ziua. Opririle lungi la semnal şi în zonele nelocuite însemnau că nu aveam să respectăm programul şi că ne vom opri doar după două zile. În aceste ocazii, conductorul trenului, mecanicii şi soldaţii păreau destul de agitaţi. Câteodată mă întrebam ce credeau civilii ruşi din gări despre toate zgomotele care se auzeau din şirul lung de vagoane

pentru vite atunci când trenul trecea încet sau chiar se oprea în dreptul lor.

Aproape de sfârșitul primei săptămâni, cei 60 de bărbați care se aflau în vagonul meu deja se organizaseră și stabiliseră niște reguli clare. Fusese pus la punct un program prin rotație, astfel încât fiecare dintre noi să se poată bucura de căldura oferită de locurile din mijloc. Toată lumea avea să experimenteze și răceala îngrozitoare a pereților vagonului. Se făcea din ce în ce mai frig, iar acea poziție devenea cumplită. Acest lucru însemna, de asemenea, că și cei care observau ce se întâmpla afară prin crăpăturile pereților, unul dintre locurile cele mai apreciate, aveau să se schimbe din când în când. Faptul că aveam șansa cu toții să privim prin acele crăpături și să povestim ce vedem a ajutat foarte mult la diminuarea plictiselii generale. Unii știau să facă niște comentarii destul de amuzante.

Închis în această cutie întunecată, era destul de complicat să îmi dau seama care era traseul. Din informațiile primite de la oameni care cunoșteau mai mult sau mai puțin itinerarul, mi-am dat seama că făcusem destul de multe ocoluri în drumul nostru prin Rusia de vest, probabil din cauza traficului și a locurilor din care trebuiau luați noi deținuți. În săptămâna a doua, când ne-am apropiat de Munții Ural, iar o a treia locomotivă a fost atașată la tren, a devenit clar că ne aflam pe calea ferată transsiberiană și nu mai era nicio urmă de îndoială că destinația noastră era vasta și fabuloasa Siberie. Am trecut pe lângă toate orașele mari și nodurile de cale ferată importante în timpul nopții. Întotdeauna ne dădeam seama când se îmbinau două șine deoarece exista o pauză în ritmul de mers al trenului atunci când roțile treceau peste macaz și auzeam zgomotul făcut de celelalte vagoane și locomotive.

Un incident mi-a rămas viu în memorie, mai ales pentru că era zi și puteam să observ ce se întâmplă afară printre crăpăturile din peretele vagonului. Eram de două săptămâni în tren, iar aceasta era una dintre ocaziile în care întâmpinasem anumite obstacole pe drum și, deși se lăsa întunericul, nu reușisem să ajungem în locul în care urma să ne petrecem, ascunși, noaptea. Era un nod important de cale ferată. Orașul din apropiere se remarca doar prin faptul că toate clădirile păreau a fi făcute din cărămidă roșie. Trenul se târa cu vreo

20 de kilometri pe oră. La un moment dat, a frânat și s-a oprit brusc. Peste un minut sau cam așa ceva, a pornit din nou, abia mișcându-se. Și apoi am văzut, pe o linie paralelă, trecând ușor pe lângă noi, un alt marfar, exact ca al nostru.

Am strigat. Și ceilalți observatori au strigat.

— Un tren ca al nostru, am spus. Ferestrele nu sunt acoperite, înăuntru sunt oameni.

Trenul nostru a oprit. Celălalt staționa deja.

— Femei, femei. Sunt femei înăuntru. Și copii.

Nu mai țin minte dacă eu sau altcineva am dat această veste. Cred că strigam unii la alții. Parcă se dezlănțuise iadul. Oamenii din mijloc s-au îndreptat spre ieșire, iar noi am fost presați de pereții de lemn. Nici nu ne-am dat seama de situația penibilă în care ne aflam. Femeile erau speriate. Ele nu vedeau nimic în afară de pereții mari și goi ai vagoanelor. Zgomotul din trenul nostru s-a transformat într-un muget. Cineva a spus:

— Sunt femei poloneze. Femeile noastre.

La auzul acestei afirmații, bărbații aproape că și-au pierdut mințile. Probabil că erau poloneze, lituaniene sau estoniene. Nu știu. Chiar și dacă ar fi scos vreun sunet, nu aveam cum să-l aud din cauza urletelor din jurul meu.

Soldații ruși au alergat turbați către fiecare capăt al trenului și au început să lovească puternic în pereții vagoanelor, ordonându-ne să facem liniște. Nu au reușit. Întregul tren fusese cuprins de isterie. Nu puteam decât să-mi imaginez cum i s-a ordonat mecanicului să continue drumul, indiferent dacă fusese dat semnalul sau nu. Această oprire a durat șapte sau opt minute, iar bărbații care nu știau unde se aflau soțiile și familiile lor au început să suspine în timp ce trenul pleca mai departe. Influența nefastă a acestui incident s-a simțit zile întregi. A fost cea mai nefericită oprire din toată această călătorie.

A existat o urmare ironică. Când în sfârșit am ajuns la sectorul retras de cale ferată unde urma să ne oprim în ziua respectivă, comandantul rus – înalt, cu față lipsită de riduri și care vorbea cu ușurință – ne-a spus încă odată că eram obligați să păstrăm liniștea în timpul călătoriei. A dat din cap în semn de mustrare și ne-a zis:

— Problema voastră este că sunteți inculți.

Era destul de serios, din câte am observat eu. De fiecare dată când avea ocazia să ne atragă atenţia asupra regulilor, nu ezita să ne amintească de incultura noastră.

Începusem să ne recunoaştem, în ciuda bărbii şi a părului lung, neîngrijit. Nu se punea problema de nume aici. Nu mai contau. Nimeni nu se obosea să le ţină minte. Oamenii deveniseră identificabili în funcţie de caracter şi de caracteristici. Erau liderii, organizatorii, bărbaţii care şi-au asumat rolul de conducători şi care au stabilit nişte reguli cu scopul ca o parte cât mai mare dintre noi să supravieţuiască. Erau oameni ca mine, determinaţi să rămână în viaţă. Pe de altă parte, erau cei în ochii cărora scânteia speranţei aproape se stinsese în momentul în care fuseseră băgaţi în aceste coşciuge pe roţi. Ei au murit fără a scoate vreun sunet în nopţile lungi în care le-a venit rândul să stea în partea lipsită de căldură a vagonului. Ei au murit stând în picioare, iar noi nu am ştiut că s-a întâmplat asta decât dimineaţa, când au fost deschise uşile. Ei nu au avut parte de morminte, pământul fiind tare ca piatra şi imposibil de săpat. Au fost duşi puţin mai departe de tren şi acoperiţi cu zăpadă. Ei au rămas doar nişte nume tăiate de pe o listă oficială. Cel puţin opt au fost scoşi din vagonul nostru, despuiaţi şi ţepeni.

Bărbaţii pe care îi admiram cel mai mult erau mucaliţii. Ne-au ajutat să trecem peste cele mai negre clipe. În vagonul nostru erau patru sau cinci astfel de oameni. Făceau glume despre aproape orice. Acestea erau adeseori macabre, spuse aproape întotdeauna într-un limbaj frust, bărbătesc. Erau de nestăpânit. Nimic nu îi putea opri. Fie binecuvântaţi pentru că ne făceau să râdem în hohote imitându-l pe comandantul rus, pe gardienii ruşi şi aproape orice altceva rusesc. Când se discuta despre faptul că era posibil să ajungem să lucrăm în minele de aur din estul Siberiei, un mucalit ne povestea despre planurile lui de evadare.

Era un bărbat puternic, scund, bine făcut, cu o barbă neagră impresionantă.

— Domnilor, a anunţat el, am să mănânc pumni întregi de praf de aur cu pâine neagră, am să alerg până în Kamceatka şi am să ajung în Japonia. Mă voi c... aur rusesc şi voi trăi fericit până la adânci bătrâneţi.

Am râs de absurditatea acestei afirmații, am râs în hohote, îndelung, fără să ne jenăm, așa cum râd oamenii ajunși în pragul disperării.

Era totuși o nuanță amară, extremă, în umorul lor atunci când îi priveau pe ruși dezbrăcând cadavrele de pantaloni și cămăși înainte de a le îngropa în zăpadă.

— Până la urmă, a spus unul dintre ei, tătuca Stalin doar i-a împrumutat bietului nenorocit hainele pentru perioada în care avea să stea în URSS. N-o să mai aibă nevoie de ele în următoarea lui călătorie. Are să plece așa cum a și venit...

Apropiați de nenorocirea comună, bărbații vorbeau acum mult mai liber. Rezultatul nu era întotdeauna camaraderia. Nervii erau deseori întinși la maximum și nu era nevoie decât de un subiect nepotrivit de discuție ca să înceapă o răfuială pe cinste. Politica era un adevărat explozibil. Am auzit doi bărbați ciondănindu-se în legătură cu rolul jucat de ministrul de externe polonez, Beck, în evenimentele care au dus la invadarea Poloniei de către nemți. Argumentul unuia dintre ei a fost spus cu o oarecare pasiune, iar mai apoi celălalt a explodat, făcându-l „trădător" pe Beck. Într-o secundă, s-au auzit strigăte pline de furie. În timp ce alte voci îi îndemnau să „înceteze", ei se chinuiau neputincioși să ridice mâinile, să-și folosească genunchii și picioarele. Până la urmă, au început să se muște unul pe altul. Într-un fel, noi, ceilalți am încercat să-i despărțim. Unul s-a ales cu lobul urechii aproape smuls, iar celălalt cu urme adânci de dinți pe obraz. Lacrimi de neputință li se scurgeau pe obraji. O vreme, s-au amenințat reciproc. Apoi au tăcut și au uitat.

La un moment dat, într-o noapte, trenul s-a oprit. Era liniște. Cei mai mulți dintre noi eram pe jumătate adormiți, în starea aceea de transă care apare după mai multe ore de călătorie. O voce a început să vorbească, pe un ton adormit, puțin mai tare decât normal. Bărbații agitați, care moțăiau, au început, în ciuda stării în care se aflau, să asculte.

— Nevasta mea, a spus vocea, era o femeie destul de mică de statură. O femeie mică și veselă. Ne înțelegeam foarte bine noi doi. Gătea foarte bine. Mama ei, știți, a învățat-o și pe ea. Lăsați-mă să vă povestesc despre prăjitura pe care o pregătea de ziua mea. Știa că îmi

plac la nebunie prăjiturile...

Și vocea a continuat. Era răgușită, iar cuvintele curgeau încet și foarte clar. Noi eram fascinați, ascultându-l cum visa cu ochii deschiși. Descria totul cu exactitate și cu multă dragoste. Urmăream cu mare interes cum era pregătit aluatul în castronul cel mare, cum erau sparte ouăle, grija cu care erau bătute acestea, adăugarea cantității exacte de făină, de praf de copt și de coajă de lămâie, de stafide și Dumnezeu mai știe ce, arta cu care adăuga crema de migdale.

— Era, a spus omul, cea mai frumoasă, mai rară și mai minunată prăjitură, era prăjitura pe care nevasta mea o făcea pentru mine. Mirosea divin.

Deodată, o altă voce a strigat – da, a fost un țipăt care ne-a șocat. A fost ca un duș cu apă rece ca gheața care îl trezește din somn pe omul care visează.

— Oprește-te! Oprește-te! Pentru numele bunului Dumnezeu, oprește-te!

Alte voci l-au acompaniat.

— Vrei să înnebunim de tot? Taci din gură, blestematule.

Omul cu prăjitura lui de vis nu a mai spus nimic. Am poftit la blestemata aceea de prăjitură multe zile după aceea. Pur și simplu, nu îmi puteam aminti gustul unei prăjituri.

4. 5.000 de kilometri cu trenul

Oamenii aveau timp liber din belșug; se gândeau că această călătorie ce părea fără sfârșit intrase deja în cea de-a treia săptămână și observau, totodată, că au ajuns în vestul Siberiei. Nu ne mai interesa să aflăm numele gărilor, fiecare dintre ele fiind decorate cu bustul vopsit în alb al lui Stalin. Toate locurile în care staționam arătau la fel: întinderi de pământ sinistre, acoperite de zăpadă, uneori împădurite, alteori nu. Era doar mai frig sau mai puțin frig – aceasta era deosebirea. Temperatura scădea pe măsură ce mergeam spre est. În mai multe rânduri, ne-au clănțănit dinții din cauza vântului rece de nord-est care aducea zăpadă și ne înghesuiam fără niciun fel de regrete unii în alții în jumătatea mai caldă a vagonului.

Am continuat să aflăm diverse lucruri unii despre ceilalți. Am descoperit că niciunul dintre noi nu avea o sentință mai mică de zece ani de muncă silnică. Condamnarea mea, de douăzeci și cinci de ani, era destul de comună și erau altele și mai lungi. Aproape jumătate dintre acești bărbați fuseseră acuzați de același lucru: făcuseră parte din armata poloneză. Vorbeau, așa cum fac soldații, despre experiențele lor și despre locurile în care fuseseră detașați, despre regimentele din care făcuseră parte și despre prietenii lor. Acest lucru m-a făcut să mă gândesc înapoi, la trecut, și să fac un bilanț. Nu voiam în mod special să îmi aduc aminte de Polonia, însă nu prea aveam altceva de făcut. Cred că a fost ca un fel de evadare în trecut, o întoarcere la amintirea libertății.

Micul evreu m-a făcut să îmi amintesc totul. El mi-a pus o întrebare ciudată – cel puțin pentru un evreu. Când germanii au atacat în vest, iar rușii în est, acest bărbat micuț care avea un magazin în Bialystok a vândut tot și a cumpărat diamante. Avea rude în Zyrardow, un centru al industriei textile aflat în apropiere de Varșovia. Un prieten pantofar i-a făcut o pereche specială de cizme în care a ascuns diamantele. Așadar, după toate aceste pregătiri, era gata să părăsească Polonia. Unde voia să meargă? Ei bine, *în Germania*. Pentru că, ne-a declarat, nu avea încredere în ruși.

— Dar, am spus eu, nemții te-ar fi omorât. Îi urăsc pe evrei.

— Poate, poate, a răspuns. Dar cel puțin am avut dreptate atunci când am spus că nu pot avea încredere în ruși. Uită-te și tu cum am ajuns acum.

Poate că a fost bine pentru el că nu a avut niciodată șansa de a-i testa pe nemți. Rușii îl prinseseră în timp ce încerca să treacă granița, iar asta i-a adus aproape imediat o sentință de zece ani. Faptul că încerci să scapi de eliberatorii tăi poate fi interpretat ca un comportament antisocial.

Pentru că m-am întors acasă, la Pinsk, după înfrângerea armatei poloneze de cea germană, am ales de bunăvoie să mă las pe mâna rușilor. Mi-ar fi fost oare mai bine dacă aș fi ajuns prizonier de război la nemți? Era o întrebare care pentru moment avea să rămână fără răspuns, dar care totuși m-a făcut să mă gândesc la germani și la bătălia inutilă dintre cavalerie și tancuri, la haos, la curajul unei armate condamnate în acele săptămâni disperate din septembrie 1939.

Eu fusesem chemat sub drapel pentru prima dată în 1937, în perioada în care studiam pentru examenul de arhitect și inginer topograf pe care trebuia să-l susțin la Școala Tehnică Wawelberea și Rotwanda din Varșovia. Am fost trimis la școala de infanterie din Brest-Litovsk. După șapte luni, m-au întrebat dacă nu vreau să mă ofer voluntar pentru cavalerie. Știam să călăresc și să sar peste obstacole destul de bine. La sfârșitul anului, am obținut cel mai înalt grad pentru un cadet. M-am întors la colegiu și am susținut examenul final în 1938; în același an, am revenit în armată, participând la manevrele de șase săptămâni din Wolyn, zonă situată la granița Rusiei cu Ucraina. Am devenit sublocotenent și m-am întors acasă, la Pinsk, ca să o ajut pe mama. Eram în formă, bronzat și mulțumit de mine însumi. În familia noastră, mama era cea practică și optimistă. Tata credea că proprietatea pe care o deținea putea să-i ofere resursele necesare pentru a se putea ocupa de hobby-ul său – să picteze peisaje. Casa era plină de tablourile lui, pe care nu voia în ruptul capului să le vândă, chiar dacă i se făcuseră câteva oferte.

Mi-am urmat „chemarea” de administrator al proprietății numai câteva luni. La 1 martie 1939, am fost convocat, printr-un ordin de „mobilizare neoficială”. La șase luni după aceea, pe 31 august, în

ajunul zilei în care împlineam douăzeci şi patru de ani, pe când citeam scrisorile pe care le primisem de la soţia şi de la mama mea şi mă pregăteam să deschid cadourile, în tabăra noastră de lângă Ozharov a venit un mesager care ne-a anunţat că nemţii se îndreptau spre noi. Izbucnise războiul.

Am fost activ în serviciu aproximativ trei săptămâni, dar aceste săptămâni au fost pline de mişcare şi incidente. Am retrăit acele momente în timp ce mă aflam într-un vagon prăpădit, într-un tren sovietic. Mi-am amintit că am fost nevoit să mă ascund împreună cu calul meu, în timp ce avioanele Stuka vâjâiau pe deasupra noastră, mi-am amintit de drumurile blocate, de artileria poloneză care se chinuia să iasă din raza focului inamic. Câteodată, eram bombardaţi, dar nimeni nu părea să fie prea sigur de locul în care se aflu nemţii. Aproape de Kutno, am găsit cea mai mare parte a cavaleriei poloneze, aproximativ 10.000 de cai şi călăreţi. Ruta pe care voiau să se retragă spre Modlan era blocată de germani, foarte bine poziţionaţi.

Aici, cel puţin, exista un fel de comandă unificată. Ni s-a ordonat să înaintăm. Între noi şi germani erau copaci, pe o adâncime de trei kilometri. De la unitate la unitate, goarna a sunat atacul, aşa că am pornit. Cei din prima linie, care nu erau călare, nu s-au mai ridicat niciodată de jos; caii i-au doborât la pământ şi au trecut peste ei. Când am ieşit din ascunzătoarea mea, am văzut caii înfipţi în stâlpii gardului şi sfâşiaţi de sârma ghimpată. O şarjă de cavalerie induce o anumită formă de nebunie. Atât călăreţii, cât şi caii sunt afectaţi. Furia ei, greutatea ei şi impactul ei nu pot fi oprite decât cu ajutorul celei mai puternice arme de foc. Germanii care nu voiau să capituleze au fost omorâţi. Cavaleria care şarjează nu poate lua prizonieri.

Urmăriţi de bombardiere, care ne-au urmărit, ameninţătoare, în timp ce înaintam pe drumurile aglomerate, ne-am îndreptat spre Varşovia pentru a reorganiza, aşa cum ni se ordonase, apărarea capitalei. Soldaţii pedeştri au urcat pe caii care rămăseseră fără călăreţi şi au mers împreună cu noi – aveam printre noi chiar şi un marinar polonez care ne-a urmat până la periferia Varşoviei. Am aflat că nu fusese organizat nimic care să sprijine defensiva şi, după ce am transportat provizii din tabăra militară din cartierul Praga dincolo de Vistula, la fosta şcoală de cadeţi din Varşovia, am auzit că se

organizase apărarea în suburbii, pe drumul Varșovia-Piastov, așa că mi-am înșeuat calul, am luat câteva provizii pentru mine și m-am îndreptat către acel loc. Am fost bine primit. Am devenit comandantul unei patrule de cavalerie alcătuită din opt oameni.

Mi-a fost dat să văd probabil ultima șarjă de cavalerie din istoria războaielor moderne. Am lăsat caii în grija a patru soldați aflați chiar la marginea unei păduri și ne-am târât până la o colină mascată de niște copaci mici, de unde am putut vedea mai bine drumul către Piastov, care se intersecta cu un altul, la aproximativ 50 de metri mai încolo. Acolo, chiar la intersecția dintre drumul principal și unul lateral, se afla și o casă vopsită în culori vii. Nu era locuită acum, însă afară se vedea o umbrelă multicoloră așezată deasupra unei mese de grădină. Apoi, am văzut o patrulă formată din doi soldați germani care inspectau cu grijă zona, pe fiecare parte a drumului principal. Un soldat a trecut chiar pe terenul aflat între noi și caii noștri. Am rămas nemișcați și ne-am concentrat atenția asupra porțiunii de drum libere din fața noastră.

Nu la mult timp după aceea ne-am dat seama care era motivul prezenței nemților în zonă. În depărtare se putea zări venind un pluton de soldați germani, cu puștile în bandulieră, urmați de șase ofițeri călare. În spatele lor se aflau o companie de infanterie și câteva tunuri trase de cai. Coloana era la aproximativ 800 de metri de răscruce când am auzit zgomote de copite caii de pe drumul din spatele nostru. Din pădurea aflată dincolo de drum a ieșit cavaleria poloneză – 150 de ofițeri complet echipați, despre care am aflat mai târziu că făceau parte din Regimentul 12 Ulani.

Cavaleria s-a regrupat imediat și a pornit vijelios de-a lungul drumului, cu săbiile lucind în lumina soarelui, înainte ca germanii care mărșăluiau să își dea seama ce se întâmplă. Caii au spulberat întreaga coloană și aproape niciun glonț nu a apucat să fie tras spre ei. În timp ce caii de la artilerie, speriați, dădeau înapoi, tunurile germane au fost îndreptate către drum, măcelărind oameni și cai deopotrivă. Polonezii s-au regrupat și au șarjat din nou, pentru ca dezastrul să fie total. Supraviețuitorii au dispărut pe unul din drumurile secundare și asta a fost tot. Noi ne-am întors și ne-am găsit caii, am urcat în șa și ne-am dus să raportăm. Era 15 sau 16

septembrie. Varșovia a capitulat la puțin timp după aceea.

Am decis că nu se putea răspunde la întrebarea pe care o pusese micul comerciant evreu. Germanii sau rușii? Pentru noi, polonezii, în 1939 nu existau prea multe opțiuni. Mai erau o grămadă ca mine în acest tren, care credeau că lupta împotriva naziștilor era un pașaport către clemența sovieticilor.

Zilele plictisitoare și lipsite de confort continuau să se scurgă. Moțăiam, amorțiți în propria nenorocire; aveam coșmaruri care nu ne părăseau nici măcar atunci când ne trezeam încă odată la realitatea că ne aflam în acest tren îngrozitor, care părea să rătăcească fără destinație. Am vorbit despre soțiile și familiile noastre. Câțiva bărbați și-au descris copiii cu multă dragoste. I-am înjurat pe ruși și i-am blestemat pe Hitler și pe germani. Am petrecut ore lungi în care nimeni nu a scos niciun cuvânt și am tremurat cu toții din cauza frigului cumplit. Câteodată, stăteam închiși chiar și 36 de ore până să ajungem undeva. Erau momentele în care oamenii erau cuprinși de deznădejde și începeau să-i blesteme pe cei vinovați de decăderea noastră.

Dar ne mișcăm, ne mișcăm tot timpul. Oamenii mureau și numele lor erau șterse, însă șarpele lung, format din 60 sau mai multe vagoane, mergea înainte, „înghițind" un număr impresionant de kilometri. Imensitatea Rusiei era înfricoșătoare. Am ajuns și am identificat un centru important din Siberia, Novosibirsk, aflat la 3.440 de kilometri de punctul din care plecasem, undeva în apropiere de Moscova, iar trenul a continuat să meargă. Străbătusem deja mai bine de 5.000 de kilometri când am trecut încet pe lângă Krasnoiarsk și am văzut cum grâul stătea pe câmp și se stricase fie pentru că nu erau oameni care să muncească pământul, fie nu era nimeni care să-l transporte în altă parte. Un oraș imens, acest Krasnoiarsk văzut doar prin crăpăturile din pereții vagoanelor noastre. Era un loc în care se găseau silozuri enorme și clădiri construite din cărămidă roșie, în care se desfășurau toate activitățile specifice unui mare nod de cale ferată.

Cam la 15 kilometri după ce am trecut de Krasnoiarsk, am oprit, departe de ochii și zgomotul orașului. Câțiva mecanici energici s-au repezit cu ciocanele la roțile trenului, pe toată lungimea lui. Sunt de

părere că mecanicii fac una dintre cele mai solicitante meserii din domeniul feroviar. În aproape fiecare ocazie pe care au avut-o de-a lungul călătoriei, au verificat roțile. Se vedea clar că sunt niște angajați foarte importanți. Dacă s-ar fi întâmplat vreun accident între două orașe, în sălbăticia acoperită de zăpadă, ar fi fost un adevărat dezastru. De data asta, au găsit defecțiuni la câteva vagoane și am petrecut mai multe ore, de la jumătatea dimineții până la apus, afară, mișcându-ne. Reparațiile s-au făcut cu materiale luate din cocioabele din cărămidă situate lângă calea ferată. Ne simțeam ceva mai bine acum. Urmând exemplul unui mic geniu necunoscut, ne fixasem pantalonii cu nuiele introduse prin găicile de la pantaloni. Acum aveam ambele mâini libere. Ne puteam freca palmele una de alta ca să nu înghețăm.

Era sfârșitul celei de-a treia săptămâni și câțiva credeau că destinația noastră ar putea fi Krasnoiarsk. La apus însă am fost din nou urcați în tren, închiși și sigilați înăuntru. Roțile au început să se învârtească în același vechi ritm. Am mai călătorit încă șase nopți și am mai oprit de încă șase ori. Apoi, în mod incredibil, după o lună și mai bine de 5.000 de kilometri parcurși, am ajuns la capătul călătoriei noastre cu trenul. Locul se numea Irkutsk și era situat în partea de sud-est a marelui Lac Baikal.

Soldații mergeau de-a lungul trenului și deschideau vagoanele strigând:

— Toată lumea jos. Călătoria a luat sfârșit.

Am coborât și, la o temperatură sub zero grade, un vânt tăios ne-a făcut să ne înghesuim unul în altul, adăpostindu-ne lângă vagoane. În câteva minute, urechile ne-au înghețat bocnă, nasurile ni s-au învinețit și ochii au început să lăcrimeze. Tremuram, cu toții, fără să ne putem controla. Era cea de-a doua săptămână din decembrie, iar în Siberia era deja iarnă. Noi încă eram îmbrăcați numai în pantaloni și bluze subțiri din bumbac, iar în picioare aveam pantofi cu fața de pânză. Soldații inspectau fiecare vagon pentru a se asigura că erau goale. Câțiva bărbați, care nu se puteau mișca din pricina crampelor sau sufereau de boli mai grave, au fost cărați până jos. Era agitație, s-au strigat câteva ordine, repetate fiecărui grup în parte, și ne-am înșirat cu toții, aproximativ 4.000 de deținuți, într-o coloană lungă,

neuniformă, flancaţi de soldaţi. Am început să ne mişcăm, cu capetele în bătaia vântului, cu picioarele până la genunchi în zăpadă, împroşcaţi cu noroi de cei din faţa noastră.

Am mărşăluit cam 10 kilometri, aşa că a durat până am ajuns într-un loc în care nu mai vedeam şi nu mai auzeam ce se întâmpla pe linia de cale ferată. Sigur, era de aşteptat ca locul de popas să nu fie un hotel de lux. Ne-am oprit şi am rupt rândurile într-un imens câmp de cartofi, în care vântul bătea cu putere. Cât vedeai cu ochii, indiferent de direcţia în care te uitai, nu exista nicio clădire. Câmpul era acoperit cu un strat gros de zăpadă îngheţată. Din loc în loc, se vedeau camioane puse în mişcare de generatoarele de gaz pe bază de lemn folosite în colhozuri. Exista o singură bucătărie de campanie, mult prea mică pentru un număr atât de mare de deţinuţi. Vântul rece pătrundea până la piele; eram neputincios în faţa lui. Bărbaţii stăteau în zăpadă şi se uitau lipsiţi de speranţă unul la altul. Nu toate lacrimile care ne curgeau pe obraji erau provocate de vântul tăios.

Perioada în care am stat pur şi simplu pe loc nu a fost foarte lungă. Trebuia neapărat să facem ceva pentru a scăpa de vântul paralizant. Membrii unui grup aflat în apropierea mea au început să facă un fel de perete din zăpadă care să-i protejeze de bătaia vântului. Această idee s-a răspândit rapid. Curând, toată lumea încerca să facă mici ziduri din zăpadă. Oamenii râcâiau zăpada cu degetele până dădeau de pământul negru şi tare ca piatra şi, când terminau, se aşezau în spatele paravanului.

Dincolo de gardul de sârmă ghimpată, cam la 500 de metri de capătul câmpului, se vedea o pădure. Atunci când comandantul, propovăduitorul modului de viaţă sovietic, a ajuns la noi puţin mai târziu în acea zi, reprezentanţii mai multor grupuri l-au rugat să ne permită să adunăm câteva crengi pentru a acoperi pământul îngheţat. Ne-a dat voie. Deţinuţii erau organizaţi în mici grupuri, în funcţie de cum stătuseră în vagoane. Câţiva voluntari din fiecare grup au făcut mai multe drumuri în pădure, escortaţi de soldaţi înarmaţi, şi s-au întors cu braţele pline de crengi, pe care le-au împrăştiat pe jos. Deţinuţii au putut apoi să se întindă la adăpostul zidului de zăpadă şi să se ferească de bătaia puternică a vântului. Nu era prea confortabil, deoarece stăteam înghesuiţii unii în alţii. Pâinea ne-a fost distribuită

cu economie, în jur de 500 de grame de om pe zi. Remarcabil însă a fost faptul că în bucătăria aceea s-au putut face câte două căni de surogat de cafea fără zahăr pentru fiecare om în parte.

Am stat trei zile pe câmpul de cartofi, timp în care ni s-au alăturat mai multe grupuri de sute de deținuți. Unii dintre ei erau finlandezi. Nu aveai cum să-i confunzi. Stăteau mereu împreună, un grup etnic solid. După ce au fost aduși toți deținuții, eram ceva mai puțin de 5.000 de oameni, întrebându-ne cu teamă ce avea să se întâmple de acum încolo. Evenimentele care au urmat ne-au confirmat cele mai mari temeri.

Pentru cei care au venit împreună cu noi, adică păduchii cu care trăisem încă din închisorile din vestul Uniunii Sovietice, câmpul de cartofi a însemnat moartea. În momentul în care toate acele ascunzișuri călduroase de pe corpurile noastre au fost expuse la aerul rece, păduchii au căzut sau au putut fi apucați cu ușurință și exterminați. Nu i-am plâns. Nu ne simțeam în stare să ne purtăm ca niște gazde primitoare. Poate că ar fi decedat într-un mod mai plăcut dacă ar fi reușit să reziste până în cea de-a treia zi – o zi cu adevărat memorabilă.

Camioanele folosite în colhozuri, puse în mișcare de generatoarele de gaz pe bază de lemn, au apărut în cea de-a treia zi, iar soldații au început să se agite. Simțeam că avea să se întâmple ceva neobișnuit, dar nici în cele mai frumoase vise nu ne puteam imagina despre ce era vorba. Cei aflați în apropierea camioanelor au rostit cuvintele magice:

— Haine! Haine noi!

Și haine noi au fost. A durat câteva ore împărțirea acestora, dar când s-a terminat totul, fiecare dintre noi își schimbase rubașca subțire cu obișnuita haină rusească de iarnă: *fufaika* sau pufoaica.

Pe lângă jachete am primit pantaloni matlasați și cizme scurte de cauciuc. Cizmele erau doar de trei feluri: mici, medii și mari. Nu ni s-au dat cizme pe măsură. Dacă erai norocos, îți veneau. Dacă nu, trebuia să le schimbi pe cele prea mici cu unele prea mari. Eu m-am numărat printre norocoși. Mi s-au potrivit. Hainele vechi au fost adunate cu grijă. Cu toții eram încântați. Fețele oamenilor radiau de fericire. Se grăbeau să se îmbrace cu hainele lor noi și minunate.

Strigau unul la altul, făceau parada modei. Mucaliții, care fuseseră destul de tăcuți de când ajunsesem aici, se prosteau acum făcând pe manechinele, cu mâinile în șold și cu barba fluturând în vânt. Nu toate lucrurile și experiențele pot fi comparate – este evident. După toate standardele, încă eram foarte subțire îmbrăcați pentru iarna siberiană, dar faptul că ne era puțin mai cald din cauza pufoaicelor era extraordinar.

În cea de-a patra zi în câmpul de cartofi, problema hainelor de iarnă era rezolvată. Soldații ne-au dat fiecăruia două bucăți de pânză cu care trebuia să ne înfășurăm picioarele. Câțiva dintre noi erau obișnuiți cu acest tip de „jambiere" și știau cum să le înfășoare, nu foarte strâns, pentru a-și feri piciorul de îngheț. S-au făcut câteva demonstrații pe câmp.

La un moment dat, a apărut un convoi format din aproximativ 60 de camioane, fiecare având în cabină un șofer al armatei și un soldat. Erau vehicule mari, adunate de la colhozurile din jur și care aveau pictate pe lateral numele acelor colhozuri. Chiar în spatele cabinei șoferului se afla un generator de gaz cilindric, înalt, combustibilul folosit fiind lemnul de mesteacăn, pe care rușii îl numeau *ciurki*. Acest lemn, care se găsește din belșug în pădurile siberiene, era un substitut ieftin și eficient pentru prețioasa benzină și rezolva problemele legate de transport. Pe părțile laterale ale camioanelor erau prinse topoare și cazmale. Partea din spatele cabinei nu era acoperită. În afară de generatoarele lor de combustibil ciudate, arătau aproape la fel ca un camion de trei tone din occident.

În timp ce ne uitam cum se îndreaptă spre noi, ordinele au început să curgă și am știut că aceasta avea să fie ultima parte a călătoriei noastre. Pentru mulți avea să fie ultima etapă a ultimului lor drum pe acest pământ.

5. Deținuți în lanțuri

În acea ultimă zi petrecută pe câmpul de cartofi toți cei 5.000 de deținuți presimțeau că se va întâmpla ceva important și neplăcut, că rușii pregăteau o acțiune de transport majoră. Soldații din batalionul de pază aveau pe cap așa-numitele *balaklava* (căciuli care acoperă fruntea, urechile și gâtul, lăsând liberă doar o porțiune a feței), mănuși călduroase de blană și fiecare dintre ei purta în bandulieră un sac de culoare kaki. Erau cel puțin 50 de camioane parcate unul după altul, un șir lung și clar spațiat. Chiar în fața cabinei șoferului erau montate mitraliere. Dacă hainele cele noi și călduroase nu ne dăduseră un semnal de alarmă, cu siguranță prezența atâtor soldați și autovehicule ne-au făcut să ne dăm seama că urmează un nou chin pentru noi.

Soldații au sosit la ora unsprezece dimineața, după ce ni s-au dat pâinea și cafeaua de la micul dejun. Au început imediat să verifice listele cu numele deținuților. Din când în când, această verificare devenea de-a dreptul haotică. Câteva nume au fost strigate de mai multe ori până ce persoanele în cauză să se recunoască, din cauza pronunției greșite a rușilor. După ce 100 de nume erau tăiate de pe listă, deținuții respectivi erau duși în ordine spre camioane. Intenționat sau nu, grupurile formate în vagoane au fost despărțite. Eu m-am trezit într-un alt grup de bărbați. Am fost conduși în spațiul aflat între al șaselea și al șaptelea camion și a trebuit să așteptăm câteva ore până ce au fost citite listele. Toate acestea au continuat până după-amiază.

Lumina unei zile senine și reci de decembrie pălea în momentul în care s-au terminat pregătirile. Soldații erau împărțiți în grupuri de câte 20, fiecare grup aflat sub comanda unui subofițer. Fiecare dintre aceste grupuri trebuia să păzească câte 100 de deținuți. Am urmărit cu interes ce se întâmpla, căci eram înghețați și speram să plecăm cât mai curând.

Se auzeau tot felul de comentarii în rândul grupurilor de oameni. La un moment dat, s-a făcut liniște, deoarece toți am rămas cu gura căscată când am văzut că din fiecare camion au fost scoase lanțuri

groase de vreo trei centimetri. Un soldat din detaşamentul nostru s-a dus la cei doi bărbaţi din fruntea coloanei în care mă aflam, i-a distanţat unul de altul şi apoi ne-a împărţit în două coloane. Alţi soldaţi l-au urmat. Ni s-a ordonat să apucăm lanţul cu mâna. Lanţul era în stânga mea. Îmi aduc aminte că mă gândeam că sunt norocos că nu trebuie să-mi folosesc mâna dreaptă, care încă avea o rană deschisă şi dureroasă. Lanţul era nou, încă se simţea pe el unsoarea împotriva ruginei lipicioasă şi închisă la culoare, iar răceala lui a fost ca o arsură atunci când l-am strâns în mână. După aceea, toţi cei 50 de bărbaţi aflaţi de-a lungul lanţului au fost încătuşaţi de acesta. Trei gardieni s-au aşezat de fiecare parte, comandantul s-a urcat în cabină lângă şofer, iar toţi ceilalţi soldaţi s-au înghesuit în spatele camionului. Eram gata de plecare. Deţinuţii nu spuneau nimic.

Precum o reptilă imensă şi înceată, şirul de camioane a pornit. Cel din frunte a stabilit viteza de mers la aproximativ şase kilometri pe oră. Capătul din faţă al lanţului era prins cu un cârlig mare, în genul celor folosite la remorcat. În timp ce camioanele mergeau, lanţul ne obliga să ne mişcăm. Aveam loc între cel din faţa mea şi cel din spatele meu cât să fac un singur pas. Atunci când camionul a alunecat pe zăpadă, întregul convoi a fost împins în faţă şi oprit, vehicul după vehicul, grup de deţinuţi după grup de deţinuţi, până când s-a revenit la viteza normală de deplasare.

Am mers fără încetare douăsprezece ore sau mai mult în acea primă noapte de la începutul celei de-a treia săptămâni din decembrie. Camionul din faţă lumina drumul cu farurile. Noi ne chinuiam în întuneric, supuşi ai lanţului care ne trăgea, şi ne întrebam încotro mergeam, temându-ne că vom mai petrece încă mult timp pe drum, în frigul îngrozitor. Ruşii cunoşteau bine drumul, iar eu nu mă îndoiam că această călătorie nocturnă avea ca destinaţie ţinuturile nelocuite de lângă Irkutsk, locuri pe care civilii ruşi nu le văzuseră niciodată. În zilele ce au urmat, am mers ziua şi ne-am oprit noaptea, dar itinerarul a fost ales de aşa natură încât să nu existe riscul să fim văzuţi. Atât de vaste şi puţin populate sunt aceste zone fantastice ale Siberiei, încât nu am reuşi să văd nici măcar un singur băştinaş pe drumul spre Irkutsk.

Ne-am oprit la vreo jumătate de oră după răsăritul soarelui într-o

depresiune împădurită, între două dealuri. Eram cu toții amorțiți, cu membrele obosite, înghețați și înfometați. În grupul meu se găseau oameni de toate vârstele, de la băieți de șaptesprezece ani la bărbați de peste șaizeci de ani, și din toate păturile sociale. Câțiva bătrâni gemeau de durere. Cei mai mulți fuseseră liber-profesioniști, avocați sau arhitecți; ajunși în acele posturi înainte de venirea rușilor, își conduseseră mașinile de acasă la serviciu și înapoi – oameni care nu mai aveau forța fizică a tinerilor și care nu se mai puteau aștepta la o bătrânețe liniștită, respectabilă și confortabilă. Ei se luptau cu moartea, însă aveau la îndemână doar niște arme amărâte. Și atunci, și mai târziu, noi, cei mai tineri, am făcut tot ce am putut pentru a-i ajuta, dar numărul deceselor în rândul lor a fost destul de mare.

Prima oprire a durat doar câteva ore, destul însă pentru ca la bucătăria mobilă să se facă niște cafea și soldații să ne distribuie rația de pâine. Căldura cafelei ne-a dat putere. Am înghițit pâinea pe nerăsuflate. Nu am fost dezlegați în tot acest timp și, prea curând, am pornit din nou la drum. De data aceasta, pe lumină. Cei șase gardieni care se aflau de o parte și de alta a camioanelor erau schimbați odată la două ore. Mergeau încet către partea din față a camionului, alți șase soldați săreau jos și o nouă tură începea, fără a încetini cu nimic marșul extenuant al coloanei de deținuți. În spațiile deschise aflate la înălțime vântul urla ca o hoardă de demoni, picioarele ni se împotmoleau în stratul gros de zăpadă, iar urechile și nasul ne degerau. Și, chiar și la ora asta matinală, moartea și-a luat obolul. Un strigăt, care s-a auzit de undeva din spatele nostru, a fost preluat de santinele până a ajuns la comandantul care se afla în camionul din față. Acesta s-a oprit, la fel și restul. Un biet deținut a fost descătușat, iar corpul lui a fost dat la o parte. S-a folosit aceeași metodă ca și în cazul morților din tren. Cadavrul a fost dezbrăcat și descălțat, după care a fost acoperit cu un morman de zăpadă. A fost primul dintre cei mulți care aveau să urmeze. Doar în grupul meu, rata mortalității a fost de 10-15%.

Era greu să ne dăm seama dacă urmam sau nu un anumit drum. Totul era acoperit de un strat gros de zăpadă. Dar, la fiecare 100 de metri, vedeai un stâlp înalt de doi metri, care avea în vârf paie uscate sau nuiele; parcă erau un șir de mături ale vrăjitoarelor. Acestea,

bănuiesc, erau marcaje ale drumului. Le-am văzut mulți kilometri, sus pe dealuri, jos în văile împădurite sau de-a lungul râurilor înghețate. Au existat momente în care chiar și roțile prinse cu lanțuri ale camioanelor alunecau, iar soldații se dădeau jos și începeau să împingă. Noi, deținuții, îi ajutam doar din dorința de a ajunge cât mai repede la următorul popas. Era greu și a devenit și mai greu pe măsură ce înaintam.

Prea puțini dintre cei care mergeau cu noi știau cu adevărat unde mergem. Ne îndreptam spre nord – sau ceea ce părea a fi nordul – ieșind prin partea de sus a regiunii Irkutsk și îndreptându-ne spre întinsa Iakutsie. Probabil că mergeam paralel cu malul vestic al Lacului Baikal, acea întindere de apă în formă de banană, ce măsoară de la nord la sud aproape 650 de kilometri. În capătul de sud-vest se află orașul Irkutsk, prin care trece calea ferată transsiberiană. Noi am mers de la 50° latitudine nordică la 60° latitudine nordică și mai departe, spre Cercul Polar, iar vremea a devenit din ce în ce mai vitregă pe măsură ce înaintam.

Marșul a continuat și a doua zi până după-amiaza târziu. Probabil s-ar fi terminat mai repede dacă am fi găsit un adăpost bine poziționat, însă comandantul primise ordin să găsească pentru popasul de noapte doar locuri ferite, situate în apropierea pădurilor. Din moment ce atât de mult timp, efort și bani erau cheltuiți pentru a transporta o forță de muncă gratuită de la un capăt la altul al Uniunii Sovietice, cu siguranță comandantul s-a străduit să ducă la destinație cât mai mulți oameni apți de muncă. Acum, în afara zonei urbane Irkutsk, am fost dezlegați pe perioada nopții și ni s-a permis să aprindem focul. La fel cum am făcut și în câmpul de cartofi, am săpat în zăpadă pentru a ne fi mai cald și am stat înghesuiți unul în altul, moțăind la lumina focurilor pentru care căutasem plini de entuziasm lemne. Atunci ni s-a dat și cea de-a doua ceașcă de cafea din ziua respectivă, iar cei care fuseseră grijulii și își păstraseră o bucată de pâine, au mâncat și au băut în același timp.

Am amintiri pline de recunoștință despre bucătăria de campanie. Acolo ni se pregătea în fiecare dimineață pâinea care ne-a ajutat să supraviețuim în toată această perioadă și două cești de băutură caldă în fiecare zi. O singură dată au existat probleme din acest punct de

vedere, iar asta s-a întâmplat după ce am rămas blocaţi timp de mai multe ore din cauza unui viscol puternic. În acea zi ni s-a distribuit o raţie în caz de urgenţă, care s-a dovedit a fi o schimbare mai mult decât bine-venită. Ni s-a dat pâine de secară înmuiată în miere, parţial uscată, pentru a fi uşor de transportat şi depozitat; am căpătat astfel forţe noi. Îmi amintesc perfect fiecare schimbare în ceea ce priveşte mâncarea din timpul lungii călătorii de la Pinsk în nordul Siberiei. Câteodată mă chinui să îmi amintesc în detaliu anumite experienţe, însă singurele amintiri clare pe care le am sunt cele legate de mâncare. Nu era niciodată destulă, iar acest gând ne chinuia tot timpul. În acele circumstanţe, oamenii ar fi dat un pumn de diamante pentru o felie de pâine în plus şi s-ar fi considerat cele mai norocoase fiinţe de pe pământ, deoarece numai mâncarea mai era considerată atunci o valoare. Era nepreţuită.

Am avut de înfruntat trei viscole puternice în timpul călătoriei. Primul, care şi-a făcut simţită prezenţa la sfârşitul primei săptămâni, a fost şi cel mai rău, deoarece era prima dată când experimentam furia acelui vânt extrem de rece, care bătea cu putere, spulberând zăpada. Cerul era întunecat, norii plumburii atârnau ameninţători când am pornit la drum după răsăritul soarelui, iar viscolul s-a năpustit asupra noastră două ore mai târziu. Convoiul a încetinit ritmul aproape instantaneu şi am ajuns să ne târâm, cu capetele plecate. Ne era aproape imposibil să ţinem ochii deschişi. Zăpada se aduna pe părul şi pe bărbile noastre, acoperea camioanele şi lanţurile de care eram prinşi, iar soldaţii care se aflau în faţa şi în spatele nostru se aplecau peste mitralierele lor, albe acum. Viscolul ne bătea drept în faţă, atât de puternic încât mă întreb cum a reuşit camionul din fruntea convoiului să înainteze în următoarele câteva ore. Am găsit un loc în care să ne adăpostim abia la ora două. Acolo i-am văzut pentru prima dată pe ruşi purtând aşa-numitul *başlâk,* un fel de şal destul de mare, confecţionat din stofă din păr de cămilă, cu care şi-au înfăşurat capetele la ordinul comandantului.

Viscolul nu s-a oprit în acea zi şi nici în noaptea următoare. Nu am putut aprinde focul în toată acea perioadă. Când vântul s-a mai potolit, iar zăpada a început să cadă liniştit, noi toţi, inclusiv soldaţii, ne-am simţit uşuraţi. În zori, arătând ca nişte oameni de zăpadă, ne-

am întors privirile pline de speranță spre bucătăria de campanie. Ni s-a răspuns la rugăminţile mute. Am primit cafea fierbinte şi pâine.

Nu prea exista posibilitatea să te împrietenești cu unul dintre camarazii tăi de suferință. Toţi păreau preocupaţi doar de problemele lor şi fiecare dintre noi se lupta în felul lui cu necesitatea de a merge mai departe. Cu unul dintre ei am reuşit totuşi să stabilesc o legătură, şi anume cu bărbatul care fusese încătuşat de lanţ în rând cu mine. Era un tânăr, cu picioare groase şi puternice şi cu umeri laţi şi musculoşi. Au trecut mai multe zile până să vorbim, chiar dacă ne privisem cu interes chiar de la început. Mie îmi plăcuse ceea ce văzusem şi cred că sentimentul fusese reciproc. Pentru prima dată am vorbit în timpul unei opriri neprevăzute, în care un om mort, aflat chiar în faţa noastră, a fost descătuşat.

— Pe mine nu mă vor omorî aşa, a zis el încet.

— Nici pe mine, am răspuns. Vom ajunge acolo... indiferent de locul în care mergem.

Numele lui, mi-a spus, era Grechinen, şi venea tocmai din Lublin. Fusese – chiar dacă descrierea poate părea prea grandioasă pentru slujba respectivă – şeful unei gări mici de la periferia Lublinului. De fapt, el făcea toată munca acolo, ocupându-se chiar şi cu paza. Era un băiat cu ambiţii modeste, mulţumit de poziţia pe care o avea în orăşelul său şi care era fericit că putea lucra cu mâinile, în loc să facă toată treaba de birou, specifică postului de şef de gară. Ruşii veniseră şi, fără vreun motiv logic, îl dăduseră jos din funcţie şi îl trimiseseră la o staţiune de maşini şi tractoare, un atelier în care se reparau utilajele agricole. Grechinen, născut ucrainean, se numărase printre cei care primiseră cetăţenie poloneză în timpul retrasării graniţelor Europei Centrale după Primul Război Mondial. El privea într-o manieră filosofică schimbarea meseriei lui. De fapt, chiar îi plăcea să „se joace cu tractoarele".

Unele dintre aceste tractoare, mi-a spus Grechinen, nu puteau fi reparate. Însă de la el şi de la colegii lui se aştepta să le poată pune pe picioare, pentru a fi trimise înapoi în colhozuri. Grechinen a lucrat la un asemenea tractor aproape o săptămână şi apoi, când a văzut cum este luat, a avut o presimţire că era pe cale să se întâmple ceva rău. Într-una din zilele următoare, a fost chemat în biroul

administratorului și a fost informat că mașina aceea s-a defectat la puțin timp după ce a ajuns în colhoz. Grechinen, un tip solid și calm, a spus clar că este imposibil să transformi un fier vechi într-un tractor perfect funcțional.

Mecanicul Grechinen a fost arestat și acuzat de sabotaj. I s-au mai adus și alte câteva acuzații pe lângă asta. Pentru că fusese șef de gară, a fost acuzat că lucrase de bunăvoie pentru poliția poloneză și că era, din această cauză, un dușman al poporului. El a încercat să explice, dar nimeni nu l-a ascultat, așa că nu a mai scos niciun cuvânt după primul interogatoriu.

— Ce poți să spui, m-a întrebat, unei adunături de proști care pun întrebări și care se enervează dacă nu răspunzi așa cum vor ei?

S-au purtat urât cu el, l-au bruscat, au țipat la el. Grechinen nu a scos niciun cuvânt. Au crezut că nu îl duce capul și până la urmă au renunțat la acest tratament și l-au trimis la proces. A scăpat destul de ușor, având de executat doar zece ani de muncă silnică.

Când a fost pronunțată sentința, Grechinen a fost atât de șocat, încât a uitat de jurământul lui de a rămâne tăcut.

— Zece ani! a exclamat el. Pentru ce?

Judecătorul s-a ridicat în picioare și a spus, amenințător:

— Aha! Acum ai început să vorbești.

Grechinen și-a ținut gura. A rămas tăcut, a zis el, până m-a întâlnit pe mine. Dacă vorbești în locul nepotrivit, mi-a atras el atenția, poți avea o mulțime de probleme. Mi-am dat seama că era sfatul unui prieten. I-am mulțumit. Ne-am apropiat mult în timpul călătoriei. Îmi plăcea Grechinen cel sincer.

Cumva, cineva a aflat în cea de-a doua săptămână a marșului că era 24 decembrie. Probabil că un deținut și-a dat seama că trebuie să ne aflăm în preajma acelei zile și a întrebat un gardian. Vestea s-a răspândit printre noi la fel de repede ca focul care mistuie o pădure. „Este ajunul Crăciunului”, s-a auzit șoptit de-a lungul coloanei de deținuți.

— Este ajunul Crăciunului, Grechinen, am spus.

El mi-a zâmbit timid, cu buzele lui crăpate.

— Ajunul Crăciunului, a repetat.

Apoi s-a auzit în spatele nostru, încet, o voce tremurândă. Era un

sunet ciudat și surprinzător. S-a îndreptat spre noi și s-a auzit din ce în ce mai tare. Era sunetul făcut de oamenii care cântau din ce în ce mai tare în sălbăticia Siberiei.

Credeam că soldaților li se va ordona să ne facă să tăcem, însă cântecul a ajuns la noi și ne-a prins. Eu cântam, Grechinen cânta. Toți cei care mai erau în stare cântau. În marș, un cor format din aproape 5.000 de voci bărbătești care își înecau disperarea într-un cântec ce îl proslăvea pe pruncul care avea să se nască a doua zi. Cântecul se numea „Noaptea sfântă", iar cei care nu îl știau în poloneză îl cântau în limba în care îl învățaseră în copilărie. Apoi, câteva voci au început să fredoneze un colind polonez intitulat „Cântecul de leagăn al lui Iisus", iar eu am simțit că mă podidește plânsul și am tăcut. Pe la jumătatea cântecului, și ceilalți s-au oprit și au început să plângă. Cântecul de leagăn s-a oprit brusc și după aceea nu a mai cântat nimeni. Inimile noastre erau pline de emoția amintirilor dulci-amărui ale Crăciunurilor trecute.

Ziua de Crăciun a venit și a trecut ca oricare altă zi mohorâtă în care am mărșăluit. Am fost loviți de cel de-al doilea viscol și am scăpat de el. Grechinen și cu mine l-am susținut pe cel care se afla chiar în fața lui ore întregi cât a ținut acest al doilea viscol. Am strigat după gardieni să-i ofere o mână de ajutor.

— Las' că se descurcă el, a spus unul dintre ei.

Omul a murit cu o jumătate de oră înainte de a ajunge la locul în care ne-am oprit pentru noapte.

Soldații nu erau întotdeauna indiferenți la strigătele de ajutor ale deținuților extenuați, însă îmi era clar că li se ordonase să facă discriminări. Bărbații mai în vârstă, care răsuflau mai greu, care se opreau mai des și care se mișcau cu dificultate nu erau niciodată ajutați, în ciuda îndemnului – „Strigați dacă vă este rău" ne spuseseră gardienii înainte de a începe marșul zilnic. De asemenea, ni se amintea și că alături de noi există soldați instruiți să acorde primul ajutor, însă niciodată nu i-am văzut făcând ceva.

La punctul de oprire de lângă Irkutsk, deținuților din tren li se alăturase și un grup mic de ruși. Toți păreau să fie bărbați tineri și bănuiam că ei nu sunt, ca noi, deținuți politici. Erau condamnați de drept comun, trimiși în Siberia să muncească pentru a-și ispăși

crimele. Trei sau patru dintre ei au fost încătușați pe același lanț cu noi și au fost singurii care au fost ajutați de-a lungul călătoriei. Dacă unui bărbat i se făcea rău, regula era ca acesta să-l roage pe cel mai apropiat coleg să cheme gardienii care mergeau alături de noi. Numele nefericitului era strigat mai apoi către soldații aflați în camion. Era consultată lista. De cele mai multe ori, bărbatul bolnav nu avea noroc. I se spunea să continue drumul, iar cei din jurul său aveau datoria să-l țină pe picioare până la următoarea oprire. Am văzut bărbați care s-au prăbușit în zăpadă și care au plâns rugându-se să fie descătușați și să li se permită să se așeze jos și să doarmă. Singura salvare era moartea, iar ei se rugau ca asta să se întâmple cât mai repede. Soldații îi smuceau și îi loveau peste picioare, obligându-i să meargă mai departe.

Am fost surprinși de ceea ce s-a întâmplat prima dată când unul dintre nou-veniți a căzut în genunchi și a rămas cu mâna atârnată de lanț. S-au auzit țipetele obișnuite către gardienii care mergeau alături de noi și către soldații din față. A fost adusă lista cu nume. Gardienii au sărit imediat și l-au ajutat pe om să se ridice. În vocea unuia dintre soldați s-a simțit o ușoară ironie în timp ce îl descătușa pe om. I-a spus:

— Ești un flăcău tânăr și voinic. Te lăsăm să te odihnești puțin acum pentru că vrem să muncești pentru noi mai târziu.

Bărbatul a fost dus apoi la camion, iar soldații l-au ajutat să urce. A mers alături de ei două ore sau chiar mai mult și după aceea a fost adus înapoi să își continue marșul alături de noi. Probabil că ar fi trebuit să fim fericiți că unuia dintre noi îi fusese alinată suferința, însă amintindu-ne de cel care murise fără a primi niciun fel de ajutor, îl uram și nu aveam încredere în el. Nu am spus niciodată nimic unui deținut căruia i s-a făcut favoarea de a se urca în camion. Am mers cu suspiciunile atât de departe încât ajunsesem să credem că printre noi erau infiltrați informatori, deși îmi este greu să-mi imaginez ce recompensă le-ar fi putut fi oferită pentru serviciile lor care să acopere o deplasare, iarna, prin Siberia. Singura discriminare pe care o făceau gardienii era cea legată de vârstă – și era oportun să ajungă la destinație cu cât mai mulți bărbați tineri în viață –, dar nu am văzut ca vreun polonez să fie urcat în camion și nu eram în stare să

gândim logic în condițiile acelea.

Zilele au trecut cam la fel și în luna ianuarie. Așteptam cu tot mai mare nerăbdare să ajungem la adăpostul în care ne petreceam noaptea, să facem focul și să ne primim porția de pâine și cafeaua caldă. Câțiva soldați mai în vârstă spuneau că suntem norocoși că aceasta nu era una dintre cele mai grele ierni siberiene. Chiar și așa, era cea mai cumplită vreme de care avusesem parte vreodată. Nămeții de zăpadă de pe drum ne încetineau din ce în ce mai mult în fiecare zi. Momentele în care trebuia să ajutăm la deszăpezirea camioanelor deveneau din ce în ce mai dese, până am început să ne întrebăm cât timp vom mai reuși să înaintăm. Metalul rece al cătușei îmi ardea încheietura. Îmi era întotdeauna frig, eram ud și aveam o foame de lup. Indiferentul Grechinen mergea alături de mine zi după zi. Nu am vorbit foarte mult, însă ne-am îmbărbătat unul pe altul, ne-a însuflețit determinarea noastră comună de a ajunge la destinație în viață. Grechinen putea merge zile întregi fără să scoată un cuvânt, însă din când în când îmi zâmbea pe sub mustață, iar eu îi întorceam zâmbetul înghețat.

6. Sfârșitul călătoriei

Eram în ultima săptămână din ianuarie 1941, după ce mărșăluisem mai mult de 40 de zile, când a început cel de-al treilea și cel mai violent viscol, încetinind camioanele. Convoiul parcursese mai bine de 1.200 de kilometri de când plecase din Irkutsk. Traversase două cursuri de apă mari. Primul fusese râul Vitim și, în urmă cu câteva zile, măreţul fluviu Lena. Ambele erau înghețate bocnă și arătau ca niște drumuri line care străbăteau vasta Siberie. După toate acestea, părea incredibil faptul că șirul de camioane avea să se oprească la un moment dat din înaintarea spre nord. Soldații și deținuții au lucrat cot la cot pentru a deszăpezi camioanele, chiar dacă zăpada înghețată, ca o pulbere, le era aruncată în față de vântul puternic. Însă a venit un moment în care niciun efort uman nu a mai fost de ajuns. Camioanele și oamenii s-au oprit.

În timpul deplasării, sarcinile dificile ale camionului aflat în capul coloanei au fost îndeplinite prin rotație. Când se dădea ordin să se schimbe conducătorul, șoferul aflat în față se dădea la o parte, împreună cu toți deținuții legați de el, îi lăsa pe ceilalți să treacă pe lângă el și se așeza în spatele ultimului camion. Perioada de timp în care un camion se afla în fruntea convoiului depindea de vreme și de cât de bun era drumul. Acum, de exemplu, ne aflam pe un drum principal, de-a lungul căruia se aflau stâlpi de telegraf, cu fire lăsate la pământ din cauza greutății zăpezii. Avantajul de a ne afla pe un drum bun era diminuat de faptul că acesta se afla la altitudine și era complet expus condițiilor meteorologice. Lăsând la o parte nămeții, fără îndoială că șoferilor le era imposibil să vadă prea mult în față din cauza peretelui alb format de zăpada care cădea.

Grupul meu în acest moment era al patrulea sau al cincilea în șir. Exact atunci comandantul și subofițerii, după ce au inspectat ce se întâmpla în față, s-au adunat pentru a discuta. Nu știu dacă se prevăzuse sau nu o oprire, însă acești ofițeri ruși erau cu adevărat îngrijorați. Au discutat, stând cu spatele în bătaia vântului, pentru câteva minute, iar apoi un soldat a urcat pe un stâlp de telegraf și a conectat acolo un telefon de campanie. După aceea a coborât și a

raportat. Ofițerii, destul de nervoși, au dat din cap în semn de aprobare și s-au întors la treburile lor. Noi am așteptat în timp ce o patrulă a pornit la drum cu scopul de a găsi un loc în care să ne adăpostim.

La jumătate de oră după ce am oprit, lanțurile au fost desprinse de camioane și deținuții au mers înainte, pășind cu zgomot pe zăpada abia așternută. Camioanele se târau în spatele nostru. Am înaintat cu greu aproximativ doi kilometri până am ajuns într-un adevărat rai, o fâșie de pădure. Cumva am reușit să aprindem câteva sute de focuri și am rămas aproape de ele, încercând să supraviețuim acestei nopți înfiorătoare. Simțeam că viscolul se străduia să ne șteargă de pe fața pământului. Deținuții încercau să ajungă cât mai aproape de lemnele încinse. Câțiva nătărăi, ignorând sfatul care ne fusese dat chiar în momentul în care am început să mărșăluim, și-au întins mâinile amorțite de frig foarte aproape de flacără și apoi au început să strige și să se înconvoaie de durere când sângele a început să le circule din nou în vene. Ne întorceam din când în când de pe o parte pe alta fiindcă viscolul ne îngheța spatele, chiar dacă focul ne încălzea mâinile, fața și corpul. Nimeni nu a avut voie să doarmă. Cei care dădeau semne că o vor face erau scuturați cu putere de camarazii lor ca să rămână treji. Dacă adormeam, o știam cu toții, nu aveam să ne mai trezim.

Timp de 24 de ore, am făcut față forței incredibile a viscolului, în timp ce camioanele au fost îngropate sub zăpadă. Numai focurile și bucătăria încă funcțională ne mai înviorau. Tufele de iarbă, care creșteau pe marginea drumului pe care mărșăluiam, se aplecau și se mișcau din cauza vântului care bătea cu putere. Zăpada șuiera și pocnea atunci când intra în contact cu focul. Noi dădeam tot timpul din picioare ca să nu înghețăm, ne îndesam mâinile în pufoaică, blestemam viscolul și ne întrebam cum aveam să scăpăm teferi din acest loc.

Când vântul s-a domolit, iar ninsoarea s-a rărit, prima impresie pe care am avut-o a fost de liniște deplină. Puteam să aud din nou clar zgomotele obișnuite din tabără și conversațiile purtate cu voce joasă. Încă mai bătea un vânt tăios, care șuiera printre copaci, dar sunetul scos de el nici măcar nu putea fi comparat cu cel al viscolului care ne

chinuise ore bune. Nu îmi amintesc cât de mult am stat în pădure. Mi s-a părut o veşnicie. Probabil că nu au fost mai mult de două zile. În orice caz, la un moment dat a venit o dimineaţă senină, care avea claritatea specifică unei zile frumoase de iarnă siberiană, o zi rece, în care respiraţia ţi se transformă în aburi şi poţi vedea ce se întâmplă în depărtare. Un grup de ofiţeri ruşi stăteau de vorbă, se uitau din când în când la drumul pe care venisem şi la ceasurile lor. În aer domnea senzaţia că avea să se întâmple ceva şi, pentru că nu aveam nici cea mai mică idee legată de ce avea să urmeze, eram cu toţii dominaţi de curiozitate şi emoţie.

Am auzit înainte de a vedea ceea ce aşteptam – sunetul unor voci de bărbaţi strigând în depărtare. Ne-am întors cu toţii în direcţia din care venea zgomotul. Am rămas privind neclintiţi cam cinci minute, înainte ca primul dintre ei să apară de după deal, cam la 400 de metri în faţa noastră. Surprinşi şi fericiţi, am exclamat:

— Reni! Reni şi sănii!

Erau o mulţime. Renii, câte doi, trei şi chiar patru la o sanie, mânaţi de nişte oameni cu tenul arămiu, mici de statură – aveau cel mult un metru şi jumătate în înălţime –, cu feţe de mongoli, erau nomazii ostiak (azi hanti), păstori din stepele Siberiei. Noutatea situaţiei ne-a înviorat, asemenea unui tonic. Am ieşit din starea de apatie şi am început să râdem şi să strigăm. Lângă mine era un bărbat care ţopăia încontinuu, repetând aceleaşi cuvinte:

— Să fiu al naibii! Ia uitaţi-vă la ei!

Feţe noi, sunete noi. Strigătele păstorilor, deshămarea renilor, mersul împiedicat al acestora, lăsaţi liberi să-şi caute mâncarea preferată, muşchiul aflat sub un strat gros de zăpadă –, toate aceste activităţi ne-au trezit interesul. Totul era diferit în acea zonă, în condiţiile în care nu ne aşteptasem la nimic nou. Bărbatul de lângă mine vorbea în continuare singur, bolborosind: „Ce-o să le treacă prin gând mai departe?”

Păstorilor ostiak le-a luat puţin timp pentru a elibera renii din hamurile lor primitive, o zgardă din piele de ren, bine legată de cele două bețe care treceau în jos spre tălpile unei sănii simple din lemn, pe care se aflau piei şi blănuri. Oamenii aceia mici de statură aduseseră cu ei nişte saci cu mâncare şi ni s-au alăturat în jurul

focului în timp ce ne luam porția de dimineață de pâine și cafea. Erau îmbrăcați cu veșminte călduroase confecționate din piei. Ne priveau cu milă, clipind încruntați din ochii lor oblici și ageri, căci erau oameni care își petrecuseră toată viața înfruntând cele mai crunte fenomene ale naturii.

Am vorbit cu unul dintre ei în rusă. Părea să aibă în jur de șaizeci de ani, însă e greu de estimat vârsta acestor mongoli. Mi-a spus că în tabăra lor de iarnă veniseră soldați ai Armatei Roșii și că nu erau deloc mulțumiți că fuseseră trimiși în această călătorie. Crezuse că vor parcurge rapid cei aproape 160 de kilometri ca să ne întâlnească. Aduseseră cu ei soldați, câte doi în fiecare sanie. Mi-a mai spus și despre reni, cum că nu pot fi călăriți pentru că nu sunt capabili să suporte greutate în acea zonă a spatelui, însă grumazul și umerii acestora sunt foarte puternici, iar un ostiak putea sări oricând în acea zonă cu ajutorul unei bâte lungi, cu care conducea sania, și putea călări așa, fără a obosi animalul. Nu am reușit să-i rețin numele, memoria mea fiind obișnuită doar cu nume occidentale sau rusești.

Am avut mai multe ocazii să discut cu acest omuleț. Mă găsea în liniște. Nu avea multe de spus. Gândea greu și se vedea că depunea mari eforturi în a rosti orice cuvânt. Dar ne numea, la fel cum făceau toți păstorii ostiak, „cei lipsiți de noroc". Încă de pe vremea țarilor, eram „lipsiți de noroc", prizonieri ai unui regim care tot timpul căutase să fure bogățiile Siberiei folosind muncitori neplătiți, deținuții politici care se revoltaseră, de-a lungul timpului, împotriva tiraniei.

— Suntem dintotdeauna prietenii voștri, mi-a spus o dată. Cu mult timp înainte, înainte de mine, de tatăl meu și chiar de tatăl tatălui meu, obișnuiam să așezăm noaptea, lângă colibele noastre, mâncare pentru „cei lipsiți de noroc". Nefericiții care evadau din lagăre și nu mai știau încotro să se îndrepte. Chiar și acum, deși am îmbătrânit, îmi aduc aminte de toate acestea.

— Oamenii ăștia ca noi, am spus, tot timpul au încercat să evadeze, să scape de ruși?

— Întotdeauna bărbații tineri, puternici și care detestă robia au încercat să scape, a zis ostiakul. Cred că și tu ai să încerci să evadezi.

Evadare. Mă gândeam la acest cuvânt care mă însoțise din ziua în

care părăsisem Lubianka. Da, bătrâne ostiak, așa e, toți bărbații tineri, în putere și care nu vor să moară, trebuie să se gândească la evadare. Un pas la dreapta, altul la stânga... rușii știau și ei asta. Însă doar un nebun putea spera la o evadare pe acest drum înghețat care ducea spre nord. Dacă nu ai fi împușcat și ar e*xista șan*se să scapi din cauză că vigilența a scăzut în ultimele etape, soldații fiind preocupați ca toți cei zdraveni să ajungă la capătul drumului –, doar moartea putea să urmeze în încercarea de a supraviețui în această țară pe timp de iarnă, slăbit și pe jumătate înfometat cum eram deja. Și totuși, bătrânul cu renii mi-a sădit în cap un gând pe care aveam să-l prețuiesc mai târziu: bărbații încearcă să evadeze.

Bătrânul mi-a vorbit despre traiul semenilor săi, despre animalele cu piei prețioase pentru ei, despre renii pe care îi îngrijeau cum puteau mai bine.

— Mai demult, a spus, aveam voie să tragem în animale cu puștile, dar acum sovieticii nu ne mai lasă să le folosim și prindem toate animalele doar cu ajutorul capcanelor.

În ziua în care am pornit în urma săniilor, s-au iscat râsete la protestele ostiakului a cărui sanie trasă de patru reni a fost aleasă să tragă bucătăria de campanie, care era o combinație de boiler și cuptor din oțel. A jurat că renii și sania ușoară nu vor fi niciodată capabili să suporte o asemenea greutate. Bucătarii ruși și-au văzut însă nepăsători de treabă și l-am privit cu simpatie, amuzați, pe ostiak, dar puțin îngrijorați ca nu cumva temerile acestuia să se adeverească. Totul s-a dovedit a fi în regulă într-un sfârșit. Ne-am pornit cu greu, lanțurile fiind acum prinse de sănii, iar bucătăria ne urma, spre liniștea noastră. Câțiva soldați au rămas lângă camioane și îmi părea rău să văd acele mașini mari lăsate în urmă. Nu știu ce s-a întâmplat cu ele. Probabil au făcut cale-ntoarsă sau au așteptat tractoarele să le remorcheze.

Era ceva nou: mărșăluiam în urma posterioarelor renilor și priveliștea coarnelor ce se legănau de-a lungul potecii nu a încetat să ne uimească. Am învățat că printr-o înclinare ușoară pe spate în lanț puteam micșora considerabil ritmul. Am deprins acest truc la o trecere mai dificilă a unui mic râu delimitat de niște maluri abrupte. Renii s-au opintit, gardienii au fost nevoiți să țipe la conducătorii de

sănii să mențină un ritm rezonabil, iar noi, bucurându-ne oarecum de toată confuzia creată, ne-am lăsat ca niște greutăți în spatele săniilor care accelerau. Am coborât în goană un mal, după care am urcat partea opusă într-un trap cam împiedicat. A durat aproape o oră până să se facă din nou ordine și să ne reluăm drumul.

Obstacolele nu s-au diminuat pe parcurs, iar epuizarea făcea tot mai multe victime, unele chiar printre soldați. Aceștia făceau acum față greutăților cam ca și noi, chiar dacă primeau mâncare mai bună, rațiile lor de bază fiind îmbunătățite cu ceva carne din conserve, supe de legume și, bineînțeles, haine mai groase care îi apărau de frig. Dar niciunul dintre ei, cu excepția comandantului și a celor bolnavi, nu avea voie să urce în sănii. Noi ne foloseam în continuare de lanțuri, dar ei trebuiau să-și croiască propriile cărări pe margini, prin zăpada înaltă, un efort evitat de toți, cu excepția primului deținut. Pentru mulți dintre acești gardieni, bărbați veniți din republicile sovietice autonome din sud, aceasta era primul contact cu condițiile dure ale iernii nordice și au suferit pe măsură.

Păstorii erau cel mai puțin afectați. Singura noutate pentru ei era doar sarcina pe care o aveau de îndeplinit. Ne compătimeau, dar înțelegeau că singura modalitate prin care ne puteau ajuta era să ne ducă la destinație cât mai repede posibil. Pe toate tipurile de teren întâlnite în cale au reușit să mențină o viteză medie de 24 de kilometri pe zi. Se purtau cu soldații ca niște oameni independenți. Nu-și doreau nimic altceva de la armată în afară de cutiile goale de conserve, care erau păstrate cu grijă. Interesul față de obiectele metalice releva originile lor primitive. Metalul era greu de găsit, însă pieile și lemnul existau din belșug. Așadar, se făceau multe schimburi ascunse între ei și bucătarii armatei, de piei pe cutii goale de conserve. O blană schimbată pe o conservă goală era un târg bun pentru ambii și o lecție pentru noi, ceilalți, legată de valoarea relativă a lucrurilor. Conservele, ne spuneau, erau utilizate la gătit și erau apreciate de femei la întoarcerea bărbaților lor acasă.

Fantastica procesiune a parcurs în mai bine de o săptămână cea mai mare parte a drumului, în câmp deschis, evitând zonele locuite. Lungimea lanțului târât prin zăpadă în urma fiecărui rând de deținuți spunea povestea celor care căzuseră pe drum. După fiecare deces, cei

rămaşi în spatele locului liber erau mutaţi mai în faţă, iar lungimea variabilă a porţiunii de lanţ dintre deţinuţi era direct proporţională cu numărul victimelor din acel grup de deţinuţi. Cei doi deţinuţi aflaţi la capetele şirului îşi înfăşurau lanţul în jurul pieptului pentru a uşura tensiunea, iar noi schimbam pe rând poziţiile mai puţin favorabile, protejând totuşi bătrânii şi bărbaţii mai slabi.

În a opta sau a noua zi de când părăsisem camioanele, am intrat într-o pădure uriaşă, pe care o văzusem de pe o ridicătură de teren cu câteva ore înainte, constatând că se întindea înaintea noastră cât se putea cuprinde cu privirea. Păşeam pe o cărare destul de lată, printre copaci, recunoscători că scăpasem de viscolul pătrunzător şi că aveam asigurat un adăpost pentru noaptea ce urma. Am observat, de asemenea, că soldaţii dădeau semne de bucurie şi am presupus, ulterior am descoperit că am avut dreptate, că acesta era un punct de reper care anunţa sfârşitul călătoriei. Drumul prin pădure a durat două zile, iar marşul de a doua zi a dobândit un ritm mai alert, care i-a convins pe cei care erau aproape morţi de oboseală să spere că sunt aproape de finalul acestei încercări. A fost un marş lung, care a început din momentul în care s-a crăpat de ziuă şi a continuat până în amurg. Am ajuns la lăsarea întunericului într-o poiană mare, unde copacii din pădurea care ne înconjura fuseseră tăiaţi de oameni. Am zărit mai multe lumini şi am auzit voci.

Prin urmare, aceasta era destinaţia noastră – Lagărul numărul 303, la nord de fluviul Lena, care, am estimat eu, are între 320 şi 480 km, la sud-vest de capitala Siberiei de nord, Iakutsk. Nu-mi amintesc în detaliu scena sosirii noastre în acea noapte din prima săptămână a lunii februarie 1941. Îmi aduc aminte însă cum ne-am deplasat, sanie după sanie trasă de reni, până la poarta principală masivă prin care se trecea de palisada construită din buşteni, cum am fost eliberat din lanţuri, sentimentul ciudat al siguranţei în timp ce mă mişcăm în incinta lagărului, masa mai bună, cu „supă" de napi, de fapt o zeamă lungă, luminile unor focuri pe platforma unde avea loc adunarea deţinuţilor, auzul numelui meu când s-au citit listele. Alături de Grechinen, am stat în jurul unor buşteni care trosneau în foc, am vorbit puţin, deseori moţăind, ridicându-ne din când în când în picioare pentru a mai alina durerea din membre. Parcursesem, pe jos,

peste 1.600 de kilometri din Irkutsk până în locul în care ne aflam. Mă minunam și, în ciuda condiției fizice deplorabile, aveam aproape un sentiment de fericire. Efortul oribil depus în cele două luni pe drum luase sfârșit. Nimic din ceea ce putea aduce ziua următoare nu putea fi mai rău de atât. Cred că eram puțin amețit.

În zori, chiar dacă ne durea tot corpul, cu ochii cârpiți de somn și obosiți morți, eram în picioare. Unii erau foarte bolnavi și camarazii lor trebuiau să-i ajute să se ridice în picioare. Păstorii ostiak și renii lor plecaseră în timpul nopții. Începea prima zi din viața mea într-un lagăr sovietic.

7. În Lagărul 303

Ceața opacă a dimineții s-a împrăștiat și, în lumina clară a zilei, m-am uitat la locul în care fusesem trimis să îmi petrec următorii douăzeci și cinci de ani din viață. Lagărul 303, aflat undeva la 400-600 de kilometri la sud de Cercul Polar Arctic, era un spațiu rectangular închis, lung de aproximativ 800 de metri și lat de aproximativ 400 de metri, care avea în fiecare colț un turn de pază, construit din bușteni solizi și dotat cu mitraliere. Poarta principală, în jurul căreia se înălțau barăcile soldaților, bucătăriile, depozitele și barăcile administrative, era situată spre vest, pe una din laturile scurte ale dreptunghiului. Între garduri se afla o fâșie de pământ, un fel de „țară a nimănui" între soldați și deținuți.

Între noi și pădurea înconjurătoare se aflau mijloacele obișnuite de apărare ale unui lagăr de deținuți. Dinspre interior spre exterior, prima barieră spre libertate era un șir neîntrerupt de sârmă ghimpată răsucită în spirală în spatele căruia se afla un șanț adânc de doi metri, săpat într-un unghi de 30 de grade, care se ridica apoi drept și perpendicular până la primul rând de palisade (erau două, din bușteni, înalte de cca 3,5 metri), a căror suprafață era netedă spre interiorul lagărului, însă bine susținută de un fel de contraforturi în afară. Ambele părți ale celor două „ziduri" din lemn erau protejate de sârmă ghimpată. Între cele două palisade exista un spațiu în care se putea ajunge de la poarta principală la toate cele patru turnuri de pază, spațiu patrulat de obicei de santinele înarmate, însoțite noaptea de câini polițiști, care se adăposteau în cotețele de lângă poarta de vest alături de câinii de sanie.

În acea primă dimineață ni s-au alăturat cu neîncredere aproximativ 1.000 de oameni, mare parte dintre ei finlandezi, care se aflau deja acolo când a ajuns mulțimea pestriță de aproximativ 4.500 de persoane din care făceam și eu parte. Veneau din patru barăci mari aflate în partea de est a incintei. Aceste barăci pentru deținuți, construite din bușteni, erau lungi de aproximativ 70 de metri, late de nouă metri și respectând planul general al lagărului; ușile erau orientate spre vest, situate pe latura îngustă a barăcii și protejate de

vânt și zăpadă de o mică verandă acoperită, deschisă spre sud. Era evident că nu era foarte mult loc și pentru noi, nou-veniții.

Speculațiile au fost întrerupte rapid de ordinul de a ne alinia pentru a primi mâncare. Ne-am așezat la coadă la geamul deschis al bucătăriei, una dintre clădirile aflate în stânga porții principale. Am primit obișnuitul surogat de cafea și pâine. Fiecare bea cât de repede putea și înapoia gamela pe un alt geam. Era multă cafea, dar prea puțină veselă. Vesela, inclusiv castroanele de lemn în care era servită supa, a fost insuficientă în tot timpul petrecut în lagăr.

În mijlocul platformei, soldații au adus un podium de lemn. S-au așezat apoi în jurul acestuia, în cerc, urmând ordinele unor subofițeri. Noi am fost obligați să formăm, la rândul nostru, un cerc mare în jurul soldaților, cu fața spre podium. Însoțiți de câțiva soldați înarmați, doi colonei ruși s-au îndreptat, printre rânduri, spre baza podiumului. Unul dintre ei a urcat pe podium. De unde eram, îl puteam vedea clar. Era înalt, subțire și cu o față distinsă, cu părul alb la tâmple – un reprezentant tipic al ofițerului de carieră, indiferent de armata din care făcea parte. Mica lui mustață căruntă era aranjată cu grijă, avea fața prelungă, cu două cute adânci care coborau de la gura fermă spre bărbia puternică. Își ținea capul puțin în față și eram uimit de aerul său de detașare, acea calitate nedefinită a unei autorități naturale pe care orice om care a făcut armata a întâlnit-o la comandanți. Era în fața unei asistențe ostile, o gloată de oameni rău tratați, a căror ură față de tot ce era rusesc era aproape tangibilă, dar nu părea afectat. Stătea total relaxat, fără să se miște. Din rândul deținuților se auzea un murmur. Colonelul a întors încet capul și s-a uitat la noi. S-a făcut o liniște mormântală.

A început să vorbească într-o rusă clară:

— Sunt colonelul Ușakov, spuse el. Sunt comandantul acestui lagăr. Vă aflați aici ca să munciți și nu vreau de la voi decât muncă serioasă și disciplină. Nu am să vă vorbesc despre pedepse din moment ce probabil știți ce vi se poate întâmpla dacă nu vă purtați cum se cuvine.

Prima noastră îndatorire este să vă oferim un acoperiș deasupra capului. Prima voastră sarcină va fi prin urmare să vă construiți barăcile. Cât de repede vă veți afla la adăpost de vremea de afară ține

doar de efortul pe care îl veți depune. Depinde doar de voi. În orice comunitate se găsesc oameni care să-i lase pe alții să le facă treaba. Un astfel de comportament nu va fi tolerat aici și va fi spre binele vostru să ne asigurăm că toată lumea pune umărul la treabă.

Mă aștept să nu ne faceți probleme. Dacă aveți plângeri de făcut, vă voi asculta întotdeauna și voi face tot ce îmi stă în putere să vă ajut. Nu avem doctori aici, însă avem soldați instruiți să acorde primul ajutor. Aceia dintre voi care sunt prea slăbiți sau bolnavi vor fi adăpostiți în barăcile deja existente, în timp ce restul vor începe să lucreze la cele noi. Atât am avut de spus.

Se dădu jos. Imediat, celălalt colonel îi luă locul. Nu se urcă, ci mai degrabă sări cu entuziasm pe podium. Nu era nimic relaxat la acest om. Dacă Uşakov avea o autoritate reținută, omul acesta o flutura pe a sa ca pe un drapel. Era mai bine îmbrăcat decât comandantul. Avea o jachetă din blană de oaie, iar bocancii înalți din piele moale erau bine lustruiți. Era destul de tânăr pentru a fi fiul lui Uşakov.

Chiar dacă i-am știut numele la un moment dat, l-am uitat. Era ofițerul politic și nu îi spuneam niciodată altfel decât Politrucul, nume pe care îl dădeam tuturor ofițerilor de acest gen. A stat aproape un minut uitând-se la noi, zâmbind uşor, extrem de sigur pe sine, afișând o stare de bine și aroganță. Oamenii s-au mișcat stânjeniți și au rămas tăcuți.

Vorbea ca un sergent major – tare, brutal şi insultător:

— Uitați-vă la voi, spuse el, îndreptându-și umerii și punându-și mâinile înmănuşate în şold. Semănați cu niște animale. Uitați-vă la voi! Vă pretindeați oameni foarte civilizați, care își închipuiau că pot conduce lumea. Vă dați seama acum ce absurdități stupide vi s-au băgat în cap?

Îmbărbătat de anonimatul oferit de mulțimea neliniștită, un om curajos a avut cutezanța să-i răspundă. Vocea lui a spart liniștea pauzei făcute de Politruc pentru a sublinia importanța cuvintelor rostite.

— Cum am putea arăta altfel? Nu ne lăsați să ne bărbierim, nu avem săpun și nici haine curate.

Politrucul se întoarse în direcția din care se auzise vocea:

— Am să vă tai rația de mâncare dacă mă mai întrerupeți o singură

dată.

Nu a mai fost întrerupt.

— După un timp petrecut aici, continuă el, și sub conducerea tovarășului Stalin, vom face din voi cetățeni folositori. Cine nu muncește nu mănâncă. Treaba mea este să vă ajut să deveniți mai buni. Nu va fi doar muncă. Puteți participa la cursuri pentru a vă corecta modul de gândire. Avem o bibliotecă excelentă, pe care o puteți folosi după orele de muncă.

A mai spus câteva lucruri în aceeași manieră. Apoi, ca din senin, a zis:

— Vreo întrebare?

Un deținut întrebă:

— Când vine primăvara aici?

— Nu pune întrebări stupide, răspunse Politrucul. Întâlnirea s-a terminat.

Primele zile în care am trecut la construirea barăcilor noilor deținuți au fost haotice. Toți erau dispuși să muncească, însă era dificil să fie îndreptați către o muncă la care să se priceapă. Lucrurile s-au clarificat de la sine după vreo trei zile. Erau acum echipe de arhitecți și topografi, care realizau planurile și marcau parcelele cu piloni. Erau echipe de muncitori tineri, care săpau pământul înghețat pentru a face gropi suficient de adânci pentru stâlpii de rezistență. Erau constructori, oameni care știau să folosească toporul pentru a tăia copacii din pădurea virgină. Muncitorii ieșeau pe poarta lagărului în fiecare dimineață la ora opt, sub supravegherea soldaților înarmați.

M-am alăturat tăietorilor de lemne din pădure. Dimineața la ora cinci o goarnă suna deșteptarea și în procesiune oamenii pe jumătate adormiți se îndreptau către latrine. Apoi urma alinierea pentru micul dejun. Uneltele ne erau date din depozitul din partea stângă a porții și erau verificate atent la începutul zilei și la fel de atent la finalul acesteia. Pe măsură ce ieșeam pe poartă, un soldat ne verifica numele pe liste.

Pădurea era formată în mare parte din pini, însă erau și mulți mesteceni și zade. Am lucrat într-o echipă de tăietori cu ferăstrăul. Din când în când, aveam ocazia să mai fac și altceva – tăiam cu toporul crengile copacilor. Încă din copilărie, pe care am petrecut-o

pe proprietatea familiei din Pinsk, știam și îmi făcea plăcere să mânuiesc toporul. Simțeam cum îmi revin puterile pe zi ce trecea. Mă atrăgeau agitația și activitatea. Era o formă de mândrie și satisfacție în a-mi folosi din nou mâinile. La ora unu ne întorceam în lagăr, ducând buștenii tăiați constructorilor. Primeam o porție de supă la amiază și ne întorceam din nou în pădure, unde lucram până se însera. În fiecare zi, numărul barăcilor creștea.

La două săptămâni de la sosirea noastră, barăcile erau terminate. Erau aranjate pe două rânduri, cu o „stradă" largă între ele. Mi s-a repartizat un pat într-una din ultimele șase clădiri. Îmi amintesc clar sentimentul minunat de adăpost și căldură, de protecție și confort pe care l-am simțit în prima noapte în care am intrat din frigul nopții de afară în noua mea casă. Înăuntru mirosea frumos, a lemn de pin proaspăt tăiat. De-a lungul fiecărui perete erau 53 de paturi pe trei niveluri, de fapt niște priciuri confecționate din scânduri așezate pe un cadru din lemn. În cele trei sobe de fier pătrate, plasate la distanțe egale, ardeau bușteni aduși în fiecare zi din pădure. Urmând exemplul celor care se instalaseră înaintea noastră, am adus din pădure mult mușchi, pe care l-am întins pe scândurile tari ale priciului. Sobele nu aveau hornuri; fumul ieșea pe niște burlane scurte și se strecura apoi prin gurile de aerisire din tavan. Mirosul de fum și aroma de pin se amestecau. M-am întins pe pat, cu mâinile la ceafă, și am ascultat ce vorbeau oamenii din jurul meu.

În fața mea, întins pe unul din paturile suprapuse de alături, era un bărbat de vreo cincizeci de ani. Am discutat despre barăci, i-am felicitat pe constructori pentru treaba excelentă pe care o făcuseră; am fost atât de generoși, încât i-am lăudat chiar și pe ruși pentru sobe. Am vorbit despre viața noastră. Mi-a spus că fusese profesor la Brest-Litovsk și sergent în rezervă în armata poloneză. După ce au venit rușii, și-a pierdut locul de muncă, ocupat de un comunist care făcuse un „curs scurt" de două săptămâni, predat în stil sovietic. Mamele au continuat să își aducă la el copiii, cineva s-a sesizat, iar el a fost arestat, interogat și condamnat la zece ani. L-am compătimit, în timp ce mă gândeam: „Zece ani, ești norocos, prietene". A continuat să vorbească, iar eu am adormit, primul meu somn adevărat după luni de zile.

Eram nevoiți să petrecem mult timp în barăci. După ora șase seara, toți deținuții erau obligați să se întoarcă în barăci. Era permisă o oarecare mișcare pe lângă barăci atât timp cât nu se formau grupuri mari. Ambele șiruri de barăci se aflau sub supravegherea strictă a turnurilor de pază din est, dar atât timp cât deținuții nu încălcau regula strictă de a nu se apropia de gardurile de sârmă ghimpată, gardienii nu reacționau. Nu erau prea multe de făcut în barăci. Nu aveam nimic de citit și nici lumină ca să o putem face. Singura activitate permisă după ora șase era participarea la cursul seral de miercuri al Politrucului sau frecventarea bibliotecii, celălalt proiect controlat de Politruc. M-am gândit că răsfoirea cărților nu mă obligă la nimic și poate scurta din nopțile lungi. Într-o seară, am cerut permisiunea să merg la bibliotecă. Mi s-a dat voie imediat.

Biblioteca ocupa jumătate dintr-una din clădirile administrative din stânga porții, la cea mai mare distanță de aceasta, la aproximativ 20 de metri pe latura lungă de sud. Vreo 200 de cărți erau așezate pe rafturi simple de lemn de-a lungul unui perete al încăperii și am căutat să iau la întâmplare una dintre ele. Erau mai multe cărți scrise de un anume Maiakovski. Vreo 50 de cărți făceau parte din seria *Russkaia Azbuka,* abecedare ilustrate pentru copii. În noaptea aceea, ca și în altele, mi-am petrecut timpul citind aceste *Azbuka*. Aveau texte în versuri simple, care lăudau virtuțile avioanelor și ale piloților sovietici, ale tancurilor și tanchiștilor sovietici, ale Armatei Roșii, ale eroilor sovietici precum Voroșilov, ale conducătorilor sovietici Lenin și Stalin, ale tractoriștilor și țăranilor sovietici din colhozuri și toate celelalte glorii ale URSS.

Mândria colecției erau însă *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice,* în două volume, și o versiune completă a *Constituției Uniunii Sovietice*. Am petrecut câteva ore interesante citind ambele lucrări și am ajuns la concluzia că erau foarte puține șanse ca, nici în douăzeci și cinci de ani, să mă „convertesc" la comunismul rusesc sau de orice alt fel.

Un ceh cinic, dar plin de viață, m-a convins să merg la unul din cursurile serale de miercuri ale Politrucului, obligatorii pentru toți soldații care nu erau de gardă. Politrucul lăsă să i se citească pe față încântarea atunci când am intrat și ne adresă câteva cuvinte înainte

de a-şi începe cursul. A vorbit despre măreţia Rusiei, despre poziţia sa dominantă în lume (cu remarci speciale, adresate nouă, despre decadenţa sistemului capitalist). Soldaţii puneau întrebări, iar Politrucul răspundea cu citate din Marx şi din discursurile şi scrierile lui Lenin şi Stalin. Zâmbea atunci când am plecat. N-ar mai fi zâmbit peste câteva minute dacă l-ar fi văzut pe ceh oferind un spectacol magnific deţinuţilor din baraca noastră despre felul în care Politrucul ridica nivelul soldaţilor din Armata Roşie. M-am alăturat hohotelor de râs. Cehul era un actor înnăscut. A încheiat punând întrebări publicului şi răspunzând cu remarci modificate caustic şi inteligent din marxism, leninism şi stalinism. Toţi ceilalţi deţinuţi au fost de acord că meritase să facem acea vizită la şcoală.

Câteva nopţi mai târziu, am avut parte de o altfel de distracţie. În baraca noastră erau şi câţiva deţinuţi preoţi, majoritatea romano-catolici, dar şi câţiva ortodocşi ruşi şi greci. Era noaptea târziu când preotul nostru romano-catolic a început să treacă încet pe culoarul dintre paturi, întrebând dacă are cineva ceva împotrivă ca el să ţină o slujbă scurtă. Unii nu au răspuns, însă nimeni nu a fost împotrivă. Se aşează în mijlocul încăperii şi ţinu o slujbă scurtă, iar cuvintele în latină sunau deosebit de ciudat în locul în care ne aflam. L-am cercetat la lumina slabă a focului din sobe şi mi s-a părut ciudat să văd un preot catolic cu o barbă lungă şi neagră. S-a rugat apoi pentru mântuirea noastră, iar eu m-am dat jos din pat şi m-am aşezat în genunchi. Mulţi au făcut la fel. Ne-a binecuvântat, ţinând în mâini o cruce din mesteacăn argintiu. Era foarte slab, înalt şi uşor gârbovit, cu părul cărunt, deşi probabil că nu avea mai mult de treizeci şi cinci de ani. Nu am aflat niciodată cum ajunsese în Siberia. Nu vorbea niciodată despre el. Numele lui era Gorycz, ceea ce în poloneză înseamnă „amărăciune”. Numele i se potrivea perfect.

Spre sfârşitul primei luni, viaţa în lagăr intrase într-un ritm organizat şi exista senzaţia generală că, deşi viaţa era destul de dură în locul acela izolat şi rece, condiţiile ar fi putut fi mult mai rele. Toţi deţinuţii care munceau primeau 400 de grame de pâine, iar cei prea bolnavi să muncească primeau 300 de grame. Pâinea era împărţită odată cu cafeaua de dimineaţă; o parte era mâncată atunci, o parte cu supa de la amiază, iar restul împreună cu fiertura fierbinte de seară.

Câteodată, duminica primeam pește uscat, însă pâinea rămânea mâncarea de bază și cel mai important lucru din viața noastră. Tutunul era și el destul de important. Primeam o doză destul de generoasă, odată pe săptămână, de tutun inferior (*korijki*) și o pagină de ziar veche pe post de foiță de țigară. Pâinea și tutunul erau singurele bunuri de valoare în lagăr. Erau singura valută, singurul mod prin care se puteau plăti diverse servicii.

Rata mortalității a continuat să fie ridicată în prima lună. Mulți dintre cei care supraviețuiseră marșului morții cu trupul și mintea ruinate nu au muncit deloc în lagăr. La sosire li s-au repartizat priciuri în barăcile existente și, epuizați dincolo de limită, au zăcut acolo, zi după zi, până când și-au pierdut ultima fărâmă de putere. Echipe voluntare formate din prieteni și cunoscuți cărau atunci trupurile sub escortă armată până într-un luminiș aflat la 300 de metri de lagăr, săpau gropi în pământul înghețat și îi înmormântau pentru a avea parte, în sfârșit, de liniște.

Am luat parte de două ori la astfel de înmormântări și așa am aflat că ofițerul comandant avea la dispoziție un avion. Am trecut pe lângă ceea ce părea a fi o pistă. Avionul, protejat de prelată, era adăpostit sub niște copaci. Era un avion mic, tip Tiger Moth. Un gardian spunea că Ușakov îl pilotase singur pentru a ajunge la o întrunire de la cartierul general al armatei din Iakutsk.

Rușii se amestecau în viața noastră foarte puțin în afara orelor de muncă. Inspecțiile erau rare și superficiale. Deținuții care lucrau în echipe în pădure s-au împrietenit și au cerut permisiunea de a se muta dintr-o baracă în alta împreună cu prietenii cei noi. Autoritățile nu au obiectat, iar schimburile s-au făcut cu acordul tuturor deținuților. Cei mai mulți erau mituiți cu tutun pentru a face schimb de locuri și astfel a existat o mișcare continuă în primele săptămâni. Nu cunoșteam niciun camarad foarte bine, deși îl mai vedeam din când în când pe Grechinen, tovarășul meu de marș. În afară de el, mai era cehul, ale cărui istețime și optimism le-am admirat mereu, dar care nu mi-a fost niciodată un prieten apropiat. Grupurile etnice aveau tendința de a sta împreună, iar noi, polonezii, de exemplu, începeam dimineața cântând un mic cântec tradițional – „Când apare lumina dimineții". Rușii nu erau foarte încântați de asta, însă nu ne-

au oprit niciodată.

Obișnuiam să stau întins în patul meu în serile lungi, să mă uit la vălătucii de fum de deasupra și să mă gândesc la tot felul de lucruri. Oamenii vorbeau încet, unii erau din alte barăci. Frânturi de cuvinte și fraze ajungeau din când în când la mine... nume de locuri, închisori și regimente ale armatei... „Ea mi-a spus: Dragă, nu îți fie teamă, totul se va termina în curând, iar eu voi fi tot aici”... O conversație despre gardianul care nu se dăduse la timp la o parte din calea copacului care se rupsese și căzuse alături... „Săracul, nimeni nu o să-i trateze piciorul ăla strivit”...

Se vorbea despre cineva care își rupsese o coastă: „Se descurcă chiar bine – face tot felul de treburi ușoare, curăță după ofițeri, primește și tutun...”

Toate astea pluteau în jurul meu, ca un fundal pentru propriile gânduri. Mirosul de pin, căldura și mișcarea oamenilor care deschideau ușițele sobelor pentru a înteți focul. Și în tot acest timp imaginile din mintea mea, imagini cu lagărul, Ușakov, Politrucul și soldații (oare câți dintre ei au murit?) și întotdeauna imagini despre bărbații din jurul meu, cei tineri ca mine, rezistenți și care se refăceau ușor, cei de patruzeci de ani, care, în mod surprinzător (pentru mine, atunci), se mișcau încet, dar cu mult curaj și forță, și cei de peste cincizeci de ani, care se luptau să rămână tineri, să muncească, să trăiască, bărbații care avuseseră o viață ușoară și care acum, într-un mod extraordinar, aveau puterea de a face față unei vieți noi și crude. Ar fi trebuit să le spună povești nepoților; în schimb, își petreceau ziua ridicând copacii căzuți, muncind cot la cot cu bărbați care aveau jumătate din vârsta lor. Un astfel de curaj apare doar în cele mai aprige condiții și nu are nimic spectaculos. Oamenii aceștia îl aveau din plin.

Toate aceste impresii se înghesuiau în mintea mea. Apoi, în mod constant, mă gândeam la problema mea, până ce adormeam pe scândura acoperită cu mușchi. Gândul insistent care nu îmi dădea pace era „douăzeci și cinci de ani aici”. Mulți dintre bărbații de acum vor muri cu timpul. Vor aduce mereu oameni noi. Iar eu voi fi din ce în ce mai bătrân. Douăzeci și cinci de ani. Douăzeci și cinci de ani. Tot atâția ani pe cât am trăit până acum. Dar cum aș putea evada? Și

după ce treci de sârma ghimpată, de șanțuri și de garduri, unde fugi? Mă gândeam la ostiak și la poveștile despre „cei lipsiți de noroc". Oare reușise vreunul dintre ei să scape din Siberia? Nimeni nu putea spera să reușească de unul singur să înfrunte pericolele și distanțele uriașe ale acestui ținut. Unde ar putea cineva să găsească oameni hotărâți să încerce să evadeze? Acestea și alte întrebări mi le puneam mereu. Și nu găseam niciun răspuns.

Am dat peste Grechinen într-o zi, în drum spre latrină.

— Grechinen, am spus, dacă într-o zi aș pune la punct un plan de evadare, ai veni cu mine?

Se încruntă.

— Vorbești serios?

Am încuviințat. Grechinen își trecu încet degetele prin barbă.

— Rawicz, răspunse el într-un târziu, am să mă gândesc în seara asta și îți spun mâine.

Grechinen era prudent. L-am văzut în ziua următoare în spațiul dintre două șiruri de barăci.

— Nu, spuse el. Aș veni cu tine dacă am avea vreo șansă, dar zăpada și frigul au să ne ucidă înainte de a putea ajunge undeva, asta în cazul în care nu ne prind rușii.

Am dat din umeri.

— Nu vreau să mor tânăr, adăugă Grechinen.

I-am adresat aceeași întrebare cehului. La început, a crezut că glumesc. Apoi s-a așezat pe marginea patului și m-a rugat să mă așez lângă el. Și-a pus mâna pe umărul meu. Încet, vorbind aproape în șoaptă, îmi spuse:

— Da, aș veni cu tine, dar tu ai nevoie de oameni puternici și sănătoși. Stomacul mă chinuie și cred că în cele din urmă am să mor din cauza asta. Dacă aș veni cu tine, aș muri mult mai repede și tu vei avea de suferit.

Am stat fără să spunem nimic câteva minute după aceea. Apoi cehul a vorbit din nou.

— Dacă ai să ai ocazia, să o faci, băiete. Cască ochii și alege-ți bine oamenii. Eu îți doresc succes oricum.

Munceam din greu șase zile, dar a șaptea zi era altfel. Duminica era ziua în care comandantul ne vorbea. Ne spunea despre muncile

pe care le aveam de făcut săptămâna următoare, ne atrăgea atenţia asupra eventualelor încălcări ale regulamentului şi făcea diverse alte anunţuri. Cerea, de asemenea, sugestii şi aştepta întrebări. Eram acolo de o lună atunci când comandantul a cerut voluntari pentru o sarcină nouă. Dorea pe cineva care se pricepea să facă schiuri. Nu a răspuns nimeni la început. Atunci a adăugat:

— Voluntarii vor primi o raţie zilnică suplimentară de 100 de grame de pâine şi vor mai fi şi alte beneficii dacă schiurile vor fi de calitate.

60 de oameni s-au oferit voluntari, printre care şi eu. Făcusem o dată o pereche de schiuri. Nu eram un specialist, însă pentru nişte pâine în plus, eram dispus să încerc.

Atelierul de schiuri era în aceeaşi clădire cu biblioteca. Vreo 6 oameni erau într-adevăr specialişti şi au împărţit de comun acord restul oamenilor în două echipe – una care să ajute efectiv la procesul de fabricaţie şi alta care să lucreze în exterior la doborârea mestecenilor, la tăierea lemnului la dimensiunile dorite şi la livrarea acestuia în atelier. Experienţa mea mi-a asigurat un loc în interiorul barăcii pentru etapa finală a procesului de producţie. În prima zi, chiar înainte de a face prima pereche de schiuri, am primit noua raţie de 500 de grame de pâine.

În a doua zi de muncă am predat primele două perechi de schiuri. Uşakov a încercat personal schiurile, îndoindu-le până au atins podeaua în forma literei U, iar doi soldaţi le-au testat prin pădure. Au trecut ambele teste. La sfârşitul săptămânii, Uşakov a venit la atelier şi ne-a anunţat că mostrele trimise la Iakutsk au fost acceptate ca fiind la standardele solicitate de Armata Roşie. Raţia de pâine a fost ridicată imediat la un kilogram – dublul raţiei actuale – şi urma să primim şi mai mult tutun. La sfârşitul celei de-a doua săptămâni, ajunsesem să producem 160 de perechi de schiuri pe zi.

Ceilalţi deţinuţi, din echipa care lucra în pădure, se uitau destul de urât la noi din cauza privilegiilor de care ne bucuram. Am fost întrebat de multe ori cum de acceptasem să fac schiuri pentru ruşi, dar am evitat să intru în vreo polemică. Eu consideram că orice fel de muncă făceai într-un lagăr siberian era oricum în favoarea ruşilor, aşa că mi se părea normal ca, dacă tot eşti nevoit să o faci, măcar să alegi

cea mai interesantă muncă. Interesantă și, evident, bine plătită. Cum pâinea ocupa un loc atât de important în viața noastră, ar fi fost ciudat să nu apară reacții adverse din partea majorității defavorizate. Am împărțit tutunul și ceva din pâinea suplimentară cu bolnavii. La fel au făcut mulți dintre deținuții care lucrau alături de mine. Dar nemulțumirea a persistat. E ciudat să îți dai seama că principalii susținători ai unei societăți fără deosebiri de clasă reușiseră atât de repede să formeze două clase de muncitori și să recompenseze cu mult mai mult doar una dintre acestea.

Munceam toată ziua în atelierul călduros, cu cuptoarele lucrând la maximum pentru tratarea la aburi a lemnului; simțeam cum îmi recapăt puterile. Acest lucru ar fi trebuit să mă determine să îmi accept pedeapsa, însă nu făcea altceva decât să îmi îndrepte gândurile din ce în ce mai mult către evadare. Am început să mă întreb cum aș putea păstra și ascunde pâinea. Nu făcusem încă niciun plan și nu aveam de unde să știu că urma să primesc ajutor dintr-o direcție absolut neașteptată.

8. Soția comandantului

M-am oferit voluntar o dată și am fost norocos. M-am mai oferit voluntar încă o dată într-o dimineață rece de duminică, la jumătatea lunii martie, când rafale de zăpadă măturau curtea în care erau adunați deținuții gârboviți.

— Acasă, spunea Ușakov, am un radio. Este un Telefunken. Știe vreunul dintre voi să îl repare?

Știam tipul de radio, deoarece avusesem unul acasă – era german, cred, făcut sub licență la o fabrică din Vilno pentru piața poloneză. Toți s-au întors să vadă cine face un pas în față. Un minut întreg a fost liniște și nimeni nu a făcut nicio mișcare. Cunoșteam radioul, dar oare eram în stare să-l repar? Dacă reușeam, exista posibilitatea de a auzi vești din lumea de afară, de care fusesem despărțit aproape 18 luni. Am fost cuprins de panică deodată la ideea ca altcineva s-ar putea oferi voluntar. Am ridicat mâna și am strigat. Un subofițer a venit și a notat numele și locul în care munceam.

— Am să te chem când voi avea nevoi de tine, spuse comandantul.

Urma să fie o hotărâre decisivă, care să mă lanseze în ultima și cea mai extraordinară fază a șederii mele în Lagărul 303. În această comunitate izolată alcătuită din 5.000-6.000 de deținuți și un batalion de soldați și ofițeri, exista o singură femeie. Radioul defect urma să mă ajute să o cunosc și, din câte știam, să fiu singurul deținut care vorbise vreodată cu ea.

În după-amiaza următoare, pe când lucram în atelier, trimisul comandatului, un soldat cu fața ca de lună plină, pe nume Igor, m-a chemat.

— Comandantul vrea să te vadă, spuse el, vino cu mine.

Mă pregăteam să plec, când ceilalți bărbați din atelier au strigat după mine.

— Află cum merge războiul, adu-ne vești din Polonia și așa mai departe.

Le-am făcut cu mâna. Recunosc că eram emoționat în timp ce mă îndreptam dinspre atelier, trecând de poarta mare, pe lângă popota ofițerilor, spre casa comandantului, aflată în colțul de nord-vest al

lagărului. Nu era diferită de celelalte clădiri, cu veranda care proteja uşa de la intrare de vânt şi zăpadă. Când am intrat, mi-am dat seama că se deosebea de barăcile deţinuţilor doar prin faptul că avea pereţi din scânduri rindeluite, podeaua şi tavanul din lemn, iar burlanul sobei era mai lung şi dispărea în tavan. La ferestre nu erau geamuri, ci aceeaşi chestie ciudată care semăna cu o piele de peşte aspră, cu care erau dotate toate barăcile. Pielea te apăra de vânt şi lăsa lumina soarelui să intre, însă nu puteai vedea nimic prin ea.

Igor mă introduse înăuntru. Uşakov păşi în cameră, îi făcu semn lui Igor să plece şi mă pofti să înaintez.

— Am venit să verific radioul, *gospodin polkovnik,* am spus eu în limba rusă, folosind vechea formulă cu care te adresai pe vremuri unui colonel rus.

— Sigur, ţi-l arăt. Ieşit pe uşa pe care abia intrasem, se uită în jur şi se întoarse înapoi.

Femeia stătea în faţa sobei, aşezată între cele două încăperi în care fusese împărţită baraca, pentru a le încălzi pe amândouă. Colonelul mă prezentă soţiei sale. Eu m-am înclinat şi am spus ceva banal, iar ea a zâmbit şi şi-a înclinat uşor capul. M-am surprins uitându-mă fix la ea. Era prima femeie pe care o vedeam după ce mă despărţisem de soţia şi de mama mea la Pinsk. Mă simţeam ciudat şi eram stingherit, mult prea conştient de hainele urâte, de barba şi de părul lung care-mi cădea peste gulerul hainei. Nu-mi puteam lua ochii de la ea.

Se ridică şi am văzut că era destul de înaltă pentru o femeie. Purta o fustă groasă, lungă şi un pulover de lână închis la culoare peste o bluză din bumbac albă, brodată cu flori. Părul castaniu, împletit şi strâns în jurul capului într-un coc rusesc, avea o strălucire sănătoasă, vie şi am rămas uimit de tenul ei deschis la culoare. Nu m-am priceput niciodată să apreciez vârsta femeilor, dar cred că avea în jur de patruzeci de ani. Nu era frumoasă, însă era foarte feminină, avea o uşurinţă în mişcare, un mod de a te privi care impunea respect. Mi-am revenit din transă pentru a vedea că ochii ei albaştri mă priveau cu sinceră compasiune şi cu simpatie. Mi-am întors privirea şi l-am văzut pe Uşakov stând în uşă, între cele două încăperi, şi uitându-se la mine în felul său detaşat.

— Hai să îţi arăt radioul, spuse el.

Camera din spate era dormitor şi birou în acelaşi timp. De-a lungul peretelui cel mai apropiat de sobă se afla un pat de lemn masiv, la capătul căruia era un şifonier în care se vedeau uniformele colonelului. Lângă el, pe peretele din faţa uşii, se afla un cufăr mare din lemn. Patul era în stânga mea, iar cufărul chiar în faţă. Partea de cameră din dreapta mea era biroul lui Uşakov. Pe perete atârna o hartă a Siberiei de est – una originală, căci în loc de denumirile localităţilor erau doar numere. Se mai găseau acolo o schiţă a lagărului şi un portret colorat al lui Iosif Vissarionovici Stalin. Sub privirea atotcuprinzătoare a lui Stalin era o bancă pe care se afla un radio Telefunken cu baterii nou-nouţ.

Uşakov mi-a dat o ţigară *Puşki,* a adus o lampă cu petrol şi a pus-o pe bancă, lângă mine. Am scos partea din spate a radioului şi am început să pipăi lămpile, bănuind că pe undeva se întrerupsese ceva. Uşakov începu să mă întrebe diverse lucruri despre aparatul de radio, unde era făcut, cât costa, cum funcţiona. L-am întrebat, ezitând, de unde îl avea.

— Din nefericire, răspunse el, eram comandant de armată în Polonia în 1939; de acolo l-am luat.

Nu reuşeam să-mi scot din minte cuvintele „din nefericire". Se potriveau cu teoria care circula printre deţinuţi conform căreia faptul că fusese numit comandantul lagărului din Siberia era tot o formă de pedeapsă. Am avut impresia – care urma să fie întărită mai târziu – că numirea lui Uşakov în Siberia se datora unei greşeli făcute în timpul campaniei din Polonia.

Comandantul s-a întors lângă foc şi s-a aşezat pe bancă, lângă soţia sa. Am continuat să lucrez, cercetând cu grijă aparatul. După vreo jumătate de oră, mi-am dat seama că ea dispăruse în cealaltă cameră, apoi el m-a chemat lângă foc, în timp ce ea a turnat ceai îndulcit cu zaharină în două căni. Colonelul a băut primul, apoi mi-a dat mie cana lui. M-am întors la radio şi, pe măsură ce lucram, mi-am dat seama că nu avea rost să mă grăbesc să termin treaba, deoarece era cea mai plăcută experienţă pe care o trăisem de la arestarea mea şi trebuia să o fac să dureze cât mai mult. Când a venit Igor să mă ia, am explicat că verificarea tuturor lămpilor şi firelor este o treabă foarte migăloasă.

— Foarte bine, spuse Uşakov. Trebuie să vii din nou. Am să te chem eu.

Mi-a mai dat o ţigară şi apoi am plecat însoţit de gardian.

— Care sunt noutăţile, m-au întrebat toţi la întoarcere.

— Deocamdată, nu am nicio noutate, am răspuns, dar am să vă spun de îndată ce aflu ceva.

Igor a venit să mă ia a doua zi. În timp ce mă ocupam de aparatul de radio, colonelul şi soţia lui au început să vorbească cu mine. Soţia colonelului era interesată de familia mea şi era impresionată de fluenţa cu care vorbeam limba rusă. I-am spus că mama mea era rusoaică.

— Ce ai făcut de ai fost trimis aici? colonelul m-a întrebat asta.

— Nimic, am răspuns eu.

— Ai primit douăzeci şi cinci de ani, nu-i aşa?

— Da.

O pauză şi apoi începu ea să vorbească.

— Douăzeci şi cinci de ani e mult. Câţi ani ai?

I-am răspuns că am douăzeci şi cinci de ani.

Conversaţia era întreruptă de pauze apăsătoare. Stăteau unul lângă altul pe bancă; eu eram pe vine, aplecat deasupra radioului Telefunken. La un moment dat, spre surpriza mea, Uşakov m-a întrebat dacă eu credeam că Uniunea Sovietică va mai intra în vreun război. Din punctul lui de vedere, ultimul război în care fusese implicată Uniunea Sovietică era cel din 1914. I-am menţionat Finlanda şi Polonia.

— Eh, răspunse el, ăla nu a fost război, a fost eliberare.

Mă întrebam dacă el chiar credea asta. Mi-am ridicat privirea de pe aparatul de radio şi m-am uitat la el. Privea în tavan, iar faţa lui era lipsită de expresie. Se întoarse la discuţia despre Uniunea Sovietică.

— În Polonia, am zis, toată lumea ştia că Göring ne-a cucerit pentru a crea un culoar prin care Germania să atace Uniunea Sovietică. Germania este pregătită, iar atacul este inevitabil, am spus eu pe nerăsuflate.

Mă aşteptam să mi se spună că vorbesc cam mult, dar nici Uşakov, nici soţia sa nu au zis nimic.

— Războiul ţi s-a părut foarte dur? m-a întrebat, într-un târziu,

soția colonelului.

I-am povestit despre drumurile pline de refugiați femei, copii și bătrâni, despre Stuka – bombardierele care i-au secerat.

— Așa e la război, spuse colonelul. Când tai lemne, poți să rănești pe cineva cu o aschie.

Mi-am dat seama că nici ei nu doreau cu tot dinadinsul să termin de reparat aparatul de radio. Găsisem oricum problema, era un contact la o baterie. Însă pur și simplu nu voiam să montez la loc aparatul și să-i dau drumul. Știam că asta însemna sfârșitul vizitelor mele.

Ea m-a întrebat despre viața de dinainte de război din Polonia. Cum se îmbrăcau femeile? Femeile erau elegante, i-am răspuns, se îmbrăcau direct de la Paris. Purtau pantofi cu toc? Da, am spus. Erau teribil de atrăgători.

Am mai trecut două zile până când am fost chemat din nou, timp în care colegii au râs de mine, spunându-mi că nu sunt în stare să repar radioul, iar comandantul se va sătura să tot aștepte după mine.

La a treia vizită, m-am apucat imediat să repar radioul. Ușakov era ocupat la biroul său, așa că doar ea vorbea cu mine. M-a întrebat despre filmele pe care obișnuiam să le văd și a fost foarte uimită să afle că filmele rusești erau interzise în Polonia. În timp ce vorbea, am dat drumul la radio. Acesta se porni să huruie și am început să rotesc butonul în căutarea un post. Ușakov se ridică de la birou și veni lângă mine. Am auzit un concert transmis de la Moscova. Am trecut pe mai multe posturi, prinzând fragmente de știri, până când am auzit vocea lui Hitler, care tuna și fulgera în stilul lui inconfundabil la o adunare a tineretului undeva în regiunea Ruhr – cred că la Düsseldorf.

Ușakov mi-a dat un pachet întreg de tutun *korijki* și o pagină veche de ziar. În timp ce Igor stătea în pragul ușii, așteptând să mă escorteze înapoi în lagăr, colonelul spuse:

— Dacă se mai întâmplă ceva cu aparatul de radio, am să te chem. Din păcate, noi nu prea știm să umblăm cu el.

M-am întors și le-am spus oamenilor tot ce auzisem la radio. Toți erau interesați de discursul lui Hitler. Voiau să știe când mă voi duce înapoi.

— Când o să se strice radioul, le-am răspuns.

Ne apropiam acum de sfârșitul lunii martie. Am lucrat neîntrerupt în atelierul de schiuri și am început să mă gândesc cu regret la faptul că episodul Telefunken se terminase. Chiar în perioada aceea am cunoscut un om remarcabil, pe nume Anastazi Kolemenos. Îl vedeam din când în când cum venea să se încălzească la foc. Avea un fizic excepțional, era foarte înalt, cu părul și barba blonde, cu ochii de o nuanță ciudată de gri-verzui. În ciuda privațiunilor pe care le suferise, era încă foarte bine făcut. Era un uriaș bun și săritor, a cărui responsabilitate era să care bușteniі și să-i taie pentru a fi folosiți în atelier.

În ziua aceea, stăteam în ușa atelierului și mă uitam la el. M-am dus spre o grămadă de bușteni și am vrut să ridic unul pentru a-l ajuta. Am ridicat cu ușurință capătul bușteanului, însă când am vrut să îl cuprind pentru a-l mișca din loc, am fost depășit de situație. Apoi, dintr-odată, Kolemenos a fost lângă mine.

— Stai liniștit, prietene, a spus, îl iau eu.

Se aplecă și ridică bușteanul pe umăr dintr-o singură mișcare. Nu mă consideram un slăbănog, dar forța acestui bărbat era fenomenală. I-am spus cine sunt. Kolemenos mi-a spus cum îl cheamă, că fusese moșier în Letonia și că avea douăzeci și șapte de ani. M-am gândit imediat la vechea mea idee de evadare, însă nu puteam vorbi despre asta acolo.

— O să avem o discuție cândva noi doi, i-am spus.

— Cu plăcere, mi-a răspuns uriașul.

Cu toată gălăgia din atelier, m-am auzit strigat.

— Te cheamă prietenul tău!

Igor stătea în ușă. Am pus jos schiul pe care îl testam, m-am scuturat de praf și m-am dus cu el.

Ușakov și soția sa mă așteptau. El mi-a spus că radioul nu mai mergea la fel de bine. L-am testat și mi s-a părut că mergea bine, deși semnalul era ceva mai slab. I-am spus că ar fi bine să ia niște baterii de rezervă. M-a asigurat că va rezolva problema. Apoi își puse pe el mantaua, îi șopti soției ceva despre faptul că trebuie să participe la o întâlnire a ofițerilor și ieși. Acești doi oameni se înțelegeau extraordinar de bine și era clar că îi lega o mare prietenie.

— Îți fac niște ceai, spuse ea, zâmbind. Între timp, poți să îmi cauți

un post cu muzică bună.

Mi-a vorbit apoi despre muzica ei preferată, îl lăudă pe Chopin, dar spuse că Ceaikovski era compozitorul ei preferat. Mi-a spus că știa să cânte la pian și că îi lipsea foarte mult aici, în Siberia, pianul, la care fusese nevoită să renunțe. M-am uitat la mâinile ei, pe care le întinsese în fața mea. Degetele erau lungi și albe, iar mâinile erau bine îngrijite.

— Sunt mâini de artist, am îndrăznit eu.

— Îmi place să desenez, mi-a spus. Este o altă pasiune de-a mea.

Am găsit un post cu muzica pe care o dorea și a început să îmi vorbească despre ea, pe fondul sonor al orchestrei simfonice. Îmi vorbea în așa fel încât să mă facă să vorbesc, la rândul meu, despre mine, să mă deschid. Era ca și cum mi-ar fi spus: „Uite, asta sunt eu, asta e viața mea, poți avea încredere în mine". Nu prea știam de ce mi se întâmplă mie una ca asta. Mi-am spus în sinea mea că, în pofida postului important al colonelului, ei erau de fapt exilați. Mai ales ea era un deținut ca și mine. Era aici doar pentru că el era aici și probabil că adevăratul comandant al Lagărului 303 era Politrucul.

Ne-am băut liniștiți ceaiul, iar ea a continuat să vorbească cu voce joasă. Iată povestea pe care mi-a spus-o. Cei din familia ei fuseseră ofițeri din generație în generație înainte de revoluție. Tatăl ei, colonel în garda personală a țarului, fusese împușcat de bolșevici. Fratele ei mai mic murise în urma rănilor căpătate în luptele pentru apărarea Institutului Smolnâi. Ea fugise împreună cu mama ei din casa lor de lângă Nijni Novgorod și, atunci când mama ei a murit, ea a fost nevoită să se adapteze la o nouă viață, și-a luat permisul de muncă și și-a găsit o slujbă. A muncit din greu și a câștigat o excursie împreună cu alți colegi la Ialta. În excursie l-a cunoscut pe Ușakov. Am înțeles că Ușakov fusese singurul bărbat din viața ei.

Îi era foarte credincioasă lui Ușakov. Nu mi-a spus de ce fusese el mutat dintr-odată din Polonia. Mai întâi fusese trimis la Vladivostok și nu a mai știut nimic de el timp de șase luni. Ea cunoștea câțiva membri de partid cu influență. I-au spus că va fi trimis în Siberia pe post de comandant de lagăr, iar ea s-a luptat până a reușit să primească permisiunea de a-l însoți.

În tot acest timp, îmi spuneam în sinea mea: vorbește cu mine

pentru că sunt un biet deținut și îi este milă de mine, pentru că nu are cu cine vorbi despre aceste lucruri. Însă, în pofida dubiilor, aveam convingerea că era o femeie inteligentă, sensibilă și plină de compasiune și că acest lagăr, cu toate viețile distruse, o șocase. Nu era un loc potrivit pentru o femeie. Era o rusoaică adevărată; credea cu tărie în măreția Rusiei. Dar era în același timp femeie și sunt sigur că nu îi plăcea ceea ce era nevoită să vadă aici zi după zi, lună după lună.

Ce m-a făcut să vorbesc despre ostiak? Nu știu. Cred că îmi era rușine de faptul că mi se destăinuise necondiționat și am vrut să schimb cumva subiectul.

— Obișnuiau să lase mâncare pentru cei lipsiți de noroc, am spus.

— Te-ai gândit vreodată să evadezi? mă întrebă ea, privindu-mă cu ochii ei albaștri.

Întrebarea m-a speriat. Citeam în ea un pericol uriaș. Am deschis gura, însă nu puteam scoate niciun cuvânt. Am pus cana jos cu zgomot. În tot acest timp, continua să se uite la mine cu ochii ei albaștri.

— Nu vrei să îmi răspunzi, Rawicz, a continuat. Nu ai încredere în mine. Am crezut că vrei să vorbești cu mine despre asta. Nu riști nimic dacă discuți cu mine...

Evadare. Evadare. Era ca și cum intrase în mintea mea și scosese de acolo singurul cuvânt care reprezenta pericolul, dorința și speranța. Da, voiam să-i spun despre planurile mele periculoase. Dar m-a șocat atât de tare încât nu puteam vorbi. Cuvintele nu voiau să iasă.

Apoi a venit Igor și m-am ridicat să plec, tulburat și trist, ca și cum aș fi refuzat mâna de ajutor a unui prieten.

— Ai să mai vii dacă nu mă descurc cu radioul? a întrebat ea pe un ton rece și protocolar.

— Da, da, sigur că voi veni. Cu mare plăcere, am spus eu pe nerăsuflate.

În următoarele zile, am așteptat, emoționat, să fiu chemat din nou. Am cunoscut un bărbat pe nume Sigmund Makowski, un căpitan de grăniceri polonez de treizeci și șapte de ani. Un tip precis, cu o judecată clară, în formă, activ – un model al ofițerului de armată. L-am trecut pe lista mea, așa cum îl trecusem și pe Kolemenos, dar nu

i-am spus nici lui nimic despre planurile mele. Nu știu exact ce așteptam de la Ușakova, dar mă gândeam că ar putea măcar să îmi dea un sfat.

Și într-adevăr m-a chemat din nou, iar atunci când am potrivit radioul, încercând să caut niște știri pentru prietenii mei, ea a început să vorbească relaxat despre scurta vară ce se apropia. Am hotărât să risc:

— Îmi cer scuze pentru data trecută, am spus. Desigur, mă gândesc la lucrul respectiv, însă distanțele sunt atât de mari, terenul este atât de dificil, iar eu nu am niciun fel de echipament pentru a face față unui astfel de drum.

— Ai doar douăzeci și cinci de ani, răspunse ea. Trebuie să recunoști că nu îți surâde ideea de a-i petrece pe următorii douăzeci și cinci în locul acesta. Era doar un subiect de discuție între noi doi. Eu am condiții bune aici, mâncarea este mult mai bună decât a ta și am mult mai multe țigări. Cu toate astea, eu nu aș putea petrece douăzeci și cinci de ani aici. Așa că e evident că evadarea este un gând pe care îl ai și cred că ți-ar prinde bine să vorbești cu mine despre asta.

Astfel am discutat despre evadare la nivel teoretic, ca și cum altcineva ar fi dorit să o facă. Ne-am întrebat în ce direcție ar trebui să o ia cineva care ar scăpa din lagăr. Eu eram de părere că singura posibilitate era ca persoana respectivă să o ia spre est până în Kamceatka și să încerce să ajungă în Japonia. Ea considera că ar fi o mare greșeală, deoarece coasta era bine păzită. Oare n-ar putea să se strecoare într-un tren care se îndrepta spre est, să își găsească de lucru în minele din Munții Ural și abia mai târziu să încerce să fugă din Uniunea Sovietică? Ea a spus că ar fi foarte greu să facă rost de permis de muncă și alte documente necesare. Atât am discutat în ziua respectivă și abia când am reluat discuția în minte, stând întins în pat, am realizat că exista o rută pe care o ignorase în mod deliberat – spre sud, dincolo de Lacul Baikal. Iar de acolo? Primul loc care mi-a venit în minte a fost Afghanistanul. Părea suficient de neutru și obscur.

Data următoare m-a chemat chiar colonelul. Pur și simplu, nu era în stare să se descurce cu radioul, lucru care m-a mirat, deoarece era

un om inteligent. Părea cumva speriat de aparat și voia să îi găsesc diverse posturi. Voia să afle știri și, după ce a auzit mai multe buletine de știri și discursuri, a declarat că acum era sigur că Uniunea Sovietică va intra din nou în război. Nu cred că voia un nou război, dar era conștient de faptul că aceasta era singura șansă de a pleca din Siberia și de a se întoarce pe câmpul de luptă.

Nu discutam despre planurile de evadare atunci când era prezent comandantul. Cred că ar fi fost șocat de faptul că soția sa are astfel de conversații cu un deținut. Când a sosit momentul să plec, el a rămas lângă radio, iar ea a venit după mine și mi-a spus:

— Stai liniștit, totul va fi bine.

În noaptea următoare am vorbit cu Makowski. M-am dus cu el la latrine.

— Ce părere ai despre o evadare?

— Nu fi nebun, omule. Cu ce să fugim, chiar dacă reușim să ieșim din lagăr?

— S-ar putea să primesc ceva ajutor.

— Dacă primești, sunt alături de tine. La naiba cu locul ăsta.

Ușakovei părea să-i placă foarte mult rolul de conspirator-șef. Nu am reușit să-mi dau seama dacă credea că eu aș fi încercat cu adevărat să evadez. Se prea poate ca totul să fi fost pentru ea un exercițiu de imaginație pentru a mai scăpa de deprimarea provocată de viața în lagăr. Sunt unele lucruri la care nu am răspuns nici măcar după atâta amar de timp.

Totul a pornit de la nivel teoretic. Ușakova a făcut planuri în timp ce se asculta la radio una din simfoniile ei preferate de Ceaikovski.

— Vei avea nevoie de un număr mic de oameni inteligenți și într-o formă fizică excelentă. Din rația de pâine, puneți deoparte un sfert de kilogram în fiecare zi, uscați-o în spatele cuptorului din atelier și ascundeți-o. Am să încerc să găsesc niște material din care să confecționăm saci. Veți avea nevoie de piei pentru haine și încălțări. Soldații prind samuri, iar ofițerii îi împușcă, apoi le întind pieile pe sârma ghimpată din exterior. Cei care lucrează în pădure trebuie să ia câte una pe zi. Nimeni nu își va da seama că lipsesc. Plănuiți cum să ieșiți din lagăr, apoi îndreptați-vă spre sud. Așteptați o noapte cu ninsoare, pentru a vă acoperi urmele.

Apoi, ca din întâmplare, spuse:

— Colonelul va pleca în curând la un curs la Iakutsk. Nu aş vrea să se întâmple ceva atât timp cât el e aici. Uşakova era o soţie foarte credincioasă.

L-am căutat imediat după aceea pe Makowski.

— Evadăm, i-am spus. Vom primi ceva ajutor.

— De câţi oameni ai nevoie?

— Vreo şase, am spus.

— Bun. O să-i găsim. Ştiu unul pe care îl recomand personal.

— Şi eu, am spus, gândindu-mă la Kolemenos. Începem să-i adunăm de mâine.

9. Planuri de evadare

— Uite-l acolo. Makowski, care stătea lângă mine în pauza de prânz a doua zi, arătă spre un deținut așezat puțin mai departe de ceilalți. Hai să așteptăm aici câteva minute ca să poți să te uiți mai bine la el, continuă acesta.

Umerii bărbatului erau pătrați, iar hainele prost croite nu puteau ascunde spatele bine făcut.

— Tu ești cavalerist, a spus Makowski în cele din urmă. Ar trebui să recunoști tipul.

— Cine este?

— E polonez. Sergent de cavalerie Anton Paluchowicz. Are patruzeci și unu de ani, dar este puternic și în formă, bine antrenat, experimentat. L-aș însoți oriunde. Mergem să vorbim cu el?

Am mers și am vorbit. Îmi plăcea cum se prezenta Paluchowicz. A acceptat propunerea ca un bun soldat care se pregătește de o misiune de luptă. S-a bucurat să afle că fusesem locotenent în cavaleria poloneză.

— O vom face împreună, zise acesta. N-o să fie ușor, dar o vom face.

În acea seară m-am strecurat în spatele lui Kolemenos. L-am bătut pe umăr, iar acesta s-a întors. Mi-a zâmbit.

— A, tu ești.

— Kolemenos, eu plec de aici împreună cu alți câțiva. Vrei să ni te alături?

Mi-a pus una din mâinile lui mari pe umăr.

— Vorbești serios?

Am dat din cap.

— Da, serios. Poate chiar foarte curând.

Uriașul zâmbi fericit.

— Vin cu voi.

Râse tare și își lăsă mâna pe umărul meu.

— Aș putea să te car în spate la nevoie. Dacă am putut veni tocmai de la Irkutsk atârnând de lanțurile alea nenorocite, putem să ajungem mult mai departe fără ele.

Acum eram patru. Am început să facem planuri în regim de urgenţă. Era sfârşitul lui martie şi simţeam că nu avem foarte mult timp la dispoziţie. Am început să privim lucrurile în detaliu. Am băgat de seamă, de exemplu, că începutul patrulării cu câini în jurul perimetrului, noaptea, era întotdeauna semnalată de lătratul şi schelălăitul câinilor de sanie, care îşi arătau nemulţumirea pentru faptul că erau lăsaţi în urmă. Acel semnal venea numai odată la două ore. Am descoperit că patrula trecea întotdeauna în sens invers acelor de ceasornic, acoperind mai întâi latura lungă dinspre sud. Am hotărât că evadarea trebuie să se facă prin partea de sud şi că, prin urmare, trebuie să ne stabilim în ultima baracă de-acolo. Am început să dăm mită şi să linguşim pe cine trebuia pentru a obţine locuri în acea baracă.

Paluchowicz l-a introdus în schemă pe Zaro. Eugene Zaro venea din Balcani, cred că era sârb. Avea treizeci de ani şi, înainte ca ruşii să pună gheara pe el, fusese funcţionar.

— Dacă vrei ceva distracţie pe drum, Zaro e omul tău.

La fel ca o comisie de examen, Makowski, Paluchowicz şi cu mine stăteam şi-l urmăream cu privirea la coada de la cantină. Era un bărbat bine făcut, de înălţime aproape medie, iar ochii săi negri aveau mereu în ei o sclipire maliţioasă. Bărbaţii din jurul lui vociferau veseli, iar Zaro stătea pur şi simplu acolo, cu ochii sclipindu-i pe faţa pe jumătate batjocoritoare, pe jumătate gravă.

— În regulă, m-am pronunţat. Îl luăm şi pe el.

— Mi-am dorit dintotdeauna să călătoresc, iar asta sună bine, veni răspunsul lui Zaro la propunerea mea.

— O să fie cea mai cumplită călătorie pe care ai s-o faci vreodată, i-am răspuns.

— Ştiu, dar vin cu voi chiar şi aşa.

Urmă o pauză.

— Ruşii n-au deloc simţul umorului. O să-mi prindă bine să plec de lângă ei.

Prin urmare, Eugene Zaro ni s-a alăturat şi eram cinci acum. Şi am discutat să ajungem la zece oameni, pentru ca afară să ne împărţim în două grupuri care să o ia pe drumuri diferite făcând urmărirea noastră cât mai dificilă şi derutantă.

Dar nu avea să fie chiar atât de ușor. Doi tipi care semănau destul de mult între ei și pe care i-am abordat la atelierul de schiuri nici măcar n-au vrut să audă de cuvântul „evadare”. După ei, era destul de periculos să vorbești despre asta. Era curată sinucidere. Erau mulțumiți cu nou-descoperitele lor bogății, kilogramul zilnic de pâine și tutunul în plus. De ce să inviți dezastrul și moartea printr-o încercare nebunească de a evada?

— Cred că aveți dreptate, am zis. A fost doar o idee care mi-a trecut prin cap. Și am continuat să mă ocup de sarcina zilnică: să usuc un sfert de kilogram de pâine în spatele sobei, apoi să o pun peste grămada tot mai mare de pâine ascunsă sub schiurile refuzate din cel mai îndepărtat colț al atelierului.

Evadatul cu numărul șase a fost adus de către masivul Kolemenos. Era un arhitect lituanian în vârstă de douăzeci și opt de ani, pe numele lui Zacharius Marchinkovas. Era înalt, slab, cu ochi căprui, mereu în alertă. Am fost impresionat de felul în care deja calculase sorții de izbândă și, găsindu-i formidabili, decisese că și cea mai mică șansă de succes merita riscul asumat. Un tip inteligent și plăcut, acest lituanian.

Atunci când sergentul Paluchowicz a pronunțat în timpul deliberărilor noastre șoptite numele Schmidt, m-am gândit că acesta trebuie să fie din colonia ruso-germană care se alăturase trenului nostru de deținuți la Ufa, în Munții Ural. Acești ruși cu nume nemțești erau descendenții meșterilor germani aduși de Petru cel Mare. Citisem că aceștia se stabiliseră pe Volga.

— E neamț? l-am întrebat pe sergent.

— Numele lui este Schmidt, dar nu știu, veni răspunsul. Vorbește rusește foarte bine și cu ușurință. Se ține departe de ceilalți. Gândește cu mintea lui și îmi dă sfaturi grozave despre orice. Ți-l recomand.

Makowski și cu mine aveam intenția de a-l întâlni pe domnul Schmidt a doua zi.

— O să vi-l arăt atunci, zise sergentul, zâmbind.

Se apropia de fereastra bucătăriei pentru a-și lua cafeaua, ultima din ziua aceea, când Paluchowicz ni l-a arătat cu o mișcare a capului. Makowski și cu mine ne-am dus într-acolo. Prima mea impresie a fost că părea cam în vârstă pentru aventura pe care o plănuiam. M-am

gândit că are în jur de cincizeci de ani. Era bine făcut, lat în umeri şi cu talia subţire. Părul des şi barba aveau nuanţe cenuşii. Ne văzuse apropiindu-ne şi, probabil datorită faptului că fusese pus în temă cu privire la întâlnire, nu se prefăcu surprins atunci când ne-am apropiat.

— Vrem să vorbim ceva cu tine.

I-am vorbit în rusă. Mi-a răspuns tot în rusă:

— Mergeţi spre barăci; vin şi eu.

A mers mai departe şi noi ne-am îndepărtat.

Cu cana de cafea în mână, ne-a ajuns din urmă şi, departe de mulţime, ne-am oprit. S-a uitat la noi şi ne-a zâmbit.

— Domnilor, numele meu este Smith. Înţeleg că aveţi o propunere pentru mine.

Makowski şi cu mine am rămas cu gura căscată.

— *Smith?* am repetat amândoi numele.

— Mă numesc Smith, Mister Smith. Sunt american, rânji el fericit în faţa mirării noastre. Sunteţi surprinşi, domnilor.

Nu ne puteam crede urechilor. Rusa lui era impecabilă. Nici urmă de accent străin.

— Îmi cer scuze, am zis în cele din urmă. Este greu de crezut. Cum ai ajuns aici?

Avea un fel de a vorbi uşor, răbdător, aproape profesoral.

— Daţi-mi voie să repet, sunt american. Sunt de profesie inginer şi mă număr printre cei invitaţi de guvernul sovietic să construiască metroul din Moscova. Eram în jur de 50 de inşi. Asta se întâmpla acum nouă sau zece ani. M-au arestat în 1936, convinşi că eram spion străin, şi mi-au dat douăzeci de ani.

Îşi bău cafeaua. Noi încă ne uitam la el ca doi caraghioşi.

— Acum o să-mi duc cana înapoi şi o să mergem împreună la barăci.

Makowski şi cu mine ne-am uitat cum se îndepărtează. Polonezi, ucraineni, letoni, estoni, cehi, finlandezi, naufragiaţi în urma uraganului care lovise Europa, pe aceştia ne aşteptam să-i găsim căzuţi în mâinile ruşilor. Dar un american...

— Dacă ne uităm cu atenţie pe aici, poate dăm de vreun englez sau francez, spuse Makowski amuzat.

Paluchowicz ni se alătură.

— Cum vi se pare?

Makowski dădu din umeri, urmărindu-l pe Smith cum înapoia cana și se întorcea la noi.

— Herr Schmidt, îi zise sergentului, este de fapt *Mister Smith*.

Paluchowicz își încreți fruntea, nedumerit:

— Iar Mister Smith, dragul meu sergent, este american.

Toată treaba asta era peste puterea de înțelegere a lui Paluchowicz. Dădu să deschidă gura să zică ceva, dar o închise la loc.

Ne-am întors încet la barăci toți patru și, după cum era obiceiul, am făcut schimb de sentințe. Cu alte cuvinte, ne-am prezentat după nume, cum făcuse și Smith. Iar el, în concordanță cu normele de etichetă ale lagărului, ne-a întrebat pentru câți ani suntem închiși. Această întrebare își avea mereu locul la primele întâlniri. Era o formă de prezentare.

Până la începutul lui aprilie, Makowski și cu mine am făcut rost de paturi lângă ușa ultimei barăci. Kolemenos se mutase și el, iar ceilalți sperau să ni se alăture în câteva zile. I-am spus sergentului că vrem să-l vedem mai târziu și l-am invitat pe Mister Smith în coliba noastră. Așezați pe patul de jos al lui Makowski, i-am prezentat cu grijă planurile noastre. I-am spus că aveam motive întemeiate să cred că numai lungul drum spre sud avea sorți reali de izbândă, cu toate că unii dintre noi încă nu erau dispuși să renunțe la ideea rutei mai scurte spre est, spre Kamceatka.

Nu s-a grăbit să răspundă. A pus câteva întrebări pline de bun-simț. Am rămas tăcuți în timp ce a analizat lucrurile. După care a zis:

— Domnilor, sunt onorat de propunerea voastră. Sunt de acord că ruta spre sud este cea mai bună. Puteți să vă bazați pe mine.

Am stat multă vreme cu Smith. Trecutul nostru, dosarele noastre rusești urmau un model asemănător. Smith era diferit. El era cel care ieșea în evidență, ne intriga. Ne-a spus multe, dar nici atunci, nici altă dată, nu ne-a mărturisit care este prenumele său. Mai târziu, când noi, cei șase europeni, ne adresam unul altuia într-un mod familiar, pe numele mic, americanul era întotdeauna, la fel cum ni s-a prezentat prima oară, Mister Smith, iar „Mister” era acceptat cumva în locul prenumelui pe care nu ni l-a spus niciodată.

Smith avea o cicatrice proeminentă, care se întindea, curbă și lividă, de la dreapta la stânga, din creștetul capului până la ceafă, pe 20-23 de centimetri lungime. O căpătase, ne-a spus, când o schelă căzuse peste el în timpul construirii metroului.

— În afară de accidentul în urma căruia m-am pricopsit cu cicatricea asta, ne-a spus, m-am simțit bine la Moscova vreme de câțiva ani. Munca era interesantă, eram foarte bine plătit, iar cu rușii se lucra foarte bine. Aveau și ei inginerii lor pricepuți, dar posturile de conducere erau ocupate de străini ca mine. Motivul, mă gândesc, era legat de faptul că acest proiect al metroului era foarte important, iar dacă nu mergea bine, mândria națională ar fi fost salvată având un străin drept țap ispășitor. Eram destul de fericit. Îmi dorisem să ajung în Rusia și eram recompensat financiar – și încă foarte bine – pentru această experiență.

Într-o Moscovă obsedată în perioada postbelică de realizarea planurilor cincinale, Smith și prietenii lui, instalați în apartamente bine mobilate și cu bani de cheltuială cu care puteau să cumpere produse de lux din magazinele în care aveai acces doar cu carnetul de partid sau cu pașaportul străin, trebuie să fi bătut la ochi. Smith avea mașină și călătorea liber unde voia, fapt care trebuie să fi fost consemnat în câteva rapoarte din dosarele poliției secrete. Avea o prietenă rusoaică; foarte posibil ca nici asta să nu fi scăpat vigilenței poliției. Dar l-au lăsat să-și vadă de ale lui, să muncească din greu și să-și trăiască viața la maximum.

— Niciun moment nu m-am așteptat la această lovitură, continuă el. După un an de muncă, rușii, fără să le-o cer, mi-au dublat salariul, care fusese stabilit prin contract, pentru a-și arăta aprecierea față de progresul stabil din activitatea mea. Am crezut că eram prieteni

Smith se afla în apartamentul lui, împreună cu prietena sa, într-o noapte din 1936, după orele 12, atunci când au apărut soldații NKVD. Aceștia erau tăcuți, hotărâți și extrem de eficienți. Smith și fata au fost arestați. N-a mai văzut-o niciodată de atunci. Ceilalți locatari probabil că n-au auzit și n-au văzut nimic. În zorii zilei, Smith ocupa o celulă la Lubianka – aceasta avea să fie casa lui pentru următoarele șase luni. În mai multe rânduri i-au fost refuzate cererile de a i se permite să întâlnească pe cineva de la Ambasada Statelor Unite ale

Americii.

— Ce schimbare, zise gânditor Mister Smith. Azi eşti inginer de succes, mâine spion străin. Se pare că în afara faptului că stăteau tot timpul cu ochii pe mine, îmi deschideau şi scrisorile pe care le expediam acasă. Principala acuzaţie împotriva mea a fost că trimiteam informaţii despre Uniunea Sovietică în scrisorile către ai mei din America. Procesul, ţinut cu uşile închise, a fost mai degrabă o înscenare. Am fost condamnat la douăzeci de ani, după cum v-am zis. Mi-au confiscat maşina şi toate celelalte bunuri, aşa că probabil şi-au luat înapoi toţi banii daţi în plus cu atâta generozitate. Am fost trimis într-o mină de diamante din Munţii Ural. Le-am zis că pot, prin mijloacele ingineriei moderne, să măresc exponenţial eficienţa şi rezultatele. Nu au fost interesaţi. Am rămas mai departe la munca de jos.

— Te-ai gândit vreodată să evadezi? interveni Makowski.

— M-am gândit la asta încă de când am fost trimis în Ural. Mi-am dat seama că nu aş putea s-o fac de unul singur.

Apoi ne-a cerut mai multe detalii despre planurile noastre. Voia o imagine cât mai clară şi detaliată, atât cât puteam oferi în acest stadiu. Ne-a întrebat direct despre distanţele implicate. Ne dădeam seama că era vorba despre 1.600 de kilometri de mers pe jos numai până la graniţa cu Mongolia.

Am vorbit, în şoaptă, destul de multe ore, în timp ce restul ocupanţilor barăcii numărul unu treceau pe lângă noi, scuturându-şi cizmele de zăpadă, strigându-şi prietenii, stând în picioare în jurul celor trei sobe fierbinţi. I-am spus că-l vom ajuta să se mute din baraca lui. Am insistat asupra faptului că nu aveam mult timp la dispoziţie. El s-a ridicat, încuviinţând gânditor.

— La revedere pentru moment, am spus.

— La revedere, domnilor, a răspuns el şi a plecat.

Ceilalţi l-au acceptat imediat pe cel de-al şaptelea şi ultimul recrut din grup. Toată lumea era de părere că va deveni foarte util atunci când vom ajunge în acea parte a lumii vorbitoare de limba engleză.

Zaro i-a spus:

— Mi-ar plăcea să merg în America atunci când vom fi liberi.

— Mi-ar plăcea ca toţi să veniţi în America, a venit răspunsul lui

Smith.

Până la sfârșitul primei săptămâni din aprilie ne aflam cu toții în aceeași baracă – un triumf al organizării preliminare. Strânsesem un număr considerabil de piei, cele mai multe adunate de pe sârma ghimpată de către Kolemenos, care trecea pe acolo când era trimis să aducă lemnul de mesteacăn necesar în atelierul de schiuri. Pe piatra de polizat din atelier am turtit și am ascuțit un cui lung de 15 centimetri, transformându-l într-un instrument care putea să taie și să facă găuri în pieile dure. „Colecția" noastră includea piei de samur, hermină, o vulpe siberiană și un adevărat premiu, pielea unei căprioare pe care ofițerii o împușcaseră pentru carne. Am tăiat fâșii lungi de piele pentru șireturile mocasinilor confecționați noaptea, în lumina slabă din baracă. Am împletit fâșiile și ne-am făcut curele. Fiecare purta pe sub pufoaică o vestă călduroasă de blană. Pentru a ne proteja picioarele, ne-am făcut un fel de jambiere de blană.

Marea noastră teamă în acest moment era că puteam fi trădați. Eforturile noastre febrile atrăgeau cu siguranță atenția. Dacă un singur cuvânt ar fi ajuns la urechile rușilor, informatorul ar fi fost bine plătit cu pâine și tutun. Dar nu era niciun Iuda printre noi. Cei care bănuiau cu ce ne ocupăm credeau probabil că suntem nebuni de legat și ne lăsau în plata Domnului, convinși că va urma un dezastru. Pentru un observator obișnuit nu era nimic ciudat să „împrumuți" niște piei de la ruși pentru uz personal. Ne-am ferit cât am putut de ceilalți ocupanți ai barăcii, iar cele mai multe planuri erau discutate în timp ce ne duceam la latrină.

I-am spus Ușakovei că am găsit șase prieteni. Nu m-a întrebat cine erau și nici nu cred că voia să știe. Mi-a oferit un cadou care s-a dovedit a fi de o inestimabilă valoare – o lamă de topor.

— Am să am asta pe conștiință toată viața, mi-a spus. Este primul lucru pe care l-am furat în viața mea.

I-am făcut un mâner, iar Kolemenos îl purta, pentru mai multă siguranță, în betelia pantalonilor, la spate.

Un alt obiect neprețuit confecționat în atelierul de schiuri a fost un cuțit lat de șapte centimetri și lung de 30 de centimetri. Inițial, fusese o bucată dintr-o lamă ruptă de ferăstrău pe care o încălzisem la roșu în soba atelierului, o bătusem cu ciocanul pentru a-i da o formă și o

ascuțisem la polizor. Mânerul era făcut din două bucăți de lemn strânse bine cu fâșii lungi de piele de căprioară. Kolemenos devenise păstrătorul toporului, iar eu am luat în custodie cuțitul. Erau obiecte pe care era periculos să le ții în lagăr. Descoperirea lor ar fi periclitat întregul plan.

Rezolvasem deja problema focului. Aici, unde chibriturile erau considerate un lux, exista o metodă eficientă, chiar dacă primitivă, care folosea iască, o ciupercă din pădure, căreia rușii îi ziceau *gubka*. Era desprinsă de pe copaci în fâșii, apoi era fiartă și uscată. Echipamentul de aprins focul era completat de un cui îndoit și o bucată de cremene. Iasca, din care aveam cu toții rezerve în buzunarele hainelor, se aprindea imediat de la scânteile produse de cremene și, după ce suflai, începea să ardă mocnit. Am devenit cu toții experți în folosirea ei.

Am aflat că peste o săptămână avea să fie Paștele. În 1941 a căzut pe 13 aprilie. În duminica de dinainte, pe 6 aprilie, am terminat pregătirile. „Garderoba" noastră era acum completată cu șapte *balaklava* de blană, prelungite la spate cu o bucată care putea să fie băgată în gulerul hainelor. Eram cu toții tensionați și gata de plecare, îngrijorați în legătură cu bunurile noastre de preț – pieile, toporul, cuțitul, rezerva de pâine deshidratată –, căci ne era teamă să nu le fure cineva.

Și în acea zi Ușakova a trimis după mine și mi-a spus:

— Soțul meu a plecat la Iakutsk. De aceea nu a participat la apelul de azi. Am făcut șapte saci de pânză groasă. Va trebui să-i scoți pe rând afară.

Era foarte calmă. Însă eu eram tare neliniștit; inima îmi bătea cu putere. Când mi-a înmânat primul sac, am văzut că-l umpluse cu provizii și m-am întrebat cum aveam să-l ascund. L-am strecurat la subraț, pe sub haina groasă, mi-am băgat mâinile în buzunarele adânci și m-am întors în rândurile deținuților cocoșat și aplecat ca un om căzut pe gânduri. De încă șase ori, în următoarele zile, am făcut această excursie periculoasă, știind de fiecare dată că, dacă vreun rus ar fi descoperit ce aveam asupra mea, dezastrul ar fi fost rapid și total. Am făcut perne din saci, acoperindu-i cu bucăți de piele de animal și cu mușchi, și în orele în care nu ne aflam în baracă transpiram de

teamă.

În acele ultime câteva zile am făcut rost de haina din blană de oaie purtată și aruncată a unui soldat. Le-am spus celorlalți de vechiul truc al braconierilor: o blană de oaie târâtă în spatele lor pentru ca să nu le prindă urma câinii. Am sugerat să încercăm și noi acest truc. Ceilalți au fost de acord.

Am urmărit vremea, esențială pentru planul nostru de evadare. Ne doream zăpadă, zăpadă cu fulgi mari, care să cadă din abundență, pentru a ne acoperi fiecare pas. Luni a fost rece și senin. Marți a fost lapoviță cu vânt puternic. La jumătatea dimineții de miercuri, un cer plumburiu și greu ne-a oferit avantajul dorit. Ninsoarea s-a întețit de-a lungul zilei. Zăpada s-a așezat pe pământul nebătătorit din zona neutră dintre noi și sârma ghimpată. În pauza de prânz ne-am întâlnit cu toții pentru o scurtă perioadă de timp. „A sosit ziua." Pe la ora 16,00 am plecat din atelierul de schiuri pentru ultima dată, cu pâinea ascunsă în pufoaică și cu lama rece a cuțitului în gheata dreaptă. Ne-am băut cana de cafea fierbinte de seară, am mâncat ceva din rația de pâine din acea zi și am pornit spre baracă câte unul sau câte doi.

Ne-am dus de mai multe ori la latrine pentru a discuta ultimele amănunte ale planului. Smith ne-a avertizat că nu ar trebui să începem evadarea prea devreme. Lagărul trebuia să se liniștească pentru noapte înainte ca noi să pornim. Miezul nopții, credea el, ar fi fost un moment rezonabil. Între timp, trebuia să ne păstrăm calmul. Iar ninsoarea binecuvântată continua să cadă cu fulgi mari, care ștergeau orice urmă, acoperind totul.

Zaro a fost cel care a avut ideea absurdă de a participa la ora de îndoctrinare de miercuri seara a Politrucului. La început am râs cu toții, dar Makowski a întrebat: „De ce nu?" Așa că ne-am dus, lăsându-ne pe pat prețioșii saci camuflați cu mușchi și spunându-ne că acum, în această ultimă seară, nimic nu putea să meargă prost. Ne-am așezat cu toții în spate, iar Politrucul ne-a întâmpinat cu o privire în care se citea uimirea. I-am răspuns cu un zâmbet și am încercat să nu ne pierdem cu firea.

A fost cea mai înfierbântată întrunire politică la care am participat vreodată, cu toate că elementul înfierbântării nu se datora

vorbitorului. Politrucul, acum comandant al lagărului în lipsa lui Uşakov, era în formă. Am auzit din nou despre miracolul statului sovietic, despre valoarea trudei, a autodisciplinei în cadrul disciplinei de stat, despre gloriosul ideal internaţional al comunismului. Şi ce le-a spus tovarăşul Stalin tovarăşilor muncitori din întreprinderile de stat în 1938? Un soldat nerăbdător sare în picioare şi recită cuvânt cu cuvânt două sau trei propoziţii din acest citat celebru. Politrucul ne-a oferit tot – cultură sovietică, decadenţă şi dezintegrare capitalistă şi toate celelalte lucruri. Era, măcar în ceea ce ne privea, discursul lui de rămas-bun, de care ne-am bucurat în mod corespunzător.

Mai rămăsese cam o oră – o oră şi jumătate până să ne ridicăm şi să plecăm.

— Noapte bună, domnule colonel, am zis noi în cor.

— Noapte bună, răspunse acesta.

Întorşi în baraca numărul unu, oamenii au început să se pregătească de culcare. Smith şi Zaro, în paturile suprapuse de lângă uşă, aveau să dea semnalul de plecare. Ne-am despărţit şi ne-am dus fiecare în patul lui. Şase stăteam cu ochii deschişi, aşteptând, dar uriaşul Kolemenos, pe priciul de sub mine, sforăia încet.

Stăteam întins, ascultându-mi bătăile inimii. Mi-am adus aminte că nu-mi luasem rămas-bun de la Uşakova. Mi-am zis că nici n-ar fi vrut s-o fac. Orele treceau cu greu. Treptat, coliba s-a cufundat în linişte. Cineva sforăia cu zgomot. Un bărbat vorbea în somn. Altul, aproape adormit, s-a ridicat şi a înteţit focul din soba de lângă patul lui.

Smith m-a bătut pe umăr.

— Acum, şopti el.

Uşor, l-am trezit pe Kolemenos.

— Acum, am repetat.

10. Șapte oameni traversează fluviul Lena

Am apucat sacii de curelele improvizate din fâșii de piele. Am strâns mușchiul înapoi sub formă de perne la căpătâiul paturilor.

— Toată lumea e în regulă? am șoptit.

— Da, veni răspunsul șoptit al celor din jurul meu.

— S-a răzgândit careva?

Nimeni nu a spus nimic.

— Să mergem, spuse Makowski.

Am lăsat sacul lângă ușă și am pășit afară. Lagărul era tăcut. Ningea la fel de tare ca până acum. Nu puteam să văd nici cel mai apropiat gard de sârmă ghimpată. Cei din turnul de pază din sud-est, cel mai apropiat pericol pentru noi, nu aveau cum să aibă o vizibilitate mai mare de 20 de metri. Puteam să fim recunoscători că în acest loc fără conducte de apă curentă și fără lumină electrică nu existau reflectoare care să ne amenințe.

Gardul interior de sârmă ghimpată se afla la 100 de metri de ușa barăcii, iar succesul primei părți a operației depindea de spiritul nostru de observație: într-un anume loc, sârma înghețată nu urma cu rigurozitate conturul solului. Exista undeva în fața noastră o adâncitură în sol care ne putea oferi câțiva metri de siguranță dacă ne-am fi strecurat prin zăpadă și pe sub sârma ghimpată.

Am ieșit pe rând, unul câte unul, la un interval de aproximativ un minut între fiecare. Zaro a ieșit primul și m-am rugat să găsească locul potrivit din prima încercare. Apoi lituanianul. Apoi Mister Smith. Apoi Makowski și Paluchowicz. Kolemenos se întoarse și-mi șopti:

— Sper că au făcut o groapă zdravănă pentru mine.

L-am urmărit dispărând în întuneric la fel ca toți ceilalți, ținându-și sacul în față, pregătit, conform planului, să-l introducă prin gaura din fața lui. Apoi am urmat eu; îmi simțeam palmele umede de la transpirație. Am mai aruncat o privire rapidă în jur. Cei din baracă dormeau în continuare. M-am întors și am luat-o la goană.

Când am ajuns la sârma ghimpată, Smith era sub ea și își croia încet drum înainte. Doi ieșiseră deja. Ceilalți am rămas ghemuiți, în

așteptare. Am trecut prin clipe grele, în care mai întâi sergentul, apoi Makowski s-au chinuit, gemând, cu burta strivită de pământ, să treacă pe sub sârmă. Masivul Kolemenos s-a aruncat cu capul înainte în adâncitură, iar eu mi-am ținut răsuflarea. Ajunsese la jumătate atunci când ghimpii i-au prins haina, chiar între omoplați. Se scuturã încet și mici bucățele de gheață căzură, scoțând sunete armonioase, de pe ghimpii de sârmă.

— Stai pe loc, Anastazi, am șuierat. Nu te mișca.

Cineva din partea cealaltă îi trăsese sacul și încerca să ajungă dincolo de gâtul lui pentru a-l elibera. Minutele treceau. Eram conștient de faptul că strângeam din dinți și încercam să număr secundele pe degete. Kolemenos a rămas nemișcat în vreme ce mâna întinsă îi elibera spatele. Cineva i-a spus că totul e în regulă și bărbatul masiv a început din nou să înainteze. Am răsuflat ușurat și l-am urmat. Primul obstacol era în urma noastră. Totul durase 20 de minute.

Am îngenuncheat lângă marginea șanțului și am privit spre primul gard înalt din lemn, în vreme ce Kolemenos s-a lăsat să alunece în jos și și-a proptit picioarele de peretele abrupt din față. L-am folosit ca pe o trambulină umană; în timp ce ne cățăram, el își ținea mâinile căuș, împingându-ne unul câte unul către marginea bazei palisadei înalte de patru metri. Multe minute prețioase au trecut cât am încercat să îl tragem pe Kolemenos afară din șanț. Stând pe umerii lui și întinzându-ne, am reușit să escaladăm gardul și, de pe cealaltă parte, am putut să ne aplecăm și să-i ajutăm pe cei din urma noastră.

Kolemenos ne-a pus din nou în dificultate. Călare pe gard, cu picioarele strânse, Makowski și cu mine ne-am aplecat cu capul în jos și mâinile întinse pentru a-l trage fiecare de câte un braț. De trei ori l-am ridicat aproape de margine și de trei ori a trebuit să-l lăsăm jos. Ne-am oprit, tremurând din pricina încordării și a disperării, și am încercat din nou. Degetele lui căutau ceva de care să se țină. Cu eforturile noastre și imensa lui forță, s-a ridicat sus, tot mai sus și a trecut de partea cealaltă.

Pentru a evita sârma ghimpată în spirală de la baza gardului, am făcut un salt înainte, aterizând în zăpada adâncă. Unul sau doi n-au reușit să facă săritura cum trebuie și s-au zgâriat în timp ce se

retrăgeau de acolo. Acum ne aflam în zona de patrulare, între cele două garduri, iar timpul se scurgea cu repeziciune. Dacă aș fi auzit sunetele scoase de câinii de sanie anunțând începutul patrulării în acel moment, cred că mi s-ar fi făcut rău de la stomac.

Am alergat cei câțiva metri până la gardul din exterior și de data asta i-am făcut vânt mai întâi lui Kolemenos. Probabil că făceam puțin zgomot, dar mie totul mi se părea asurzitor. De data asta eram ultimul, iar Kolemenos a fost cel care m-a tras de cealaltă parte. Într-o ultimă cursă nebunească, am sărit și am aterizat dincolo de sârma ghimpată, la baza gardului exterior, ne-am ridicat, am întrebat pe nerăsuflate dacă toată lumea este în regulă și, ca la un semn, am luat-o cu toții la fugă. În jurul mijlocului înfășurasem haina veche din blană de oaie. Am tras de ea, a căzut și am auzit-o târându-se în urma mea – o legasem cu o sfoară de încheietura mâinii.

Gâfâind, cu respirația întretăiată, am continuat să alergăm spre pădure, printre copacii înveșmântați în alb. Am alergat spre sud, lăsând lagărul în urma noastră. Rând pe rând, ne-am împiedicat, am căzut și am fost ajutați să ne ridicăm. Cursa, la început foarte rapidă, a încetinit până a devenit un mers poticnit, dar stabil. Am alergat așa ore întregi, până la răsărit și după aceea, într-o altă zi de ninsoare, cu sacii care ne loveau peste spate în tot acest timp. Când ne opream să tragem o gură de aer în plămânii obosiți, o făceam pentru scurt timp, iar apoi porneam din nou la drum. Și i-am obligat să continue această cursă până pe la 11,00, când cu greu mai putea careva să facă un pas. Am ridicat blana veche de oaie și am strâns-o. Ne-am uitat unul la altul. Paluchowicz stătea încovoiat, cu mâinile pe genunchi, cu umerii tremurând, luptându-se să-și recapete suflul. Alți doi se lăsaseră pe vine în zăpadă. Stăteam cu toții cu gurile căscate, gâfâind, ca niște animale hăituite.

Acest loc era o depresiune puțin adâncă, în formă de castron, în care copacii erau ceva mai rari. Am coborât, dar aveam nevoie de odihnă înainte de a urca din nou. Am stat acolo aproape zece minute, mult prea lipsiți de vlagă pentru a vorbi și transpirați nevoie mare, cu toate că temperatura era cu mult sub zero grade. Încă mai ningea, mai puțin abundent acum, iar printre crengile copacilor șuiera un vânt care le făcea să se agite și să trosnească destul de sinistru.

Ca niște animale încolțite, ciuleam cu toții urechile. Ne gândeam la câini. Dar nu auzeam decât vântul, zăpada care cădea și copacii care se mișcau. Pe panta din stânga noastră, copacii creșteau mai aproape unul de altul.

— Acolo ne ducem, am zis într-un târziu. Este un loc care ne poate oferi adăpost și o să fim mai bine ascunși.

Se auziră proteste. Smith mi se alătură:

— Rawicz are dreptate.

Așa că ne-am cățărat pe pantă, am ieșit din groapă și am hotărât să ne adăpostim lângă trunchiul unui arbore secular. Am dat la o parte zăpada până la rădăcină și am curățat un spațiu de câțiva metri pătrați. Din zăpada dată la o parte am ridicat un zid jos, solid. Kolemenos a tăiat cu toporul niște crengi, pe care le-am așezat deasupra, strâns împletite; am pus peste ele zăpadă pentru a completa acoperișul. Am învățat pe pielea noastră o lecție în Siberia: să nu stai în vânt, pentru că vântul este adevăratul ucigaș. Bătrânul ostiak îmi spusese: „Zăpadă? Cine-și face griji din cauza zăpezii? Strânge-o în jurul tău și ai să dormi mai bine decât pe o saltea de puf".

Abia aici am reușit să ne uităm bine la ce aveam în saci. Fiecare avea o pâine, niște făină, aproape două kilograme de arpacaș, de orz, niște sare, cam 100 de grame de tutun *korijki* și un ziar vechi. Toate astea pe lângă pâinea uscată pe care reușisem să o punem deoparte. Deasupra, în fiecare sac, erau mocasinii făcuți de noi și niște bucăți de piele. Ne-am ghemuit în micuța casă de zăpadă, băgați unul într-altul, și am discutat pe șoptite dacă ar trebui sau nu să fumăm. Ne-am decis că riscurile adiționale erau mici, iar beneficiile pentru nervii noștri întinși la maximum erau mari. Așa că am fumat și am stat unul lângă altul, în fumul călduț și albastru și în mirosul de tutun.

La distanța asta atât de mică de lagăr nici nu se punea problema aprinderii unui foc, așa că am mâncat puțină pâine. Și astfel am făcut o descoperire despre sergentul de cavalerie Paluchowicz. N-avea niciun dinte în gură. Era un adevărat chin pentru el să mănânce pâine uscată. Trebuia s-o înmoaie în ceva – în acest caz, neavând apă, a întins pe ea zăpadă.

— Aveam dinți foarte buni atunci când am fost făcut prizonier

lângă Bialystok, explică el. Apoi nenorociții ăia de la NKVD mi i-au scos pe toți și i-au aruncat pe jos. Asta i-a făcut să râdă în hohote, dar mie nu-mi ardea deloc de râs când încercam să mestec cu gingiile pâinea din închisoare, atâta pot să vă zic. Știți care va fi primul lucru pe care am să-l fac atunci când ajungem la destinație? O proteză.

— O proteză cu dinți de aur. O meriți, zise Zaro.

Am izbucnit cu toții în râs, iar Paluchowicz ni se alătură.

Am dormit în ultimele ore rămase din zi, dar unul dintre noi făcea de pază lângă mica intrare. Kolemenos a picat ca un copil obosit, sforăind ușor și muzical. Nimeni n-a avut inima să-l trezească când i-a venit rândul să facă de gardă. Lituanianul Marchinkovas ne-a trezit când lumina de afară începea să pălească. Am mâncat niște pâine, am mai fumat câte o țigară și ne-am târât afară. Ninsoarea se potolise, acum mai cădeau doar câțiva fulgi. Vântul se înteți se. Era foarte frig, înțepenisem și ne dureau toți mușchii.

Știam cu toții că era neapărat necesar să ieșim din zona lagărului cât mai repede cu putință. În cea de-a doua noapte am alergat și am mers. M-am dezmorțit după aproape o oră, dar a început să mă doară spatele, din cauză că sacul mă lovea în mod repetat. Din când în când, îl mutam în față și-l țineam aproape de piept. Kolemenos și-a dat seama că toporul pe care îl ținea la betelie îl jena, așa că l-a scos și a continuat să alerge cu el la subsuoară. Nu era complet întuneric, dar chiar și așa înaintam cu dificultate prin stratul de zăpadă proaspăt căzută, care măsura aproximativ un metru, denivelările solului fiind mascate de copacii care creșteau unul lângă altul. Spre dimineață, am traversat un pârâu înghețat, cu malul râpos de cealaltă parte și, după ce am reușit să-l trecem și să intrăm în pădure, ne-am instalat tabăra.

În primele patru sau cinci zile, am continuat să înaintăm în timpul nopții și să ne oprim în timpul zilei. Nu era nici semn de urmărire. Am decis, plini de speranță, că urmele ne fuseseră acoperite de zăpadă în prima noapte și că vânătoarea fusese probabil organizată spre est, aceea fiind cea mai simplă și mai scurtă cale de scăpare. Ne-am felicitat pentru hotărârea de a o lua spre sud. Am început să ne deplasăm în timpul zilei, avansând cu greu, în linie, unul lângă altul și parcurgând aproximativ 50 de kilometri pe zi. Orientându-ne după

soarele care apărea din când în când sau după mușchiul care creștea pe partea de nord a copacilor, așa am reușit să ne îndreptăm cu aproximație spre sud. După ce am întâlnit alte câteva pâraie înghețate, am ajuns la concluzia că toate se îndreptau spre sud, unde se vărsau în marele fluviu Lena. A fost o perioadă foarte grea, o luptă constantă cu frigul și oboseala, dar stăteam bine cu moralul. Cei mai mulți nu ne doream decât să putem aprinde un foc și ne-am mulțumit cu promisiunea că vom aprinde unul după ce zăream fluviul Lena.

După aproape o săptămână de mers, am început să ne organizăm. Cei doi soldați obișnuiți, Makowski și Paluchowicz, mergeau împreună. Marchinkovas, rezervat și serios, dar din când în când ironic, se împrietenise cu Kolemenos.

Smith, unanim acceptat ca un fel de sfetnic al grupului, era acum tovarășul meu de drum. Simpaticul și amuzantul Zaro era prietenos cu toți și trecea de la un grup la altul. Era un om deosebit, acest Zaro. L-am văzut, la sfârșitul unei zile groaznice, când trebuia să tragem de noi pentru a ne construi adăpostul, cum s-a lăsat pe vine în zăpadă, cu mâinile pe șolduri, și a dansat cazacioc până ce Kolemenos a început să râdă cu lacrimi. Zaro nu se speria de nimic. Dintre toți glumeții pe care-i întâlnisem, Zaro era fără doar și poate cel mai bun. Ne-a învățat pe toți că nici cele mai negre momente ale vieții nu sunt neapărat lipsite de haz.

În această cursă către fluviul Lena am avut primul nostru succes minor la vânat. Am prins și am omorât un samur care umbla prin zăpadă. Cam de mărimea și înfățișarea unei nevăstuici, a făcut mari eforturi pentru a scăpa din încercuirea celor șapte oameni, înarmați cu bâte de mesteacăn. Era probabil rănit. Nu știu. Dar Makowski l-a lovit o singură dată cu bâta și l-a ucis. L-am jupuit de piele, dar încă nu ajunsesem atât de hămesiți încât să mâncăm carnea.

În a opta sau a noua zi, înaintam cu siguranță mai ușor. Terenul cobora în pantă lină spre sud. Chiar și între copaci începeau să se vadă smocuri de iarbă tipic siberiană. Pe trunchiurile copacilor era mai mult mușchi. După-amiază, pădurea s-a rărit brusc și am văzut fluviul Lena, acoperit de gheață și lat de 800 de metri, fiind deja în acest punct un curs puternic de apă, care mai avea de parcurs mai

bine de 2.000 de kilometri până la delta din locul de vărsare în Oceanul Arctic. Am stat, parțial ascunși, în linie, ascultând și privind. Ziua era senină și sunetele s-ar fi auzit cu ușurință, dar totul era cufundat în tăcere, nimic nu mișca. Ne aflam la aproape un kilometru de cel mai apropiat mal al fluviului, care părea mlăștinos după topirea gheții.

Americanul a venit încet către mine:

— Ar fi mai bine dacă rămânem pe partea asta la noapte, mi-a sugerat, vom traversa la primele ore ale dimineții.

Am fost de acord.

— Ne întoarcem și ne punem la adăpost.

Le-am făcut semn celorlalți, arătând cu mâna în direcția din care venisem. Ne-am întors cu toții pe unde venisem timp de aproximativ 20 de minute de mers susținut. Am construit un adăpost și, de îndată ce s-a lăsat întunericul, am aprins primul foc, aţâțându-l cu *gubka* și vreascuri uscate, pe care le cărasem zile întregi sub haine, lipite de vestele de blană.

Distanța pe care o parcursesem nu era, în comparație cu ce aveam încă de mers, foarte mare, dar pentru noi reprezenta un prim succes considerabil, Lena fiind primul nostru obiectiv. În tăcere, în vreme ce fumul se ridica, unduind, spre ramurile de sus ale copacilor și dispărea în noapte, am sărbătorit cu o cină caldă – am făcut caşă, un fel de terci, din apă, orz și făină și condimentat cu sare. Singurul nostru vas de gătit era o cană de aluminiu de jumătate de litru. Aveam câteva linguri simple de lemn, iar cana era trecută din mână în mână, fiecare luând, pe rând, câte o lingură sau două de terci. După ce prima porție s-a dus – și s-a dus foarte repede –, am topit niște zăpadă și am mai umplut o cană. Sergentului i s-a dat voie să-și înmoaie pâinea în terci și ne-am felicitat reciproc pentru masa reușită. Toată noaptea am ținut focul aprins, cel care stătea de pază având grijă să nu se stingă.

Și astfel, în lumina slabă a zorilor, am traversat în liniște Lena, un mare fluviu al acestei țări cu multe fluvii, și am ajuns pe malul abrupt de vizavi. Acolo am rămas în picioare câteva minute, privind înapoi, dincolo de gheață. Ceva din tensiunea ultimelor săptămâni deja se disipa. Ne trecuse prin minte că nu vom ajunge niciodată la Lena, dar

iată-ne aici, în deplină siguranță, întregi și nevătămați. Acum puteam să facem față cu încredere următorului pas.

La un moment dat, cineva a început să vorbească despre pește, iar eu mi-am amintit. Le-am spus celorlalți că iarna, în Polonia, puteai să prinzi pește făcând o copcă în gheață.

— Și după ce dăm gaura aia, ce mai facem? întrebă Zaro. Îi fluierăm să urce la suprafață?

— Nu, am explicat eu, peștii vor fi forțați să iasă datorită faptului că presiunea aerului se schimbă la spargerea gheții.

Ceilalți au râs, felicitându-mă pentru abilitatea mea de a spune povești pescărești.

— În regulă, am zis, hai să încercăm.

Kolemenos a plecat și s-a întors cu un buștean solid cu care am mers vreo 20 de metri pe apa înghețată a fluviului. Kolemenos a luat bușteanul. Zaro și cu mine am prins capătul de jos și am început să lovim cu putere. În cele din urmă, am răzbit. Apa a țâșnit ca dintr-un gheizer, și bucăți de gheață au căzut la picioarele noastre. Și da! Erau pești, patru la număr, cam de mărimea heringilor. Ne-am năpustit asupra lor și i-am ridicat. Eram bucuroși ca niște școlari. Ceilalți s-au strâns în jurul meu, bătându-mă pe spate, iar Zaro a rostit un mic discurs în care își cerea scuze pentru că se îndoise de mine. Apoi Smith, uitându-se temător în jur, a zis că n-ar trebui să forțăm prea mult norocul și că ar fi mai bine să mergem la adăpost. Am luat o gură din apa rece și curată a fluviului Lena și ne-am văzut de drum.

Ne-am întors iar spre sud, urcând pe malul fluviului, și ne-am îndreptat către următoarea parte a călătoriei, cu Lacul Baikal drept prim obiectiv. Ținutul în care ne aflam ne era familiar, semăna cu acela prin care mărșăluisem către lagăr. Aici nu mai erau păduri mari, ca aceea prin care ne croisem drum către nord, cu toate că arborii creșteau la intervale mari și în vârful colinelor și al dealurilor. Tufișuri și arbuști înfruntau asaltul iernii și în cele mai multe locuri iarba caracteristică, brun-verzuie, creștea aproape luxuriant, dansând în bătaia vântului siberian.

Am petrecut prima noapte după traversarea fluviului într-un crâng, pe un deal, am prăjit peștii înfipți în frigărui din crengi, am mâncat cu poftă din această primă hrană proaspătă și am încheiat

masa cu terci la discreție.

De dimineață, Marchinkovas, care plecase să se ușureze la mică distanță de tabără, s-a întors și ne-a făcut semn să-l urmăm. Ne-am ținut după el, întrebându-ne despre ce era vorba. Ne-a dus într-un mic luminiș. Nu a spus nimic, doar ne-a arătat. La umbra unui copac se afla o cruce groasă de stejar, înaltă de un metru și jumătate. Ne-am strâns în jurul ei. Am dat la o parte cu mâna mușchiul verde și am găsit cu degetele o inscripție. Am continuat să desprind mușchiul și am dat de literele rusești pentru V și P, o abreviere obișnuită pentru *vecinaia pamiat* (veșnica pomenire), trei inițiale ale unui nume și data: 1846. Lemnul crucii era într-adevăr stejar și am început să ne întrebăm cum ajunsese aici, deoarece în jurul nostru nu erau decât conifere.

— Știți, zise Marchinkovas, suntem probabil primii oameni care văd crucea asta din ziua în care a fost pusă aici.

Sergentul Paluchowicz și-a dus mâna la căciula lui de blană ca un coif, și-a scos-o încet, apoi și-a coborât bărbia în piept. Ne-am uitat la el. Ne-am scos cu toții căciulile, ne-am plecat capetele și am rămas așa în tăcere. Am spus în gând o scurtă rugăciune pentru cel care murise și pentru izbăvirea noastră.

Aruncasem încălțările din cauciuc de la Irkutsk, care se tociseră. Picioarele noastre erau învelite în singurul articol vestimentar care ni se dăduse în lagăr, fâșiile lungi de pânză groasă. Acum purtam cu toții mocasini cu șireturi din fâșii de piele. Ne deplasam spre sud într-un ritm stabil de aproximativ 50 de kilometri pe zi, în jur de 10 ore zilnic. Cu toate că nu am găsit niciun semn al prezenței oamenilor prin preajmă, am continuat să mergem în linie, convinși fiind că, dacă unul sau doi erau în pericol, ceilalți din grup puteau să meargă mai departe. Relațiile dintre noi erau mai destinse, vorbeam mult mai liber, iar în timpul opririlor nocturne Smith era deseori asaltat cu întrebări despre America. Din răspunsurile lui am înțeles că străbătuse în lung și-n larg Statele Unite ale Americii și îmi amintesc cât de impresionați am fost de descrierea făcută Mexicului și de felul în care cumpărase el de acolo o șa magnifică, cu ornamente din argint.

Ne-a spus, de asemenea, că atunci când lucra în minele sovietice

din Ural întâlnise un alt american pe care-l cunoscuse la Moscova și astfel a aflat că nu fusese singurul din colonia americană care se aflase sub atenta supraveghere a NKVD.

O aruncare norocoasă cu bâta și o luptă în zăpadă ne-a adus o masă luxoasă, și anume un iepure siberian, adăugând pe lângă asta și o blană albă rezervei noastre.

Succesele la vânătoare ale grupului au fost simple accidente. Înarmați doar cu un cuțit, un topor și câteva bâte, eram prost echipați pentru a găsi și vâna ceva. Ar fi fost mult mai simplu dacă am fi pus capcane ca paznicii din lagăr, dar pentru că eram nevoiți să ne mișcăm continuu nu aveam timpul necesar pentru a urmări și a ne îngriji de capcane. Ne-am consolat cu gândul că atâta vreme cât ne ajungeau pâinea, orzul și făina, dieta noastră se ridica la cote mult superioare nivelului din lagăr dacă aveam norocul să prindem câțiva pești ori un iepure care își ratase cu câțiva centimetri saltul către libertate. În repetate rânduri, am văzut câte un *suslik,* mica marmotă siberiană, scoțându-și capul curios prin deschizătura vizuinii, dar nu am prins niciodată unul. Zaro se strâmba la ei și-i fluiera.

În ceea ce privește lemnul și trucurile vânătorești, părerea mea era mereu cea căutată. Ceilalți șase erau cu toții orășeni. Zilele fericite petrecute în copilărie în mlaștinile Pripetului îmi erau de folos acum. Eram convins că mă pot menține pe drumul spre sud zărind din când în când soarele și urmărind semnele copacilor. Aveam, de asemenea, în minte, o hartă a Siberiei de sud-est, dominată de fluviul Lena și de Lacul Baikal. Dacă vom reuși să găsim, le spusesem celorlalți, colțul de nord al lacului, malul său estic ne va duce prin Trans-Baikal (regiune muntoasă la est de Lacul Baikal) și de acolo afară din Siberia.

Gândul la Baikal ca la un ghid natural care ne poate scoate afară din această țară a constrângerilor a reprezentat imboldul care ne-a făcut să mergem repede și hotărât în următoarele câteva săptămâni.

11. Lacul Baikal și fugara

Mi-e greu să îmi aduc aminte exact schimbările observate în timpul călătoriei. Am în minte imagini detaliate cu întinderile siberiene, imagini subliniate și întărite de anumite momente extraordinare, exact ca imaginile de fundal din momentele dramatice ale unei piese de teatru.

Din vârful unui copac, ne-am uitat spre sud. În fața noastră se desfășura, pe vreo 30-40 de kilometri, un câmp deschis, brăzdat de un fluviu; câmpia lăsa loc, undeva la orizont, unor dealuri împădurite. Ne-am deplasat cu grijă toată ziua printre copaci pitici și iarbă înaltă pentru a ajunge la pădurea care ne oferea protecție. Am mers prin pădure câteva zile. În dimineața celei de-a treia zi, ne-am trezit înconjurați de o ceață groasă pe când porneam la drum. Am renunțat la modul nostru de a înainta în linie și ne-am croit drum prin ceață în grup. Cineva ne-a făcut semn să facem liniște. Am încremenit și am ascultat.

Undeva în față se auzeau tropăituri, un zgomot surd, ca și cum un corp masiv își croia drum către noi pe sub pământ. Am înlemnit cu toții. Apoi eu m-am aplecat spre cuțit, Kolemenos și-a ridicat toporul, iar ceilalți bâtele. Vacarmul a încetat. Am așteptat un minut întreg, ciulindu-ne urechile. S-a auzit ceva ca o respirație grea. A mai trecut un minut. Zgomotul explodă din nou, iar acum puteam simți cum vibrează pământul sub noi. Kolemenos veni lângă mine.

— Ce e? șopti el.

— Trebuie să fie un animal, am spus.

— Ei bine, nu pare să se apropie, spuse uriașul. Hai să ne uităm.

Ne-am împrăștiat și am pornit înainte.

Prin ceață, la câteva sute de metri în față, am văzut un animal robust zbătându-se, cu capul în jos; nu-mi puteam da seama ce este. Am început să alerg spre el, iar ceilalți m-au urmat. Am găsit acolo un ren, care lovea în dreapta și în stânga, scoțând aburi pe nări, cu spume la gură. Ochii îi erau măriți de frică pe măsură ce ne apropiam de el. Cu picioarele din față făcuse o groapă în pământul înghețat. Era încolțit și nu putea fugi. Coarnele i se agățaseră de rădăcinile unui

copac căzut. Judecând după dezastrul din jur și după faptul că animalul aproape că își dăduse ultima suflare pentru a se elibera, era clar ca se afla acolo de câteva ore. Cerbul își adună ultimele puteri, terorizat de prezența noastră, și încercă încă o dată să se elibereze. Apoi se liniști, dând doar nervos din piciorul din față. Ne-am uitat la Kolemenos, acesta se uită la animal, încuviință și se duse spre el.

Kolemenos se mișcă încet pe lângă cerb. Se urcă pe trunchiul copacului căzut, se balansă și apoi lovi cu precizie. Toporul atinse animalul la baza gâtului, iar acesta căzu mort. Kolemenos trase lama și o șterse de pantaloni. Am alergat cu toții pentru a elibera capul animalului din rădăcini. Kolemenos încercă să ridice rădăcinile, dar nici chiar el nu reuși, astfel încât scoase toporul și despărți de tot capul de trup. Am cărat corpul animalului într-un luminiș, l-am tăiat și l-am jupuit cu grijă.

Totul se întâmplase foarte repede și cu toată agitația nu apucasem să vorbim aproape deloc până când Makowski, adresându-se tuturor, dar fixându-l cu privirea pe Mister Smith, spuse:

— Ce o să facem cu prada?

M-am oprit și m-am ridicat în picioare, cu mâinile pline de sânge până la cot.

— Ar fi bine să avem o discuție, spuse americanul.

Mister Smith începu spunând că nu vom putea căra toată carnea și că nu ne permiteam să o lăsăm în urmă. Știam cu toții că ne propusesem să parcurgem cam 40 de kilometri în ziua respectivă. Am încercat să estimăm cam câtă carne puteam căra, dar era clar că nu o puteam duce pe toată. Marchinkovas a venit cu soluția evidentă.

— Nu trebuie să irosim mâncarea, spuse el. Așadar există o singură soluție. Trebuie să rămânem aici douăzeci și patru de ore și să mâncăm cât putem. Vom lua cu noi ce rămâne. Zaro spuse, lingându-se pe buze, că era sigur că va contribui la micșorarea încărcăturii.

— Ne-am înțeles, domnilor? întrebă Mister Smith.

Toată lumea aprobă în cor.

Paluchowicz a adunat lemne și a făcut focul, în timp ce restul ne ocupam de construirea unui adăpost și de tranșarea cărnii. Într-o oră, carnea se frigea deja pe foc, iar cașa era pregătită cu apă din zăpada topită și orz, la care am adăugat ficat și alte măruntaie. Nu mai aveam

răbdare să se frigă toată carnea, așa că tăiam bucăți și le împărțeam. Trebuia să o mesteci bine, dar era oricum o carne excelentă. Paluchowicz a împrumutat cuțitul meu pentru a-și tăia carnea în bucățele mici, deoarece nu mai avea dinți, iar mai târziu l-am lăsat să bea primul din cana de terci. Am mâncat și am tot mâncat, cu grăsimea curgându-ne pe bărbie, am râgâit zgomotos și am râs, felicitându-ne pentru miraculosul noroc care dăduse peste noi. Am fumat și am moțăit o oră-două, apoi am hotărât că trebuie să ne apucăm de pregătirea pielii.

Pregătirea pielii de cerb ne-a luat ceva timp. Ne-am înarmat cu bucăți de lemn și am îndepărtat cu greu grăsimea. Ne-am dat seama că solul nisipos călcat în picioare de cerb ne era de ajutor în această operație. Fiindcă eram nevoiți să nu avem multe bagaje, pielea animalului reprezenta o problemă în sine. Am făcut 14 perechi de mocasini. Ne-am pus o pereche în picioare, peste cea pe care o aveam deja, iar cealaltă pereche am pus-o în sac. Mai rămăsese câte o bucată de piele pentru fiecare, iar eu am rulat-o și am pus-o pe a mea peste sac. Ne-am oprit din lucru pentru a pregăti încă o masă bogată și am mâncat vânat și înainte de a merge la culcare, cu burțile pline. Am mâncat și de dimineață carne, cu mai puțină plăcere însă, și am împărțit ce rămăsese, fiecare luând o bucată în sac.

Undeva la jumătatea drumului dintre Lena și Baikal, am înaintat cu greu vreme de câteva ore pe pantele unor culmi și după-amiază am ajuns în pădure. Ziua fusese dificilă, iar distanțele mari dintre copaci ne-au făcut să căutăm obosiți vreme de câteva ore un loc potrivit pentru a ne adăposti. La altitudinea aceea, vântul sufla cu putere și era neapărat necesar să ne protejăm cât mai bine cu putință. Am găsit mai mult decât speram – o cabană părăsită, cu acoperișul dărâmat în interior. Am cercetat locul cu atenție, însă nu aveam de ce să ne temem. Locul era pustiu. Mușchiul și ciupercile crescuseră pe podea. Ne-am apucat de lucru, am reparat puțin acoperișul, am făcut focul și ne-am culcat, făcând fiecare de pază câte o oră.

Zaro a fost primul care a ieșit afară, după ultima gardă. A năvălit înapoi în cabană.

— Cineva cântă la vioară aici, strigă el.

Am început să râdem cu poftă și să-l întrebăm ce pune la cale. El

încerca să fie serios, însă avea de suferit de pe urma reputației sale de păcălici.

— Dacă vă spun, cineva cântă la vioară afară, insistă el.

Noi am continuat să râdem. Mister Smith i-a sugerat lui Zaro să danseze rusește pe muzica pe care o auzea. Zaro insista.

— Veniți afară și ascultați, ne invită el. Sergentul, verificând dacă nu cumva Zaro zâmbește, se ridică și se duse cu el. I-am urmat și noi. La câțiva metri de la cabană, Zaro ridică mâna pentru a face liniște. Stăteam cu urechile ciulite.

Zaro *auzise* într-adevăr ceva extraordinar. Cineva încerca să cânte la vioară – dar puteai spune asta cu îngăduință. Parcă ciupea cineva corzile unui contrabas. Notele erau ascuțite și puternice și se stingeau treptat. Coarda era atinsă cam o dată pe minut, iar sunetele își făceau drum printre copaci. Ne-am uitat unii la alții cu mirare și am pornit în direcția din care venea sunetul. Din fericire și din pură întâmplare, am găsit sursa ceva mai la vale – și am înlemnit cu toții. Eram la marginea unui luminiș la capătul căruia se afla un copac lovit de fulger. Trunchiul căzuse parțial în afara luminișului, fără a se fi desprins în totalitate. La vreo doi metri de ruptură era o bucată mare și subțire de trunchi rămas în picioare. Și, în timp ce ne uitam, așchia aceea a fost împinsă până a ajuns să se îndoaie ca un arc. Apoi a fost eliberată și „muzica" ne-a vibrat în urechi. Artistul? Un urs siberian mare și negru, ridicat pe picioarele din spate.

Ascunși după copaci, îl vedeam cum trage din când în când de bucata subțire de trunchi, ascultând cu uimire sunetele pe care le producea. Totul a durat câteva minute, până când ursul s-a plictisit și s-a îndepărtat.

Toată povestea a continuat să ne amuze multă vreme după aceea. Spectacolul lui Zaro, intitulat „Scripcarul rus", merita văzut. În orice caz, ursul avea un avantaj clar în fața noastră, deoarece niciunul dintre noi nu a reușit să facă așchia aceea să cânte. Doar unindu-și forțele Kolemenos și încă doi au reușit să producă acel sunet. A fost singurul urs pe care l-am văzut, deși deținuții mai bătrâni spuneau că sunt destul de mulți, mai ales la începutul primăverii, când erau chiar periculoși. Nu am întâlnit niciodată lupi, cealaltă amenințare a pădurii, chiar dacă le-am auzit de multe ori urletele și le-am văzut

urmele pe zăpadă. Datorită mărimii grupului, probabil, eram în afara pericolului de a fi atacaţi.

Săptămânile au trecut uşor până la jumătatea lunii mai şi am văzut cu încântare primele semne ale scurtei primăveri siberiene. Vântul era mai domol, copacii înmuguriseră. Deasupra capetelor noastre se auzeau bătăi de aripi şi am văzut gâşte şi raţe zburând către locurile în care aveau să îşi petreacă vara. Râurile erau în continuare îngheţate, iar stratul de zăpadă era la fel de gros, însă în general condiţiile erau mai bune şi simţeam că trecuse ce era mai rău din punct de vedere climatic.

Ultimul lucru pe care ni-l doream era să ne întâlnim cu alţi oameni şi, din acest punct de vedere, avusesem noroc. Traversam drumurile pietruite doar după o cercetare amănunţită. Erau nopţi când vedeam în depărtare luminile vreunui sat sau oraş mai mic. Erau zile când vedeam în depărtare conturul clădirilor sau coşuri înalte care brăzdau cerul cu fum alb. În zonele respective înaintam cu mare atenţie.

Din când în când, apăreau discuţii sau certuri, de cele mai multe ori la sfârşitul unei zile lungi şi grele. Însă nu durau mult. Din fericire, nu existau dispute sau neînţelegeri în grupul nostru. Nimeni nu simţea nevoia să se impună ca lider. Dacă părerile erau împărţite, consilierul Smith lua decizia finală, aşa cum ne înţelesesem, şi după ce lucrurile erau decise în acest fel, nu mai erau discutate ulterior. Rarele altercaţii legate de îndatoririle din tabără erau rezolvate de Kolemenos, care nu se certa cu nimeni niciodată şi făcea ceea ce trebuia. Întotdeauna făcea mai mult decât era necesar, un adevărat domn, neobosit şi generos.

În mod ciudat, am ştiut că suntem în apropierea Lacului Baikal cu câteva zile înainte de a-l vedea. Am simţit mirosul acela specific al apei, amestecat cu izul plantelor acvatice şi al altor lucruri greu de definit pentru cineva care nu a trăit în preajma unei ape. Nu ajunsesem încă la râu când am dat peste o grămadă de oase de peşte. Nu era niciun fel de apă în zonă, aşa că am presupus cum ajunseseră oasele acolo. În drumul spre lac, am început să dăm peste şosele adevărate, probabil secundare, însă în orice caz într-o condiţie mult mai bună decât tot ce văzusem până atunci. Din direcţia lacului venea, purtat de vânt, şuierul unei sirene de fabrică.

Am ajuns într-un punct înalt de unde puteam privi în vale și am decis cu bucurie că din acest punct începea zona Lacului Baikal. La câțiva kilometri distanță spre vest, ne-au atras atenția mai multe fabrici. Am mai văzut niște stânci masive, colorate în ocru având în vârf pâlcuri de brazi. De-a lungul apei se găseau câteva case mici de lemn, iar lângă ele erau bărci și niște stâlpi de lemn pe care pescarii își întind de obicei plasele. Vizibilitatea era excelentă, aerul era nemișcat, iar fumul care se ridica din coșurile fabricilor se ducea drept în sus. Nu era nicio mișcare în micul cătun pescăresc și ne întrebam dacă nu cumva este locuit doar pe timpul verii. Jos în vale, între noi și lac, se vedea un drum de-a lungul căruia erau stâlpi de telegraf care indicau prezența unei șosele importante. Dificultatea cu care ne confruntam acum era să descoperim în ce punct al lacului ne aflăm. Am ajuns la concluzia că la un moment dat ne îndepărtasem prea mult spre vest, iar acum eram undeva în partea de nord-vest a lacului. Asta însemna că trebuia să urmăm malul nordic spre est până când cobora și ne indica ruta noastră spre sudul Siberiei.

O vreme, am stat cu toții ascunși acolo, captivați de priveliște. La un moment dat, ni s-a părut că auzim sirena unui vapor. Toți eram bine-dispuși: mai atinsesem un obiectiv al drumului nostru spre sud. Am schimbat opinii, am discutat despre faptul că mai aveam foarte puține provizii, inclusiv câteva bucăți de carne de vânat mirositoare. Am vorbit și despre lac și le-am spus celorlalți că era considerat cel mai adânc lac din lume, cu o adâncime de peste un kilometru în unele locuri. Mi-am amintit povestea spusă de unchiul meu care luptase în Siberia alături de albgardiști, o poveste despre dezastrul suferit de rămășițele unei armate antibolșevice care încercase să traverseze lacul înghețat. Lacul nu era înghețat la mijloc, iar oamenii au murit cu sutele. Îmi aminteam vag că citisem undeva că întinderea aceasta colosală de apă, agitată de curenți puternici, nu putea îngheța niciodată în totalitate.

Smith întrerupse discuția.

— Hai să coborâm și să aruncăm o privire, sugeră el.

Ne-a luat mai mult decât ne-am fi așteptat să ajungem la șosea. Un indicator de lemn, mâncat de vreme, arăta direcția și distanța până la un oraș sau sat numit Cicevka, unde probabil se aflau fabricile pe care

le văzusem de sus. Am trecut repede șoseaua și am ajuns în zona cu subarboret de pe cealaltă parte. Între noi și lac era cam un kilometru de teren jos acoperit cu jnepeni care creșteau la un loc cu stejari, frasini, mesteceni și sălcii. Erau o mulțime de plante înalte care semănau cu bambusul. Am trecut printr-un mic pâlc de copaci și am ajuns pe malul unui râu. Am ridicat mâna, iar ceilalți s-au apropiat din stânga și din dreapta.

Trebuia să ne hotărâm dacă să îl traversăm sau nu. Nu era foarte lat, însă gheața se spărsese la mijloc și puteam vedea un șuvoi puternic de apă murdară. Așa am aflat că știm cu toții să înotăm. Am ajuns la concluzia că oricum vom mai avea de-a face cu multe râuri și nu are rost să amânăm primul test. M-am oferit voluntar să trec primul și ne-am dezlegat funiile din piele netăbăcită de la brâu pentru a face o coardă de siguranță. Fiecare avea o funie înfășurată de șapte ori, iar frânghia obținută era foarte lungă. Ceilalți mă supravegheau în timp ce pășeam cu grijă pe bucata de gheață. Gheața a cedat dintr-odată cu zgomot și m-am trezit în apă, încercând să-mi recapăt respirația. Am încercat să mă agăț de gheața de pe celălalt mal pentru a mă ridica. Gheața a cedat imediat și am încercat din nou. A durat destul de mult până am reușit să ies din apă, iar apoi m-am târât pe burtă câțiva metri înainte de a avea curajul să mă ridic în picioare. Înghețat și ud din cap până-n picioare, le-am făcut semn celorlalți să mă urmeze.

Nu a fost la fel de dificil pentru ceilalți, dar nici foarte confortabil. Au traversat cu ajutorul corzii, unul câte unul, iar Smith, ultimul care a trecut, a fost tras cu celălalt capăt al corzii legate de mijlocul său. Când a trebuit din nou să traversăm unul dintre aceste râuri înghețate am luat cu mine toporul; loveam gheața până ce lama se fixa, folosind-o pentru a mă ajuta să ies din apă.

Am fugit să ne adăpostim cât de repede am putut, după care ne-am dat jos cele trei rânduri de haine – jacheta, și pantalonii matlasați, și vestele de blană –, unul câte unul, storcând apa. Le-am pus din nou pe noi ca să se usuce și am pornit repede către lac pentru a ne pune în mișcare sângele. Am zărit lacul și ne-am îndreptat, în pas alert, spre est.

După-amiază târziu ne-am strâns laolaltă pentru a face planuri

pentru următoarea etapă a drumului. Bunul simţ ne spunea că, dacă mergeam chiar pe malul lacului, puteam fi descoperiţi de locuitorii satelor pescăreşti sau ai oraşelor semiindustriale, destul de îndepărtate unul de altul aici în nord, dar adunate laolaltă în partea de sud, spre oraşele mai mari cu acces la calea ferată transsiberiană. Propunerea pe care am acceptat-o cu toţii, prin urmare, a fost să ţinem nordul şi apoi să mergem, ocolind şoselele şi oraşele, pe o cale paralelă, dar suficient de îndepărtată de lac. Prin urmare, am luat-o pieziş, spre nord-est, ţintind să ne intersectăm din nou cu drumul mult mai încolo. Hainele ne erau în continuare umede şi ne mişcăm rapid pentru a ne usca. Străbătusem aproape opt kilometri când am văzut în faţa noastră un şir de copaci marcând malul unui alt râu.

În dreapta mea, Zaro a ridicat braţul, dând semnalul de oprire şi cel de alarmă. Am repetat semnalul, iar şirul din spatele meu se opri brusc. Zaro arătă grăbit spre râu. Am văzut ceva mişcându-se printre copaci. Ar fi putut fi un animal sau ar fi putut fi un om – la distanţa asta de câteva sute de metri era imposibil de spus –, dar trebuia să investigăm. M-am dus la Zaro şi l-am întrebat ce crede că a văzut.

— Ar putea să fie un om. Orice ar fi, se poartă de parcă ne-ar fi văzut şi încearcă să se ascundă, spuse Zaro.

— Dacă este un om, zise Makowski, va trebui să-l pocnim în cap şi să-l aruncăm în râu. Nu putem risca să fim văzuţi.

Ne-am împrăştiat din nou, cu Smith şi Zaro în stânga mea, Paluchowicz, Makowski, Marchinkovas şi Kolemenos în dreapta. Ghemuindu-ne, am înaintat din tufiş în tufiş până am văzut că şirul de copaci era la aproape 50 de metri de râu, ale cărui ape erau acum vizibile. La aproape 10 metri de primul copac din şir, m-am oprit şi am ascultat. Şi ceilalţi s-au oprit, privind în faţă. Deodată, o siluetă care rămăsese nemişcată în spatele unui copac se aruncă într-un pâlc de tufişuri. A fost o mişcare scurtă, dar am putut zări nişte pantaloni şi nişte cizme. Am ieşit din ascunzătoare şi am fugit înainte, cu ceilalţi în urma mea.

Cizmele aveau talpă de cauciuc, pâslă în partea de sus şi erau înalte până la genunchi. Ieşeau din tufiş într-un mod grotesc în vreme ce m-am năpustit asupra lor pentru a-l trage pe posesorul lor la vedere. În clipa următoare, m-am trezit cu cizmele în mâini. Kolemenos îmi

respira puternic în ceafă, holbându-se în jos la o pereche de picioare ridicol de mici, cu glezne subțiri și acoperite cu fâșii de pânză. Iar din tufiș se auzeau hohote de plâns îngrozite și înduioșătoare. Ne-am uitat unul la altul, gâfâind încă, brusc rușinați. Cineva a șoptit, mirat:

— Cred că este o femeie.

Kolemenos s-a aplecat, a dat la o parte tufișul și a ridicat cu delicatețe ceva. Ne-am strâns cu toții în jurul lui. Era o fată – o copilă, cu ochii măriți de teamă, cu lacrimile săpându-i șanțuri pe fața jegoasă. În urmă cu câteva momente, eram o grămadă de oameni disperați care se gândeau la omucidere pentru a nu fi descoperiți. Acum stăteam în cerc, neîndemânatici și cuprinși de remușcări, ca o gașcă de băieți prinși cu mâța-n sac, căutându-și cuvintele pentru a repara o năzbâtie. Printre lacrimi, fata se uită la mine și se făcu mică.

— Nu te teme, i-am spus în rusă.

Se uită la mine din nou, iar ochii ei alunecară de la mine la celelalte șase fețe solemne, neliniștite și bărboase. A continuat să plângă și nu pot s-o învinovățesc; semănăm probabil cu cea mai rea bandă de *desperados* pe care avusese neșansa de-a o întâlni vreodată.

— Te rog nu mai plânge, fetițo, zise sergentul Paluchowicz.

Era încă foarte speriată. Se lupta din greu să nu mai sughițe.

— Nu-ți facem niciun rău, am încercat eu s-o liniștesc. Cu toții avem surori și iubite.

Ceilalți au încuviințat.

Purta haine prea mari pentru ea, care nu i se potriveau deloc. Umerii ei slabi erau cocoșați de o pufoaică matlasată lungă și largă, iar gleznele subțiri ieșeau dintr-o pereche de pantaloni groși, matlasați. La fel ca și hainele noastre, veșmintele ei erau dintr-un material negru și greu. De sub haină se vedea jumătatea de sus a unei rochii de catifea violetă uzată și murdară, cu partea de jos băgată în pantaloni. Din cele două mâneci ale unui pulover de lână verde își făcuse o eșarfă, pe care și-o înfășurase în jurul gâtului. Ochii ei plini de lacrimi erau foarte albaștri. Fire de păr castaniu ieșeau de sub o căciulă de blană mâncată de molii. Arăta ca o școlăriță care se fandosea în hainele unui adult. Și din cauză că părea atât de neajutorată, am rămas tăcuți și am așteptat să i se usuce lacrimile și să vorbească. Parcă ne mâncase pisica limba.

Și-a ridicat mâinile pentru a-și trage mânecile hainei și am văzut că avea un crucifix. Și-a lăsat mâinile în jos, s-a uitat la picioarele ei și apoi la mine. Încă stătea cu picioarele goale în zăpadă, iar cizmele ei erau la mine. M-am aplecat și am ajutat-o să le încalțe.

A vorbit apoi, într-un amestec ciudat de poloneză și rusă.

— Am rătăcit drumul spre colhozul în care muncesc. Sunt poloneză și am fost deportată aici să muncesc. Ne-a aruncat o privire neliniștită.

Paluchowitz și Makowski au venit în față. Vorbeam și eu, vorbeau și ei, grăbiți, în același timp. Din vorbele noastre fără șir a înțeles în cele din urmă că-i spuneam că suntem și noi polonezi, că eram deținuți fugari și că nu avea de ce să se teamă. Din instinct, mi s-a aruncat în brațe și a strigat, ușurată și brusc fericită.

— Dumnezeu e bun cu mine, repeta încontinuu.

Ceilalți doi polonezi au mângâiat-o stângaci pe cap și pe umeri.

Era o scenă emoționantă. Prea emoționantă și zgomotoasă pentru un cap limpede din grup. Smith se dăduse mai în spate și se uita de jur-împrejur.

— Gata, a strigat în rusă. Ați uitat unde vă aflați? Pentru numele lui Dumnezeu, hai să ne punem la adăpost.

Grupul s-a dispersat imediat. Am plecat să găsim un ascunziș bun.

12. Kristina ni se alătură

Numele ei era Kristina Polanska. Avea doar șaptesprezece ani. Nu mai mâncase de două zile și era foarte, foarte flămândă. Am scotocit în saci și i-am dat câte ceva de mâncare. A mâncat ca un animal hămesit de foame, concentrată, suflându-și și frecându-și din când în când nasul de mânecile hainei. Ne fascina. Stăteam pe vine și nu ne puteam lua ochii de la ea. Numai Mister Smith s-a retras puțin, privind-o și el, însă cu un aer mai detașat, și evaluând-o. Apoi ea s-a oprit din mâncat și ne-a spus cum o cheamă.

— Nu m-am rătăcit, spuse ea. Am fugit. Sunt fugară de mai multe zile. A făcut o pauză. Și tu ești primul domn pe care l-am întâlnit de când am plecat de acasă. A pus mult accent pe cuvântul „domn".

— Unde era casa ta, Kristina? am întrebat-o.

— Tatăl meu avea o fermă lângă Luck, în Ucraina poloneză, a răspuns ea. Ultima dată am văzut-o în 1939. Acum nu am casă.

În liniște, americanul a intervenit cu o întrebare legată de planurile noastre imediate. A subliniat faptul că se întuneca și că ar fi trebuit să parcurgem o anumită distanță pe malul râului spre nord, până la un punct favorabil în care să-l putem trece în zori, a doua zi. A mai sugerat că nu avea sens să facem încă o baie în acea seară. Cel puțin puteam dormi uscați.

Nimeni nu a avut nimic împotrivă. Am mers 7 sau 8 kilometri de-a lungul râului mărginit de copaci. Am văzut-o pe fată uitându-se de câteva ori la Smith. Nu vorbea cu el. Cred că a simțit că în acest om calm și gânditor se afla singura opoziție legată de prezența ei printre noi. Noi, polonezii, vorbisem cu ea. Smith nu spusese nimic.

Era destul de întuneric când am găsit un loc în care să ne odihnim. Am construit o ascunzătoare lângă un buștean căzut. Ne-am pus pe jos sacii cu mâncare, iar ea s-a ghemuit cu o încredere deplină și a adormit. Somnul nostru a fost mai degrabă agitat. Cât timp a fost întuneric, am făcut de pază cu rândul, așa cum ne era obiceiul. Ea a dormit ca un copil obosit, uitând în mod evident de frigul nopții. Nu se trezise încă atunci când, la primele semne că se lumina de ziuă, Smith mi-a pus mâna pe umăr și mi-a făcut semn să mă depărtez de

grup.

A trecut imediat la subiect.

— Ce vom face cu această tânără, Slav?

Știam că întrebarea avea să vină, însă nu știam ce să răspund. Poate că ar fi bine, am replicat, să aflăm ce planuri avea. Evitam întrebarea și eram conștient de asta. I-am văzut cu coada ochiului pe Makowski și Paluchowicz vorbind. Ne-au aruncat o privire. În urma lor a venit Kolemenos. Peste un minut, ceilalți doi au părăsit ascunzătoarea și ni s-au alăturat.

— Foarte bine, a spus americanul, vom face o conferință în toată regula.

Am vorbit, dar nu am ajuns la nicio concluzie. O să luăm fata cu noi? Asta era singura întrebare. Singurul consens la care am ajuns a fost că vom vorbi cu Kristina și vom lua niște decizii abia după aceea.

Am trezit-o încet. A căscat și s-a întins. S-a ridicat în picioare și ne-a privit. A zâmbit, bucuroasă că ne vede. Am rânjit la rândul nostru și am savurat pe deplin acel zâmbet rar. În grabă, am adunat ceva de mâncare și am luat în liniște micul dejun în timp ce se crăpa de ziuă.

Paluchowicz, tușind nervos, a întrebat-o pe fată cum a ajuns în locul în care o găsisem și încotro se îndrepta.

— Încercam să ajung la Irkutsk, a spus ea, pentru că omului care m-a luat cu un camion de la fermă i s-a făcut milă de mine și mi-a spus că dacă ajung la marele nod de cale ferată mă pot urca într-un tren care merge spre vest. M-a lăsat pe drum după câțiva kilometri și am încercat să ocolesc orașul.

Privirea ei s-a oprit asupra americanului. El i-a întors privirea cu un aer grav. Degetele ei au atins șuvițele de păr care îi ieșiseră de sub căciulă; le-a îndesat înapoi cu un patetic și grațios gest feminin.

— Cred că ar trebui să vă spun câte ceva despre mine, a zis ea. Am dat din cap în semn de aprobare.

Era o variantă a poveștii pe care o știam cu toții. Lagărele erau pline cu deținuți bărbați care ne puteau împărtăși experiențe similare. Locul și detaliile puteau să difere, însă oroarea și mizeria grea erau ingrediente comune și aveau același autor.

După Primul Război Mondial, tatăl Kristinei Polanska fusese recompensat pentru serviciile aduse pe front cu o bucată de pământ

din Ucraina în timpul reorganizării teritoriale a Europei Centrale. A luptat împotriva bolşevicilor, iar generalul Pilsudski i-a oferit o dovadă palpabilă a recunoştinţei poloneze. Fata era singurul copil. Părinţii ei munceau din greu şi îşi doreau ca Kristina să se bucure de avantajele pe care i le puteau oferi. În 1939, ea a intrat la liceul din Luck, familia fiind foarte mulţumită de felul în care învăţa.

A venit septembrie 1939. Ruşii au intrat în Ucraina. Ştirile despre venirea Armatei Roşii „eliberatoare" au ajuns la urechile muncitorilor ucraineni de la fermă. Comuniştii din ilegalitate erau pregătiţi. Era nevoie doar de câteva discursuri incendiare pe tema alungării proprietarilor străini şi împărţirii pământului pentru ca ţăranii din Ucraina să se transforme într-o gloată ucigaşă. Cei din familia Polanska ştiau că poziţia lor era una disperată. Ştiau că gloata voia să pună mâna pe ei. Au ascuns-o pe Kristina în pod şi au aşteptat. „Orice s-ar întâmpla, stai acolo până când ne întoarcem după tine", i-a spus mama ei.

Ea a auzit când a sosit mulţimea, strigătele bărbaţilor, cum au fost distruse, cu ciocanele şi topoarele, într-o orgie a demolării, echipamentele aflate în clădirile fermelor din jur. A crezut că recunoaşte vocile bărbaţilor din satul apropiat. Afară, în curte, Polanska i-a strigat pe nume pe unii dintre bărbaţii pe care îi cunoştea. Copilul îngrozit din pod a înţeles clar apelul. „Luaţi tot ce vreţi, dar nu ne distrugeţi casa şi pământul." Timp de un minut sau două după asta, s-a făcut linişte. Un murmur se auzea din ce în ce mai tare pe măsură ce grupul de bărbaţi înainta spre casă şi spre Polanska. Kristina nu a auzit-o pe mama ei, dar era sigură că era acolo, alături de tatăl ei. Cineva a început să le vorbească vehement bărbaţilor. Frazele erau violente şi înveninate. A mai auzit vocea tatălui ei încă o dată, dar a fost înăbuşită brusc de vacarm. Mama ei a ţipat o dată, iar Kristina şi-a acoperit urechile cu mâinile, tremurând şi gemând.

Kristina a stat în pod ore întregi, deşi credea că poate nu a trecut atât de mult timp. Bărbaţii plecaseră. În casă era linişte. Toţi servitorii fugiseră cu o zi înainte. Mama şi tatăl ei nu au mai venit niciodată după ea. A crezut că au fost luaţi de săteni. Kristina s-a strecurat afară din casa cuprinsă de linişte. Polanksa şi soţia sa zăceau morţi în curte,

nu departe de casă. S-a târât până la ei și i-a privit pentru ultima dată. Fuseseră bătuți și apoi strangulați cu sârmă ghimpată.

I-am privit fața albă în timp ce își amintea ororile din acea dimineață luminoasă de septembrie. Vorbea detașat, cu mici schimbări de expresie, ca o persoană care se afla încă sub influența unui șoc profund.

— M-am întors înapoi în casă, a spus ea, am adunat niște mâncare și am învelit-o într-o bucată de pânză. Am alergat o lungă perioadă de timp.

Nu își amintea următoarele zile în detaliu. Câțiva săteni buni la suflet din satele prin care trecea i-au oferit adăpost noaptea și ceva mâncare. Era obsedată de gândul că trebuie să fugă din calea rușilor pentru a nu cădea în mâinile lor. Ca o ironie a sorții, aceștia au prins-o în timp ce încerca să treacă granița, deși nici nu știa că se afla în apropierea acesteia. Armata Roșie a predat-o unui tribunal civil, care a condamnat-o la deportare în Uniunea Sovietică pentru a lucra într-un colhoz din zona fluviului Enisei, în vestul Siberiei.

A descris mai viu viața din colhozul sovietic. Era o experiență mai clară și recentă. Majoritatea muncitoarelor erau rusoaice dure, zdravene, cu pieptul mare, Kristina fiind singura poloneză. A doua zi după ce a ajuns acolo a fost trimisă la treierat și la cărat saci imenși cu porumb. Celelalte femei o luau peste picior pentru că era fină și slabă. Râdeau de ea pentru că nu putea face munca pe care ele o duceau la bun sfârșit cu ușurință. O durea tot corpul, din cap până-n picioare, și plângea când se ducea seara la culcare. Mâncarea era proastă, principalul aliment fiind un kilogram de pâine pe zi – pentru ea, ca și pentru toți ceilalți.

Dar nu acele femei au făcut-o pe Kristina să fugă în cele din urmă. Colhozul era condus de un șef de echipă, ale cărui atenții erau întotdeauna căutate de celelalte femei. Kristina era îngrozită de acest om și încerca să fugă din calea lui. Era un om impunător, ne-a spus ea, înalt, tuciuriu și puternic. Din când în când, o căuta pe fată și se întrecea în politețuri, spunându-i cât de diferită este ea de celelalte rusoaice și că are nevoie de cineva care să-i poarte de grijă. După aceea, rusoaicele au început să glumească grosolan pe seama ei, făcând remarci despre trupul ei fragil și avertizând-o că ar face bine

să aibă grijă de ea.

Într-o zi, i s-a spus că nu va mai pleca alături de celelalte muncitoare cu căruța și că trebuie să se prezinte la casa șefului de echipă pentru „interogatoriu". Intențiile lui au fost evidente încă de la început. I-a promis că nu o va mai trimite la munci grele dacă va fi drăguță cu el. Kristina s-a speriat și i-a strigat să o lase să se ducă la celelalte femei. Ceea ce a urmat a fost o încercare de viol. Ea a țipat, l-a zgâriat pe față și l-a lovit cu cizmele ei greoaie. Surprins de furia cu care îi rezista, el și-a slăbit strânsoarea îndeajuns ca ea să scape și să fugă la barăcile femeilor. A înjurat-o și a amenințat-o, spunându-i că are el mijloacele cu care s-o facă să se răzgândească.

Fata a așteptat până după-amiază, când lumina a început să se estompeze, temându-se în tot acest timp că o să vină după ea, însă el nu a apărut. Se apropia vremea întoarcerii celorlalte femei, așa că s-a strecurat afară, a trecut pe lângă clădirile colhozului și a rupt-o la fugă. În acea noapte a dormit în stufăriș, lângă un râu, iar în ziua următoare a urmat cursul apei mai mulți kilometri, a ajuns în cele din urmă la un drum și a urcat în primul camion care se îndrepta spre est. Șoferul a dus-o până la un punct, apoi a mai fost unul.

— Nu toți rușii sunt răi, spuse Kristina. Celor doi șoferi le-a fost milă de mine și mi-au dat să mănânc din pâinea lor. Al doilea mi-a spus să încerc să ajung la Irkutsk, însă nu m-a putut duce mai departe. S-a uitat la noi, ochii ei oprindu-se în sfârșit asupra lui Mister Smith. Așa am ajuns aici, a adăugat ea.

Americanul și-a îndesat mâinile în buzunarele pufoaicei. A spus răspicat:

— Noi nu mergem la Irkutsk. Ne îndreptăm spre sud, spre partea cealaltă a lacului. Ce ai de gând să faci acum?

Kristina, luată prin surprindere, a rămas cu gura căscată. S-a uitat rugător la noi șase. Noi nu am spus nimic. Știam ce vrem, dar am fi fost mulțumiți să îl lăsăm pe Mister Smith să rezolve situația în felul său. Buzele îi tremurau ușor. Apoi și-a scos în afară bărbia.

— Vin cu voi. Nu puteți să mă lăsați singură.

Americanul a privit, peste capul, ei la râul aflat în spate, preț de câteva minute.

— Știi să înoți?

— Înot foarte bine, a spus ea, cu evidentă mândrie. La şcoală eram o înotătoare foarte bună.

Pe faţa lui Mister Smith se întrezărea o urmă de zâmbet. Ne-am liniştit când am auzit că îi spune:

— Iartă-mă, copilă, dacă întrebările mele au fost prea directe. Ne gândeam că ai planurile tale. Nu avem prea mult de oferit. Avem puţină mâncare şi mult drum de parcurs. Trebuie să te gândeşti, de asemenea, că dacă vei fi prinsă cu noi nu vei mai scăpa atât de uşor cum ai scăpa dacă rămâi pe cont propriu. Dacă totuşi vrei să ni te alături, te acceptăm.

— Vă mulţumesc, a replicat simplu Kristina. Singurul lucru pe care mi l-am dorit a fost să rămân cu voi.

Copila s-a îndepărtat într-o zonă cu tufişuri şi în absenţa ei am făcut un inventar al alimentelor. Toţi cei şapte saci au fost deschişi, pieile rulate au fost date la o parte şi mâncarea scoasă afară. Nu prea mai aveam, aşa cum ne temeam de altfel, de niciunele. Ne rămăseseră puţin orz, făină, nişte sare şi câteva kilograme de carne de ren aproape neagră. Am hotărât să raţionalizăm strict alimentele, la o masă pe zi, până când ne vom putea reface stocurile. Singurul lucru care ne rămăsese din belşug era iasca. Cel puţin aveam posibilitatea să ne încălzim.

Probabil că fiecare dintre noi avea în plus pe lângă mâncarea comună, la vedere, o bucată de pâine uscată şi întărită îndesată bine în buzunarul lung al hainei. Ştiu că eu aveam una şi au apărut dovezi că şi ceilalţi dispuneau de această mică provizie. Nu era nimic necinstit sau antisocial în legătură cu asta. Ascunderea pâinii era un reflex de deţinut, un simptom al captivităţii. Un deţinut care are o coajă uscată de pâine se simte ca şi cum ar avea o şansă la viaţă, aşa cum oamenii din locurile civilizate poartă cu ei o monedă pentru a fi siguri că nu vor rămâne niciodată fără bani. Ne-am ataşat de mica poloneză abandonată şi măsura acestei afecţiuni a fost faptul că mai târziu am scos acea ultimă bucată de pâine şi i-am alinat foamea.

Am mâncat în grabă în acea dimineaţă şi am decis să traversăm râul. Această primă oră a dimineţii ne dădea speranţa unei zile frumoase de primăvară, lucru care ne-a stârnit dorinţa comună de a înainta rapid şi de a ne întoarce cât de repede posibil la un drum

drept către sud.

Pentru fată, acest prim râu a fost un nou chin. Am convins-o să își dea jos jacheta călduroasă, pantalonii și cizmele. Pentru o clipă, mi-a fost milă de ea cum stătea cu noi la adăpostul copacilor în rochița ei violetă decolorată. În timp ce toți ceilalți așteptau în spatele meu, am păşit cu grijă către marginea gheții, cu toporul bine înfipt la spate, în betelia pantalonilor, și am ajuns relativ ușor pe malul celălalt. Kolemenos a trecut apa cu oarecare greutate, ținându-și hainele făcute sul. Paluchowicz și Makowski au trecut împreună, cu fata în spatele lor, legată de coarda de siguranță ale cărei capete erau ținute de cei doi polonezi. Ceilalți trei i-au urmat, unul dintre ei ducând cizmele fetei. Am alergat, în șir indian, să ne găsim un adăpost.

Kristina era vânătă de frig și nu își putea opri dinții din clănțănit. Kolemenos i-a dat hainele.

— Nu sta nemișcată, copilă, i-a spus americanul. Fugi de lângă noi și scoate-ți rochia. Stoarce-o, șterge-te bine și pune-ți pantalonii și pufoaica uscată. A dat din cap și a fugit. Noi ne-am dezbrăcat, am țopăit de colo-colo și ne-am stors hainele. Operația nu a durat mult și am așteptat câteva minute în zdrențele noastre ude până să se întoarcă fata. A venit alergând, cu rochia și lenjeria intimă adunate la subraț într-o mică legătură udă.

— Ai văzut? Știu să înot, nu-i așa?

Mister Smith zâmbi.

— Da, am văzut. Până la urmă, micuța doamnă nu va fi o problemă.

Am mers întins toată ziua, oprindu-ne doar pentru a ne odihni puțin, iar Kristina a mers în rând cu noi, fără să se plângă. Soarele din acea după-amiază de mai era cald și plăcut, ajutându-ne să ne uscăm hainele. Trebuia să fi parcurs 40 de kilometri spre nord-est față de Lacul Baikal până la lăsarea nopții și am adormit ușor datorită faptului că ne aflam din nou printre copacii înalți.

În a treia zi după ce părăsisem malul lacului am considerat că ne aflăm într-o poziție prielnică pentru a ne întoarce către sud pe un drum care să ne ducă la graniță, cu Lacul Baikal la aproximativ 70 de kilometri în dreapta noastră. Era o presupunere, dar nu cred că era foarte departe de adevăr, deși ne-ar fi fost imposibil să menținem un

traseu cu adevărat paralel. Ținutul era deluros și împădurit, iar noi înaintam urcând și coborând în văile abrupte ale unor pâraie și râuri care se vărsau în lac. Aproape toate văile erau orientate către sud-vest. Majoritatea râurilor puteau fi trecute cu piciorul, cu toate că din cauza topirii zăpezilor curentul era puternic. Kolemenos ne-a condus în timp ce le traversam, sondând terenul din fața lui cu un băț lung.

M-a uimit felul în care fata a rezistat la toate acestea. Mă tem că toți ne-am înșelat în legătură cu fragilitatea ei și sunt sigur că își dădea seama de asta. În primele zile nu ne-a dezamăgit nici măcar o dată. Se arăta veselă și fericită atunci când eram morocănoși și ne dureau toate cele, mai ales picioarele, după un marș solicitant. Ne trata pe toți ca pe niște frați mai mari, cu excepția lui Mister Smith. Între ei doi se înfiripase o relație tată-fiică. De multe ori, în locul în care ne adăposteam peste noapte, îl făcea pe acesta să-i povestească despre America și nu numai o dată l-am auzit spunându-i că după ce totul se va sfârși poate să vină cu el în Statele Unite ale Americii. O tachina cu blândețe în legătură cu cizmele ei mari rusești, spunându-i:

— Nu mai contează, Kristina, în America am să îți cumpăr niște rochii frumoase și pantofi cu toc eleganți. Iar Kristina râdea.

A crescut în ochii noștri până când nu mai era nimeni care să nu-și fi dat viața fără să clipească pentru a o apăra. Se trezea dimineața, privea „colecția" de ființe neatrăgătoare din jurul ei și spunea:

— Mă bucur să vă văd. Mă faceți să mă simt în siguranță.

În timp ce mergeam îi plăcea să-l provoace pe Zaro. Chiar dacă Zaro era în toane rele, Kristina nu dădea greș niciodată și reușea să glumească până îl aducea în starea lui normală de om cu simțul umorului. Zaro, impulsionat de interesul ei, se întrecea pe sine. Uneori, când mă uitam la ei, îmi era greu să realizez că ne asumasem o misiune disperată, pe jumătate morți de foame și cu tot ce era mai greu urmând de acum înainte. Cel mai rezervat din grup era lituanianul Marchinkovas. Vorbea puțin și își dădea cu părerea doar atunci când era întrebat. Kristina mergea alături de el preț de câțiva kilometri, vorbind încet și serios, iar apoi îl vedeam cu toții pe Marchinkovas zâmbind, ba chiar râzând în hohote.

Acum aveam printre noi o soră medicală. Kolemenos începuse să

șchiopăteze din cauza rănilor pe care le avea la degetele de la picioare. Kristina i-a spălat picioarele, și-a sfâșiat jupa și a făcut fețe cu care i-a bandajat rănile. Când rana mea de la picior s-a deschis, ea a pansat-o. Se îngrijea imediat de o tăietură sau o rosătură. Când nu mai aveam nevoie de bandaje, le spăla în apa râului, le usca și le punea deoparte pentru a le folosi când era cazul.

Pe când ne apropiam de ceea ce părea a fi fluviul Barguzin, cam pe la jumătatea drumului către lac, Kristina a avut și ea parte de îngrijiri. Începuse să rămână în urmă și am văzut-o șchiopătând. I-am oprit pe ceilalți și m-am dus la ea.

— Mă deranjează un pic cizmele, a spus. Le-am scos. Tălpile și călcâiele era acoperite cu bășici care se spărseseră. Suferea probabil ca un câine de ore întregi. Cizmele erau prea grele și prea mari pentru ea. Toți cei șapte bărbați se agitau în jurul ei în timp ce ea insista, spunându-le că se simte bine și poate merge mai departe. I-am bandajat piciorul cu una din fețele făcute de ea și am convins-o să ne lase să tăiem partea de sus, din pâslă, a cizmelor pentru a vedea dacă e mai bine dacă reducem din greutate. Am tăiat pâsla și am pus-o la păstrare pentru a o folosi în interiorul mocasinilor. O oră mai târziu, șchiopată mai rău ca niciodată, așa că am decis să aruncăm cizmele și să-i facem niște mocasini.

Prin urmare, i-am făcut Kristinei o pereche de mocasini. I-am confecționat cum am putut mai bine, folosind materialele pe care le aveam la îndemână. Ceilalți stăteau în jurul meu și urmăreau fiecare tăietură de cuțit și fiecare cusătură. Am pus două rânduri de tălpi, ca să fie mai rigide și mai rezistente, și le-am căptușit cu blană de samur. Toată lumea m-a felicitat pentru îndemânarea mea, iar Kristina m-a sărutat chiar în mijlocul frunții.

Aveam sentimentul că fata ne purta noroc. Nu am încetinit până când nu am ajuns la fluviul Barguzin seara, la numai cinci zile după ce o luasem către sud, de-a lungul lacului. Problema cu căile navigabile mari era că trebuia să pierdem timp căutând cel mai bun loc de traversare. Am descoperit a doua zi că erau trei râuri de dimensiuni acceptabile în drumul nostru. După traversarea primului, am dat de al doilea la doar o oră de mers. Al treilea, cel mai mare, ne-a oprit din drum peste trei ore și am pierdut ceasuri întregi cu

observarea și cu traversarea. Am presupus că cele trei râuri se uneau la vest pentru a se vărsa în Lacul Baikal, ca și fluviul Barguzin. Am urcat un deal de pe malul celui de-al treilea râu și am aprins un foc ca să ne uscăm. Eram obosiți morți și foarte înfometați.

Apropo de foame, am descoperit că eu nu aveam crampe de opt zile. Toți ceilalți suferiseră groaznic în tot acest timp. Dar când a început să mă doară stomacul de foame, am fost mult mai afectat decât toți ceilalți. Am făcut niște caşă din orz în acea seară, dar a fost mai rău decât dacă nu mâncam nimic. Nu ne puteam gândi la altceva decât la mâncare. Unii sugerau că ar trebui să ne furișăm până la o fermă sau o magazie și să furăm ceva, dar chiar și în situația extremă în care ne aflam ne era teamă. Ne puneam în primejdie planul de evadare dacă eram observați de oamenii din acel ținut. Dacă se organiza o poteră, cel puțin unii dintre noi puteau fi prinși.

Kristina a adormit repede, chiar în timp ce vorbeam.

Sergentul s-a uitat la ea.

— Haideți la culcare. Cred că ne va aduce noroc mâine.

— Să sperăm, a spus prietenul său, Makowski.

13. Dincolo de Transsiberian

Am trecut fluviul Barguzin la sfârşitul lui mai şi a fost ultima aventură acvatică. Pe malul stâng părea să ne aştepte vara siberiană. Încă din extremitatea nordică a Lacului Baikal fusesem favorizaţi de o vreme primăvăratică, blândă, uscată şi aproape fără precipitaţii. Acum soarele strălucea, totul în jur înverzise, erau flori, iar păsările se întorseseră din ţările calde. În şase săptămâni, lăsasem în urmă amarnica iarnă siberiană şi eram îmbrăţişaţi de vara sudică, unde livezile satelor pe care le vedeam în depărtare erau vesele şi frumoase, cu cireşi şi caişi înfloriţi. Somnul nu mai era o corvoadă chiar şi atunci când era mai prudent să nu rişti să aprinzi un foc. Pe timpul zilei eram nevoiţi să ne descotorosim de vestele de blană, însă le puneam înapoi după apus pentru a ne proteja de frigul nopţii.

Nu am mâncat nimic timp de două zile după trecerea fluviului Barguzin, iar gândul la mâncare ne obseda. Apoi am zărit printre copaci un cal înhămat la o sanie rudimentară care îşi trăda prezenţa prin mişcări nărăvaşe. Ne-a simţit venind şi, evident, nu i-a plăcut mirosul nostru. Eu şi Zaro am înaintat pentru a ne uita mai de aproape. Calul ne-a aruncat o privire peste umăr. Avea toate motivele să ne suspecteze intenţiile. Eram cât se poate de pregătiţi să mâncăm carne de cal.

Eu şi Zaro am văzut-o în acelaşi timp: o puşcă veche cu o singură ţeavă de calibrul 12, cu magazia şi patul legate cu sârmă de cupru. Era aşezată în sanie lângă un săculeţ de piele, care, am presupus noi, era pentru muniţie. Gândul m-a lovit cu putere. Trebuie să luăm arma înainte că proprietarul să ajungă la ea. Am alergat cu Zaro, am înşfăcat arma şi am strecurat-o sub braţ, cu ţeava îndreptată în jos. Le-am făcut semn celorlalţi. Kristina şi Mister Smith, care îşi pusese un braţ protector pe umărul ei, au rămas mai în spate în spate, în timp ce restul grupului s-a îndreptat spre mine şi spre Zaro. Kolemenos s-a dus la cal pentru a-i vorbi şi a-l potoli, dar animalul s-a ferit de el.

Bărbatul trebuie să fi fost aproape, destul de aproape încât să audă mişcările nervoase ale calului. Ne-am trezit faţă-n faţă cu el. Avea în

jur de șaizeci de ani, un tăietor de lemne spătos și solid, cu un topor uriaș pe umărul drept. Era foarte bărbos, dar atât barba, cât și părul erau îngrijite. Felul în care ne-a abordat m-a impresionat. Ne-a văzut, dar a continuat să meargă agale în mod deliberat, fără șovăială. Privea drept înainte și a văzut că îi țineam arma sub braț. Nu a dat niciun semn de frică sau panică. S-a dus la cal, și-a trecut mâinile prin coama lui, s-a dat deoparte și și-a înfipt lama toporului în trunchiul unui copac, unde l-a și lăsat. S-a uitat la mine și dincolo de mine, unde stăteau fata și americanul.

— Cine ești?

Americanul i-a răspuns îndreptându-se către el.

— Suntem deținuți fugari. Nu vrem să îți facem rău. Vrem doar mâncare.

— Timpurile s-au schimbat, a spus bărbatul. Altădată oamenii îți dădeau de mâncare fără să mai pună întrebări.

Acest om avea demnitate. Ne-a privit pe toți cu franchețe. Și-a întors apoi din nou privirea spre Kristina și am crezut că avea să o întrebe despre noi. Dar nu a spus nimic. În schimb, a ocolit calul, întinzându-se către sanie după un sac lung și îngust. Degetele îi erau ocupate cu fâșia de piele de la gât.

— Nu trebuie să vă faceți griji în privința mea, a spus. Locuiesc singur și sunt singurul bărbat de pe aici pe o rază de mai mulți kilometri.

Din sac a apărut o comoară. O bucată de pâine neagră. Patru pești uscați, mai degrabă mici. O halcă mare, grasă și sărată de carne de porc, care-ți lăsa gura apă. De la brâu a scos un cuțit lung de vânătoare. Erau proviziile unui om care urma să fie departe de casă o zi întreagă și care, în mode evident, nu mâncase încă. L-am urmărit cu atenție sporită. Cu grijă, a tăiat o felie de pâine și o felie de carne sărată de porc, pe care le-a pus înapoi în sac. Apoi i-a făcut semn lui Kolemenos, care era cel mai aproape de el. Kolemenos a făcut câțiva pași înainte, iar tăietorul de lemne i-a dat bucata de pâine, halca de carne de porc și peștele uscat.

Kolemenos stătea și se uita la mâncarea din mâinile sale, așa că în cele din urmă i-am spus:

— Pune-o în sacul tău, Anastazi, o vom împărți mai târziu.

Sunetul vocii mele l-a determinat pe rus să se întoarcă spre arma pe care o aveam la mine. În ochii lui se întrezărea o întrebare nerostită. M-am dus la Smith și am vorbit despre armă. Am căzut de acord că nu ne folosea la nimic. Nu puteam vâna pentru că zgomotul împușcăturilor ar fi atras atenția asupra noastră, mai ales în zonele sudice populate spre care ne îndreptam acum. Cu toate acestea, era mai sigur să nu i-o lăsăm tăietorului de lemne. Paluchowicz și Makowski și-au exprimat și ei părerea și în final am hotărât că nu ne putem asuma nici cel mai mic risc ca arma să fie folosită împotriva noastră sau pentru a cere ajutor.

M-am dus la rus.

— Ne pare rău, omule, dar suntem nevoiți să luăm arma cu noi.

Pentru prima dată părea nedumerit. Și-a ridicat mâinile ca și cum ar fi vrut să ne roage ceva, apoi le-a lăsat în jos.

— Nu ar fi sigur pentru voi să o folosiți, a spus el. Înțeleg ce simți. Agață pușca într-un copac și poate că o voi găsi într-o zi.

M-am întors să plec. S-a mai uitat o dată la Kristina.

— Vă urez noroc tuturor, a strigat. Fie să găsiți ceea ce căutați.

Am mers timp de încă o oră fără să vorbim prea mult, fiecare dintre noi având un sâcâitor sentiment de vinovăție pentru că luasem pușca, un lucru de o valoare inestimabilă pentru un tăietor de lemne.

— Ei bine, spuse Zaro în cele din urmă, cel puțin are calul. Am râs, însă nu ne-am simțit deloc mai bine.

La vreo cinci kilometri de locul întâlnirii, am agățat pușca de ramura unui copac, deasupra cărării, după ce am legat mai întâi o bucată de piele în jurul trăgaciului. Era tot ce puteam să fac.

Nu ne-am atins de mâncare până la lăsarea serii, când ne-am oprit. Kolemenos a împărțit-o în opt porții. Fiecare porție era atât de mică încât aș fi înfulecat-o pe a mea pe nerăsuflate și tot m-aș fi simțit flămând. Dar instinctul bine dezvoltat de păstrare a mâncării pentru a evita problemele mai mari a învins. Am decis să folosim ce aveam ca pe o rație de urgență pentru următoarele trei zile – puțin în seara asta și puțin în cele două nopți ce aveau să vină. Kristina ne-a ascultat și a mâncat o treime din rația ei, așa cum am făcut cu toții. Îmi amintesc că în noaptea aceea era foarte palidă și obosită.

În ciuda preocupării firești pentru mâncare, am înaintat destul de

mult spre sud, străbătând o regiune cu munți puțin înalți. Pe măsură ce înaintam, semnele existenței așezărilor omenești erau tot mai evidente. Strategia noastră era să urcăm cu mare precauție pe culme și să cercetăm de acolo ținutul înconjurător. În mod frecvent, vedeam în depărtare oameni deplasându-se dintr-un loc în altul. Ne abăteam din drum pentru a evita șoselele cu stâlpi de telegraf – întotdeauna marcau un drum important – și pe care se deplasau multe camioane. Uneori auzeam oameni strigând și huruit de tractoare, alteori sunetul sirenei unei fabrici nu prea îndepărtate.

Mersul pe timp de zi devenea periculos. La o zi după ce mâncarea pe care o primisem de la pădurar se terminase, ne-am oprit să analizăm situația. În ziua aceea, îmi amintesc, Kristina nu a mai putut să țină pasul cu noi. A căzut de mai multe ori, ținându-ne pe loc. Unii s-au plâns, nemulțumiți. Era departe în urma noastră, în timp ce plănuiam cum să parcurgem terenul periculos dintre noi și frontieră.

— Ce are copila? a întrebat deodată sergentul.

I-am aruncat o privire mai degrabă tăioasă.

— Nu are nimic care să nu se poate vindeca într-o zi de odihnă. Nu uita că este femeie. Toate femeile au momente din astea. Ai uitat?

Paluchowicz m-a privit consternat.

— Nu m-am gândit la asta, a șoptit el. Nici ceilalți, după cum se părea.

— Biata copilă, murmură Makowski.

Mister Smith a luat cuvântul.

— În mod evident, în curând va trebui să mergem din nou noaptea. Putem foarte bine să începem de acum, iar Kristina se poate odihni. Slav, tu ești cel mai tânăr dintre noi. Vorbește cu ea și spune-i că nu vom porni din nou la drum decât după ce va fi în stare să meargă.

M-am îndepărtat de ei și am întâlnit-o în timp ce ieșea dintre copaci.

— Kristina, ne vom odihni toți preț de o zi, iar apoi vom începe să mergem în timpul nopții.

— Din cauza mea? Obrajii i se înroșiră.

— Nu, nu. O să fie mai sigur noaptea.

— V-am ținut în loc astăzi. Îmi pare foarte rău. Dar nu am ce să

fac. Sunt foarte obosită astăzi.

— Te înţeleg. Te rog să nu îţi faci griji.

Ea s-a întors cu spatele.

— Eşti foarte drăguţ, Slav. Toţi sunteţi foarte buni cu mine. Vă mulţumesc.

Am condus-o la ceilalţi; brusc, toată lumea a început să vorbească pe un ton degajat. Ea s-a aşezat lângă Mister Smith şi i-a zis:

— Mai povesteşte-mi despre cum se îmbracă femeile în America. El a zâmbit şi i-a spus. Ea ascultă fără să zic un cuvânt, cu bărbia lipită de genunchi.

Noua tactică dădea roade. Dormeam în timpul zilei, când era foarte cald, iar noaptea ne lăsam călăuziţi de razele reci ale lunii.

Sub clar de lună, foamea ne-a forţat pentru prima dată să prădăm un sat. Luminile răsfirate ale caselor aflate la o distanţă de un kilometru şi jumătate ne-au făcut să ne oprim pe o culme. Am auzit foarte clar guiţatul unui porc.

Zaro plescăi din buze.

— Mama mea făcea o supă delicioasă din mazăre şi coadă de porc.

Kolemenos mi-a pus mâna pe umăr.

— Haide să găsim porcul ăsta.

Am cântărit riscurile. Era absolut necesar să mâncăm. Smith s-a opus vehement, dar a cedat până la urmă. Am ales grupul care urma să-i vină de hac porcului – Kolemenos cu toporul, eu cu cuţitul şi lituanianul Marchinkovas. Ceilalţi trebuiau să ocolească satul îndreptându-se spre dreapta faţă de locul în care ne aflam, să ajungă la un pâlc de copaci care se profilau la orizont la o distanţă de un kilometru şi ceva şi să ne aştepte acolo. Era de la sine înţeles că, dacă vor vedea vreun semn care ar sugera că suntem în pericol, vor pleca din acea zonă cât mai repede.

Eu şi letonul am pornit, cu Marchinkovas la câţiva paşi în urma noastră. Am mers în linie dreaptă în direcţia din care auzeam guiţatul, apoi am intrat într-o livadă de copaci de la marginea satului. Iarba crescuse deasă printre copaci.

La marginea livezii l-am lăsat pe Marchinkovas de pază şi am început să ne târâm către o clădire de lemn care părea a fi un hambar. Kolemenos mi-a şoptit la ureche:

— Simt miros de porc.

Ne-am ridicat în genunchi după o stivă de bușteni.

— Nu pune mâna, m-a avertizat uriașul, o să se rostogolească și o să facă un ditamai tărăboiul.

Ne-am uitat în sus, la acoperișul clădirii, pentru a ne asigura că nu era o locuință omenească. Ne-am liniștit. Nu se vedea niciun horn.

M-am târât înainte și m-am lipit de un perete al clădirii, cu urechea pe lemn. Auzeam porcul mișcându-se în foșnet de paie. M-a simțit și el și a început să adulmece din partea cealaltă, de la distanță. Kolemenos a plecat din spatele grămezii de lemne și mi s-a alăturat. Încercam să găsim o ușă. Nu era niciuna.

— Trebuie să fie pe partea cealaltă, i-am șoptit. Partea cealaltă a clădirii dădea spre sat și spre cele câteva ferestre luminate.

Am găsit ușa. Am deschis-o dintr-o mișcare, dar m-au trecut toate apele pentru că nu era unsă și scârțâia. Kolemenos s-a strecurat după mine, în întuneric. Ne-am îndreptat către locul în care auzisem, de afară, porcul mișcându-se. Pe pipăite, am descoperit o portiță care dădea spre o boxă. Am sărit, iar porcul a grohăit și a întins râtul spre piciorul meu. Kolemenos a venit prin spatele meu, a cuprins animalul cu brațele și a încercat să îl cântărească.

— Este prea greu să îl cărăm, a spus el.

Nu ne rămânea decât o singură alternativă. Trebuia să facem porcul să vină după noi.

— Împrieteniți-vă, i-am șoptit. Gâdilă-l pe burtă. Apoi prinde-l pe la spate și fii pregătit să îl împingi.

Ne-am pus pe treabă. Porcul grohăia de plăcere. L-am luat de o ureche și am pornit spre ușă. Kolemenos îl împingea de la spate. Au trecut câteva secunde înainte ca porcul să se hotărască să se miște. Am ieșit închizând ușa în urma noastră, am pătruns în livadă și am trecut prin ea, ghemuiți și murmurând vorbe de alint pentru ca animalul să ne urmeze de bună-voie. Marchinkovas, care era foarte palid, ne-a întâmpinat în capătul livezii și a trecut în spatele nostru pentru a ne acoperi retragerea.

Cu norocul unor oameni disperați am dus totul la capăt. La o sută de metri de locul întâlnirii, Kolemenos a despicat porcul cu o lovitură rapidă de topor. A murit fără a scoate niciun sunet. Am simțit un fior

de regret. Fusese un porc încrezător. Am lucrat repede, i-am scos măruntaiele la lumina lunii și am tranșat carnea în bucăți care să poată fi cărate de șapte bărbați. Ceilalți ne-au văzut și ni s-au alăturat. Toată lumea ne-a felicitat. Cei care ne așteptaseră petrecuseră o oră, poate chiar mai mult, cu nervii încordați la maximum.

Uciderea porcului a avut loc la mai puțin de un kilometru de sat, iar urmele puteau fi găsite cu ușurință dimineața. Trebuia neapărat să ne îndepărtăm cât mai mult de acel loc până la ivirea zorilor. Am alergat aproape tot timpul înainte ca soarele să se ridice la orizont. Am urcat o culme stâncoasă și aproape ne pierdusem orice speranță când am găsit o ascunzătoare: o peșteră rece și umedă cu o intrare îngustă, mascată de copaci pitici.

În timp ce soarele se înălța pe cer, am putut vedea clar câmpia care se întindea către un lanț de munți aflați la câțiva kilometri depărtare în direcția din care venisem. Nu era niciun semn de viață, însă am avut mare grijă să nu ne expunem. Sacii plini cu carne au fost puși bine în peșteră. Nerăbdători, am discutat ce să facem cu carnea. În luna iunie era cald, așa că nu peste mult timp urma să se altereze și știam că trebuie să o gătim cât mai repede. Nu aveam decât o soluție: să mâncăm cât mai multă carne atât timp cât era proaspăt gătită. Nu aveam alternativă: trebuia să riscăm să aprindem focul.

Am aprins focul cu lemnele mai uscate pe care le-am găsit în peșteră. Kristina întorcea țepușa în care se frigeau bucățile de carne. Grăsimea sfârâia când cădea pe lemele încinse. Un miros delicios de carne rumenită și de lemn arzând a umplut peștera. Între timp, Zaro și Marchinkovas au luat cana de metal și s-au dus după apă. Au lipsit destul de mult timp și am început să ne facem griji. Când s-au întors, ne-au explicat că au fost nevoiți să meargă jumătate de kilometru până să găsească un firicel de apă printre stânci, iar apoi au așteptat să se umple cana.

Pe tot parcursul zilei am gătit, am mâncat și am dormit, făcând de pază cu rândul, în ture de aproximativ două ore. Pe la mijlocul după-amiezii a început să mă doară stomacul. Smith, Paluchowicz și Makowski se chinuiau și ei, ținându-se cu mâinile de burtă. Toți am suferit mai mult sau mai puțin din cauză că mâncasem în exces, după

atâtea zile de post. Către seară, crampele au încetat și am putut să mâncăm din nou.

Cineva, am uitat cine, a venit cu ideea să afumăm carnea pentru a se păstra mai bine. Se însera în timp ce aruncam în flăcări ramuri de jneapăn. Din cauza fumului, am început să tușim și ochii ni s-au umplut de lacrimi. Preț de câteva ore, am afumat carnea până ce a devenit de un brun neuniform. Apoi am pus-o în saci și am pornit la drum. În timp ce părăseam peștera, m-au apucat din nou crampele și am simțit că îmi venea să vărs. Mi-a fost rău câteva ore.

În această etapă a călătoriei, știam că până la graniță mai aveam o săptămână de mers. Faptul că știam acest lucru ne-a făcut nervoși, tăcuți și extrem de vigilenți. Petreceam aproape o oră analizând situația înainte de a traversa o fâșie de câmp deschis sau unul dintre multele râuri puțin adânci din calea noastră, în ciuda faptului că erau slabe șanse să fim descoperiți în timpul nopții. Aveam impresia că mergem printre oameni ostili și că la un moment dat ne vom intersecta cu unii dintre ei. Mai mult decât de frontieră mă feream de traversarea Transsiberianului. Eram deja destul de aproape și auzeam trenurile trecând. Mister Smith îmi împărtășea temerile.

— Calea ferată va fi patrulată, mi-a spus, neliniștit.

— O vom traversa noaptea, am replicat.

Ne era greu să dormim în timpul zilei. Nu era nevoie să facem de pază. Toată lumea era în alertă. Doar Kristina părea să fie foarte liniștită. Încrederea ei în noi era absolută. Dormea în timp ce noi ne făceam griji, dar știind că urma să fie din ce în ce mai greu, eu mă bucuram. Într-o dimineață, s-a entuziasmat la vederea, în depărtare, a unei caravane de cămile, încărcate cu bumbac, care se mișcau încet pe drumul lor, aflat la mai puțin de 3 kilometri de ascunzătoarea noastră. Nu mai văzuse niciodată cămile. Zaro a intervenit:

— De la reni la cămile – le-am văzut pe toate.

De la înălțime, prin aerul limpede al unei dimineți de iunie, am văzut Transsiberianul aflat la 5 kilometri de noi. Lângă calea ferată, la o depărtare de 4-5 kilometri unul de altul, erau două sătucuri. La marginea fiecărui sat se afla casa de piatră a omului care se ocupa cu semnalizarea și cu întreținerea. Pe partea noastră de cale ferată, cea de nord, se afla o zonă de protecție cu copaci, dincolo de care se

putea vedea un fel de gard, ambele având scopul evident de a împiedica zăpada să se depună pe șine. Am stat și am privit toată ziua. Câteva trenuri lungi au trecut în ambele direcții. Pe la amiază, un tren al Crucii Roșii s-a îndreptat spre vest. Peste o oră, un marfar pufăia venind dinspre est, iar noi ne-am înghiontit la vederea tunurilor pe care le transporta pe boghiurile joase. Unii dintre noi moțăiau din când în când, dar americanul, ca și mine de altfel, era prea neliniștit și nervos pentru a se odihni.

Am înaintat către calea ferată imediat după lăsarea întunericului, cu Paluchowicz și Makowski pe fiecare flanc, ca o patrulă specială de securitate. Fata se afla în spatele lui Smith, în timp ce eu, Kolemenos, Marchinkovas și Zaro mergeam la câțiva metri în față. Ne-a luat cam o oră și jumătate să ajungem la perdeaua de copaci, unde am așteptat ghemuiți pe vine până când cei doi polonezi de pe flancuri au ajuns la noi. Au raportat că nu au văzut nimic ciudat.

— Bun, am spus. Marchinkovas o va lua înainte cu mine către calea ferată. Ceilalți ne urmați pe lângă copaci, de unde ne puteți vedea și unde veți aștepta până vă facem semn.

Gardul nu ne-a ridicat probleme. La baza terasamentului era un șanț. Am coborât și am ieșit din el. Ne-am târât încet pe șine și am rămas acolo, ascultând. Mi-am pus urechea pe cea mai apropiată șină de metal. Nu se auzea nimic. M-am ridicat pentru o secundă cu fața la copaci și am făcut semn cu mâna. M-am așezat din nou lângă lituanian și am așteptat minute încordate până ce a ajuns și restul grupului. Ciulindu-mi urechile după fiecare sunet care venea de-a lungul liniilor, auzeam fiecare mișcare a celorlalți, care se apropiau. Mă gândeam obsedant la faptul că fac prea mult zgomot și că ar fi putut fi auziți de la mai mulți kilometri depărtare. Fata a venit și s-a ghemuit lângă mine.

— Ești bine? am murmurat eu.

— Da.

M-am uitat în jur. Toată lumea era acolo. M-am uitat peste liniile strălucitoare de oțel și am mai tras cu urechea timp de câteva secunde.

— Haideți! Am făcut semn cu brațul, am sărit în picioare și am țâșnit înainte, apucând-o pe Kristina de cot.

Era agitație pe taluz, ceva mai departe, așa că am rupt-o la fugă ca niște nebuni. Parcursesem cam 100 de metri când am auzit o voce panicată strigând ascuțit.

— Jos, jos!

M-am uitat peste umăr și am văzut luminile unui tren de pasageri. M-am lăsat în jos, trăgând-o pe fată după mine. Toți ne-am trântit la pământ în timp ce trenul huruia pe lângă noi. Dacă ne-ar fi văzut cineva din tren, cu siguranță am fi fost vânați fără milă.

Dimineața ne-a găsit încălzindu-ne la soare pe malul retras al unui râu cu apă limpede, după ore întregi de mers. Râul era plin de pești, dar eram precum vizitatorii la acvariu pentru că niciunul din noi nu știa cum să-i prindă. Am stat acolo o vreme, apoi Smith a spus că ar fi mai bine dacă am trece pe malul celălalt cât mai repede. Spre deosebire de râurile din jurul Baikalului, apa acestuia curgea lin și era caldă. L-am trecut înot și asta ne-a înviorat.

Ținutul aflat la sud de acest râu era destul de plat și ne-a oferit o acoperire bună. Era traversat de râuri puțin adânci, iar într-o dimineață, Kristina a spus dintr-odată:

— Aș vrea să îmi spăl hainele.

Cu toții am fost de acord și s-a dovedit a fi o idee excelentă. Kristina s-a îndepărtat de noi, undeva în aval, pășind încălțată în apă până când nu am mai văzut-o. Ne-am dezbrăcat și am început să ne spălăm hainele. Toți aveam păduchi, iar eu m-am ocupat cu o plăcere sălbatică de despăduchere ținându-mi hainele în apa râului, în speranța că voi scăpa de armata de paraziți care trăiseră pe mine în ultimele luni. Ne-am bătut hainele cu pietre, scoțând astfel o parte din mizerie. Au trecut câteva ore până ce soarele ne-a uscat veșmintele, în timp ce ne-am spălat și noi și ne-am întins în iarba deasă. Am auzit speriați semnalul de apropiere al fetei și abia am reușit să ne tragem pantalonii înainte ca ea să-și facă apariția.

Kristina arăta ca și cum s-ar fi frecat peste tot. Fața îi strălucea, își făcuse și ceva la păr. Nuanțele de culoarea alunei luceau în soare. Reușise să îl strângă într-o oarecare ordine și îl împletise cu grijă. Serioasă, dreaptă ca o văduvă bogată la un *tea-party,* ne-a spus:

— Bună ziua, domnilor. Pe mine mă așteptați?

Am izbucnit în râs cu toții și am continuat să ne îmbrăcăm. Mister

Smith s-a dus și a adunat un buchețel de flori roz și i l-a întins cu seriozitate.

— Arăți minunat, copila mea, i-a spus.

Kristina i-a oferit un zâmbet radios. A fost probabil una dintre cele mai fericite zile din viața ei.

Eram foarte aproape de frontieră când ne-am întâlnit cu mongolii buriați. Nu am avut cum să evităm întâlnirea. Ne-am zărit unii pe alții la o distanță de 15 metri și nu puteam decât să continuăm să mergem spre ei. Unul era de vârstă mijlocie, dacă poate fi apreciată vârsta acestor oameni; iar celălalt era în mod clar tânăr. Ar fi putut fi tată și fiu. S-au oprit și au așteptat să ne apropiem de ei zâmbind și dând aprobator din cap. Au făcut o plecăciune în momentul în care ne-am oprit.

Ne-au adresat vorbe politicoase, iar noi am adoptat aceeași atitudine. Vorbeau rușește. Ne-au întrebat cu un aer serios dacă picioarele noastre au rezistat bine pe parcursul călătoriei. I-am asigurat de acest lucru. Bărbatul în vârstă avea o curiozitate naivă și dorea să afle mai multe despre noi.

— De unde veniți?

— Din nord – Iakutsk.

— Și încotro mergeți?

— Călătorim departe, către sud.

Bătrânul m-a privit șiret pe sub pleoapele lui ridate.

— Probabil mergeți la Lhasa să vă rugați.

Am considerat că este o idee excelentă.

— Da, i-am răspuns.

Dar bătrânul nu terminase. S-a uitat la noi cu atenție.

— Ce caută femeia asta cu voi?

M-am gândit rapid la un răspuns.

— Are rude care locuiesc în drumul nostru și i-am promis că o vom duce la ele.

Cei doi mongoli s-au uitat zâmbind unul la altul, ca și cum ar fi aprobat faptul că îi acordam fetei protecție. Apoi și-au băgat mâinile în buzunarele lor adânci și au scos de acolo alune, pe care ni le-au împărțit cu dragă inimă.

Pe rând, fiecare ne-a urat ca picioarele să ne poarte în siguranță

spre destinație. Am așteptat până i-am pierdut din vedere. Parcurseseră doar câțiva metri când bătrânul s-a întors spre noi, singur de data asta. S-a îndreptat drept spre Kristina, a făcut o plecăciune în fața ei și i-a dat un pumn plin de alune. A repetat urările de bine pentru ea și pentru noi toți și ne-a părăsit arătându-ne aceeași bunăvoință.

După ce s-au îndepărtat, am pornit și noi la drum într-un ritm alert. Eram prea aproape de frontieră pentru a mai risca o altă întâlnire.

14. Opt oameni pătrund în Mongolia

Prima fază a evadării s-a încheiat cu traversarea frontierei ruso-mongole la sfârșitul celei de-a două săptămâni din iunie. Era un fapt remarcabil din două motive: am traversat granița ușor și am reușit să părăsim Republica Sovietică Socialistă Autonomă Bureată (a mongolilor) din partea de est a regiunii siberiene a URSS, cu 45 de kilograme de cartofi timpurii „recoltați" de pe un câmp aflat la o distanță de câteva ore de mers de frontieră. „Razia" în câmpul cultivat cu cartofi – care a avut loc în aceeași zi în care am ieșit din Siberia, la lăsarea serii – a fost deosebit de fructuoasă. Aveam sentimentul că, deși intrasem în captivitate fără nimic, plecam cu un valoros cadou de despărțire, chiar dacă cei care ni-l oferiseră nu erau conștienți de generozitatea lor.

Am ajuns la punctul de trecere după-amiaza târziu, când soarele în amurg dispărut mai devreme, fiind acoperit de nori negri de ploaie. În depărtare, tunetul bubuia, de parcă ar fi fost glasul ţâfnos al unui uriaș supărat. Atmosfera era calmă, aerul cald și apăsător. Cât vedeai cu ochii, nimic nu se mișca. Nu am întâlnit obstacole în cale. Linia de frontieră era marcată de un stâlp roșu înalt de nouă metri, în vârful căruia se afla un panou rotund de metal cu stema URSS: secera și ciocanul și steaua roșie suprapuse pe un glob pământesc, totul înconjurat de doi snopi de grâu, legați cu panglici roșii, deasupra unor litere chirilice. La est și la vest se mai vedeau doi stâlpi îndreptați în respectivele direcții, așezați în așa fel încât un observator aflat lângă unul din stâlpi să-i poată vedea pe ceilalți doi.

Am înconjurat stâlpul, încercând să văd dacă mai era o inscripție pe cealaltă parte a panoului, dar nu era nimic. Am izbucnit în râs atunci când Zaro a strigat

— Cum e în Mongolia, Slav?

A sărit spre mine, țopăind. Ceilalți l-au urmat în grabă. Am țopăit, am dansat, ne-am lovit prietenește pe spate, ne-am tras de barbă și ne-am strâns mâinile. Kristina alerga de la unul la altul, sărutându-ne pe fiecare, fericită și emoționată. Mister Smith a pus capăt acestei veselii gălăgioase aruncându-și în spate sacul plin cu cartofi și luând-

o din loc. Am alergat după el, încă râzând.

— Haideți să plecăm din locul acesta cât mai repede, a spus. Nu știm cât de departe de această graniță se întinde influența rusească. Nu știm unde suntem și nici încotro ne îndreptăm.

După asta, am mers repede, cu sacii în spate. În urma noastră, marcajele frontierei se pierdeau în întuneric. Americanul ne făcuse să ne gândim cu seriozitate la situația în care ne aflam. Am estimat că parcursesem 2.000 de kilometri în nu mai mult de 60 de zile. Era o performanță, atât în ceea ce privește viteza, cât și rezistența.

Paluchowicz mi-a întrerupt gândurile.

— Cât mai avem de mers?

M-am gândit la asta.

— Aproape de două ori mai mult decât am mers până acum, am presupus. Paluchowicz murmură ceva, îngrozit.

În momentul acela am început să discutăm în mod serios încotro aveam să mergem. Până acum nu ne gândisem mai departe de plecarea din Siberia. În lagăr propusesem, fără prea multă convingere, să o luăm spre Afghanistan. Părea să fie o țară mică, sigură, departe de lume, unde am fi fost primiți fără prea multe întrebări. Acum începusem să ne îndreptăm gândurile spre India. Iar cheia către aceasta, cred, se afla în conversația pe care o avusesem cu o zi înainte cu cei doi mongoli. Lhasa. Era un cuvânt pe care îl puteam folosi într-o țară în care puțini știau limba noastră, un sunet care putea fi înțeles și la care întotdeauna răspunsul va fi o mână care va indica direcția. Am vorbit mult despre Tibet în acea primă oră. India părea pe atunci prea departe pentru a ne gândi la ea.

Americanul spusese adevărul când afirmase că habar n-aveam unde ne aflăm. Nu aveam hărți și nu era nimeni care să ne arate drumul. În ultimii ani, am încercat cu ajutorul hărților să refac drumul parcurs de noi, dar probabil că eroarea era de până la o sută de kilometri. Lăsați-mă să spun atunci că presupun că am intrat în Mongolia inferioară printr-un punct care ne-a condus direct în Munții Kentei Shan și că traversând acest lanț muntos trebuie să fi mers spre sud-vest, pentru a ajunge în apropierea singurului mare oraș din zonă, Urga sau, așa cum este cunoscut astăzi, Ulan Bator. Această teorie coincide cu dispunerea terenului parcurs, cu munții,

cu parcelele cultivate și cu râurile pe care pluteau sampane chinezești încărcate. Explică încotro se îndreptau barcagii: Urga se află la confluența a trei râuri, fiecare cu afluenții lui.

Am început să urcăm în munți la doar două ore după ce am trecut frontiera. Eram cu toții transpirați. Tunetul se auzea din ce în ce mai aproape, iar un vânt cald iscat din senin se întețea în timp ce înaintam cu greu.

Aproape de miezul nopții, furtuna s-a dezlănțuit. Primul tunet s-a auzit ca o salvă de tun trasă de o baterie de artilerie. Ne-a bubuit în urechi de foarte aproape. Fulgerele străbăteau cerul întunecat, în timp ce tunetele se rostogoleau, se spărgeau și se răsfrângeau asupra noastră. Câteva picături mari de ploaie ne-au făcut să căutăm un adăpost, dar la lumina fulgerelor nu vedeam decât o mulțime de vârfuri stâncoase. Turna cu găleata, iar noi bâjbâiam. Ploaia cădea cu o forță nestăvilită, pe verticală, fără a fi afectată de vânt. După doar câteva minute, eram ud până la piele. Șiroaie de apă mi se scurgeau pe spate și îmi intrau sub haină. A fost cea mai urâtă furtună cu descărcări electrice pe care am trăit-o vreodată.

Am petrecut noaptea aceea afară, toți opt, adăpostiți într-o crăpătură dintre două stânci. Numai cei doi care încăpeau mai în spate s-au bucurat de un oarecare confort. Fata, în cea mai favorabilă poziție, a rămas ghemuită fără o vorbă, în hainele ei ude, în toate acele ore cumplite, tremurând, înspăimântată de furia incredibilă a furtunii.

La ivirea zorilor, am plecat mai departe. Ploaia a continuat să cadă pe tot parcursul zilei, fără a da semne că s-ar putea opri. A plouat toată noaptea și toată ziua următoare. Apoi potopul a încetat în mod spectaculos, ca și cum cineva ar fi oprit robinetul din ceruri. Dis-de-dimineață, lumina soarelui a transformat peisajul mohorât și a colorat aburii care se înălțau dintre stânci spre înaltul cerului. Ne-am uscat hainele și am încercat să stabilim unde ne aflam.

Urcușul continuu era solicitant, dar nu dificil. Cele 7-10 kilograme de cartofi pe care le căram fiecare în spate nu ne ușurau deloc situația, însă nimeni nu a avut nimic de obiectat. De la altitudinea la care ne aflam în cea de-a patra zi puteam vedea limpede până la orizont tot lanțul muntos care se întindea de la est la vest, lărgindu-

se spre sud ca niște degete răsfirate. Ruta pe care o alesesem la întâmplare trecea prin mijlocul a trei culmi vag definite, pe un platou cu o suprafață denivelată. Pentru că aerul era prea umed pentru a aprinde focul, am mâncat doar câteva alune și niște *riziki* sau hribi de mărimea unei farfurioare, ciuperci pe care le știam din Polonia că sunt comestibile. Eram expertul grupului în ciuperci comestibile și, după ce au ezitat prima oară să mănânce niște bureți de pe un buștean putrezit recomandați de mine, ceilalți îmi cereau întotdeauna părerea cu privire la ciupercile otrăvitoare și neotrăvitoare. De pe marginea de sud a platoului am putut vedea spre est, pe câmpia de dedesubt, un sat cu case albe și acoperiș plat. Pe o pășune erau niște animale care păreau a fi capre. Chiar și de la înălțimea aceea, am identificat cu ușurință o caravană de cămile. Americanul s-a opus cu vehemență propunerii făcute de Marchinkovas, Paluchowicz și Makowski de a o lua spre stânga și de a ne împrieteni cu sătenii. Susținea răspicat că suntem încă destul de aproape de graniță pentru a ne asuma până și cel mai mic risc. Și-a impus punctul de vedere vorbind cu seriozitate și răbdare și ținând piept celor care gesticulau și arătau cu degetul. Traversarea Munților Kentei ne-a luat opt zile. Ultimele etape ale coborârii sunt de notat, deoarece am reușit să găsim lemn pentru a aprinde focul și pentru a găti ultimele bucăți din carnea de porc care începuse să miroasă. Am așezat o piatră plată peste foc și am copt cartofi, iar masa a fost una memorabilă. La desert am mâncat câteva alune – ultimele.

Am coborât la câmpie de pe înălțimile răcoroase și parcă am intrat într-un cuptor. Ne-am dezbrăcat de pufoaicele groase și am rămas în vestele de blană, cu brațele goale. Kolemenos ducea jacheta matlasată a Kristinei, ea rămânând în rochia mov ponosită descheiată la gât. Solul era tare ca cimentul și acoperit cu un praf roșiatic. Munții nu prea înalți ni se înfățișau într-o succesiune ciudată de culmi ovale. Brațele noastre expuse la soare s-au înroșit, s-au umplut de bășici și s-au cojit, devenind în cele din urmă de un arămiu închis. Cei 30-40 de kilometri pe zi pe care ni-i impusesem erau îngrozitor de obositori. În timpul nopții era foarte frig. Picioarele ne dureau și asta a început să ne preocupe. Aveam fisuri adânci între degetele de la picioare, iar nisipul care intrase în mocasini transformase rosăturile în adevărate

răni vii. Am binecuvântat spiritul de prevedere al lui Paluchowicz; precaut, în timp ce porcul era fript în peștera din Siberia, acesta adunase grăsimea într-un recipient cioplit din lemn în formă de jumătate de nucă de cocos și o cărase cu el tot drumul, Ne-am uns cumpătat rănile cu această grăsime.

Zona, după cum am descoperit, era străbătută în lung și în lat de ape curgătoare, însă am mers cale de câteva zile până am dat de primul râu. La amiază, sub un soare arzător, apropierea apelor reci ale râului ne-a făcut să ne mișcăm mai repede picioarele pe pământul uscat. Era un loc frumos, care se întindea pe aproximativ 100 de metri, cu maluri înverzite și acoperite de florile plantelor de apă înalte care semănau cu bambusul pe care le întâlnisem de-a lungul Siberiei. Ne-am întins pe burtă, am băut și apoi am stat în extaz cufundându-ne în apă picioarele care ne dureau. Ne-am spălat, frecându-ne cu nisipul fin, și am îndepărtat praful de pe haine. Am copt și am mâncat câțiva cartofi, apoi ne-am așezat în iarbă, cuprinși de un sentiment de fericire. Pe râu, la o oră după sosirea noastră, a apărut un sampan (mică ambarcațiune cu vele), înalt la prora și la pupa, cu fundul jos și un fel de baldachin ușor la mijloc. De-a curmezișul, în fața baldachinului, se afla o prăjină lungă, care depășea ambarcațiunea cu câțiva centimetri pe fiecare parte, de capetele căreia erau atașate două mănunchiuri groase de bețe aflate la un centimetru sau doi deasupra apei. La început am crezut că erau un fel de apărători, dar mai târziu mi-am dat seama că sunt stabilizatoare care, cufundându-se în apă în timp ce barca înainta, o mențineau în echilibru. Luntrașul era chinez. Era desculț, cu o pălărie de soare pe cap, cu pantaloni de in până la genunchi și o cămașă largă cu mânecile suflecate. Barca era împinsă cu o vâslă – un băț gros de bambus. Spectacolul acesta era nou pentru noi, așa că i-am făcut cu mâna vâslașului când a trecut pe lângă noi. Chinezul ne-a făcut și el cu mâna și a zâmbit. În cele câteva ore petrecute acolo, au mai trecut trei sau patru ambarcațiuni. Toate erau propulsate în același fel – cu ajutorul unui băț lung de bambus –, cu toate că una avea un catarg rudimentar pe care putea fi ridicată o velă.

Am văzut multe alte bărci pe râurile Mongoliei exterioare, dar cei care se deplasau cu ele erau întotdeauna chinezi. Pe drumuri nu am

întâlnit niciodată chinezi. Se părea că pe uscat se deplasau numai mongolii.

Prima noastră întâlnire față în față cu un băștinaș s-a petrecut după ce am traversat râul și am făcut câțiva kilometri spre sud. Nu urmam un anumit traseu, însă ne plănuiam înaintarea în funcție de teren pentru a evita culmile puțin înalte, stabilind un reper înaintea noastră și îndreptându-ne apoi către acesta. Traseul nostru se întretăia, la un moment dat, cu un drum pe direcția est-vest. Am zărit un grup de călători care veneau încet din vest și era evident că dacă ne păstram ritmul, atât noi, cât și ei, era imposibil să nu ne intersectăm. Ne aflam la mai puțin de 15 metri de drum când mongolii s-au grupat. S-au oprit și ne-au așteptat. Vorbeau zgomotos între ei în timp ce ne apropiam, dar au tăcut când ne-am oprit în fața lor. Au zâmbit și au făcut o plecăciune, țintuindu-ne cu privirea în tot acest timp.

Erau zece sau mai mulți bărbați, o cămilă, doi catâri și doi măgari. Animalele nu erau prea împovărate, dar toate aveau șei. Doar pe cămilă se afla cineva în acel moment. Pe spatele ei stătea așezat confortabil un bătrân cu o barbă rară și căruntă. Bărbații trebuie să fi făcut parte din aceeași familie, iar bătrânul era căpetenia. Toți purtau căciuli conice tipic mongole, cu apărători lungi pentru urechi date pe spate, confecționate dintr-un material care varia între piele și țesătură făcută în casă. Purtau cizme lungi din piele moale de vițel, iar cizmele bătrânului erau de o calitate excepțională, fiind făcute din piele verde, brodată cu mătase sau cu lână colorată. Pulpanele hainelor lor groase și largi atingeau vârful cizmelor. Hainele se deschideau în față, lăsând să se vadă niște curele late, câteva din piele, iar restul dintr-o țesătură groasă. Mi se părea ciudat faptul că purtau haine așa de groase pe o vreme atât de călduroasă.

Toți aveau cuțite la brâu, fiecare cu un model diferit. Unul avea un cuțit lung, cu mâner din corn, prins într-un lanț de argint. Patriarhul, conform poziției sale venerabile, purta înfipt în cingătoarea din piele un cuțit lung de aproape 18 centimetri. Lama era lată și ușor curbată, iar pe teaca din bronz erau bătute sau gravate niște desene.

Ne-am salutat cu plecăciuni, fără a scoate niciun cuvânt, apoi bătrânul cu barba căruntă a coborât de pe cămilă. Am făcut din nou o

plecăciune, iar el ne-a răspuns în același fel. Ne-a vorbit în limba lui și ne-am strâns mâinile. Mister Smith mi-a șoptit:

— Încearcă să-i vorbești în rusește, Slav. Bătrânul a auzit și și-a îndreptat atenția către mine.

— Fie ca picioarele tale să te poarte cu bine în această călătorie, i-am spus în rusește.

A urmat o pauză lungă.

Vorbindu-mi în rusă, poticnindu-se și căutându-și în mod evident cuvintele, acesta mi-a spus:

— Mai spune ceva, rogu-te. Înțeleg ce spui, dar vorbesc foarte puțin rusește. Odată am vorbit limba asta, dar nu pentru mult timp.

Am vorbit rar, iar el a ascultat cu atenție. I-am spus că ne îndreptăm spre sud (lucru care era oricum evident) și că traversasem un râu în urmă cu câteva ore. Nu știam ce să-i mai spun. După ce am terminat de vorbit, a urmat o liniște atât de lungă, încât am crezut că se încheiase conversația. Dar bătrânul domn dorea să își satisfacă curiozitatea, astfel încât, atunci când am dat să plec, a încercat cu greu să își pună întrebarea într-o rusă greoaie. Conversația, în momentele ei de plinătate, a sunat cam așa:

— Nu aveți nicio cămilă?

— Suntem prea săraci ca să avem cămile.

— Nu aveți catâri?

— Nu avem nici catâri.

— Nu aveți măgari?

— Nici măgari.

După ce ne-a plasat pe treapta cea mai de jos a societății, a început să mă întrebe despre călătoria noastră. A fost pronunțat cuvântul Lhasa. Arăta către sud și pomenea numele mai multor locuri. Informațiile nu ne erau de folos pentru că nu aveam nicio hartă și nu înțelegeam despre ce vorbește.

— Este cale foarte lungă, a spus el, iar soarele va apune de multe ori până veți ajunge acolo.

Întrebarea pe care era nerăbdător să ne-o pună a venit la final. S-a uitat la Kristina. Părul ei, cu câteva șuvițe mai deschise în bătaia soarelui, contrasta cu bronzul fetei, ai cărei ochi albaștri au întors cu sinceritate privirea bătrânului. Ne-a întrebat câți ani are, dacă era

rudă cu vreunul dintre noi și unde o duceam. I-am dat același răspuns pe care îl dădusem și bătrânului din nord.

Interogatoriul tacticos a durat mai mult de jumătate de oră, iar patriarhul se pare că îl savura la maximum. Bănuiam că era foarte mândru că avea ocazia să le arate rudelor sale mai tinere că putea conversa într-o limbă străină. S-a îndepărtat de noi și a început să vorbească cu ceilalți în limba lor. Zâmbeau și se foiau în jurul sacilor din spatele animalelor.

Din saci i-au adus mâncare, iar el ne-a împărțit-o cu zâmbetul pe buze. Era extrem de meticulos și avea grijă ca fiecare dintre noi să primească o porție egală cu a celorlalți. La un moment dat, a observat că îi dăduse lui Kolemenos cu o smochină mai mult decât nouă. Politicos, a luat-o înapoi. Ne-a împărțit nuci, pește uscat, niște boabe de orz parțial fierte și un fel de biscuiți – de fapt, niște turte de ovăz de mărimea unei chifle. Am făcut cu toții o plecăciune, iar eu, ca purtător de cuvânt, i-am mulțumit cu cele mai frumoase cuvinte pe care le puteam rosti. Credeam că întâlnirea a luat sfârșit, dar mongolii nu s-au mișcat din loc. Așteptau un semnal de la șeful lor, dar acesta părea că nu se grăbește să se despartă de noi.

Ne-a spus că grupul său trebuie să ajungă la o „piață mare" situată nu departe spre est pentru a cumpăra niște mărfuri. S-a dus până la cămilă, a căutat ceva și s-a întors fumând o țigară dintr-o frunză de tutun rulată și prinsă la mijloc cu un fir de trestie. Mi-a întins un teanc bine presat cu vreo 15 frunze de tutun întregi. I-am mulțumit și am dat să pun frunzele în buzunarul hainei pe care o țineam pe braț. M-a oprit zicându-mi:

— Te rog, fumează.

I-am explicat că nu puteam să fumez ca el frunze de tutun și că nu aveam hârtie să răsucesc o țigară. S-a dus iar la cămilă și s-a întors cu o bucată de ziar împăturită în două.

— Pentru tine, a spus el. Te rog, fumează.

M-am uitat la bucata de hârtie și am observat că era o pagină din ziarul sovietic *Steaua roșie* apărut la începutul lui mai. Americanul, care stătea aproape de mine, a văzut-o și el.

— Ai grijă de asta, Slav, a murmurat el. Nu era nevoie să mi se spună.

Am rupt cu grijă o fâșie din capătul hârtiei astfel încât să nu rup și partea scrisă. Dintr-o frunză de tutun am luat niște bucățele și le-am pus în palmă, am răsucit țigara și am scos bucata de cremene, tija de oțel și o bucată de iască de mărimea degetului mare. Iasca s-a aprins din prima încercare. Am suflat în ea până când a început să mocnească și mi-am aprins țigara. Mongolii mă priveau cu vădită admirație.

— Cum numiți voi această unealtă de făcut focul? a întrebat căpetenia.

— Rușii îi spun *ciahalo-bahalo* în unele zone, i-am răspuns eu.

Sunetul îl amuză. L-a repetat de două ori. Eu pufăiam mulțumit din țigara mea, iar mongolul din a lui. În timp ce partea aprinsă a țigării înainta spre mijloc, el muta legătura din trestie mai jos. Ne-am terminat țigările așezați alături de ceilalți la marginea drumului. Era timpul să ne luăm rămas-bun.

Bătrânul și-a dus mâna dreaptă la șold, apoi a retras-o și a ridicat la ureche obiectul pe care îl ținea în mână. M-am întins spre el. Avea un ceas mare de argint legat de un lanț scurt din același metal prins de cingătoare. Și-a dat seama de îndată de faptul că eram interesați. Ne-am strâns cu toții roată în jurul lui, iar el mi-a dat voie să iau ceasul și să îl examinez. Era un ceas vechi, cu cheie, făcut în Rusia, probabil în urmă cu cincizeci de ani. Fusese produs cu siguranță înainte de revoluție. Pe capacul ceasului era scris, cu litere rusești de mână, numele celui care îl făcuse și, printr-un capriciu ciudat al memoriei, îmi aminteam acest nume. Era Paul Bure – un meșter din epoca țaristă, probabil mort de mult.

— Pe când rușii se luptau între ei, a adăugat bătrânul, unii dintre ei au fugit în țara mea cu mulți ani în urmă. Acest lucru explica nu numai de ce se afla în posesia ceasului – un dar, o plată pentru vreun serviciu sau un obiect de schimb –, ci și faptul că vorbea rusește.

Ne-am luat rămas-bun cu urări de bine și încurajări care se refereau la starea de sănătate a picioarelor noastre. A fost probabil cea mai interesantă întâlnire pe care am avut-o în Mongolia, dar aveam să descoperim că toți acești oameni, indiferent de statutul social, aveau aceste calități tipice: curtoazie, încredere, generozitate și ospitalitate. Ajutorul primit era în concordanță cu posibilitățile

celor care ni-l ofereau, însă acest ajutor era întotdeauna dat cu mare bucurie. Alte calităţi ale acestor oameni erau curiozitatea şi naivitatea lor sinceră. Din păcate, bariera limbii şi-a pus amprenta asupra conversaţiilor cu oamenii pe care îi întâlneam, cu toate că devenisem adepţii exprimării unor idei simple prin gesturi, vorbind între timp în limba noastră pentru că era mai simplu şi mai puţin jenant decât dacă foloseam doar gesturile.

După ce caravana a dispărut la orizont, am deschis *Steaua roşie*. Erau puţine informaţii, dar am citit fiecare rând pentru că era primul ziar pe care îl vedeam de la foile pentru ţigări, vechi de şase luni şi mai bine, pe care le luasem la plecarea din lagăr. Nu ne-a spus lucrul pe care eram nerăbdători să-l aflăm, un lucru prevăzut şi împărtăşit confidenţial încă de la început de orice prizonier căzut în mâinile ruşilor întâlnit de mine, şi anume dacă URSS şi Germania erau în război. Mai erau analizate nişte probleme interne plicticoase, atmosfera de după sărbătorirea zilei de 1 Mai şi obişnuitele angajamente din industrie şi agricultură de a depăşi planul de producţie. Un articol ciudat, care părea să respingă ideea unei ciocniri imediate între cele două mari puteri de pe continent, menţiona expedierea unei cantităţi însemnate de grâu în Germania.

După ce am citit ziarul, l-am rupt şi l-am împărţit între noi, folosind fiecare bucată de hârtie pentru a rula tutunul porţionat cu cuţitul. Am parcurs o zonă vălurită până am dat de un râu pe la ora şapte seara, unde ne-am instalat tabăra, am aprins focul, am mâncat carnea şi ne-am răsfăţat fumând şi povestind.

La sfârşitul primelor două săptămâni petrecute în Mongolia, ne-am schimbat metodele de înaintare folosite în Siberia. Nu mai era necesar să stăm de pază. Încă mai simţeam nevoia de a ne deplasa, devenise un obicei. Însă nu mai eram chinuiţi de teama că vom fi prinşi, ci intram în contact cu sătenii, puteam cere de mâncare sau puteam munci pentru mâncare. Mergeam toată ziua, din zori până la apus, dar am adoptat obiceiul din ţinuturile călduroase, odihnindu-ne timp de două ore atunci când căldura era insuportabilă.

În ţinutul din faţa noastră se zăreau o serie de culmi domoale, joase pe care le ocoleam atunci când puteam şi pe care le urcam atunci când nu aveam încotro. Unele erau acoperite cu iarbă-neagră,

care crește întotdeauna mai deasă pe versanții de nord. Nu erau prea mulți copaci, cu excepția celor din apropierea satelor și a cursurilor de apă, însă arbuștii – printre care am recunoscut drăcila, cu fructe zemoase, ovale și roșii, și măceșul – erau larg răspândiți. O foarte mică parte din terenul vast pe care îl parcurgeam era cultivată.

Primul lucru pe care îl făceam când ajungeam pe o culme era să ne uităm după râul următor. Această călătorie prin Mongolia exterioară nu a fost în esență decât o succesiune de marșuri forțate, pe arșiță, de la un râu la alt râu. Râurile însemnau alinare pentru picioarele noastre, apa cu care ne potoleam setea, apa în care ne îmbăiam. De asemenea, căile navigabile ne-au oferit mâncare în câteva ocazii; desigur, incidentele mi-au rămas în minte.

Pentru prima dată norocul ne-a surâs atunci când am dat peste un sampan încărcat eșuat pe un banc de nisip. Vâslașul lovea pe o parte, apoi pe cealaltă cu vâsla de bambus și, cu toate că încerca din răsputeri, ambarcațiunea se clătina ușor, dar nu se mișca din loc. Kolemenos ne-a spus:

— Haideți să-l ajutăm.

Am pornit spre barca aflată la vreo zece metri de țărm. Kristina s-a așezat în iarbă, de unde a văzut cum chinezul ne-a dat o vâslă de bambus. Am trecut vâsla pe sub barcă și am început să ridicăm, în timp ce barcagiul de deasupra noastră împingea cu vâsla lui. După câteva minute de muncă grea, am reușit să scoatem sampanul din nisip. Era încărcat cu pepeni galbeni de mărimea unor mingi de fotbal. Imediat ce ambarcațiunea s-a pus în mișcare, barcagiul ne-a „bombardat" cu pepeni.

Între noi și malul pe care ne aștepta Kristina era o porțiune de mâl gros, marcând limita râului în sezonul ploios. Partea de sus era crestată de crăpături adânci pe care soarele formase o crustă, dar dedesubt era un noroi verde-maroniu, lipicios, care ne ajungea până la gambe. Zaro tocmai îi aruncase Kristinei un pepene și râdea, când deodată a scos un țipăt. L-am întrebat ce se întâmplase, dar până să îmi răspundă am simțit ceva alunecos sub picior. M-am aplecat și am început să caut prin mâl. Acel ceva a reușit să-mi scape de două ori înainte de a-l prinde, apoi am pus mâna pe el, i-am pipăit capul și branhiile și l-am ridicat la lumină, în timp ce se zbătea, lovindu-mă

cu violență peste mână și încheietură. Avea aproape un metru lungime, cu un corp cilindric destul de gros, asemănător cu al unui țipar. Părea a fi o specie de grindel; ruşii îi spun *vâiuni*.

— Este comestibil? a întrebat americanul.

— Da, i-am răspuns.

Acesta a fost începutul unei ore și jumătate de scotocit prin mâl, la sfârșitul căreia eram pregătiți pentru o masă de seară diferită și neobișnuită. Ca și țiparii, grindeii erau greu de ucis și a trebuit să le tăiem capetele înainte de a-i găti. I-am curățat de mâl și am observat că erau de culoare verde, cu pete de un negru catifelat. I-am fript pe pietre și, deși nu îmi amintesc exact ce gust aveau, țin minte că era unul special, care nu era de țipar. Cuvântul pe care l-am ales pe moment pentru a descrie gustul era „dulce”. Carnea era tare și consistentă.

Am mâncat carnea cu bucăți de pepene galben. Marchinkovas a avut ideea genială și de a folosi cojile de pepene curățate de miez drept tigve de băut apă. Ideea în sine era bună, însă în practică s-a dovedit a nu fi chiar așa. Odată uscată, coaja de pepene crapă. A doua zi le-a aruncat.

15. Printre mongolii prietenoși

Pentru că parcurgeam în jur de 30 de kilometri pe zi, multe zile la rând, orice pauză era bine venită. Zilele în care ne odihneam nu erau niciodată pierdute. Repararea și peticirea mocasinilor era unul dintre motivele pentru care ne opream, fără să mai pomenesc de picioarele umflate. Al doilea motiv era nevoia de a ne câștiga hrana cea de toate zilele – căci nu o primeam întotdeauna de pomană.

În a doua lună a călătoriei noastre prin Mongolia, am ajuns la un sat cu case mici și răsfirate. Unui european i s-ar fi părut ciudată absența gardului sau a oricărui semn de îngrădire. Era posibil ca viața acelor săteni să se fi desfășurat în comun, astfel încât să nu aibă nevoie de garduri. Ne-am apropiat de o casă din piatră cu acoperiș plat, în fața căreia puteam vedea, pe o porțiune de pământ bătătorit, un bou mergând în cerc în jurul unui țăruș bine înfipt în pământ. Era pe la mijlocul dimineții și parcursesem deja 10 sau 15 kilometri. Mergeam agale, legănându-ne bețele. Ne era puțin foame, puțin sete, dar nu eram într-o situație disperată.

Ne-am oprit destul de aproape de animal pentru a-l privi și pentru a ne da seama la ce era folosit. Între animal și casă am văzut patru oameni: țăranul mongol care stătea ghemuit ridicându-și leneș căciula pentru a se scărpina pe chelie, un băiat voinic de vreo cincisprezece sau șaisprezece ani care, din când în când, îndemna boul cu un băț atunci când acesta trecea pe lângă el, și două femei, dintre care una părea a fi mama băiatului, iar cealaltă bunica lui. Femeile nu ne-au observat, dar bărbatul s-a ridicat în picioare, iar băiatul a venit către noi și a făcut o plecăciune. I-am întors salutul. Fermierul vorbea, noi vorbeam, dar discuția nu ducea nicăieri, așa că ne-am așezat zâmbind pe pământul tare. Boul, scăpat de „atențiile" băiatului, s-a oprit. Îmi dădusem deja seama despre ce era vorba. Animalul treiera secară. Era legat de țărușul central cu o funie din papură sau din rafie împletită. La capătul din exterior al funiei erau împrăștiați în cerc snopi de secară coaptă. Boul călca cu copitele snopii, iar boabele cădeau pe sol, de unde erau adunate de femei.

M-am întors către Kolemenos.

— Asta e metoda înceată de treierat. Hai să-i dăm băiatului o mână de ajutor. Kolemenos dădu din cap.

— Arată-mi cum.

Ne-am dus și am lovit de câteva ori snopii cu bâtele. Boabele, fiind foarte uscate, cădeau la pământ. M-am uitat către țăran. Zâmbea larg și ne urmărea îndeaproape. M-am dus către ceilalți.

— Haideți să facem noi treaba asta. N-o să ne ia mult.

Toți au fost de acord, iar Kristina ni s-a alăturat, cu bățul ușor în care se sprijinea în timpul mersului. Ne-am așezat în jurul cercului și ne-am apucat de treabă. Băiatul, râzând, a dezlegat boul și i-a dat drumul. Aproape terminasem când țăranul le-a spus ceva celor două femei, iar ele s-au dus în casă. Omul stătea lângă mine în timp ce vânturam niște boabe dintr-un pumn în celălalt; la un moment dat, i-am întins un mănunchi gros de tulpini. După ce și-a trecut mâna peste ele, le-a scuturat și a văzut că fuseseră bătute bine și curățat de boabe, mi-am dat seama că e foarte mulțumit.

Am întrebat, prin gesturi, dacă nu cumva are un ciur pentru a separa pleava de boabe. Țăranul i-a strigat ceva băiatului, care s-a dus în casă și a adus o sită confecționată din fire de coadă de cal. Am curățat totul în jur, am cernut grânele în coșuri, apoi le-am turnat în saci. Băiatul ne-a arătat drumul spre casă după ce am luat pe umeri primul dintre sacii umpluți.

Interiorul casei era interesant. Două treimi erau destinate locuinței, iar restul era spațiu de depozitare. Nu existau pereți despărțitori și se vedeau puține lucruri care țineau de un rafinament civilizat. Când am intrat, una dintre femei lucra la o râșniță primitivă, care consta din două pietre rotunde, suprapuse și așezate pe o bancă de lemn înaltă de circa un metru. Capătul unui băț de bambus intra într-o gaură practicată la marginea pietrei de deasupra. Prin gaura din centrul acestei pietre erau turnate boabele, iar femeia le măcina rotind bățul de bambus. Cealaltă femeie își făcea de lucru lângă o vatră de piatră din mijlocul încăperii în care ardeau, judecând după miros, excremente uscate de animal. Nu exista horn. Fumul ieșea printr-o gaură din tavan.

Băiatul avea și el un sac, pe care l-a dus la un coș înalt de lemn, care avea mai degrabă forma unui butoi cu doage de fier. În timp ce

descărcăm sacii în coșul cel mare, m-am uitat în jur. Într-un cuier de lemn stăteau agățate patru haine de iarnă din piele de oaie. Din tavan atârnau legături de ierburi uscate. Pe podea mai erau câteva coșuri și niște vase înalte de lut cu gâtul îngust. Unul din ele avea o bucățică de pânză deasupra. Mai târziu, am aflat că vasele conțineau lapte și apă.

Când operația a luat sfârșit, fermierul a dispărut. Băiatul a rămas cu noi. Le-am spus celorlalți în rusește:

— Femeile gătesc ceva aici.

Ne uitam plini de speranță la fumul care ieșea prin gaura din tavan. După vreo jumătate de oră, am auzit cum scârțâiau și zdrăngăneau niște roți cu osia neunsă. De după colțul casei venea țăranul cu boul înjugat la căruța încărcată cu snopi.

Mister Smith a rupt tăcerea uluită care se lăsase.

— Domnilor, se pare că omul se întrece cu gluma. După câte văd, mai avem ceva treabă de făcut până la cină.

Zaro a sărit în picioare.

— Haideți, toată lumea. Să vedem cât de repede putem să terminăm. A apucat-o pe Kristina de încheietura mâinii și a dus-o la căruță.

Am muncit până seara, devenind din ce în ce mai eficienți ca echipă pe măsură ce munceam. Am descoperit cum era mai ușor și mai eficient să bați snopii pentru a desprinde boabele. Dat fiind faptul că eram singurul din echipă care se îndeletnicise cu agricultura, am fost surprins să văd rezultatul muncii noastre. Pe bună dreptate, prin urmare, prietenul nostru mongol tropăia fericit la vederea fiecărui sac care lua calea „hambarului".

Apoi au venit femeile cu răsplata noastră. Una ducea un coș de pai plin cu turte de ovăz pe care îl ținea cu o mână pe șoldul drept. Femeia mai în vârstă a adus unul dintre vasele pe care le văzusem în casă. Era plin cu zer. Băiatul venea din urmă cu trei pahare, așa mi s-a părut, dar când a ajuns mai aproape de mine, am realizat că erau niște sticle ale căror gâturi fuseseră retezate probabil turnând apă rece pe sticla încălzită în prealabil.

Turtele, calde încă, erau delicioase și sățioase, însă prima înghițitură de zer avea gust de parafină, probabil păstrată în

„paharele” în care ne-a fost oferită băutura. L-am turnat în cana noastră de metal de uz comun.

În perioada respectivă, simțeam o nevoie acută de sare. Visam la gustul ei. Mi-am dat seama că nu aveam nimic de pierdut dacă i-aș fi cerut puțină sare fermierului. Am făcut-o într-un mod cât se poate de caraghios. Am arătat către el și apoi către mine. Am întins mâna stângă, iar cu dreapta am mimat că iau un vârf de sare. Mi-am dus mâna la gură, mi-am supt obrajii pentru a-i sugera asprimea sării pe limbă, am plescăit din buze și am zâmbit. Omul a înțeles imediat. S-a îndreptat către casă și mi-a făcut semn să-l urmez. Înăuntru a început să discute cu femeile și au vorbit îndelung. În cele din urmă, femeia mai bătrână a ridicat capacul unui castron mic de lemn și mi-a oferit sare. Era maronie, cu cristale mari. A luat-o cu grijă, semn că era un lucru prețios și rar. A împachetat o cantitate mică (ar fi încăput într-o cutie de chibrituri) într-o bucățică de pânză de sac. Am făcut o plecăciune, am zâmbit și le-am mulțumit amândurora pentru acest dar.

În timp ce coboram pe cărarea care trecea prin sat, am fost intrigat de mecanismul primitiv de lângă un puț pătrat din care ieșeau jgheaburi de lemn cu apă pentru irigații. Din două laturi opuse, scânduri grele se ridicau la 6 metri deasupra nivelului solului pentru a susține un fel de ax. Însă nu se vedea nicăieri un mâner care să învârtească axul. Frânghia era înfășurată de două ori în jurul axului; un capăt dispărea în puț, iar celălalt se afla într-un punct situat la 10 metri de puț, unde era legat de un stâlp gros, rotund, bine înfipt în pământ și ridicându-se pe verticală la o înălțime de opt sau nouă metri.

La aproximativ patru metri deasupra solului și mai jos de punctul în care era întinsă frânghia, o bară zdravănă de lemn trecea prin stâlp, făcând din toată această mașinărie un cabestan (dispozitiv de ridicat și de deplasat greutăți), pus în mișcare, ca de obicei, de boul răbdător care se deplasa în cerc. Se creaseră de asemenea condiții pentru a utiliza cealaltă forță brută de muncă – femeile –, și anume patru drugi de lemn care treceau, la nivelul pieptului, prin stâlp, un fel de motor auxiliar de patru „femei-putere”. Era un echipament complicat care scotea apa la suprafață, dar fântâna era adâncă, iar

găleata era de două ori mai mare decât una occidentală, căci era făcută din lemn solid prins în cercuri de fier, ceea ce o făcea greu de ridicat chiar și când era goală.

La poalele crestei lângă care se cuibărea satul creșteau sălbatic o grămadă de azalee, care atrăgeau o mulțime de fluturi viu colorați. Erau printre cei mai frumoși și mai mari fluturi pe care i-am văzut vreodată, așa că ne-am oprit să-i admirăm. Zaro a încercat, fără prea multă tragere de inimă, să prindă unul, însă micuța Kristina l-a rugat să nu facă asta. Ne-am așezat tabăra la umbra câtorva copaci mici care de la câteva sute de metri arătau ca stejarii tineri, dar care cred că erau de fapt arbori de camfor.

Vegetația devenea din ce în ce mai rară, până când culmile au fost acoperite doar de iarbă-neagră. Ne îndreptam spre deșert, ale cărui întindere și caracteristici ne erau necunoscute. Dacă am fi știut dinainte ce ne așteptа, ne-am fi pregătit mai bine. Gobi era doar un simplu cuvânt pentru noi. Nu am prea vorbit despre asta. Dimineața, soarele răsărea în stânga noastră, iar noi mergeam fără încetare până când astrul zilei apunea în dreapta noastră.

Ultimii oameni de care îmi amintesc au fost doi pescari chinezi aflați pe malul râului umbrit de sălcii a cărui apă curgea rece și limpede pe un strat de pietriș. Am ajuns la râu la amiază, la timp aș spune, și am văzut pentru prima dată pescarii la o oră după sosirea noastră. Unul mergea pe partea noastră, celălalt în apropiere de malul celălalt, uneori cufundați în apă până la brâu, alteori reușind cu greu să își țină capul afară din apă. Fiecare ținea într-o mână o prăjină lungă de bambus, iar cu cealaltă mână susținea două frânghii aruncate pe umeri. Mergeau înainte, purtați de curent. Această activitate era nouă pentru noi, așa că am intrat în apă ca să vedem mai bine în timp ce se apropiau de noi.

Cei doi întinseseră o plasă peste râu. Aceasta consta din două aripi, fiecare de 20 de metri lungime, prinse la mijloc, unde se afla un sac cu o deschizătură largă de aproximativ cinci metri pătrați, care se îngusta treptat, până devenea aproape un punct, în momentul în care năvodul era tras. Pe întreaga sa lungime, năvodul avea, în partea de sus, niște bucăți de lemn ovale, plutitoare. Dispozitivul nu dădea prea mult șanse de supraviețuire peștilor. Chinezii băteau apa cu bețele,

gonind peștii din zona cu vegetație de la mal și singurii care reușeau să scape erau cei care săreau pe deasupra năvodului. Am avut noroc că pescarii s-au oprit în locul în care ne aflam. Pescarul de pe malul celălalt a venit spre tovarășul său trăgând de năvod pentru a închide gura sacului. În timp ce ieșeau amândoi din apă, am observat că pe fundul năvodului erau pietre folosite ca greutăți, iar deschizătura sacului era trasă în jos de o piatră netedă. Frânghiile pe care le cărau pescarii erau prinse de partea de sus și de cea de jos a năvodului, pe toată lungimea acestuia.

Un bărbat a luat toate cele patru frânghii, în timp ce celălalt încerca să țină un obiect plutitor de mari dimensiuni făcut din tulpini de bambus care se răsucea și se întorcea încet în aval, cu mult în urma năvodului. Am descoperit că acesta era acvariul mobil în care erau păstrați peștii capturați. Avea un capac pătrat prins peste partea mai largă.

Le-am dat de înțeles că vrem să-i ajutăm. Chinezii păreau să dorească asta. În năvod se prinseseră zeci de peștișori. Un pescar a luat unul și l-a tras afară. L-a aruncat pe mal, unde acesta a continuat să se zbată. Omul s-a uitat la noi și a arătat spre năvod. I-am urmat exemplul și am început să curățăm năvodul de pești, de bucăți de lemn, de iarbă și de frunze.

Chinezii au tras plasa plină de pești strălucitori, care se mișcau, abia scoși din apă. I-au ales rapid și cu îndemânare pe cei mari, unul câte unul, și le-au dat drumul în acvariul de bambus. Când au terminat, se adunaseră două grămezi de pești mici și medii pe care ne-au dat de înțeles că îi putem lua. În mod normal, speram eu, aceștia s-ar fi întors înapoi în râu să îl repopuleze. Unii ne-au scăpat printre degete, dar majoritatea au sfârșit zbătându-se în iarbă. Chinezii și-au întins iar năvodul și au continuat să pescuiască.

Aveam mai multă mâncare decât puteam consuma în câteva zile, așa că am decis să mâncăm ce avem nevoie acolo, iar restul să îl uscăm pe pietre și să îl luăm cu noi. În timp ce Kolemenos tăia capetele peștilor ținând toporul de lamă, iar eu îi curățăm de măruntaie, ceilalți îi spălau în apa râului. Kristina și Zaro au aprins un foc și o piatră subțire și plată a fost curățată pentru a servi drept plită. Curând, am putut simți mirosul savuros al peștelui proaspăt fript.

Erau vreo cinci soiuri în acea captură, printre care am recunoscut bibanul după spatele său caracteristic.

Uscarea peștilor era o ocupație nouă pentru noi, dar văzusem de multe ori rezultatul final, iar acum încercam s-o facem noi înșine. Am scos măruntaiele peștilor, șira spinării și oasele. Apoi i-am pus la uscat și la afumat. Ne-a luat câteva ore, așa că am căzut de acord să rămânem peste noapte și să terminăm ce începusem. A doua zi peștele se usca sub razele soarelui, în timp ce noi vânturam pufoaicele deasupra lui pentru a alunga muștele. Când am considerat că am încheiat acest proces, am împărțit peștii și i-am băgat în saci. Mai târziu am avut toate motivele să binecuvântăm rezultatele acestei operații. Am dus cu noi ultimii pești în Deșertul Gobi.

Nu la fel de plăcută a fost întâmplarea prin care am trecut peste o zi sau două. Era după-amiază, iar soarele începea să coboare spre asfințit. Marchinkovas ne-a atras atenția asupra faptului că la câțiva metri în fața noastră se afla un nor mare și maroniu care se deplasa și a întrebat ce ar putea fi. Niciunul dintre noi nu a putut să-i ofere un răspuns satisfăcător. Nu încăpea îndoială că se mișcă; putea fi o furtună de praf, m-am gândit, însă aerul din jur nu se clintea. Norul câștiga rapid teren și creștea văzând cu ochii.

— E un roi de lăcuste, a spus deodată Mister Smith. Nu cred că este potrivit să mergem spre el. Mai bine ne oprim aici.

Ne-am așezat pe pământul încins, ne-am pus hainele și ne-am acoperit capetele cu sacii de mâncare. Strălucirea soarelui pălea în timp ce lăcustele se apropiau de noi. Ne-am întors cu spatele și ne-am ghemuit la pământ. Sunetul făcut în timp ce ne loveau hainele era asurzitor. Erau peste tot, pe noi, peste noi și sub noi. Aerul trepida din cauza fâlfâitului aripilor.

— Slavă domnului că nu ne pot mânca, a spus Zaro.

— N-aș fi prea sigur de asta, a replicat americanul. Vor mânca absolut orice.

Kristina s-a întors și i-a aruncat o privire îngrijorată.

— Glumesc, copilă, a asigurat-o el.

A durat cel puțin două ore ca roiul să treacă de noi. Soarele începuse să dogorască din nou, iar victimele marii migrații zăceau împrăștiate pe sol, sub noi. Unele mișcau, altele păreau să fie moarte.

Am scos cu sutele de pe hainele noastre. Ne intraseră în buzunare, în mâneci și în cracii pantalonilor. Ne consola faptul că nu intraseră în sacii cu mâncare.

Pentru mine, cel mai greu a fost să fac legătura dintre timp și distanță atunci când am pus pe hârtie povestea drumului nostru spre libertate. În călătoria prin Mongolia, unde nu am avut o limbă comună cu locuitorii, chiar dacă mi s-au spus numele râurilor, ale satelor sau ale altor locuri, nu am găsit nicio metodă de a reține sunetele respective pentru a mi le aminti peste ani. Dar cred că drumul nostru prin Mongolia exterioară locuită către vastele întinderi din Mongolia interioară ne-a luat între șase și opt săptămâni.

Doar atât îmi amintesc: nu am pătruns în Deșertul Gobi în mod brusc. De două ori am crezut că suntem în deșert după ce am străbătut porțiuni de drum destul de lungi și acoperite cu nisip, dar de fiecare dată au apărut niște culmi destul de înalte, iar la poalele ultimului lanț de munți curgea un pârâiaș puțin adânc, lângă care ne-am oprit pentru a petrece noaptea. Aici am băut pentru ultima oară apă proaspătă; mult timp de atunci încolo aveam să-i ducem dorul.

În cea de-a doua zi, la lăsatul serii, ne-am intersectat cu un drum de caravane perpendicular pe drumul nostru; patru mongoli stăteau în jurul unui ceaun de fier aburind, pe un trepied, deasupra unui foc. Mongolii păreau să aibă între treizeci și patruzeci de ani, însă vârsta cea mai înaintată era marcată de posesia unei magnifice puști vechi, cu țeava lungă și patul scurt, ornamentele frumos lucrate în lemn aproape negru întinzându-se pe țeavă, prinse cu ținte de alamă strălucitoare. În timp ce ne întâmpina, alături de ceilalți, pușca părea mai înaltă decât proprietarul. Am schimbat obișnuitele cuvinte politicoase, dar de data aceasta niciunul dintre interlocutorii noștri nu știa rusește. Ne-au îndemnat să ne așezăm de o parte a focului, în semicerc, iar ei s-au așezat în fața noastră, dincolo de flăcări.

Erau călători mai săraci decât cei pe care îi întâlnisem până acum. Am observat că hainele lor erau peticite cu grijă. Aveau un catâr încărcat cu strictul necesar, printre care și două burdufuri cu apă confecționate, cred, din stomac de cămilă. Au adăugat apă în ceaun în timp ce zâmbeam și gesticulam către omul cu arma pentru a-i arăta cât de bucuroși eram de această întâlnire neașteptată. În semn

de respect pentru barba căruntă a lui Smith, mongolul și-a îndreptat atenția asupra americanului, pe care îl considera, evident, cel mai bătrân și, prin urmare, conducătorul grupului nostru.

În cele din urmă, Mister Smith a rostit cuvântul magic Lhasa, iar mongolul, după un minut de gândire, ne-a arătat direcția. A scos din haina sa un obiect ciudat, un cilindru de metal cu o tijă lungă. Din cilindru a scos o bucată de mătase așa cum un occidental desfășoară panglica unei rulete. Mătasea era acoperită cu simboluri separate într-o serie de cadre, ca acelea ale unui film. A petrecut ceva timp privind în tăcere panglica de mătase și, în cele din urmă, cu o mișcare a mâinii, a introdus-o înapoi în cilindru. Am înțeles că aceasta fusese o rugăciune pentru ca noi să ne ducem la bun sfârșit pelerinajul. Mister Smith se înclină în semn că a înțeles.

Omul care se ocupa de ceaun a scos un calup de frunze de ceai presate, de culoare neagră; a rupt o bucată, pe care a aruncat-o în apă. Preț de câteva minute, a amestecat fiertura cu o lingură de lemn cu coadă lungă, iar aroma ceaiului ne-a luat cu asalt nările într-un mod plăcut. Apoi a scos un vas de lemn, i-a ridicat capacul și am văzut o substanță care semăna cu mierea, dar care s-a dovedit a fi unt. Câteva linguri din acea substanță au fost adăugate în ceai, care a rămas pe foc, continuând să fiarbă, încă un timp.

Au apărut două căni, destul de neobișnuite pentru mine, așa că am cerut să examinez mai îndeaproape una înainte să se toarne ceai în ele. Erau din alamă și făcuseră cândva parte din carcasa unui obuz mai mic. O bucată din același material fusese îndoită, apoi atașată de cană cu nituri de bronz, alcătuind astfel o toartă. Am întors cana să văd dacă pe fund avea însemnele obișnuite ale provenienței. Se vedea vag că fuseseră gravate niște litere, dar erau atât de șterse, încât nu am putut înțelege nimic. Mongolii păreau flatați de interesul meu și mi-a părut rău că nu i-am putut întreba de unde luaseră cănile.

Ritualul servirii ceaiului era mai degrabă amuzant, de vreme ce presupunea ghicirea vârstei noastre pentru ca persoana cea mai bătrână să fie prima servită. În ceea ce-l privește pe Mister Smith, nu au avut îndoieli. Primele două căni au ajuns la el și la mongolul care deținea arma. Când a venit și rândul nostru, cel care pregătise ceaiul a umplut cana și i-a înmânat fără ezitare lui Paluchowicz. L-am văzut

pe sergent strâmbându-se la prima înghiţitură, uitându-se la american şi apoi plescăind din buze, aşa cum făcuse Smith ca să arate că îi plăcea băutura. Smith sorbea cu mult calm.

Eu şi Kristina am fost ultimii serviţi. În timp ce ne aşteptam rândul, am tachinat-o în legătură cu obiceiul din acea ţară, care decretase „doamnele la urmă". Ea mi-a spus că faptul că o serveau ultima ar putea însemna doar că ea este cea mai tânără dintre noi. Mongolii se uitau cum râdeam şi pariez că ar fi vrut să ştie despre ce vorbeam. Când a venit rândul nostru, am simţit cum ceilalţi ne urmăreau pe furiş. Ceaiul era cald şi bun, dar avea un gust groaznic. Feţele noastre au rămas impasibile şi am evitat privirile celorlalţi. Savoarea frunzelor aromate era acoperită de gustul rânced al untului care plutea la suprafaţă. L-am băut însă şi ne-am abţinut cu greu să nu izbucnim în râs atunci când Kristina a început să plescăie, cuviincioasă, din buze.

Ospitalitatea mongolilor a fost întregită de puţin tutun şi câteva nuci oferite în dar. Ne-am luat rămas-bun. Am plecat, iar când am privit înapoi, după vreo 50 de metri, stăteau din nou pe vine, cu spatele la noi. Într-un timp foarte scurt, ieşisem din viaţa lor şi ei din a noastră.

Mi-am amintit mai târziu că ei considerau că drumul nostru către Lhasa merită o rugăciune specială. Am păşit în arşiţa Deşertului Gobi fără apă şi cu foarte puţină mâncare. Niciunul din nou nu ştia ce iad ne aştepta.

16. Deșertul Gobi: foame, sete chinuitoare și moarte

După două zile fără apă în cuptorul de august al Deșertului Gobi acoperit de dune de nisip, am simțit primii fiori de teamă. Primele raze ale soarelui care răsărea de dincolo de capătul lumii risipeau frigul pătrunzător al nopții din deșert. Lumina cădea pe talazurile dunelor de nisip și arunca umbra pe solul nisipos al micilor văi dintre acestea. Teama apărea pe aripi mici care băteau puternic și dispărea în timp ce lingeam pietrele și ne chinuiam să parcurgem o distanță maximă până la apariția căldurii dogorâtoare a amiezii. Din când în când, unul dintre noi urca pe dune și privea către sud numai pentru a vedea același peisaj vast care se întindea până la orizont. Către amiază, ne înfigeam bețele lungi în nisip și ne puneam hainele peste ele pentru a ne crea un adăpost. Îngrijorarea în legătură cu situația noastră trebuie să fi fost generală, însă nimeni nu vorbea despre asta. Teama mea principală era să nu speriem fata și sunt sigur că și ceilalți tăceau din același motiv.

Căldura ne învăluia, storcând apa din corpurile noastre și îngreunându-ne picioarele, parcă prinse în ghiulele de fier. Fiecare dintre noi mergea cu gândurile sale nerostite, concentrându-se cu tristețe asupra punerii unui picior în fața celuilalt în timpul mersului. De cele mai multe ori, mergeam în frunte, cu fata și Kolemenos alături de mine, iar ceilalți la câțiva metri în spate. Îi conduceam acum făcându-i să se trezească dimineața și să-și scurteze pauza de prânz. În timp ce mergeam sub razele soarelui la apus, frica m-a cuprins din nou. Era, bineînțeles, teama fundamentală, sufocantă, că vom muri acolo, în sălbăticia toridă. M-am luptat cu impulsul necontrolat de a ne întoarce de unde plecasem, înapoi la apă, la vegetație și la viață. Am alungat acest gând.

Ne-am prăbușit la poalele unei dune mari, sub privirea stelelor care străluceau reci pe cer. Eram foarte obosiți și ar fi trebuit să adormim pe loc, dar setea ne chinuia și nu am reușit decât să ne întoarcem de pe o parte pe alta, apoi să ne ridicăm și să umblăm de colo-colo. După miezul nopții, am sugerat să pornim din nou la drum, profitând de răcoare. Toată lumea părea să fie trează. Ne-am

ridicat în picioare și am continuat să ne îndreptăm, poticnindu-ne, spre sud. Ne era mai ușor să ne deplasăm așa. Ne-am odihnit câteva ore după răsărit, dar ceea ce vedeam spre sud nu se schimbase.

După această unică încercare, am renunțat la marșurile nocturne. Markowski a fost cel care le-a pus capăt.

— Poți să te orientezi după stele? a întrebat. Ceilalți s-au uitat speriați la mine.

Am făcut o pauză înainte să răspund.

— Nu sunt foarte sigur, am mărturisit.

— Poate vreunul dintre voi? a insistat el. Nimeni nu a răspuns.

— Prin urmare, este posibil să fi mers în cerc toată noaptea, a spus el grav.

Am simțit dezamăgirea teribilă pe care cuvintele lui o provocaseră. Am protestat, spunând că eram sigur că nu deviasem de la curs, că soarele care răsărea dovedea că tot spre sud ne îndreptam. Dar în mintea mea, chiar dacă nu eram de acord, trebuia să admit că Marchowski avea dreptate. În orice caz, sămânța îndoielii încolțise și nu ne puteam permite să adăugăm nimic suplimentar la povara grea a neliniștii noastre.

Așa că am continuat să înaintăm prin deșertul tăcut și strălucitor. Nici măcar cea mai mică adiere nu mișca praful fin care plana aproape nevăzut deasupra deșertului, praful ce ne acoperea fețele și bărbile, care ne intrase în crăpăturile buzelor și care ne înroșea ochii și așa obosiți de lumina puternică a soarelui.

Peștele sever raționalizat s-a terminat în ziua a cincea și înaintea noastră se zărea același orizont lipsit de viață. Pe terenul arid din jur, singurele forme de viață erau opt oameni care nu renunțau la luptă și câteodată un șarpe. Am fi putut să nu ne mai mișcăm, să ne întindem pe jos și să murim. Tentația de a lungi pauzele de la prânz și de a picoti în după-amiaza toridă până când soarele dispărea la orizont era mare și invita la odihnă trupurile istovite și oasele care ne dureau. Picioarele noastre erau într-o stare deplorabilă, deoarece nisipul fierbinte pătrunsese prin talpa mocasinilor. Mă trezeam spunându-le cu voce spartă celorlalți să se ridice și să continue să meargă. Nu este nimic aici, spuneam. Nu va fi nimic nici peste câteva zile. În fața noastră trebuie să fie ceva. *Trebuie* să fie ceva. Kristina se ridica și mi

se alătura, la fel și Kolemenos. Apoi toți ceilalți odată. Ca niște roboți, porneam din nou la drum, cu capetele plecate, tăcuți, gândindu-ne la Dumnezeu știe ce, dar punând un picior în fața celuilalt, oră după oră, cu disperare.

În a șasea zi, fata s-a împiedicat și, în genunchi, s-a uitat la mine.

— Ce prostie din partea mea, Slav. M-am împiedicat. Nu a așteptat să o ajut. S-a ridicat încet din nisip și s-a îndreptat spre mine. În acea după-amiază, m-am trezit, spre uimirea și iritarea mea, în genunchi. Nu mi-am dat seama că am căzut. Acum mergeam, iar peste o clipă m-am oprit. În genunchi, m-am gândit... ca un om care se roagă. M-am ridicat. Nimeni nu s-a oprit din mers pentru mine. Probabil nici nu observaseră că am căzut. Mi-a luat mult timp să îmi recapăt poziția din frunte.

Am observat că și alții cădeau din când în când. Genunchii cedau și rămâneau așa câteva secunde fără să creadă, până ce realizau că nu se mai mișcau. Își reveneau. Nimeni nu era dispus să cedeze. Erau semnele unei slăbiciuni care ne mâna forțele, dar ne-ar fi fost fatal să conștientizăm asta. Moartea ne punea la încercare, dar noi nu eram încă pregătiți să murim.

Soarele a răsărit în cea de-a șaptea zi într-o simfonie saturată de roșu și auriu. Mergeam de o oră în lumina palidă a falsei aurore și m-am uitat cu tristețe la Kristina și la celelalte siluete care își târau picioarele în urma mea și am fost surprins de spiritul lor invincibil. Înaintam târându-ne picioarele; efortul de a le ridica de la pământ era peste puterile noastre.

Nu ne uitam cu prea multă speranță la Kolemenos în timp ce se urca cu greu pe o dună mai înaltă. Unul dintre noi făcea asta în fiecare dimineață după ce se lumina suficient pentru a avea o vizibilitate clară spre sud. A stat acolo timp de un minut, cu mâna streașină la ochi, iar noi am continuat să mergem, așteptându-ne să ridice din umeri, ca de obicei, fără speranță. Dar Kolemenos nu dădea niciun semn că ar vrea să coboare și, pentru că se uita fix într-o anume direcție, la câteva grade est de drumul pe care îl urmam, m-am oprit. Am simțit cum mâna Kristinei îmi atinge ușor brațul. Și ea se uita la Kolemenos. Toată lumea s-a oprit. L-am văzut cum se freacă la ochi, cum dă din cap și privește în aceeași direcție, cu ochii mari.

Am vrut să-i strig ceva, dar am tăcut. În schimb, am urcat până la el. Zaro și fata m-au urmat. În spate veneau americanul și Marchinkovas. Cei doi polonezi, Paluchowicz și Makowski, ne urmăreau cu privirea, sprijiniți în bețe.

În timp ce mă apropiam de Kolemenos, îmi spuneam în sinea mea: „Poate că nu e nimic. N-are rost să-mi fac iluzii. Cu siguranță nu poate fi nimic". Inima îmi bătea cu putere.

Kolemenos nu a scos niciun sunet. Și-a fluturat brațul drept, arătând spre un punct anume. Privirea mi s-a încețoșat. Pentru câteva clipe, nu m-am putut concentra. Am făcut ce văzusem că făcea Kolemenos. M-am frecat la ochi și m-am uitat din nou. Era *ceva* în depărtare, ca un punct negru pe nisipul deschis la culoare. Părea să fie la vreo cinci kilometri de noi. În ceața dimineții, nu avea o formă anume și nu ne puteam da seama ce este. Entuziasmul creștea pe măsură ce priveam. Am început să vorbim, să facem speculații. Răsuflând din greu, cei doi polonezi ni s-au alăturat. Și ei au văzut punctul.

— O fi un animal? a întrebat sergentul.

— Orice ar fi, nu e nisip, a spus Mister Smith. Hai să mergem și să aflăm.

Ne-au trebuit vreo două ore până să ajungem acolo. De multe ori nu mai zăream punctul cel negru în timp ce coboram între dunele de nisip. Am urcat mai des decât am fi făcut-o în mod normal pe dunele mai înalte pentru că nu ne împăcam cu gândul că, din senin, acel lucru putea să dispară. Începea să se contureze, iar speranța noastră devenea certitudine. Erau copaci – adevărați, vii, care creșteau acolo, copaci sănătoși, adunați într-un pâlc care se desena pe nisip ca o picătură de cerneală pe o față de masă proaspăt spălată.

— Unde sunt copaci este și apă, a spus americanul.

— O oază, a strigat cineva, iar cuvântul a fost repetat de toată lumea.

Kristina a șoptit:

— Este un miracol. Dumnezeu s-a îndurat de noi.

Dacă am fi putut, am fi alergat. Ne-am chinuit să parcurgem ultima jumătate de kilometru cât de repede ne permiteau bietele noastre picioare. Am căzut de câteva ori. Aveam limba uscată și

umflată. Copacii erau din ce în ce mai mari și mi-am dat seama că erau palmieri. La umbra lor se zărea o adâncitură de formă aproximativ ovală și am știut că acolo trebuia să fie apă. La câteva sute de metri depărtare de oază, am traversat un drum de caravane care urma direcția est-vest. La marginea lizierei am găsit o grămadă de cutii de biscuiți ruginite – o fantastică groapă de gunoi în mijlocul deșertului. Pe ultimii 20 de metri am mărit pasul și cred că am reușit chiar să alergăm.

Copacii, o duzină sau mai mulți, erau așezați în semicerc pe marginea de sud a micului lac, aruncându-și umbra asupra apei în cea mai mare parte a zilei. Apa rece și minunată ne invita într-o adâncitură de formă eliptică, mărginită de pietre mari și neregulate. În acel moment, probabil cel mai cald din an, apa se retrăsese dincolo de inelul de pietre și am fost nevoiți să escaladăm pietrele pentru a ajunge la ea. Tot locul acela, verde și dătător de viață, se întindea pe aproximativ jumătate de hectar.

Cana era la Zaro, însă nu mai aveam răbdare ca el s-o umple și să bem pe rând. Ne-am aplecat deasupra apei și am sorbit-o ca animalele. Am lăsat-o să ne mângâie fețele chinuite. Ne-am tamponat cu ea pe gât. Am băut până când unul dintre noi ne-a avertizat că nu e bine să ne umplem stomacul cu prea multă apă. Apoi ne-am udat sacii și, așezați pe pietrele mari, ne-am spălat cu grijă picioarele crăpate. Am petrecut câteva minute minunate cu picioarele înfășurate în sacii uzi. Cu o cană plină cu apă ne-am clătit capul și partea de sus a corpului de nisipul și praful depuse de-a lungul celor șase zile de chin. Simpla prezență a apei, faptul că o puteam atinge ne umplea de fericire. Starea noastră de spirit trecuse de la agonie la extaz. Ieșisem din abisul fricii și aveam din nou în față viața și speranța. Am vorbit și am râs, ca și când lichidul pe care îl băusem fusese șampanie și ni se urcase la cap. Ne întrebam cine adusese pietrele și cine plantase copacii astfel încât să facă din acest miraculos izvor din deșert un loc care putea fi zărit de departe de către oamenii însetați.

Dar încă nu știam cât suntem de norocoși. La vreo 20 de metri de lac, de cealaltă parte a oazei, am descoperit urme de foc abia stins, ca și urme proaspete de copite de cămilă și de alte animale, semn al

faptului că acolo se oprise nu de mult o caravană. Plecase probabil la răsăritul soarelui. Oamenii aceia, oricine ar fi fost, gătiseră şi mâncaseră carne, iar oasele, destul de proaspete şi neatinse, erau împrăştiate în jurul cenuşii. Erau oasele unui animal mare şi ale unuia mai mic, iar carnea fusese desprinsă cu cuţitul, aşa că pe os rămăseseră mici bucăţi suculente. Am împărţit oasele şi am început să le curăţăm de carne cu dinţii, lăudându-ne norocul. Paulchowicz era ştirb, aşa că a împrumutat cuţitul meu şi a reuşit să se descurce la fel de bine ca şi ceilalţi. După ce nu a mai rămas nici urmă de carne, am spart oasele cu toporul şi am mâncat măduva.

Timp de două sau trei ore, în căldura înăbuşitoare a după-amiezii, am rămas întinşi lângă apă, la umbra palmierilor. Kolemenos, care avea preţiosul dar de a se relaxa total în orice situaţie, sforăia cu o mână sub cap şi cu căciula trasă pe ochi. Razele soarelui începeau să pălească, iar eu m-am trezit din somn; visasem lumini strălucitoare şi un deşert fără sfârşit. Am luat cana, am trecut peste pietre, am luat apă şi am băut din nou. Americanul s-a ridicat, s-a întins şi mi s-a alăturat. Nu peste multă vreme, eram cu toţii în picioare.

Zaro s-a îndepărtat.

— Mă duc să arunc o privire la cutiile de conserve. Poate găsim una în care să ducem apă.

Misterul acelei grămezi de gunoi „civilizat" din sudul Deşertului Gobi nu a fost dezlegat niciodată. Erau cam 100 de cutii de metal, însă stăteau acolo de foarte mult timp, de vreme ce, în pofida aerului uscat, ruginiseră şi nu mai puteau fi folosite. Le-am cercetat pe toate părţile, una câte una, însă nu am găsit niciun indiciu referitor la conţinutul şi proveniența lor. Le-am examinat şi le-am aşezat alături. De sub grămada de cutii, pe jumătate îngropată în nisip, Zaro a scos o bobină de sârmă de 1/4 ţol ruginită, legată cu bucăţi de sârmă mai subţire, care s-au rupt când le-am atins. Am luat o mână de nisip şi am frecat sârma până când rugina s-a curăţat. Stratul de rugină era subţire, sârma însă era rezistentă.

În noaptea aceea, ne-am făcut un adăpost din cutiile de conserve, am căutat bucăţi mici de lemn şi am aprins un foc. Am stat treaz o lungă bucată de vreme, încercând să mă hotărăsc cât timp să mai rămânem în acest loc, dar răspunsul întârzia să apară. În cele din

urmă, am adormit, un somn fără vise, profund. Am făcut ochi cu o oră înainte de răsăritul soarelui, după obiceiul din deşert.

Zaro deja îşi făcea de lucru – încerca să tragă de capătul liber al bobinei de sârmă.

S-au lansat o mulţime de sugestii şi contraargumente în legătură cu această sârmă. Am întins-o pe sol şi am încercat s-o frecăm cu nisip. Niciunul dintre noi nu ştia prea bine ce întrebuinţare urma să-i dăm, dar în unanimitate am fost de acord că exista posibilitatea de a ne fi utilă pe viitor. Orice obiect de metal era preţios. Nu ne puteam permite să lăsăm o comoară în urmă. De vreme ce trebuia să o luăm cu noi, discuţia s-a axat în final asupra formei în care urma să fie transportată cât mai uşor. Aşa am ajuns să petrecem ore întregi tăind bucăţi de un metru şi jumătate lungime, transformând capetele în cârlige şi făcând laţuri care puteau fi strânse în jurul gâtului. Metalul era dur şi greu de îndoit, aşa că am muncit ceva folosind partea neascuţită a lamei de topor, în timp ce capetele sârmei erau bine prinse între pietre. După ce fiecare din noi a primit câte un laţ de sârmă, Zaro şi încă doi au făcut nişte ţepuşe de metal de 60 de centimetri lungime, bine ascuţite la un capăt şi în formă de cârlig la celălalt, pentru a putea fi agăţate de cureaua de la pantaloni. După ce am terminat, mai rămăsese o grămadă de sârmă, dar am considerat că luasem o cantitate suficientă, cât să nu ne împovăreze prea mult. La sfârşitul operaţiei, am avut sentimentul că am realizat ceva. Făcusem ceva cu mâinile noastre, folosindu-ne priceperea şi, în plus, simţeam mândria aprigă a deţinutului că poseda ceva, chiar dacă obiectul respectiv era un laţ confecţionat din sârmă aruncată la gunoi.

Inevitabil, la un moment dat a apărut întrebarea în legătură cu plecarea noastră. Două dintre problemele noastre erau de nerezolvat. În oază era apă, dar nu şi mâncare. Nu aveam în ce duce apa, excepţie făcând cana noastră de metal. Makovski susţinea că dacă mai rămâneam aici câteva zile, aveam şansa să întâlnim o caravană şi să ne aprovizionăm cu mâncare. Dar eu voiam să plec. Am spus că, după ce ratasem o caravană, şansele să întâlnim alta erau scăzute. Puteam să aşteptăm zile întregi, poate chiar săptămâni, până am fi fost prea slăbiţi de foame ca să ne putem mişca, iar următorii călători ne-ar fi găsit morţi de foame. În lumina evenimentelor care au urmat, sper că

am fost iertat pentru insistența mea. Și totuși cred că am avut dreptate. Dar situația nu poate fi judecată acum, așa cum nu a putut fi nici atunci. Nu era nici urmă de asprime în această dezbatere. Ne aflam într-o situație disperată și trebuia să decidem repede încotro să o luăm. Hotărârea a fost luată mai târziu, în acea seară. Urma să plecăm înainte de ivirea zorilor.

Eram pe drum când soarele a răsărit, iar timp de jumătate de zi de mers încă am putut zări copacii din oază în urma noastră. M-am bucurat când nu le-am mai văzut siluetele la orizont. Zaro a dus cana timp de patru ore, ținând o mână dedesubt și una deasupra. O umpluse cu apă după ce băusem pentru ultima oară, iar în timpul mersului apa s-a încălzit de la palma lui și s-a vărsat din cana în mișcare. Când ne-am oprit la amiază, pierduse aproape jumătate din cantitatea de apă, fie vărsând-o, fie prin evaporare, și se plângea de dureri de mâini din cauză că ținuse atât de strâns cana. Prin urmare, cu mare atenție, așezați la umbra hainelor noastre atârnate pe bețe, am trecut cana din mână în mână și am împărțit toată apa.

Parcă se repeta călătoria dinaintea descoperirii oazei, dar de data aceasta nu aveam nici măcar cei câțiva pești uscați. În primele trei zile cred că ne-am mișcat surprinzător de bine. În a patra zi, căldura cumplită, care ne storcea de puteri, a început brusc să facă victime. Ne împiedicam și cădeam destul de frecvent, ritmul a scăzut, iar conversațiile noastre se rezumau la mormăituri scurte. Mi-l amintesc pe Makovski spunând:

— Nici iadul nu poate fi mai fierbinte ca deșertul ăsta blestemat.

În a cincea zi, Kristina a căzut în genunchi. M-am întors să mă uit la ea, așteptându-mă să se ridice, așa cum o mai făcuse de atâtea ori. A rămas însă în genunchi, cu capul în piept. Stătea nemișcată. M-am dus spre ea, iar Kolemenos a venit după mine în același timp. Înainte să ajungem la ea, și-a mișcat șoldurile și a căzut înainte, cu fața în nisip. Am ajuns amândoi în același timp și am întors-o cu fața în sus. Își pierduse cunoștința. I-am descheiat rochia la gât și i-am vorbit, scuturând-o ușor, în timp ce Mister Smith făcea un umbrar din bețe și pufoaice.

Și-a revenit repede. S-a uitat la fețele noastre neliniștite, s-a ridicat în șezut și a schițat un zâmbet cu buzele crăpate, spunând:

— Mă simt mai bine acum. Probabil că am căzut. Nu îmi amintesc ce s-a întâmplat.

— Nu-ți face griji, am consolat-o. O să ne oprim aici o vreme și ai să te pui din nou pe picioare.

S-a aplecat în față și m-a mângâiat ușor pe mână.

— Nu am să mai cad.

Am stat acolo o vreme. Kristina s-a aplecat să-și scarpine glezna, și instinctiv i-am urmărit mâna. Glezna îi era umflată, atât de tare încât pielea se freca de partea de jos, destul de strâmtă, a pantalonilor.

— Te-a ciupit ceva, Kristina?

— Nu, Slav. De ce?

— Ai picioarele umflate.

Și-a ridicat pantalonii și și-a întors piciorul pentru a vedea mai bine.

— Nu am observat până acum, a spus ea.

S-a mai chinuit timp de câteva ore. Părea să-și fi revenit. Apoi a mai căzut încă o dată, de data aceasta i-au cedat genunchii și s-a prăbușit cu fața în nisip, fără a mai apuca să întindă mâinile pentru a evita căderea.

Am întors-o din nou cu fața în sus și am dat la o parte nisipul care îi intrase în nas și în gură. Stătea întinsă, cu ochii închiși, respirând greu pe gură. M-am uitat la gleznele ei și mi s-a făcut milă. Amândouă erau vinete și atât de umflate încât păreau că o să explodeze. Am luat cuțitul și i-am tăiat pantalonii. Pielea era întinsă din cauza apei până la genunchi. Am atins umflăturile, iar urma degetului meu a rămas imprimată pe pielea ei preț de câteva secunde.

Kristina a fost inconștientă o oră, timp în care am încercat să ne înăbușim îngrijorarea cu banalități precum „Trebuie să fie o insolație". Simțeam o greutate Aveam o senzație de greață. Eram îngrozit.

Era destul de veselă când și-a revenit.

— Încep să vă dau bătăi de cap, a spus ea. Ce se întâmplă cu mine? Noi ne agitam în jurul ei.

Kristina s-a ridicat. S-a oprit brusc și s-a uitat în jos la picioarele ei, atenția fiindu-i atrasă de pantalonii tăiați care o loveau peste glezne.

— Picioarele mele s-au cam umflat, nu-i așa, Slav?

— Te dor, Kristina?

— Nu, deloc. Cred că s-au umflat pentru că am mers așa de mult.

Era în după-amiaza celei de-a cincea zile. Mersese mai bine de cinci ore aproape fără să se împiedice și încă ținea pasul cu Kolemenos și cu mine când soarele a apus și ne-am oprit pentru a ne petrece noaptea. În timp ce stătea lângă noi, arunca priviri furișe la picioarele ei. Nu a spus nimic, iar noi ne-am prefăcut că nu observăm.

A fost o noapte agitată. Toți, cu excepția lui Kolemenos, erau prea îngrijorați ca să doarmă, iar Kristina stătea întinsă și nemișcată, însă eu simțeam că este încă trează. Am rostogolit pietricica pe care o aveam în gură. Mă dureau dinții, iar gingiile mi se umflaseră. Nu mă puteam gândi decât la ape curgătoare. Aveam imagini clare ale sampanelor pe care le văzusem pe râurile din nord. Am început să tremur și m-am ridicat. Parcă îmi strângea cineva capul într-o menghină. Mă dureau toate, din cap până în picioare.

În primele patru ore ale celei de-a șasea zile, aerul a fost răcoros și era o plăcere să mergi, cât poate fi de plăcut mersul prin deșert. Dar curând soarele a început să ardă pe un cer fără nori.

Am luat-o pe Kristina de cot.

— Poți să mergi?

— Da, așa cred.

Peste cinci minute s-a prăbușit, cu fața în nisip. Ne-am ocupat din nou cu toată grija de ea și am așteptat până și-a revenit în simțiri. Părea să respire destul de normal, ca un copil obosit.

M-am îndepărtat la câțiva pași de ea, iar ceilalți m-au urmat.

— Este foarte umflată, am spus. Știe vreunul dintre voi ce înseamnă asta?

Nimeni nu cunoștea simptomele. Ne-am întors la ea și am așteptat. I-am făcut vânt cu căciulile.

Ne-a zâmbit.

— Iar vă fac probleme. Am negat din cap. Mai bine mă lăsați aici de data asta.

Am protestat în același timp. Kolemenos a îngenuncheat lângă ea.

— Nu spune asta. Nu fi prostuță. Nu te vom părăsi. A mai rămas acolo încă o jumătate de oră, iar când a încercat să se ridice în picioare, a căzut din nou.

Am vorbit cu Kolemenos.

— Trebuie să o ajutăm.

Am ajutat-o să se ridice în picioare.

— Nu pot merge dacă staţi lângă mine, a spus ea.

În mod miraculos, a început să meargă, eu şi Kolemenos ţinând-o uşor de coate. După un sfert de kilometru, a căzut iar. Am sprijinit-o şi a continuat să meargă. S-a îndreptat fără să scoate niciun sunet. Când a căzut din nou în faţă, nu am mai putut s-o ţinem. Se străduise atât de tare, încât nici măcar voinţa puternică din acest trup fragil nu a mai reuşit să o ajute să facă efortul care o tortura. Eram toţi strânşi grămadă în jurul ei în timp ce soarele răsărea deasupra capetelor noastre. Kolemenos şi cu mine am susţinut-o, punându-i braţele pe după umerii noştri şi, pe jumătate cărând-o, pe jumătate târând-o, a pornit din nou la drum. Peste aproximativ un kilometru, nu mai aveam puterea să o ajut. Ne-am oprit şi m-am aplecat, încercând cu disperare să îmi recapăt suflul.

— Stai lângă mine, Slav, a spus Kolemenos. Am s-o iau în braţe. A ridicat-o, a ţinut-o strâns în timp ce o aşeza cât mai bine şi a pornit la drum. A purtat-o aşa 200 de metri, iar eu i-am fost alături ca să-l ajut s-o lase jos când s-a oprit să facă o pauză.

— Te rog, lasă-mă, Anastazi, implora ea. Te oboseşti degeaba.

El s-a uitat la ea, dar nu a reuşit să spună nimic.

Am înjghebat un adăpost şi am rămas acolo trei ore în timpul celei mai călduroase perioade a zilei. Ea stătea nemişcată – nu cred că se putea mişca. Umflăturile dureroase trecuseră mai sus de genunchi şi erau pline cu apă. Kolemenos stătea pe spate, recăpătându-şi forţele. Ştia ce avea de făcut.

Soarele începea să coboare spre apus. Kolemenos s-a aplecat şi a luat-o în braţe. Am rămas lângă el, iar restul grupului era alături de noi. A purtat-o un sfert de kilometru înainte să o pună jos şi să facă o pauză. Apoi a luat-o din nou şi a mers, capul ei rezemându-se de umărul lui mare. Niciodată în viaţa mea nu am văzut ceva mai minunat decât pe uriaşul blond Kolemenos ducând-o pe Kristina ore întregi până în seara celei de-a şasea zile. Apoi ea i-a atins obrazul.

— Pune-mă jos, Anastazi. Pune-mă jos pe pământ.

Am luat-o pe fată din braţele lui şi amândoi am întins-o pe

pământ. Ne-am strâns în jurul ei. O umbră de zâmbet i se zărea în colțul gurii. S-a uitat foarte atent la fiecare dintre noi și am crezut că voia să ne spună ceva. Ochii ei erau limpezi și foarte albaștri. Era teribil de liniștită. A închis ochii.

— Trebuie să fie tare obosită, a spus sergentul. Biata mea fetiță obosită.

Am stat în jurul ei o vreme, gândindu-ne ce vom face în continuare. Umerii lui Kolemenos erau încovoiați de epuizare. Ne-am uitat unul la altul, dar nu știam ce să spunem. M-am uitat la Kristina. M-am uitat la gâtul care se zărea prin deschizătura rochiei, iar în secunda următoare eram jos, lângă ea, cu urechea pe inima ei. Nu mai bătea. Nu îmi venea să cred. Mi-am întors capul și am ascultat cu cealaltă ureche. Mi-am ridicat capul și i-am luat încheietura. Nu avea puls. Toți se uitau la mine cu atenție. I-am dat drumul la mână, iar aceasta s-a așezat ușor pe nisip.

Americanul a vorbit, mai degrabă a șoptit ceva. Am încercat să răspund, dar nu puteam articula cuvintele. Îmi schimb, am izbucnit în lacrimi, lacrimi grele, sărate. Suspinam, sfâșiat de durere. Într-un loc uitat de Dumnezeu, șapte bărbați plângeau fără să se rușineze pentru că lucrul cel mai de preț pe care îl aveau fusese luat de lângă ei. Kristina era moartă.

Cred că eram pe jumătate nebuni de durere așa cum stăteam lângă trupul ei în deșert. Ne acuzam că o adusesem aici, ca să moară. Mai personal, Makowski, în poloneză, m-a acuzat pe mine pentru că insistasem să plecăm din oază.

A intervenit americanul, cu vocea lui rece și plată.

— Domnilor, nu are rost să ne blamăm. Cred că a fost fericită cu noi. Am tăcut. Americanul a continuat: Acum s-o înmormântăm așa cum se cuvine.

Am săpat o groapă în nisip la baza unei dune. Am pus deoparte micile bucăți de piatră pe care le găseam în timp ce săpam. Am tăiat un sac și i l-am așezat cu blândețe sub bărbie. Am coborât trupul în groapă. Avea pe piept micuțul ei crucifix. Ne-am adunat în jurul ei, cu căciulile în mână. Nu a fost nicio slujbă de înmormântare, însă fiecare dintre noi a rostit o rugăciune în limba sa natală. Mister Smith a vorbit în engleză și era pentru prima dată când îl auzeam folosind

această limbă. Am desfășurat sacul și i l-am tras peste față și nu mai vedeam nimic din cauza lacrimilor. Am acoperit-o cu nisip și am pus de jur-împrejurul mormântului pietricelele. Kolemenos a luat bățul ei lung și a tăiat o bucată din el cu toporul, apoi a legat cele două bucăți cu o fâșie de piele, alcătuind o cruce.

Ne-am luat rămas-bun de la ea și am plecat mai departe.

17. Carne de șarpe și mâl

Cel mai cumplit lucru era că nu prea aveam la ce să ne gândim, în afară de fată. Mersul devenise un obicei dureros – nu era nevoie să te gândești. Soarele care dogora oră după oră mă zăpăcea, încurcând ordinea gândurilor mele. Mi-am dat seama că îmi puteam imagina că ea era încă aici, chiar în spatele meu, și că mă puteam târî kilometri întregi, văzând-o. Uneori, prezența ei era atât de puternică, încât întorceam capul, dar durerea cumplită pătrundea ca un cuțit în sufletul meu. Într-o noapte, m-am trezit dintr-un somn agitat, însetat, convins că ea este încă alături de noi. Și faptul că realizam că murise reînnoia agonia mută.

A fost nevoie de o altă tragedie pentru a estompa durerea provocată de amintirea ei. Și, ciudat, am fost astfel eliberat și de o parte a vinei pe care o simțeam, căci mă consideram vinovat de moartea ei.

În cea de-a opta zi de când părăsisem oaza, Sigmund Makowski a căzut la pământ. Cu brațele atârnându-i pe lângă corp, s-a prăbușit cu fața în nisip, fără să facă nici cel mai mic efort, fără să se sprijine în bățul cu care se ajuta la mers pentru a preveni căderea. A rămas acolo timp de un minut sau două, aproape inconștient. L-am privit și am văzut semnele prevestitoare. Deasupra mocasinilor, pielea era moale și umflată. Ne-am uitat unul la altul fără un cuvânt. L-am întors cu fața în sus și i-am făcut vânt cu sacii; și-a revenit repede. S-a ridicat în picioare, și-a înclinat capul în stânga și în dreapta, a apucat bățul și a pornit. Se clătina, din când în când, dar a continuat să meargă. În tot acest timp, picioarele i se umflau tot mai tare, îngreunându-i mersul.

Makowski a rezistat mai mult decât Kristina. În cea de-a noua zi, acesta s-a prăbușit de vreo șase ori în mai puțin de câteva ore. Apoi, întins pe jos și făcând gesturi disperate cu mâinile pentru a se ridica, l-a strigat pe Kolemenos. Amândoi, am îngenuncheat lângă el.

— Dacă mă ajutați să mă ridic pe picioare, pot să merg mai departe.

Împreună cu Kolemenos, l-am apucat de brațe și l-am ridicat. Fără putere, ne-a îndepărtat mâinile și a rămas în picioare, tremurând. Am

simţit că mă sufoc, privindu-l cum merge ca un om beat; înainta, dar se deplasa dintr-o parte în alta, înfigând bățul în nisip. Toți am rămas în loc, privindu-l cum se depărtează.

— Nu trebuie să îl lăsăm să mai cadă încă o dată, mi-a spus Kolemenos.

Nu a fost prea greu să îl prindem din urmă. Kolemenos i-a luat bățul, apoi i-am apucat brațele, petrecându-le după umerii noștri. Makowski și-a întors capul spre fiecare dintre noi, adresându-ne câte un zâmbet. Își mișca în permanență picioarele, însă tot mai slab, așa că până la sfârșitul zilei simțeam o povară intolerabilă pe umerii noștri.

În noaptea aceea, Makowski a dormit liniștit, iar în ziua următoare nu numai că era viu, dar, aparent, își recăpătase o parte din forțe. A mers alături de noi, târându-și picioarele, fără a avea nevoie de ajutor. S-a mișcat timp de jumătate de oră înainte de a se prăbuși prima dată, ridicându-se de mai multe ori, până când eu și Kolemenos i-am sărit din nou în ajutor. La amiază, când a venit și timpul pentru popas, el era deja secătuit de puteri, atârnând pe umerii noștri ca un sac, cu picioarele care refuzau să se miște. Mister Smith și Paluchowicz ne-au ajutat, luându-i greutatea de pe umerii noștri și întinzându-l pe spate. Apoi am așezat tabăra și ne-am strâns în jurul lui Makowski. Acesta stătea liniștit și numai ochii săi mai sugerau că trăia încă.

După o vreme, a închis ochii. Am crezut că ne-a părăsit, dar am observat că încă respira. A deschis din nou ochii. Apoi i-a închis, de data asta pentru totdeauna. Nu a fost niciun spasm, niciun tremur și niciun semn exterior care să sugereze că viața a părăsit corpul. La fel ca și Kristina, Makowski nu ne-a adresat niciun ultim cuvânt.

Acesta a fost ultimul capitol din „dosarul" lui Sigmund Makowski, fost căpitan în trupele de grăniceri poloneze, Korpus Ochrony Pogranicza, în vârstă de treizeci și șapte de ani. Nevasta lui se afla undeva în Polonia. Îmi doresc ca aceasta să afle într-o bună zi că soțul ei a fost un bărbat curajos. L-am îngropat pe Makowski în Deșertul Gobi. Primul mormânt pe care l-am săpat a fost prea mic, așa că a trebuit să ridicăm corpul pentru a mări groapa. I-am acoperit capul cu sacul, de mult timp golit de hrană și cărat peste 3.000 de kilometri,

şi am umplut groapa cu nisip. Kolemenos a făcut încă o cruce de lemn. Am spus o rugăciune şi ne-am luat rămas-bun.

Am încercat, cu greu, să ţin socoteala zilelor. Am încercat, de asemenea, să-mi amintesc cât poate rezista un om fără mâncare şi apă. Capul mă durea cumplit din cauza căldurii. Deseori, mă cuprindea disperarea şi aveam impresia că eram şase oameni blestemaţi care se târăsc spre pieire. În fiecare dimineaţă lipsită de speranţă, mă întrebam: Cine va fi următorul? Eram şase epave aflate în derivă. Stratul de nisip devenea din ce în ce mai adânc şi ne era din ce în ce mai greu să ne mişcăm picioarele obosite. Când unul dintre noi cădea, se grăbea să se ridice. Am început să ne examinăm fără să ne ferim gleznele, încercând să vedem dacă sunt umflate – primul semn, sumbra avertizare.

Confruntaţi cu moartea, ne-am apropiat mai mult ca oricând. Niciunul nu dorea să-şi recunoască disperarea. Nimeni nu vorbea despre teamă. Singurul gând căruia îi dădeam glas era bănuiala că undeva, prin apropiere, trebuia să se găsească apă. Aceasta era singura noastră speranţă. Îmi imaginam, după fiecare dună şi după fiecare dâmb, un izvoraş. Fiecare întindere lipsită de apă prezenta, la rândul ei, alte dune şi dâmburi, în spatele cărora se ascundea speranţa.

La două zile după moartea lui Makowski, am simţit că ajunsesem la capătul puterilor. Cred că era a douăsprezecea zi de când părăsisem oaza. În ziua aceea am mers numai şase ore. Am început să ne deplasăm câte doi. Nu era un efort prea mare să-ţi alegi partenerul. Omul de lângă tine era cel mai bun prieten al tău, fiind sprijinul tău, iar tu sprijinul lui. Singurele forme de viaţă pe care le-am întâlnit au fost şerpii. Ei stăteau nemişcaţi, cu capetele la vedere, ascunzându-şi corpul în nisip. Mă întrebam cum reuşeau să supravieţuiască. Nu dădeau niciun semn că le-ar fi frică de noi şi nici noi nu doream să le facem vreun rău. O dată am văzut un şobolan, dar în general şerpii păreau să fie stăpânii deşertului.

La sfârşitul celei de-a douăsprezecea zile, mergeam alături de Zaro. Mister Smith şi Paluchowicz se sprijineau unul de celălalt, iar Kolemenos mergea alături de Marchinkovas. În toiul nopţii, am simţit un impuls de a ne continua drumul. Cred că devenisem conştient că,

dacă miracolul nu s-ar fi petrecut în următoarele douăzeci și patru de ore, nu am fi avut mari șanse de supraviețuire. Marchinkovas, Zaro și americanul erau treji, așa că i-am scuturat doar pe Kolemenos și Paluchowicz. I-am chemat cu o voce spartă, căci gâtul îmi era uscat și mă durea. M-am ridicat. Nimeni nu s-a plâns. Am plecat, iar ei m-au urmat. Paluchowicz s-a împiedicat la început, deoarece încă era adormit și picioarele îi erau amorțite. Curând, mergeam din nou câte doi, îndreptându-ne către sud.

Era destul de ușor să ne imaginăm în acele prime ore ale dimineții că mergem în direcția greșită, dar, după ce a răsărit soarele, am observat că eram pe drumul cel bun. Mergeam clătinându-ne, dar mi s-a părut că am străbătut un număr mare de kilometri până în momentul în care căldura dogorâtoare ne-a forțat să ne oprim și să ne odihnim. Până și ridicarea cortului improvizat devenise un efort prea mare, însă, cu toate acestea, am făcut-o, deoarece devenise un obicei al supraviețuirii.

Am transpirat vreo trei ore, într-o stare de extrem disconfort, cu gurile deschise, gâfâind, umplându-ne plămânii cu aerul fierbinte al deșertului. Mi-am rostogolit o pietricică în gură, peste gingiile dureroase, astfel încât să pot aduna o picătură de salivă și să pot înghiți. Puterile mă părăsiseră. Încercam să ne mobilizăm toate rezervele. Am făcut eforturi teribile să ne ridicăm. Eram îngrijorător de slăbiți și la un pas de moarte.

În visurile mele, apa salvatoare se prezenta sub forma unor pârâiașe cu apă rece. Apa care ne-a salvat viața a fost, în realitate, un izvor aproape secat, un fel de mâl îmbibat cu apă, pe o suprafață nu mai mare de câțiva metri pătrați. Am trecut de un dâmb fără să-l vedem. Cu toții căutam cu privirea apă, iar acest „izvor" nu era nimic mai mult decât noroi vâscos, pe care deșertul încerca să-l ascundă de privirile noastre. Aproape trecusem de el când l-am observat. Ne-am aruncat asupra „izvorului", simțindu-i umezeala cu fețele și cufundându-ne mâinile în el. Timp de câteva minute, ne-am comportat ca niște oameni demenți. Am mestecat mâlul, reținând apa și scuipând restul.

Americanul a fost cel care a avut ideea cea bună. Și-a dat jos sacul, îngropând un colț în mâl. A așteptat câteva minute, l-a tras afară,

apoi a supt umezeala adunată pe colțul îngropat. I-am urmat exemplul. Cantitatea de apă astfel obținută era infinitezimală în comparație cu setea care ne chinuia de treisprezece zile. Cu toate acestea, a fost o experiență care ne-a dat curaj. Am început să vorbim din nou, pentru prima oară de câteva zile. Am făcut schimb de opinii. Am decis să mergem de-a lungul cursului de apă, cu speranța că în apropiere trebuia să se găsească și apă cu adevărat potabilă.

„Izvorul" a devenit din ce în ce mai subțire, până când a ajuns o simplă crăpătură în sol, și aici am găsit apă care se aduna în mici băltoace în mâl. Am apăsat mâlul cu mâinile, ținând palmele în sus, și așa am putut să bem, să bem din nou cu adevărat, simțind cum curge apa în jos, pe gâtlejurile noastre uscate. Am băut, într-o stare de extaz, mâlul, nisipul și apa. Probabil că a fost un lucru bun că nu am putut să o înghițim în cantități mari. După fiecare înghițitură, trebuia să așteptăm câteva minute, până când apa din adânc să îmbibe din nou nisipul. Buzele mele crăpate și însângerate ardeau în timp ce apa le atingea. Înainte de a înghiți, țineam lichidul în gură, clătindu-mi gingiile, dinții și limba.

Timp de câteva ore, am stat întinși și lipsiți de vlagă lângă izvor. Apoi am mai băut. După-amiaza târziu, Zaro și-a dat jos mocasinii, înfundându-și picioarele în mâl. Ne-a zâmbit cu buzele crăpate, invitându-ne să ne alăturăm lui. Ne-am așezat în jurul băltoacei. După toate acele zile fierbinți fără sfârșit în care picioarele noastre crăpate și pline de bășici păpușeră pe nisipul încins, această experiență era ca o eliberare minunată. În câteva momente, am simțit cum apa umple groapa făcută de picioarele mele. Până și durerea din oasele mele era atenuată. Mi-am scos picioarele de mai multe ori din groapă numai pentru a simți bucuria de a le afunda din nou în mâlul clisos.

Stând acolo, simțindu-ne bine pentru prima oară de la părăsirea oazei, am început să facem planuri pentru viitorul încă întunecat. Principala problemă era foamea, iar noi eram la capătul puterilor. A doua era faptul că, în ciuda ajutorului nesperat, încă ne aflam în deșert, iar acesta se întindea cât vedeai cu ochii. Prima decizie pe care am luat-o a fost să poposim în acel loc încă o noapte și o zi. Noaptea urma să dormim, iar dimineața vom explora terenul din jurul izvorului, în speranța că vom da de o apă curgătoare. Am presupus că

unde este apă, trebuie să fie și o formă de viață, ceva ce putea fi mâncat.

În dimineața următoare, devreme, am făcut o movilă din pufoaicele noastre, ne-am separat în două grupuri de câte trei și ne-am îndreptat în sensuri opuse. Împreună cu Kolemenos și cu americanul, am mers spre est cam un kilometru și jumătate, dar nu am găsit nimic. Din când în când, cursul apei dispărea cu desăvârșire. Am crezut că acesta își continua șerpuirea în subteran. Când l-am găsit din nou, cursul era încă o șerpuire jilavă. Fără tragere de inimă, am conchis că izvorul este subteran și prin urmare inaccesibil. Singurele forme de viață pe care le-am întâlnit au fost doi șerpi care arătau remarcabil de sănătoși. Am făcut cale-ntoarsă și am ajuns la punctul de întâlnire. I-am așteptat ceva timp pe Zaro, Marchinkovas și Paluchowicz. Speram că întârzierea acestora să însemne vești bune. Zaro a întins mâinile, cu palmele în sus, sugerând că eșuaseră în căutările lor.

— N-am avut noroc, a spus Marchinkovas, în timp ce se apropia de noi.

— Nici noi nu am găsit nimic, le-am spus.

Am mai băut din apa stătută și maronie. Ne-am spălat picioarele și am privit soarele cum urcă pe cer.

Kolemenos a spus:

— În deșertul acesta blestemat nu suntem decât noi și niște șerpi. Ei nu ne pot mânca, dar nici noi pe ei.

— Pe jumătate adevărat, a răspuns Mister Smith. Se știe că oamenii mănâncă șerpi.

Această remarcă ne-a stârnit pe loc interesul.

Mister Smith și-a mângâiat îngândurat barba căruntă.

— Amerindienii mănâncă șerpi. Am văzut în America turiști tentați să facă același lucru. Eu însumi nu am încercat. Presupun că este vorba de repulsia pe care oamenii o simt în mod natural față de reptile.

Am rămas tăcuți, gândindu-ne la ceea ce aflasem.

Americanul ne-a întrerupt brusc șirul gândurilor.

— Știți, domnilor, cred că șerpii sunt singura noastră șansă. Nu sunt prea multe lucrurile pe care un om înfometat nu le-ar mânca.

Ideea mă fascina, dar mă și dezgusta în același timp. Am discutat o vreme despre acest lucru, însă cred că toți eram conștienți că vom face acest experiment. Nu aveam de ales.

— Avem nevoie de un băț bifurcat la capăt cu care să-i prindem, a spus Marchinkovas, dar nu avem așa ceva.

— Asta nu este o problemă, i-am spus. Vom despica la capăt două bețe și vom înfige o pietricică în despicătură.

Kolemenos s-a ridicat.

— Putem începe chiar acum!

Am decis să folosim bățul lui Zaro și al lui Paluchowicz. Kolemenos le-a despicat cu toporul. Am legat lemnul cu fâșii de piele deasupra despicăturii și am înfipt pietricelele. Astfel, am obținut două instrumente cu aspect eficient.

— Cum aflăm dacă șerpii sunt veninoși? Îi vom putea mânca și pe aceia? întrebă Paluchowicz, dând glas îndoielii care ne bântuia tuturor gândurile.

— Nu trebuie să ne facem griji, a spus americanul. Otrava se găsește într-un sac situat în spatele capului. Când le tai capul, îndepărtezi și otrava.

În afară de capturarea prăzii, mai rămânea o problemă – combustibilul cu care să facem focul. Am scotocit în sacii noștri după bucățelele de iască pe care le cărasem cu noi pretutindeni. Am adunat o grămăjoară mai mare decât ne așteptasem. Zaro a cotrobăit în sacul său și a scos la iveală trei sau patru bucăți de baligă, pe care le-am depus, solemn, deasupra bureților uscați. Cu altă ocazie am fi râs, dar acum chiar și un simplu zâmbet era dureros pentru buzele noastre crăpate.

— Am găsit-o în oază, spuse Zaro. M-am gândit că ne va fi de folos într-o bună zi, pentru a face focul.

Îmi părea rău că nu îi urmasem cu toții exemplul. Excrementele uscate erau un combustibil grozav, care ardea încet și degaja suficientă căldură. Avusesem ocazia să le adunăm în deșert, unde am dat peste astfel de resturi uscate de soare și plimbate de vârtejurile de vânt. Dar eram prea concentrați asupra deplasării noastre și așa penibile pentru a ne opri și a aduna excrementele uscate. De acum înainte, căutarea acestora urma să fie o preocupare aproape la fel de

importantă ca vânatul șerpilor.

Împreună cu Smith, am început să pregătesc focul, în timp ce restul au plecat cu cele două bețe bifurcate. Am săpat în nisip, căutând stratul tare de dedesubt, de unde să luăm o piatră netedă pe care să putem frige șarpele. A durat o oră întreagă până când am găsit una. Am putut observa cum ceilalți se strecoară printre dune, în căutarea unei reptile, încercând să o ia prin surprindere. Au umblat vreo două ore înainte să dea de șarpe – așa e viața. Când nu ne păsa de șerpi, păreau a fi peste tot.

Am făcut focul. Piatra, încălzită și de soarele care dogorea, părea pregătită (sunt sigur că am fi putut foarte ușor prăji și un ou pe ea). Marchinkovas s-a întors cu umerii plecați.

— Se pare că șerpii și-au dat seama că ne-am răzgândit în legătură cu ei, a spus acesta. Am stat toți trei în jurul focului neaprins, în tăcere, încă o jumătate de oră. Apoi s-a auzit un strigăt puternic dinspre Zaro. Nu îl puteam vedea, dar i-am văzut pe Kolemenos și Paluchowicz alergând în direcția strigătului. Ne-am ridicat și am alergat și noi.

La vreo 50 de metri de tabără, Zaro prinsese un șarpe. Bățul său era bine înfipt în spatele capului reptilei, iar Zaro transpira din cauza efortului depus pentru a-l ține pe loc. Nu ne puteam da seama de mărimea creaturii, dar am observat că aceasta se ascundea într-o gaură în nisip, trăgând cu putere bățul spre ascunzătoare. Eram obosiți și slăbiți și alergam împiedicându-ne unul de altul în încercarea de a-l ajuta pe Zaro. Apoi, Paluchowicz a înfipt bățul cu câțiva centimetri mai în spate. Am scos un șiret de piele de la brâu, am făcut un laț cu care am prins șarpele și am tras. Însă cea mai mare parte a corpului șarpelui se afla în gaură. Eram în impas.

Kolemenos a rezolvat problema. Cu toporul, a tăiat capul șarpelui. Corpul acestuia, încă zbătându-se, a fost scos la lumină. Era lung de aproape un metru și jumătate și gros cât încheietura mâinii unui bărbat. Spatele era negru, iar pe burtă era cafeniu și se decolora treptat către cap, unde devenea alb.

Zaro a luat o postură comică:

— Priviți cina, băieți!

Șarpele încă mai mișca pe când îl căram către foc. L-am așezat pe

sacul meu și, sfătuit de american, am încercat să-l jupoi, începutul operației mi-a dat de furcă. Smith spunea că pielea poate fi scoasă dintr-o singură mișcare, dar nu reușeam să o apuc. În cele din urmă, am desprins o parte din piele și am reușit, cu greu, să o jupoi. Nu mai văzusem până atunci un șarpe fără piele. La început, carnea acestuia a fost albă, dar după ce a stat la soare, în timp ce așteptam ca focul să încălzească piatra la temperatura potrivită, s-a înnegrit ușor. Am tăiat șarpele pe lungime și l-am curățat.

Când am pus carnea pe piatră, încă mai zvâcnea. În timp ce se frigea, scotea un sunet plăcut. Grăsimea se scurgea de pe piatră, făcând focul să arunce scântei. Transpiram, dar nu ne mișcăm de lângă foc. Nu ne puteam lua ochii de la șarpe. Am dat la o parte cu bețele piatra, am întors carnea pe partea cealaltă. Când am crezut că este gata, am ridicat-o, cu tot cu piatră, și am lăsat-o pe nisip pentru a se răci puțin.

În cele din urmă, am așezat-o pe sacul meu, la un metru sau doi de focul care mocnea. Ne-am așezat pe vine în jurul „preparatului", dar nimeni nu părea să se grăbească să taie o bucată. Ne-am uitat unul la altul. Kolemenos a vorbit.

— Mi-e al naibii de foame!

A întins mâna. L-am urmat, toți odată. Paluchowicz, care nu avea dinți, și-a întins mâna spre mine, cerându-mi cuțitul. Am mâncat. Nu a durat mult până când din șarpe nu a rămas decât scheletul. Carnea era densă și sățioasă. Crezusem că gustul avea să fie extrem de puternic și de neplăcut. În realitate, șarpele nu avea aproape niciun gust și niciun miros. Îmi aducea vag aminte de gustul peștelui necondimentat.

— Ar fi trebuit să mă fi gândit mai devreme să mâncăm șerpi, a spus Mister Smith.

Am mai băut din apa mâloasă și am privit cum soarele coboară pe bolta cerească. Știam că în curând va trebui să ne reluăm marșul și nu eram tocmai pregătiți să părăsim această fâșie umedă de pământ, pentru a ne aventura din nou în necunoscut, în deșertul încins. Stăteam întins acolo, cu stomacul care bolborosea încercând să se obișnuiască cu această nouă carne barbară, și aș fi dat orice pentru o țigară. Încă mai aveam hârtie de ziar, dar rămăsesem de mult fără

tutun.

Nimeni nu dorea să abordeze subiectul plecării, așa că am discutat despre alte lucruri. Pentru prima oară am vorbit deschis despre Kristina și Makowski. De ce moartea i-a luat pe ei, iar noi am avut puterea să continuăm? Nu exista răspuns la această întrebare, dar ea revenea în gândurile noastre. Am vorbit despre cei dispăruți cu tristețe și afecțiune. Era, presupun, o modalitate de a le aduce un omagiu celor doi prieteni dispăruți. Astfel, ne-am eliberat de o parte din povara pe care o reprezenta pierderea acestora.

M-am trezit privind la cei cinci tovarăși, măsurându-i, încercând să îmi dau seama ce șanse avem. Kolemenos își scosese mocasinii și puteam observa picioarele umflate și pline de bășici. Știam că noi toți ne aflam în aceeași situație. Fețele noastre erau desfigurate; nici rudele apropiate nu ne-ar fi recunoscut. Buzele erau umflate grotesc și aveau crăpături adânci. Obrajii ne erau supți, iar sprâncenele încadrau niște ochi conturați cu roșu și afundați în orbite. Sufeream de scorbut. Paluchowicz a fost singurul care a scăpat de senzația dinților care se mișcă în gingiile inflamate. Kolemenos deja îi scosese lui Marchinkovas doi dinți, prinzându-i între degetul mare și arătător, și urma să-și aplice „talentele" stomatologice în viitor și pe restul membrilor grupului.

Păduchii, scorbutul și soarele își lăsaseră amprenta asupra pielii noastre. Păduchii se înmulțiseră cu prolificitatea specifică speciei și mișunau pe pielea noastră. Se hrăneau și creșteau până când ajungeau la dimensiuni obscene. Ne-am tot scărpinat bietele trupuri îngrozitor de iritate, până când ne-am rupt pielea. Apoi, datorită hainelor îmbibate de transpirație și unghiilor murdare, rănile s-au infectat. Oricât de neînsemnată părea această suferință datorată murdăriei, era o sursă permanentă de tristețe și deprimare. Când prindeam păduchii, îi omoram cu o bucurie sălbatică. Erau simbolul principal al degradării noastre.

În cele din urmă, nu a luat nimeni inițiativa plecării. La un moment dat, Kolemenos și Zaro s-au ridicat simultan în picioare. Ne-am sculat cu toții. Am luat lațurile de sârmă pe care le-am petrecut pe după gât și am ridicat sacii. În sacul meu am pus piatra pe care gătisem. Americanul a strâns cu grijă grămăjoara de combustibil. Cu

o grimasă, Kolemenos și-a încălțat mocasinii. Am mai băut puțină apă. Am pornit la drum după-amiaza târziu.

În acea zi am străbătut mulți kilometri, până când lumina zilei s-a stins și stelele au apărut pe bolta cerească, de culoare negru-purpurie. Am dormit strânși unul în altul și ne-am trezit înainte de răsărit.

Jumătate de oră mai târziu, Paluchowicz s-a oprit, gemând și ținându-se cu mâinile de burtă, cuprins de dureri violente. În orele următoare, cu toții am suferit cumplit. Diareea ne-a stors de puteri. Ne opream des, așa că nu am străbătut mai mult de opt kilometri până seara, când durerile au început să dispară.

Care era oare sursa durerilor? Carnea de șarpe sau apa? Ne-am pus unul altuia această întrebare.

— Se prea poate să fi fost apa murdară. Dar cel mai probabil suferim din cauză că stomacurile noastre, mult timp goale, reacționează la cantitatea mare de hrană și apă pe care au primit-o, a spus Mister Smith.

— Nu este decât o singură cale de a afla, a spus Kolemenos. Vom mânca mai mult șarpe. Eu sunt în continuare flămând.

Marchinkovas a ridicat din umeri.

— Ori mâncăm șerpi, ori nu mâncăm nimic.

Paluchowicz a gemut încă o dată, chinuit de durerea de stomac.

— Dumnezeu să ne ajute, a spus el.

18. La capătul Deșertului Gobi

Nu încape nici urmă de îndoială, șerpii din Gobi ne-au salvat de la moarte. În ziua următoare, am prins doi, într-un interval scurt de timp. Unul dintre ei semăna cu un șarpe de casă european, iar celălalt avea un colorit viu, cu solzi de nuanțe gri-argintii, iar pe spate o dungă lată și roșie, „flancată" de linii paralele de aceeași culoare. Ținând cont de dificultatea pe care am întâmpinat-o în jupuirea primului specimen, pe aceștia doi i-am omorât lovindu-i cu bețele, le-am prins capetele în bățul despicat la capăt al lui Zaro, după care i-am jupuit.

Nu ne-au plăcut acești șerpi viu colorați la fel de mult ca primul. Corpurile lor erau mult mai subțiri, iar noi ne-am imaginat că aveau un gust mai plăcut. Cred că am fost influențați de culorile vii de pe pielea lor. Șarpele cel mare semăna destul de mult cu un țipar, în ceea ce privește aspectul și textura cărnii. După aceea, am căutat cu precădere această specie și ne-am considerat norocoși de fiecare dată când am găsit un astfel de exemplar.

Grăsimea o foloseam ca balsam pentru buze, pentru ochii care ne dureau, dar și pentru picioare, efectul de calmare al durerii ținând ore întregi.

La două zile după ce lăsasem în urmă pârâul, am avut vizitatori. La început, ne-a dat târcoale în zbor un mic stol de corbi. Aceștia ne-au ținut companie întreaga dimineață și ne-au părăsit la amiază. Ne întrebam ce anume i-a făcut să plece, când am băgat de seamă două mari umbre pe nisip. Ne-am ridicat privirile spre cer și am observat o pereche de vulturi maiestuoși, cu gâtul lung, cu penajul negru în lumina soarelui. Au trecut de câteva ori în zbor deasupra noastră, iar apoi au aterizat pe un dâmb de nisip, la aproximativ 20 de metri de noi, de unde ne priveau. În timp ce coborau, am observat imensa anvergură a aripilor.

— Ce credeți că vor? a întrebat cineva.

După o clipă de gândire, americanul a răspuns:

— Cred că este destul de evident. Au văzut corbii și au venit să caute ceva de mâncare.

— Ei bine, pe *mine* nu mă vor avea, a spus Zaro.

— Nu-ţi face griji, l-am asigurat. Nu ne vor ataca.

Zaro s-a ridicat şi a început să strige la păsările acelea mari. A făcut gesturi ameninţătoare în direcţia lor, ca şi cum ar fi aruncat ceva. Cu toate acestea, perechea de vulturi nu s-a arătat impresionată. Zaro şi-a înfundat mâinile în nisip, dezgropând câteva pietricele. A ţintit cu atenţie şi a aruncat. Piatra şi-a ratat ţinta, ridicând câţiva norişori de praf. O pasăre abia dacă s-a mişcat, iar cealaltă a făcut un salt uşor în spate. Zaro a aruncat şi cea de-a doua piatră, care şi-a ratat cu desăvârşire ţinta, cei doi vulturi rămânând nemişcaţi. Şi-au luat zborul în cele din urmă, în timp ce strângeam tabăra. Ne-au urmărit din înaltul cerului timp de o oră, înainte de a dispărea, îndreptându-se către sud.

— Vulturii trăiesc în munţi, a spus americanul. Probabil că nu mai aveam mult până să ieşim din deşert.

Puteam cuprinde cu vederea o întindere vastă, dar nu se ivea nici urmă de munte.

— Pot, de asemenea, zbura distanţe imense, am spus eu.

Timp de trei-patru zile, durerile de stomac şi diareea ne-au chinuit. Apoi, când nevoia de apă şi-a făcut iarăşi simţită prezenţa, durerile de stomac au dispărut. În timp ce înaintam abia târându-ne, erau zile în care nu vedeam niciun şarpe. Alteori, dădeam peste doi care se încălzeau la soare. Cum îi găseam, îi şi mâncam. Într-o zi care putea fi marcată cu roşu în calendar, am prins doi „mari negri" în mai puţin de jumătate de oră. Zilele treceau într-un ritm agonizant. Atât corbii, cât şi vulturii şi-au făcut din nou apariţia. Am reuşit să identificăm două stele foarte strălucitoare şi uneori continuam să mergem şi mult timp după ce se lăsa întunericul. Am început din nou să visăm apă.

Am pierdut din nou şirul zilelor. Somnul meu agitat era bântuit de viziuni ale reptilelor – reptile tenace şi atât de „agăţate" de viaţă, încât deşi le loveam cu bâta, continuau să sâsâie şi să se târască. Toate fricile mele ieşeau la iveală în visele pe care le aveam. În cel mai oribil vis, mă chinuiam de unul singur, strigându-i pe ceilalţi, dar ştiind că nu-i voi revedea niciodată. Mă trezeam tremurând în frigul dimineţii, bucurându-mă la vederea celorlalţi – Smith, Kolemenos, Zaro,

Marchinkovas și Paluchowicz – aflați aproape, lângă mine.

Terenul se schimba aproape imperceptibil. Nisipul galben devenea din ce în ce mai închis la culoare, grăunțele de nisip erau din ce în ce mai mari, iar dunele netede din ce în ce mai înalte. Soarele ardea încă pe cerul fără nori, dar uneori se putea simți adierea unei brize din sud, în care se simțea un pic de răcoare. Nopțile au devenit cu adevărat reci și am avut impresia că pe zi ce trecea ieșeam din acest uriaș bazin fierbinte.

Lăsasem în urmă pârâul de o săptămână sau poate de opt zile, când am descoperit, cu entuziasm și speranță, un nou orizont. Atmosfera era extrem de clară. În depărtare, la est, la aproximativ 80 de kilometri, înconjurat de o ceață albăstruie, care amintea de fumul de țigară, se deslușea conturul unor munți. În față se puteau observa câteva culmi, dar acestea erau mici coline, pe lângă giganții din est. Știam atât de puține lucruri despre geografia Asiei Centrale, încât am presupus că lanțul muntos era Himalaya și că trecusem de acesta prin vest și ne-am închipuit că ne găseam la granița Indiei. Urma să aflăm că între noi și Munții Himalaya se întindea, de la nord la sud, Tibetul, ținut muntos și extrem de greu de străbătut.

Ne-am târât încă două zile extenuante până să ajungem pe teren ferm, acoperit cu pietre de culoarea nisipului. Stăteam acolo, la capătul puterilor, contemplând urmele paşilor noştri pe nisip. Nu erau urme clare, ci doar nişte dâre, ca acelea lăsate de schiuri pe zăpadă. Lanțul de munți stâncoși și lipsiți de viață se înălța departe, în fața noastră. Aveam în minte un singur gând: acolo puteam găsi apă. Ne-am odihnit câteva ore înainte să ne continuăm drumul. Ne-am scos mocasinii și i-am scuturat de nisip. Am îndepărtat nisipul fin dintre degetele de la picioare. Apoi ne-am ridicat și am părăsit Deșertul Gobi.

Pe creastă peisajul era la fel de dezolant. Până la căderea nopții, am coborât într-o vale presărată cu stânci. Ne-am fi putut continua drumul, dar Marchinkovas a căzut și s-a rănit la genunchi. Dimineață, ne-a arătat o vânătaie oribilă și s-a plâns că are piciorul țeapăn, dar era capabil să meargă. Durerea a scăzut pe măsură ce mergea și nu a mai avut probleme. Am urcat din nou. Nimeni nu vorbea fiindcă ne era greu până și să respirăm, iar mișcarea buzelor

însemna agonie. Am urcat anevoie, învăluiți într-o ceață fină, și, după câteva ore, am ajuns pe creastă. De acolo, am văzut din nou marele lanț de munți din est, care arăta mai impresionant decât prima dată. În față, deslușeam o succesiune de creste mai joase, care se ondulau de-a lungul orizontului. Sub noi, valea părea a fi acoperită de nisip și ne-am hotărât să coborâm, înainte de asfințit, pentru a căuta șerpi.

Doar din noroc pur nu am ratat izvorul de apă în timp ce coboram. Cu toții am trecut pe lângă acesta, când Zaro s-a întors și a strigat minunatul cuvânt. Nu era decât un firicel care curgea dintr-o crăpătură în stâncă, dar apa lucea precum argintul, în timp ce se prelingea peste un bolovan rotund și cădea apoi pe o piatră netedă. Eu și Kolemenos coboram cu grijă, când strigătul lui Zaro, aflat la aproximativ 20 de metri în spate, ne-a făcut să ne oprim. Ne-am întors repede și am urcat înapoi. Am descoperit că apa sclipitoare izvora dintr-o crăpătură lată de o palmă. Apa era curată, limpede și rece ca gheața. Am canalizat firicelul de apă astfel încât acestea să curgă în cana noastră care văzuse multe în timpul călătoriei și ne-am așezat, așteptând cu nerăbdare ca aceasta să se umple. Operația a durat zece minute întregi.

M-am întors către Zaro:

— Ai trecut de locul acesta. Ce te-a făcut să te întorci?

Acesta a răspuns, serios:

— Cred că am mirosit apa. Am simțit deodată un impuls să întorc capul.

Apa picura în cană și sunetul ni s-a părut divin. Zaro a ridicat cu grijă cana, dar eu am observat că îi tremura mâna, așa că a vărsat un pic de apă. S-a dus la Smith și, imitând eticheta mongolă, a făcut o plecăciune și a oferit apa „seniorului". Cana a trecut apoi din mână în mână, astfel încât fiecare să poată lua o înghițitură. Nici măcar nectarul zeilor nu putea fi mai delicios. Am umplut cana din nou și din nou, bând pe săturate. Apoi am lăsat-o sub izvorul dătător de viață, astfel încât să putem bea oricând aveam chef.

Trecuse de amiază. Am căzut de acord că ar trebui să poposim lângă micul izvor încă douăzeci și patru de ore. Dar aici, la înălțime, nu existau viețuitoare și eram extrem de înfometați. M-am oferit să cobor în valea nisipoasă pentru a căuta șerpi, iar Zaro m-a însoțit. Am

luat cele două bețe bifurcate și am pornit, privind înapoi din când în când, pentru a fixa poziția grupului adunat în jurul izvorului.

Coborâșul a durat peste o oră, iar deasupra văii nisipoase, cu bolovani presărați din loc în loc, aerul încălzit licărea. Speranța a încolțit în sufletul nostru de îndată ce am văzut un șarpe, lung de aproape un metru. La vederea noastră, acesta s-a târât sub o piatră. Am căutat până după-amiaza târziu, fără a mai vedea o altă vietate. Apoi ne-am despărțit și am luat-o în sensuri opuse. Eram cât pe ce să decid că era timpul să renunțăm la căutare, când l-am auzit pe Zaro scoțând un strigăt triumfător. Am alergat în direcția lui și l-am găsit fixând pe sol un „mare negru", care încerca cu eforturi disperate să scape. L-am lovit cu bățul meu, până acesta și-a dat ultima suflare. Am pus mâna pe umărul lui Zaro și l-am felicitat. El era întotdeauna numărul unu în materie de prins șerpi.

Zaro și-a pus șarpele în jurul gâtului, purtându-l ca pe un trofeu, în timp ce urcam coasta muntelui. Eram amândoi transpirați și epuizați când am ajuns la izvor. Prin urmare, Kolemenos a preluat sarcina mea și a jupuit șarpele, pregătindu-l pentru gătit. Paluchowicz a făcut focul cu ultimele bețe și cu excrementele de cămilă pe care Zaro le adunase în oază. Nu era destul de puternic ca să prepare cum trebuie bucatele, dar eram prea înfometați pentru a face mofturi. Am mâncat și am băut, în timp ce soarele cobora pe bolta cerească. Numai Kolemenos a dormit bine în acea noapte; nouă ne-a fost prea frig.

În dimineața următoare, ne-am continuat drumul. De această dată, nu ne-au mai chinuit crampele, ceea ce ne-a făcut să credem că acestea se datorau pârâului noroios din care băusem data trecută. Am coborât un versant lung, am traversat valea fierbinte și am urcat pe culmile care se întindeau în fața noastră – în total, aproximativ 80 de kilometri. De pe creastă, am apreciat din nou distanța. Drept în fața noastră, se întindeau niște înălțimi impresionante. Am ales un traseu mai abordabil, situat cu aproximativ zece grade mai la est de linia ce ducea direct către sud. În timp ce se înserа, am dat de primele urme de vegetație. Nu mai văzusem plante de când părăsiserăm oaza. Ne-am simțit încurajați. Iarba era aspră și țepoasă, cu rădăcini prinse puternic în fisurile dintre roci. Am smuls un mănunchi și l-am examinat pe rând. Ne uitam la acele firicele ca și cum nu mai

văzusem iarbă până atunci.

Călătoria obositoare a continuat timp de mai multe zile. Mâncam din când în când câte un şarpe. De trei săptămâni – de la primul exemplar din deşert – ne hrăneam numai cu şerpi. Noaptea aducea un aer rece, care producea brumă pe rocile de pe culmile mai înalte. În zadar căutam cu privirea semne de viaţă; nu se zărea niciun animal, însă erau păsări: din când în când, o pereche de şoimi ne dădea târcoale, câteva coţofene şi vechile noastre cunoştinţe, corbii. Pe măsură ce treceau zilele, iarba creştea mai deasă, iar culoarea acesteia devenea de un verde din ce în ce mai pronunţat. Apoi, au apărut tufişurile şi copacii pitici – combustibil ideal pentru focul pe care acum îl puteam aprinde în fiecare noapte. Spectrul setei ne-a părăsit şi el, pe măsură ce găseam din ce în ce mai multe pâraie limpezi. Era ceva neobişnuit acum să nu bem apă timp de o zi întreagă.

Într-o zi, am urcat pe o culme de unde am zărit, fără să ne credem ochilor, o vale largă, acoperită cu iarbă verde, strălucitoare. Şi mai grozav, acolo am descoperit mişcându-se nişte puncte, la şapte kilometri distanţă de noi; era o turmă de vreo 100 de oi. Am coborât repede, uneori alunecând din cauza grabei de a ajunge jos. Pe măsură ce ne apropiam, le-am auzit behăind. Mai aveam de mers vreo 400 de metri când am văzut doi câini din rasa Collie. Au înconjurat în fugă turma, punându-se între noi şi ea.

Zaro a încercat să-i liniştească.

— Nu vă fie frică, nu vă facem nimic rău. Unde este stăpânul vostru? Câinii nu îl scăpau din priviri.

Kolemenos a mormăit:

— Trebuie doar să mă apropii destul cât să pot da o singură lovitură de topor...

— Nu te grăbi, Anastazi, l-am sfătuit. Este destul de evident că păstorul şi-a trimis câinii în întâmpinarea noastră. Hai să ne depărtăm de turmă şi să vedem dacă ne duc la stăpânul lor.

Ne-am îndepărtat ostentativ. Câinii ne-au urmărit cu atenţie timp de câteva minute. Apoi, aparent mulţumiţi că ne îndepărtaseră de turmă, au pornit să alerge în sens opus, către celălalt capăt al văii. Am urmărit cu privirea direcţia în care alergau, apoi am strigat, indicând

locul. La vreo doi kilometri în față se ridica un fir subțire de fum.

— Un foc la amiază poate însemna un singur lucru: cineva gătește, a spus plin de speranță Marchinkovas.

Focul ardea, adăpostit lângă o stâncă, nu departe de locul în care era construită o colibă din pietre pentru un singur om. Acolo stătea un bătrân și alături de el cei doi câini ai săi, gâfâind, cu limbile atârnând de un cot. Le-a spus ceva și cele două animale s-au îndreptat în fugă către turmă. Deasupra focului, se afla un ceaun negru de fier. Americanul a ieșit în față, s-a apropiat și a făcut o plecăciune în fața bătrânului. Acesta s-a ridicat zâmbind și a răspuns plecăciunii. Apoi, a făcut o plecăciune în fața fiecăruia dintre noi.

Bătrânul avea o barbă albă. Pomeții înalți ai feței erau acoperiți cu o piele arsă de soare și bătută de vânt, de culoarea palisandrului. Pe cap purta o căciulă din piele de capră, cu urechi, legate în partea de sus, așa cum le purtau și mongolii pe care îi întâlnisem în nord. Cizmele din pâslă erau îngrijit lucrate și aveau tălpi groase de piele. Purta o haină de piele de oaie, lungă, fără nasturi, încinsă cu o cingătoare țesută din lână. Pantalonii erau brodați, probabil cu lână de miel. Bătrânul se sprijinea într-un baston de un metru și jumătate lungime, a cărui parte inferioară se termina într-un vârf de fier, iar cea superioară într-o bifurcație în formă de V, așa cum fusese la origine creanga din care fusese făcută. Într-o teacă din lemn bordată cu piele avea un cuțit cu mâner de os și lamă dublă, opera unui meșter priceput. Pentru a ne întâmpina, s-a ridicat de pe un covor de piele de oaie netăbăcit. Nu era niciun dubiu cu privire la ospitalitatea acestuia și la bucuria sa de a întâlni niște vizitatori neașteptați.

Ni s-a adresat plin de entuziasm și abia după un minut sau două și-a dat seama că nu înțelegeam nici măcar un singur cuvânt. I-am vorbit în rusă. Bătrânul mă privea fără să înțeleagă o iotă. Era o situație cu adevărat neplăcută, întrucât acesta părea dornic să converseze și să afle noutăți. Cred că încerca să ne spună că ne-a văzut cu mult timp înainte de a ajunge la el și că ne-a pregătit ceva de mâncare. Ne-a invitat prin gesturi să ne așezăm lângă foc, iar apoi a început să amestece în ceaun, activitate întreruptă de venirea noastră. Am aruncat o privire în direcția colibei de piatră și am constatat că era loc doar pentru o singură persoană. Pe jos era întinsă

o rogojină din scoarță de copac.

În timp ce amesteca cu lingura mare de lemn, bătrânul a încercat încă o dată să converseze cu noi. A vorbit încet și răspicat. Fără niciun rezultat. O perioadă de timp, a domnit liniștea. Mister Smith și-a dres glasul. A gesticulat în direcția noastră, într-o mișcare sugestivă.

— Noi, a spus răspicat în limba rusă, ne îndreptăm către Lhasa.

O licărire s-a desluşit în ochii păstorului.

— Lhasa, Lhasa, a repetat Smith, arătând spre sud.

Din haină, bătrânul a scos un sul de pergament cu rugăciuni, care părea a-l fi însoțit pe acesta mulți, mulți ani. Simbolurile religioase erau pictate pe pergamentul cu marginile zdrențuite. A arătat către soare și, cu mâna întinsă, a descris mai multe cercuri.

— Încearcă să ne spună câte zile va dura drumul nostru către Lhasa, am spus eu.

— Își mișcă brațul ca o morișcă, a observat Zaro. Se pare că este un drum al naibii de lung.

Am făcut o plecăciune, mulțumind pentru informație. Din buzunar, bătrânul a scos un săculeț cu sare – sare de calitate, aproape albă – și ne-a invitat să aruncăm o privire în ceaun, în timp ce presăra puțină sare peste conținutului acestuia. Ne-am adunat în jurul ceaunului și am văzut un fel de terci gros, de culoare cenușie, care bolborosea. Bătrânul a amestecat încă odată, apoi a luat o lingură, a suflat în ea, a plescăit, a gustat și s-a lins pe buze. S-a uitat apoi la noi, chicotind ca un copil. Buna lui dispoziție era de-a dreptul molipsitoare și ne-am trezit râzând și bucurându-ne cu adevărat pentru prima oară după câteva luni.

Următoarea mișcare a bătrânului a fost aproape ritualică. Din colibă a scos un obiect înfășurat într-un sac de pânză. Ne-a aruncat o privire, cu ochi strălucitori, iar eu nu m-am putut abține să mă gândesc la un prestidigitator, care își pregătea scena de magie, ținând publicul în suspans. Cred că toți arătam suficient de impresionați atunci când bătrânul a deschis sacul și a băgat mâna înăuntru. De acolo a scos la iveală un castron cu diametrul de aproximativ 13 centimetri, adânc de vreo opt, minunat lucrat, cu un aspect extrem de îngrijit, de culoarea alunei. A suflat peste el, l-a curățat cu mâneca

și ni l-a înmânat pentru a-l privi. Era un obiect cu care posesorul se putea mândri, opera unui meșter priceput. L-am înapoiat, nu înainte de a ne exprima admirația.

Bătrânul a umplut vasul cu terci și l-a așezat pe covorul de piele. Apoi a dispărut în colibă, întorcându-se cu un urcior de lut nesmălțuit, de culoare maro închis, cu gâtul înalt. Vasul de patru litri era plin cu lapte de oaie, din care a turnat puțin peste terciul din castron. Nu a încercat să ne ghicească „rangurile", dându-i castronul și lingura direct lui Zaro, care se afla cel mai aproape. Zaro a luat o lingură, a plescăit din buze și a pasat castronul, dar păstorul l-a oprit, îndemnându-l să-și termine porția. Zaro a mâncat-o cu plăcere.

— Pe cinstea mea, are un gust minunat! a exclamat.

A venit rândul meu. Principalul ingredient părea a fi orzul, la care fusese adăugată un fel de grăsime. Laptele dulce și proaspăt răcise un pic amestecul și l-am înghițit cât ai zice pește. Puteam simți căldura plăcută în stomacul chinuit atâta vreme de foame. Am plescăit din buze și am înapoiat castronul.

Bătrânul s-a ocupat de fiecare dintre noi, apoi a mâncat și el. A adăugat câțiva stropi de lapte în terciul care nai rămăsese în ceaun, apoi a amestecat încă o dată și astfel ne-am mai putut bucura de încă o porție.

Păstorul a ridicat ceaunul de pe foc, ca să se răcească. L-a urnit cu greu, deoarece acesta nu avea toartă, deși am observat că pe marginea ceaunului erau două găuri. Spre marea noastră bucurie, bătrânul a scos apoi dintr-un săculeț de piele niște tutun și ne-a înmânat fiecăruia suficient pentru două sau trei țigări. Apoi, a scos niște foi de ziar mototolite. Am aprins țigările cu surcele luate din foc. În acel moment eram cu adevărat fericiți, iar recunoștința față de generoasa noastră gazdă se putea citi pe fețele noastre. Iar el, Dumnezeu să-l binecuvânteze, stătea cu picioarele încrucișate, învăluit în zâmbetele noastre.

După jumătate de oră, refuzând să fie ajutat, bătrânul s-a dus să spele ceaunul și prețiosul castron la un izvor din apropiere. S-a întors, a întețit focul și ne-a făcut ceai în stil tibetan și, de data asta, aproape am apreciat gustul rânced al bucățelelor de unt care pluteau la suprafață.

Doream să fac ceva pentru bătrân. I-am spus lui Kolemenos:

— Hai să-i facem o toartă pentru ceaun dintr-o bucată de sârmă.

Cu toţii am fost de părere că era o idee excelentă. Ne-a luat numai jumătate de oră să tăiem o bucată, să-i dăm o formă şi să o ataşăm de ceaun. Gazda noastră a fost încântată.

Am încercat să ne gândim şi la alte lucruri cu care i-am putea fi de ajutor bătrânului. Cineva a sugerat să căutăm lemne de foc. Am lipsit aproape o oră şi ne-am întors cu o grămadă de lucruri care puteau fi puse pe foc, inclusiv un copăcel, pe care Kolemenos îl doborâse cu toporul. Păstorul ne aştepta. Când am ajuns, el îşi ascuţea cuţitul pe o piatră netedă. Cei doi câini erau din nou cu el. Ne-a invitat să luăm loc şi a plecat cu paşi mari, cu câinii după el.

S-a întors la scurt timp după aceea, târând de lâna dintre coarne un berbecuţ, cu câinii dându-i târcoale, plini de entuziasm. În mai puţin de cinci minute berbecul era mort. Se putea observa foarte uşor că bătrânul avea experienţă. Nu a cerut ajutor niciunuia dintre noi. A jupuit şi a scos măruntaiele cu o viteză pe lângă care priceperea mea în domeniu părea de-a dreptul stângăcie. În cele din urmă, carcasa a fost tăiată în patru. A pus sare pe două bucăţi, din faţă şi din spate, pe care le-a atârnat în coliba de piatră. Capul şi alte resturi au fost aruncate câinilor.

Jumătate de berbec a fost friptă în acea noapte, în ţepuşe de lemn, deasupra focului, iar noi am mâncat pe săturate. I-am dat de înţeles bătrânului că am dori să ne petrecem noaptea acolo. Acesta nu a avut nimic împotrivă. Aşadar, toţi şase am înnoptat în jurul focului, iar păstorul a dormit în coliba lui.

În dimineaţa următoare, ne-a adus, nu se ştie de unde, o grămadă de turte de ovăz – câte trei de fiecare. Am mai primit ceai şi, spre uimirea noastră, deoarece credeam că ospitalitatea atinsese deja apogeul, ne-a dat ce mai rămăsese din carnea berbecului, tăiată şi friptă, şi nişte tutun.

Ne-am despărţit în primele ore ale după-amiezei, după ce i-am mai adunat bătrânului câteva lemne pentru foc. Nu ştiam cum să-i mulţumim pentru generozitate. L-am bătut cu prietenie pe umăr şi i-am zâmbit. Cred că am reuşit să-i transmitem sentimentele noastre de recunoştinţă şi faptul că îşi făcuse şase prieteni noi, care nu-l vor

uita niciodată.

În cele din urmă, ne-am oprit la câțiva pași în fața lui, am făcut o plecăciune, uitându-ne, conform obiceiului, în ochii lui. Bătrânul ne-a făcut și el o plecăciune. Ne-am întors și am plecat mai departe. Când ne-am uitat din nou spre el, stătea cu spatele la noi, cu câinii lângă el. Nu și-a întors capul.

19. Șase oameni pătrund în Tibet

Cred că atunci când i-am întâlnit pe păstor și oile sale, nu ajunsesem în Tibet, ci ieșisem din deșert în ținuturile muntoase din provincia chineză Kanshu, o fâșie îngustă de pământ aflată la granița de nord-est a Tibetului. Era la începutul lunii octombrie a anului 1941 și urma să avem nevoie de trei luni pentru a parcurge cei 2.500 de kilometri de teren dificil până la Munții Himalaya. Am încercat să străbatem cel puțin 30 de kilometri pe zi. Adeseori, mergeam chiar mai mult. Au fost însă și zile în care nu am mers deloc, bucurându-ne de odihnă și de ospitalitatea tibetanilor. Tradiția ospitalității făcea parte din viața oamenilor din aceste locuri. Generozitatea era sinceră și nu așteptau nicio recompensă. Fără ajutorul lor, nu ne-am fi putut continua călătoria.

Mi se părea că rezistența noastră la temperaturile extrem de scăzute era semnificativ șubrezită, în comparație cu momentul în care evadasem, la sfârșitul iernii siberiene. Călătoria prin Deșertul Gobi – un adevărat chin – își lăsase amprenta asupra noastră. Uneori, ne târâm cu greu după ce depășiserăm limita rezonabilă a marșului din acea zi pentru a găsi un loc în care să ne adăpostim pe timpul nopții. Alteori, scurtam distanța planificată când descopeream o mică peșteră sau alt loc bine apărat. Adunarea combustibilului devenise aproape o obsesie și nici nu concepeam să petrecem noaptea fără să facem focul.

Dimineața, pământul era acoperit cu brumă și rămânea așa mult timp după răsăritul soarelui. Înspre est, la orizont, se profilau siluetele unor munți cu vârfurile acoperite de zăpadă. Ca de obicei, ne întrebam unde ne aflam.

Am dat peste primul sat la cinci zile după ce ne luasem rămas-bun de la păstor. Mergeam de o oră după ce răsărise soarele, când am observat în stânga noastră, la o distanță de aproximativ 15 kilometri, o dâră de fum. Eram cu toții înfometați, obosiți și înfrigurați. Am hotărât să aruncăm o privire. Am coborât o culme acoperită în partea de sus cu tufișuri, iar la poale cu o pășune cu iarbă grasă. Pe măsură ce ne apropiam, am observat că fumul provenea de la mai multe

focuri și atunci am fost sigur că ne apropiem de o așezare omenească, ascunsă privirii noastre de coasta unui deal.

Când am ajuns în sat, trecuse de amiază. Culmea arăta ca un fel de contrafort sau ca o mână înverzită, și zece căsuțe se adăposteau acolo ca un copil cuibărit în brațele mamei. Fiecare casă, de aproximativ șase pe patru metri, avea un acoperiș plat și pereți de șindrilă, susținuți de pietre în partea de jos. Acoperișul se înclina ușor în partea inferioară. Câteva case aveau în spate o curte împrejmuită cu gard, în care se vedea o magazie de câțiva metri pătrați. Pe coastele din jur se puteau distinge zeci de oi, cu blană deasă, cenușie sau cafenie. Ne-am apropiat, încet, pe un drum aproape drept, de la vest la est, făcând pauze dese, pentru ca sătenii să aibă destul timp să ne observe. Nu știam cum ne vor primi.

În timp ce ne apropiam, am zărit mai mulți copii, câteva găini, capre și primii iaci pe care i-am văzut vreodată în afara unei grădini zoologice. Agale, doi câte doi, ne-am apropiat de prima casă și ne-am oprit, interesați de noutatea spectacolului care ni se înfățișa înaintea ochilor: un om înhăma un iac la o căruță cu două roți. Omul ne văzuse, dar era prea preocupat de îndeletnicirea sa. Șase copii timizi, dar sincer curioși, dintre care cel mai mare avea vreo zece ani, s-au apropiat de șaretă, de unde ne-au privit curioși. Iacul, a cărui blană lungă și mătăsoasă flutura în briza care sufla în vale, era încăpățânat și încerca, pe cât posibil, să nu se lase legat la șaretă. Probabil că ne mirosise, dar nu îi plăcea mirosul. (Având în vedere cât de murdari eram, nu îl puteam acuza.)

Săteanul s-a hotărât, brusc, să renunțe la luptă. A lăsat hamurile să cadă și a eliberat animalul. Am rămas pe loc când acesta s-a întors spre noi. Am făcut o plecăciune, uitându-ne la fața lui tânără, fără riduri, zâmbitoare. Ne-a făcut, la rândul lui, o plecăciune. Copiii se uitau la noi, fără a scoate un cuvânt. Împreună cu Kolemenos, am făcut câțiva pași înainte, zâmbind. Copiii au început să sporovăiască când l-au văzut pe uriașul blond, cu statură impresionantă. Când am ajuns în fața bărbatului, ne-am înclinat încă o dată. A spus ceva, apoi am vorbit eu, dar numai pentru a ajunge la concluzia că niciunul dintre noi nu înțelegea ce spune celălalt. Copiii s-au strâns în spatele săteanului, ascultând schimbul de vorbe, cu ochii la uriașul blond.

Săteanul s-a întors, a făcut câțiva pași, s-a întors din nou și ne-a făcut semn să-l urmăm. Copiii l-au depășit alergând, pentru a răspândi în sat vestea venirii noastre.

În timp ce mergeam în urma călăuzei noastre, m-am uitat în jurul meu. Am văzut câteva parcele de teren cultivate, deși nu creștea nimic pe acestea în acel moment. Am văzut o femeie care a lăsat capra pe care o mulgea, pentru a intra în grabă în casă. Mai mulți copii au ieșit din case, pentru a-i observa, timizi, pe nou-veniți. Dincolo de ultima casă, la vreo 25-30 de metri de aceasta, am văzut că satul era mărginit la est de un pârâu. M-am gândit că satul era foarte bine amplasat. Am observat cât de repede au uitat de timiditate copiii: în scurt timp, cam o duzină se înghesuiau pe lângă noi. Pe la mijlocul șirului asimetric de case, călăuza noastră s-a oprit. Această gospodărie era la fel de modestă ca toate celelalte, dar se deosebea oarecum de acestea – era puțin mai mare și avea în fața ușii o verandă susținută de doi stâlpi zdraveni.

— Arată interesant, mi-a șoptit Mister Smith, în timp ce săteanul intra în casă.

— Cred că s-a dus să-l cheme pe primar, a spus Zaro.

Nu am avut prea mult timp pentru presupuneri. Ca și cum ne-ar fi așteptat în spatele ușii, o persoană și-a făcut apariția pe verandă. Mi s-a părut a fi un bărbat în vârstă de cincizeci de ani. Purta veșmântul obișnuit din acea țară, pe deasupra căruia avea o haină largă din piele de oaie. Era ceva mai înalt decât un mongol obișnuit și, deși avea pielea la fel de închisă la culoare ca toți ceilalți, trăsăturile sale nu erau la fel de pronunțat mongole. Ne-am salutat conform obiceiului, înainte ca acesta să vorbească în limba țării sale. Am dat din cap și am vorbit încet și clar în limba rusă. Fața i s-a luminat.

— Bine ați venit, a replicat el în rusește. Acum vom putea vorbi.

Am fost luați prin surprindere. Mongolul vorbea rusa fluent și fără ezitare. A trebuit să îmi amintesc că nu era niciun pericol să întâlnim un rus la o distanță atât de mare la sud de granița sovietică.

Interlocutorul a așteptat un moment, dându-mi răgaz să răspund, dar eu nu am continuat. Atunci a glăsuit:

— Sunt cerchez și a trecut mult timp de când am întâlnit pe cineva care vorbește limba rusă.

— Un cerchez? am repetat. Foarte interesant. Nu m-am putut gândi la un răspuns mai puţin banal decât acesta.

A urmat un şuvoi de întrebări. „Sunteţi pelerini? Parcă nu sunt prea mulţi ruşi budişti? Aţi străbătut Deşertul Gobi pe jos?”

— Da, pe jos.

— Trebuie să fi fost o experienţă teribilă. Acum ceva timp, eu însumi era să pier în acea călătorie.

Avea de gând să pună mai multe întrebări, dar, deodată, şi-a amintit de datoria sa de gazdă. Şi-a cerut iertare şi ne-a invitat în casă. Am intrat. Un zid de piatră separa unica încăpere. Am zărit o femeie, probabil nevasta lui, care scotea trei sau patru copii din camera din faţă, ducându-i în spate, unde, am presupus eu, era bucătăria. Am observat câteva lucruri – câteva căni de tinichea care străluceau, linguri de lemn pe un raft, mănunchiuri de ierburi uscate atârnate de tavan şi, cel mai ciudat, o litografie decolorată, într-o ramă pătrată, în stil ortodox rusesc, reprezentându-l pe Sfântul Nicolae. Sub marginea de jos a ramei, se putea observa o candelă cu ulei, simplă, din sticlă de culoare roşie. Mai erau nişte bănci de lemn, solide, un cuptor de piatră, o găleată mare de lemn, cu o lingură în formă de barcă, o piuă pentru măcinat faină şi un război de ţesut primitiv. Spaţiul limitat era eficient utilizat. De-a lungul pereţilor se aflau paturi de lemn, acoperite cu pături de lână ţesute în casă.

Ne-am aşezat pe bănci, simţindu-ne mai degrabă stingheriţi în acest mediu ciudat. Cerchezul – intenţionat, fie din neglijenţă, nu ne-a spus numele său, dar nici noi nu ne-am prezentat – mi s-a adresat din nou. Prima întrebare ne-a neliniştit:

— Sunteţi înarmaţi?

— Nu, niciunul din noi nu este, am răspuns eu.

— Nu aveţi nimic cu care să puteţi tăia lemne, de exemplu?

— O, ba da! Avem un topor şi un cuţit. Asta dacă nu punem la socoteală beţele.

— Asta este tot? Ştiţi, călătoria prin aceste locuri nu este prea sigură.

Eram derutat.

— Nu vă înţeleg. Până acum am călătorit fără probleme.

Bărbatul a făcut o pauză, ţintuind cu privirea ceva de deasupra

noastră.

— Aţi întâlnit până acum chinezi? Mă refer la chinezi cu arme, la soldaţi chinezi.

— Nu, nici măcar unul.

Apoi, s-a ridicat şi a plecat din cameră. Smith s-a aplecat spre mine şi m-a sfătuit să aflu mai multe despre misterioşii chinezi.

Săteanul s-a întors peste cinci minute. Probabil se dusese să dea instrucţiuni cu privire la pregătirea mesei. A ascultat cu seriozitate întrebarea mea.

— Cred că e bine să vă avertizez, a spus săteanul, că soldaţii chinezi trec din când în când prin acest sat. Uneori cumpără găini de la noi. Par să exploreze zona, deşi aici suntem în Tibet. I-am văzut îndreptându-se spre sud, spre Lhasa. De vreme ce voi vorbiţi numai rusește, probabil că vor fi bănuitori. Dacă îi vedeţi, ar fi mai bine să îi evitaţi.

Sfatul era unul bine intenţionat şi i-am mulţumit, dar nu am întâlnit niciodată soldaţi chinezi.

La jumătate de oră de la venirea noastră, eram trataţi regeşte, cu ceai şi cu turte de ovăz. Nimeni nu a avut chef de vorbă, până când mâncarea nu a dispărut de pe masă. Eram prea ocupaţi să ne umplem burţile goale. Apoi, gazda a scos o pipă şi tutun şi ni l-a împărţit. În curând, locul a devenit ceţos din cauza fumului albăstrui, care ieşea, plutind, afară, pe uşa deschisă.

— Aşadar vă îndreptaţi către Lhasa, a spus săteanul între două pufăituri din pipă, încercând să poarte o conversaţie. Aveam impresia că nu ne credea.

— Nu uitaţi, ne-a avertizat el, nopţile sunt îngrozitor de reci, în special la înălţime. Nu trebuie să vă lăsaţi pradă somnului decât dacă găsiţi un adăpost potrivit. Nu trebuie să ajungeţi într-un loc atât de obosiţi, încât să nu puteţi face focul. Dacă înnoptaţi sub cerul liber în munţi, veţi fi morţi până dimineaţa. Moartea va fi rapidă şi nu veţi apuca să înţelegeţi ce vi se întâmplă.

Sunteţi pe drumul cel bun către Lhasa. De aici porneşte o potecă, pe care o puteţi urma cu uşurinţă. În noaptea asta trebuie să rămâneţi aici, iar dimineaţă vă voi arăta cum să procedaţi. Te poţi rătăci uşor pe aceste poteci care îţi pun la încercare simţul de orientare. Unele

duc numai de la un sat la altul și ați putea pierde o groază de timp străbătându-le. Sunt cunoscute numai de oamenii din partea locului, care bat aceste cărări de secole.

Dacă, la căderea serii, ajungeți într-un sat, înnoptați acolo. Vă veți putea bucura de un acoperiș deasupra capului și de o masă. Nimeni nu vă va cere nimic în schimb.

— Problema noastră, a intervenit Mister Smith, este că nu cunoaștem limba.

Gazda noastră a zâmbit.

— Nu este un handicap prea mare. Dacă faceți o plecăciune în fața unui tibetan, iar acesta vă răspunde, nu este nevoie de vorbe. Sunteți acceptat ca prieten.

În primele ore ale serii, ne-am așezat la masă: carne friptă de oaie, pe care fiii cei mai mari ai cerchezului o sacrificaseră la scurt timp după venirea noastră. În timp ce mâncam, tatăl le-a tăiat câteva felii de carne copiilor mai mici, care au luat-o la goană pe ușă, cu bucățile de carne în mână. Gazda ne-a adus și sare într-un castronaș, iar eu am mâncat mai mult decât ar fi mâncat un oaspete cuviincios. Eram încântat să-i simt din nou gustul.

După cină, ni s-au alăturat șase vecini, umplând camera până la refuz. Nevasta harnică a tibetanului a mai adus ceai. Fiecare vizitator a scos, cu mândrie, un castron de lemn, asemănător cu acela pe care îl văzusem la păstorul singuratic, cu cinci zile înainte. Era încă o dovadă a valorii pe care o aveau aceste castroane.

— De ce sunt atât de prețuite aceste castroane? am întrebat-o pe gazda noastră.

— Știați că, a replicat acesta, un om poate, uneori, să schimbe doi iaci pe un asemenea castron?

— Dar de ce sunt atât de valoroase?

— Pur și simplu pentru că nu pot fi confecționate în zonele acestea muntoase. Ele sunt lucrate cu măiestrie dintr-un anume tip de lemn de esență tare, care nu crapă. Trecerea anilor le mărește luciul și valoarea. Unul dintre motivele pentru care sunt păstrate în pânză este că aceasta le accentuează luciul, prin frecarea constantă a lemnului.

Bărbații au băut ceai din castroanele lor și, când au terminat,

vasele au fost luate și spălate. Deși mie mi se părea că toate arată la fel, fiecare om știa cu precizie care era castronul său. Așadar, înainte de a fi aduse pipele și de a fi împărțit tutunul, fiecare castron a fost pus înapoi în învelișul său de pânză. Fumul se ridica în vălătuci mari spre tavan, iar cerchezul se străduia să traducă spusele noastre și ale vecinilor. În această comunitate, el ocupa evident un loc de frunte, fiind respectat pentru talentul său de a vorbi limbi străine și pentru cunoștințele referitoare la lumea din afara văii. Era și el om și se bucura, dar își ducea însărcinarea la capăt cu demnitate și modestie.

Pe măsură ce încăperea se încălzea, păduchii au început să iasă din ascunzișurile din hainele noastre. A început să mă mănânce tot corpul și simțeam cum mă mustră conștiința. Cu coada ochiului, i-am văzut pe ceilalți cum încearcă să se scarpine pe sub pufoaice. M-am uitat la cerchez și i-am spus, cu voce joasă:

— Cred că eu și prietenii mei ar trebui să dormim afară în noaptea asta. Am adunat de pe drum o groază de păduchi și nu putem scăpa de ei.

Omul mi-a pus, prietenește, o mână peste umăr.

— Te rog, nu-ți bate capul cu asta. Păduchii nu sunt o noutate, în noaptea asta veți dormi cu toții sub acoperișul casei mele.

Ceilalți m-au întrebat despre ce vorbisem. Le-am explicat. Au zâmbit, ușurați. Se pare că nu eram singurul îngrijorat din cauza „tovarășilor" noștri de călătorie, care ne însoțeau, neinvitați, încă din lagăr.

Vecinii sătenului ne-au urat noapte bună și au plecat. Se vedea că se bucuraseră de o seară deosebită și plăcută. Îmi imaginez că le-am oferit un nou subiect de discuții și o amintire la care să poată gândi cu plăcere, care să le anime puțin viața, de altfel lipsită de evenimente. Le-am spus numai o mică parte din tot ce doreau să știe, dar, probabil se vor amuza umplând golurile. Multe întrebări ale sătenilor se referiseră la Kolemenos. Acest om înalt, cu păr deschis la culoare, din altă lume îi intrigase foarte tare. Le-am povestit că vine dintr-o țară vestică, situată aproape de țărmul mării. Kolemenos a adăugat cuvântul „Letonia", dar acesta nu le spunea nimic.

A fost prima dată de la evadarea noastră când am dormit sub acoperișul unei case, în paturi. Nu am idee cum s-au descurcat

gazdele noastre cu spațiul rămas. În spatele paravanul de piatră s-au făcut niște schimbări pentru cerchez și pentru nevasta sa, dar cred că toți copiii au petrecut noaptea la alți săteni. Pentru prima oară am reușit să mă relaxez. Sentimentul de căldură și de siguranță deplină era copleșitor. Somnul adânc, lipsit de griji, m-a reîmprospătat și m-am trezit doar pe jumătate când a răsărit soarele. Gazdele ne-au lăsat să dormim câteva ore bune după răsăritul soarelui. Toată familia era de mult timp trează și doi dintre copiii mai mici se uitau la noi, cum stăteam încă în paturile noastre. Au alergat afară și i-am auzit vorbind cu tatăl lor.

Binefăcătorul nostru a intrat având pe umăr câteva bucăți de pânză groasă țesută în casă.

— Probabil că domnii doresc să se spele? a întrebat acesta, zâmbind.

— Parcă am fi la hotel, a glumit Zaro. Unde e baia?

Am izbucnit cu toții în râs.

— Baia este la capătul satului – apă plăcută, curată, curgătoare.

Am mers de-a lungul pârâului. Aerul de dimineață era rece, dar ne-am dezbrăcat până la brâu, ne-am cufundat capetele în apă, am tras cu putere aer în piept, ne-am stropit cu apă pe corp și am frecat cu putere. Am fost tentați să ne spălăm hainele și vestele de blană, dar am renunțat, fiindcă ar fi trebuit să așteptăm prea mult până să se usuce. Ne simțeam bine și am râs de maimuțărelile spontane ale lui Zaro pe drumul de întoarcere. Copiii care se țineau după noi tot timpul s-au bucurat chiar mai mult de giumbușlucurile acestuia.

Am căpătat din nou carne, turte de ovăz și ceai. Apoi a venit timpul să ne luăm rămas-bun.

— Când vă veți întoarce pe aici, ne-a spus cu toată sinceritatea cerchezul, nu ne ocoliți. Veți fi întotdeauna bine-veniți.

Americanul a răspuns:

— Îți mulțumim. Ai fost foarte bun și generos cu noi.

— Te rog să-i transmiți nevestei dumitale mulțumirile noastre, pentru tot ce a făcut pentru noi, am spus.

Omul s-a întors către mine.

— N-am s-o fac. Ea nu ar înțelege de ce îi mulțumiți. Dar am mă gândesc la ceva ce i-ar face plăcere.

I-a spus ceva și fața ei s-a luminat. Ne-a zâmbit și a plecat. După un timp, s-a întors cu o tavă de lemn, plină cu turte de ovăz, pe care i le-a dat soțului ei, spunându-i ceva.

— Ea dorește să luați cu voi aceste turte, ne-a spus săteanul. Le-am împărțit între noi, plini de recunoștință.

Bărbatul ne-a mai dat un cadou de despărțire – o blană de oaie –, pe care ne-a înmânat-o cu speranța că o vom folosi pentru a ne repara mocasinii uzați sau pentru a ne confecționa alții noi. Nu am folosit-o în acest scop, dar mai târziu, ne-a fost utilă. Am făcut din aceasta șase perechi de mănuși fără degete, care ne-au ferit mâinile de frigul din munți.

Bărbatul ne-a condus până la marginea satului, arătându-ne drumul. A fost singura dată când am primit informații detaliate cu privire la direcția în care să ne îndreptăm.

— Unele poteci pe care trebuie să le urmați nu vor fi ușor de găsit, ne-a avertizat acesta. Nu le căutați la picioarele voastre, ci uitați-vă înainte, în depărtare – numai așa le veți putea desluși.

Apoi ne-a descris câteva repere pe care să le căutăm. Primul urma să fie un munte în formă de coroană, la aproximativ patru zile de mers, și trebuia să apucăm pe o cărare care avea să ne ducă pe șaua dintre cele două vârfuri ale coroanei orientate spre nord. De acolo, urma să ne îndreptăm către un vârf care arăta ca o căpățână de zahăr; vom descoperi că este îngrozitor de departe. Ne va lua două săptămâni să ajungem acolo, credea gazda noastră. Nu putea să ne spună mai multe despre ce va fi de atunci încolo, dar, în cele din urmă, trebuia să ajungem la un drum care ducea la Lhasa, drum care, la un moment dat, se bifurca: la est spre Lhasa și la sud-vest spre satele de la poalele Munților Himalaya.

L-am lăsat acolo, înconjurat de un grup de copii. Când ne-am întors către el, acesta a făcut un gest nespecific mongolilor: ne-a făcut cu mâna în semn de rămas-bun. Așa a rămas în amintirea noastră: o siluetă făcându-ne cu mâna.

Marchinkovas a vorbit în numele tuturor, când a spus:

— Oamenii aceștia mă fac să mă simt foarte umil. Au făcut multe lucruri care ne ajută să ștergem din memorie amintirea amară a oamenilor care și-au pierdut orice urmă de omenie.

Timp de câteva zile, am fost cu ochii-n patru, de teama soldaților chinezi, dar nu am văzut niciunul. Am rezistat tentației de a ne atinge de turtele de ovăz până în cea de-a treia zi – fiecare dintre noi avea trei – și le-am împărțit, ca să dureze cât mult. Cărarea era marcată, iar drumul nu era deosebit de greu. Erau foarte mulți copăcei, asemănători cu jnepenii pitici din Siberia. Puși pe foc, produceau o lumină intensă și eliberau o căldură plăcută. La sfârșitul celei de-a patra zile, am poposit la poalele muntelui în formă de coroană; am început să urcăm a doua zi, în zori. Ascensiunea a luat ceva timp, dar nu a fost dificilă, așa că traversarea zonei ne-a luat două zile.

Trecuse o săptămână întreagă de la ultima noastră masă, când am dat peste o turmă de oi și capre. Am găsit cele două case ale stăpânilor turmei. Ziua era însorită și caldă, în comparație cu temperaturile extrem de scăzute de pe înălțimi. Pe alocuri, creșteau tufișuri de trandafiri sălbatici, care atrăgeau privirile prin coloritul lor viu, în nuanțe de galben, roșu și alb.

Casa în care ne-a condus păstorul tibetan era asemănătoare cu cea a cerchezului, însă era mai mică și nu la fel de bine echipată. Cu toate acestea, ospitalitatea s-a ridicat la același standard impecabil. Familia era formată din păstor și soția sa, amândoi în vârstă de vreo treizeci și cinci de ani, o femeie de douăzeci și cinci de ani, probabil sora soției păstorului, și din patru copii, cu vârste cuprinse între cinci și șaisprezece ani. Am primit lapte imediat ce am ajuns, iar mai târziu două mese copioase constând din carne de capră. Prin semne, am fost invitați să petrecem noaptea acolo și am acceptat cu bucurie. Întreaga familie a venit să-și ia rămas-bun de la noi în dimineața următoare.

După o oră de mers, Marchinkovas s-a oprit să-și examineze mocasinii și a descoperit că din cauza pietrelor de pe drum i se găurise o talpă. Ne-am așezat cu toții și am evaluat situația. Toate încălțările noastre se aflau într-o stare jalnică. Aveam nevoie de altele noi.

Instrucțiunile clare ale cerchezului ne-au condus la muntele care semăna cu o căpățână de zahăr, pe care l-am și urcat mai târziu. Ascensiunea ar fi fost cu mult mai ușoară pentru mine, dacă vechea rană de deasupra gleznei nu ar fi început să se deschidă. Am

improvizat un bandaj, dintr-o bucată de material din partea de sus a sacului meu, dar rana era iritată și dureroasă la atingere.

Unui turist sau unui explorator, peisajul i-ar fi inspirat grandoare, cu lanțurile muntoase ridicate probabil în urma unei convulsii a scoarței terestre cândva, la începuturile erelor geologice. Pentru noi însă, aceste forme de relief reprezentau doar niște obstacole pe drumul nostru către libertate.

Picioarele noastre suferinde o știau cel mai bine, iar Tibetul era crud cu ele. În unele nopți aș fi putut dormi liniștit, în apropierea focului, ale cărui flăcări luminau întunericul, dar picioarele mele, pedepsite să urce pe stânci, mă țineau treaz, pulsând de durere și protestând astfel că le obligam să suporte povara trupului. Durerea îmi amintea și de un fragment de grenadă nemțească, pe care nu îl mai simțisem de mult.

Pe celălalt versant al muntelui în formă de căpățână de zahăr, am întâlnit un ținut care, în comparație cu cel de până atunci, părea a fi mai ușor de traversat. În depărtare, reflectând razele soarelui, am putut observa un lac cu o circumferință de aproximativ șase kilometri. Cu gândul la o baie în apa acestuia, am grăbit pasul. Mi-am scos mocasinii și mi-am cufundat picioarele în lac. Apa rece mi-a provocat dureri. Zaro a luat puțină apă în căușul palmelor și a dus-o la buze. O secundă mai târziu, o scuipa. Apa era incredibil de sărată, mai sărată decât cea a mării. Am continuat să-mi țin picioarele în apă, dar nu am băut. Ne-am continuat drumul, căutând apă potabilă, dar, peste câteva ore, glezna mă durea atât de tare, încât a trebuit să mă opresc și să o examinez. Rana supura și am început să mă tem că m-ar putea obliga să pun capăt călătoriei.

Înainte de asfințit, am ajuns la un râu, ale cărui ape repezi se rostogoleau peste pietrele de pe fund. Aici am băut și ne-am spălat. Din cauza apei reci, aveam pielea ca de găină, dar razele soarelui ne-au ajutat să ne uscăm și ne-am simțit mai bine. Paluchowicz m-a sfătuit să îmi înmoi bandajul în apă și să-l frec bine înainte să-l pun din nou pe gleznă. I-am urmat sfatul și am sperat că totul va fi în regulă.

Ne-am depărtat cu câțiva kilometri de la traseu pentru a ajunge la acest râu, care curgea, atât cât ne dădeam seama, direct de la nord la

sud. Timp de câteva zile, i-am urmat cursul. Ne-a fost mai ușor să mergem pe teren plat și am evitat frigul de la o altitudine mai mare. În cele din urmă, am ajuns la un cot care se îndrepta brusc spre vest, așa că l-am trecut înot pentru a nu devia prea tare de la traseul nostru spre sud. Glezna nu mă mai durea atât de tare, pielea dădea semne de vindecare și supurarea se oprise.

Ne aflam, încă o dată, în mare nevoie de hrană și am făcut mai multe ocoluri, în speranța că vom găsi o vale înverzită, unde să putem da peste o turmă de oi și peste oameni. Marchinkovas călcase pe o piatră ascuțită și șchiopăta. Știam că vom fi nevoiți să găsim un adăpost, unde să ne putem odihni o zi.

20. Cinci oameni trec pe lângă Lhasa

Săptămânile se scurgeau încet. Octombrie a trecut și a venit noiembrie; zilele erau răcoroase, iar nopțile înghețate. Uneori, străbăteam ținuturi sterpe, unde nici oile sau caprele nu aveau cu ce să se hrănească, fără să punem nimic în gură patru sau cinci zile. În unele dimineți sumbre, cu ceață, mă simțeam atât de demoralizat și de lipsit de energie, încât abia eram în stare să mă ridic și să-mi supun la chinuri trupul ostenit. Fiecare dintre noi avea, din când în când, zile proaste. Primisem mâncare din belșug, însă lipseau legumele și fructele. Am continuat să suferim de scorbut. Cu toate acestea, ne consideram norocoși că niciunul dintre noi nu avea probleme grave de sănătate și puteam merge mai departe. Am fost nevoiți să trecem înot râuri vijelioase. Am escaladat culmi care de la depărtare păreau înfricoșătoare, dar care, când ne-am apropiat, au fost surprinzător de ușor de cucerit. În schimb, uneori ne-am chinuit să străbatem munți cu aspect nevinovat, ale căror pante abrupte au fost dificil de urcat.

Într-o noapte, Marchinkovas a pus în discuție planul de a ataca direct Munții Himalaya. Era de părere că ar trebui să luăm în considerare un popas în Lhasa sau în alt oraș, unde să rămânem un timp pentru a ne recâștiga forțele, în așa fel încât să fi pregătiți pentru ultima etapă. Marchinkovas a fost sprijinit moderat de către Paluchowicz. Toți ceilalți eram de părere că nu trebuia să pierdem vremea. Mie îmi era teamă că o temporizare ne putea diminua hotărârea de a merge mai departe. În lunile petrecute pe drum ne călisem, ne obișnuisem să ne mișcăm în ritm constant, iar eu nu doream ca ritmul să scadă până nu ajungeam în siguranță în India.

Americanul era de părere că era posibil ca notabilitățile unui mare oraș să nu ne întâmpine cu aceeași căldură cu care o făcuseră niște bieți săteni. Ar fi putut pune întrebări puțin comode și exista șansa ca aceștia să ne ceară documente.

Marchinkovas nu a insistat. Pur și simplu ne făcuse o propunere și părea destul de mulțumit de rezultat. Nu a fost o sugestie născută dintr-o atitudine de defetism. Marchinkovas era convins, la fel ca toți

ceilalți, că vom izbândi, în cele din urmă. Nu ne permiteam să ne gândim la eșec.

Cam pe atunci am găsit o întrebuințare lațurilor solide de sârmă pe care le căram cu noi din deșert. Ajunsesem într-un loc în care cărarea peste o culme era blocată de căderea unor stânci. Pentru a ocoli locul respectiv, ar fi trebuit să escaladăm o stâncă ieșită în afară și surmontată de un pinten ascuțit. Am improvizat din bucăți de piele împletite o funie de aproximativ trei metri lungime, am legat-o de lațul lui Kolemenos și, profitând de înălțimea acestuia, l-am pus să arunce „lasoul" peste pintenul de piatră. A încercat de douăsprezece ori înainte de a reuși. Apoi, Kolemenos a apucat bine frânghia și a tras, încet, întinzând-o. Frânghia ținea. Zaro, Fiind mai ușor, s-a oferit să treacă primul. A urcat cu mare atenție, fără a se bizui în totalitate pe frânghie, ajutându-se cu mâinile și cu picioarele. Zaro a ținut apoi bine de frânghia deja ancorată și am urcat cu toții, ultimul fiind Kolemenos.

Satele și cătunele pe care le-am întâlnit în cale erau destul de depărtate unul de altul, la fel de simple ca arhitectură și aspect și toate la fel de ospitaliere. Nu le puteai diferenția după o caracteristică anume. Totuși, unul dintre acestea ne-a rămas în amintire, datorită unei întâlniri mai puțin obișnuite.

Cătunul – șase case înghesuite una într-alta – era atât de mic și de bine ascuns, încât am fi putut foarte bine să trecem pe lângă el dacă nu am fi zărit de pe cărarea noastră un colțișor. Am fost conduși acolo de un tibetan zâmbitor, surprins peste măsură de descoperirea că vorbim o limbă neînțealesă de el. Ne-a dus cu insistență către un grup de bărbați aflați în fața unei case. Unul dintre ei era mult mai înalt decât tibetanii cu care vorbea și ne-a atras imediat atenția. Când s-a întors, împreună cu ceilalți, către grupul nostru, am avut surpriza să constatăm că este european, însoțitorul nostru ne-a prezentat, iar noi ne-am plecat înaintea sătenilor. Aceștia ne-au răspuns, la rândul lor, cu plecăciuni. Europeanul și-a înclinat ușor capul. Ne-a măsurat din cap până-n picioare, până când am început să mă simt stingherit.

Europeanul avea aproximativ șaptezeci de ani, iar părul său cărunt încă mai păstra urmele culorii nisipii pe care o avuse în tinerețe. Era înalt de un metru optzeci și mergea ușor aplecat. În ciuda vârstei

înaintate, părea a avea o constituție solidă și mușchi puternici. Avea aerul unei persoane care a trăit mult timp sub cerul liber; fața lui prelungă, inteligentă, și brațele puternice erau foarte bronzate. Bărbatul purta veșminte în stil tibetan, peste care avea o vestă din piele de oaie, lungă până la genunchi, prinsă cu o curea neagră de piele. Nu puteai să-ți dai seama de culoarea ochilor, din pricina ochelarilor săi cu ramă de oțel, care reflectau puternic lumina soarelui și care erau ei înșiși un obiect ciudat pe aceste meleaguri. Tibetanii stăteau în jurul nostru, uitându-se când la noi, când la el. Am hotărât că era timpul să sparg gheața. I-am adresat câteva cuvinte în limba rusă. Aproape simțeam fizic cum crește interesul localnicilor.

Bărbatul a scuturat din cap, a făcut o pauză și a vorbit – în germană. Marchinkovas, Kolemenos și Zaro se descurcau în limba germană la fel de bine ca mine în limba rusă, așa că au profitat de prilejul oferit. Paluchowicz și cu mine cunoșteam suficientă germană cât să putem urmări conversația, dar nu știam dacă americanul înțelegea. Am fost șocat de atitudinea rezervată a străinului. Acesta vorbea în propoziții scurte, oferind răspunsuri precise la întrebări, fără a adăuga nimic în plus. Ne-a povestit că era misionar, un nonconformist care venise pe aceste meleaguri însoțit de o mână de europeni de aceeași credință. Ne-a mai povestit că drumurile sale îl purtaseră prin China și prin Tibet timp de aproape cincizeci de ani. Am presupus că era german sau austriac.

Aparent fără motiv, interlocutorul nostru a început să vorbească în limba franceză. Zaro vorbea foarte bine această limbă, așa că au discutat o vreme, înainte de a reveni la germană. Tibetanii ascultau cu gura căscată, fascinați de amalgamul de sunete ciudate. Am avut un vag sentiment că noua noastră cunoștință nu ne prea plăcea. Motivul era, probabil, felul în care arătam – părul încâlcit, hainele rupte, sărăcia deplină. Mi s-a părut că omul se bucurase în satul lui și în cele din jur de prestigiul unui om aparținând civilizației occidentale, prestigiu consolidat de-a lungul anilor. Se gândea probabil că șase europeni hoinari îi pot diminua reputația de care se bucura în ochii localnicilor.

Zaro, care vorbea în numele nostru, a simțit, la scurt timp, că

sosirea noastră nu era deloc pe placul străinului. În Zaro s-a trezit spiritul comic. A început să răspundă la întrebările misionarului cu voioasă nonşalanţă. Ne-a descris ca pe „un grup de turişti cosmopoliţi” şi a evitat cu lejeritate să-i spună de unde venim.

Străinul ne-a privit cu sinceră neîncredere când i-am spus că ne îndreptăm către Lhasa şi că suntem pelerini şi, în câteva minute, între noi s-a ridicat o barieră de neîncredere reciprocă. Numai tibetanii se bucurau de schimbul nostru de cuvinte, deşi nu înţelegeau nimic.

— Nu aveţi cu voi niciun fel de provizii. Din ce trăiţi?

— Din ospitalitatea oamenilor acestor ţinuturi, a replicat Zaro. Aceşti oameni sunt foarte generoşi, după cum sunt sigur că aţi aflat deja.

— Dar nu puteţi mânca în fiecare zi în acest mod, nu-i aşa?

— Luăm cu noi mai puţin decât avem nevoie, a spus Zaro. Sunt zile în care ne vedem nevoiţi să strângem cureaua. Suntem obişnuiţi să procedăm astfel.

Marchinkovas a intervenit în discuţie, pentru a-l întreba pe misionar unde locuieşte. Omul i-a arătat un catâr care păştea la câţiva metri de noi.

— Acela este catârul meu. Locul în care se opreşte este casa mea.

Am ajuns în sat pe la ora zece dimineaţa. Misionarul ne-a ţinut companie în timp ce mâncam. Ţin minte că am mâncat orez şi că m-am întrebat unde îl cultivă. Străinul a vorbit puţin, dar atmosfera a fost destul de încordată. Se vedea că era foarte nedumerit în ceea ce ne privea şi că nu ştia cum să ne abordeze. Pe la ora trei după-amiaza, ne-a spus că trebuie să plece. Am ieşit şi l-am însoţit, în timp ce a trecut pe la câteva case. S-a urcat pe catâr şi ne-a privit, în timp ce se pregătea să plece.

A spus în germană:

— Vă urez noroc, oriunde vă vor purta paşii.

I-am mulţumit. Nu s-a arătat dornic să ne strângă mâinile. Şi-a luat rămas-bun de la tibetani şi a plecat călare pe catâr.

Tibetanul care se oferise să ne găzduiască l-a urmărit cum pleacă şi apoi a început să-şi umfle pieptul şi să-şi încordeze muşchii. Încerca să ne sugereze, probabil, că omul acela avea capacităţi fizice deosebite. Mi-a părut rău că întâlnirea noastră nu a putut fi mai

prietenoasă. Dacă nu am fi ridicat bariere între noi, probabil ne-ar fi spus multe lucruri pe care doream să le știm.

Am fost, inevitabil, urmăriți de un cârd de copii curioși, în timp ce ne-am urmat gazda înapoi în casă. Un copil de vreo opt ani a tras de pantalonii lui Zaro. Acesta s-a strâmbat la el. Copiii, vreo șase, s-au adunat în jur, râzând. Zaro a continuat să facă pe clovnul, iar copiilor le-a plăcut asta.

— Dansează cazacioc, Eugene, i-am strigat.

Acesta s-a lăsat cu toată greutatea pe coapse, ridicând praful, în timp ce ținea ritmul. Copiii țipau de bucurie, iar adulții râdeau, uimiți de prestația lui.

Spectacolul oferit de Zaro era ca o ofensă la adresa atitudinii rezervate și distante a bărbatului care tocmai plecase. Cred că Zaro era conștient de acest lucru.

La un moment dat, am ajuns la o răscruce de drumuri, despre care eram siguri că ne povestise cerchezul. Cărarea de la est ducea spre Lhasa, iar cea de la sud-vest către India. Peste câteva ore, am văzut în depărtare o caravană de vreo 50 de oameni și animale care se îndepărtau încet de noi către Lhasa, am presupus noi. Acesta a fost singurul grup mai numeros de călători pe care l-am văzut în aceste ținuturi.

Am aflat că Tibetul nu era doar o întindere de teren dificil. Am descoperit lacuri imense. Pe la sfârșitul lui noiembrie, am ajuns la o întindere de apă asemănătoare cu o mare interioară. De la înălțime, privind în jos, am încercat să-i apreciem întinderea. Ni s-a părut că putem evalua lățimea, dar, deoarece nu eram siguri că inia subțire care se zărea la orizont era celălalt mal, aproximările variau între 16 și 40 de kilometri. Nu aveam cum să calculăm lungimea. Ne-am scăldat în apa rece și am înnoptat în jurul focului, care nu era destul de puternic încât să ne ferească de aerul umed al lacului.

Apoi a urmat o perioadă în care am înaintat mai ușor. Am mers pe malul lacului mai mulți kilometri. Peste câteva zile, terenul a redevenit accidentat. Am dat peste câteva grupuri de case izolate, unde am poposit doar pentru a mânca; după ce am refuzat invitația de a rămâne peste noapte, oamenii ne-au dat merinde pentru drum. Ne mișcam repede și moralul era excelent. Rana de la picior mi s-a

închis și am renunțat la bandaj.

La trei sau patru zile după ce am părăsit malul lacului, am poposit într-o vale presărată cu pietre, unde vegetația se străduia din răsputeri să supraviețuiască. Plouase, iar solul era umed. Chiar cu iasca pe care o aveam cu noi, a durat destul de mult până am reușit să facem focul. Ne-am oprit într-o peșteră mică, pentru a mânca ce mai rămăsese din turtele de făină. Briza nopții adia deasupra focului, îndreptând fumul asupra noastră, iar noi ne-am apropiat unul de altul, pentru a ne încălzi. Această noapte nu s-a deosebit prin nimic de celelalte. Cu siguranță, nimic nu ne-a avertizat de tragedia ce avea să urmeze.

Am dormit cu toții pe apucate, cu excepția lui Kolemenos, ca de obicei. La răstimpuri, unul dintre noi se scula, mormăind, pentru a se îngriji de foc. Zaro s-a ridicat și a ieșit, în timp ce o nouă zi începea să lumineze valea pustie. M-am sprijinit într-un cot, așteptându-i întoarcerea.

— Afară e ceață și destul de rece, mi-a spus Zaro. Hai să plecăm.

A trecut printre ceilalți, trezindu-i, unul câte unul. Paluchowicz era întins lângă mine. Marchinkovas era înghesuit între Smith și Kolemenos. M-am ridicat în capul oaselor și m-am întins, mi-am masat picioarele amorțite și mi-am mișcat mâinile. Toată lumea se agita. Kolemenos m-a împins, jucăuș, în timp ce mă întindeam.

Vocea lui Zaro ne-a întrerupt.

— Haide, Zacharius! Scoală-te! S-a întins peste Marchinkovas, scuturându-i ușor umărul. Am sesizat nota de panică din glasul acestuia, în timp ce striga din nou: Scoală-te, scoală-te!

Zaro s-a uitat la noi de jos, iar teama i se putea citi în privire.

— Cred că e bolnav. Nu pot să-l trezesc.

M-am așezat în genunchi, lângă Marchinkovas. Acesta stătea într-o poziție de relaxare totală, cu o mână peste cap. Am apucat mâna întinsă și am scuturat-o. Omul zăcea nemișcat, cu ochii închiși. I-am căutat pulsul. Mi-am apropiat urechea de pieptul lui, i-am ridicat pleoapele. Am repetat toate aceste gesturi, iar și iar, așteptându-mă la ce era mai rău. Corpul era cald încă.

M-am ridicat. Am fost surprins de cât de calmă îmi era vocea.

— Marchinkovas a murit, am spus. Declarația mi s-a părut rece și

ciudată, așa că am repetat-o. Marchinkovas a murit.

Cineva a izbucnit:

— Nu se poate! Nu era nimic în neregulă cu el. Am vorbit acum câteva ore. Se simțea bine. Nu s-a plâns de nimic...

— A murit, am repetat.

Mister Smith s-a apropiat de trupul tovarășului nostru. A rămas lângă el un minut, poate două Apoi a luat mâinile lui Marchinkovas, i le-a pus pe piept, s-a ridicat și a spus:

— Da, domnilor, Slav are dreptate.

Paluchowicz și-a scos căciula de blană și și-a făcut cruce.

Zacharius Marchinkovas, în vârstă de douăzeci și opt sau douăzeci și nouă de ani, care ar fi putut fi un arhitect respectabil în țara lui natală, Lituania, dacă rușii nu l-ar fi luat de acolo, renunțase la luptă. Eram înmărmuriți. Nu puteam înțelege. Nu știam de ce murise. Poate că era mult mai epuizat decât ne imaginasem, iar inima sa nu a mai putut face față. Nu știu. Niciunul dintre noi nu știa. Marchinkovas cel tăcut, cel care din când în când făcea o remarcă inteligentă și cinică, omul plin de amărăciune, prietenul drag al Kristinei, nu mai era.

Nu am putut să-i săpăm un mormânt. Locul său de odihnă a fost o crăpătură adâncă între stânci, în care am așezat trupul și pe care am umplut-o cu pietre. Kolemenos a făcut o cruce mică, pe care a înfipt-o între pietre. Ne-am luat rămas-bun, fiecare în felul său. În liniște, i-am încredințat sufletul Domnului. Apoi, am pornit din nou la drum. Rămăsesem cinci. Am luat cu noi pufoaica și vesta lui Marchinkovas. Știam că acestea ne pot fi de folos.

Relieful s-a schimbat încă o dată, punându-ne la încercare puterea de a îndura: a devenit abrupt, specific înălțimilor stâncoase. Învățasem cum să folosim lațurile de sârmă pentru a escalada anumite porțiuni mai dificile. Întotdeauna încercam să găsim un sat în care să ne petrecem noaptea, dar adesea venirea nopții ne surprindea fără un acoperiș deasupra capului.

O dată am văzut, de sus, la mai mulți kilometri în față, cum se reflectau razelor soarelui pe acoperișurile strălucitoare ale unui oraș îndepărtat, situat la înălțime. Am fost mulțumiți că măcar am văzut – sau am crezut că vedem –, de la distanță, orașul sfânt Lhasa. Poate că am văzut de fapt una dintre marile mănăstiri din Tibet, dar era pe

direcția Lhasei și ideea că am zărit orașul, după ce îi folosisem numele ca pe un talisman pe tot parcursul drumului, încă de când părăsisem Siberia, a fost pe placul tuturor.

Spre sfârșitul lunii decembrie, am dat de cel mai mare sat pe care l-am întâlnit în călătoria prin Tibet. Era aproape un orășel, format din vreo 40 de case, aliniate, într-o ordine neobișnuită, de o parte și de alta a drumului. De asemenea, exista o clădire mai mare, care în Europa ar fi fost, cu siguranță, primăria. Am fost conduși către această clădire de un sătean îmbrăcat cu haine groase, căci era foarte frig. Am remarcat absența copiilor. Motivul a ieșit la iveală când călăuza noastră a adus din clădire un asiatic mic și subțire, cu fața prelungă și cu ochii oblici, de vreo treizeci-patruzeci de ani. Acesta s-a uitat la noi, a făcut o plecăciune, apoi a intrat înapoi în clădire. Peste un minut, câteva zeci de copii alergau pe stradă, aruncându-ne priviri curioase. Clădirea era o școală, iar omul uscățiv era învățătorul.

Eram destul de sigur că nu era tibetan. Chinez? Nu puteam fi sigur. Trei sau patru săteni tibetani stăteau în preajma noastră. Când învățătorul a ieșit a doua oară, a avut loc un schimb de cuvinte între acesta și săteni, evident, despre faptul că eram străini și nu ne înțelegeau limba. Învățătorul ne-a vorbit în câteva limbi diferite, probabil în chineză sau în tibetană. A vorbit clar și apăsat. Am spus câteva cuvinte în limba rusă, iar Zaro a vorbit în germană. Nu ne puteam înțelege.

Am stat acolo, stingheriți, preț de un minut. Tibetanii ne priveau cu interes și nerăbdare. Învățătorul a mai vorbit odată, foarte rar, de data aceasta, în *limba franceză*. Zaro s-a lansat în discuție. Cuvintele se rostogoleau pur și simplu de pe buzele acestuia. Învățătorul a ridicat mâna, sugerându-i lui Zaro să vorbească mai încet. Acesta s-a conformat. Au discutat, încântați. Zaro a gesticulat destul de mult și a folosit un limbaj simplificat. Tibetanii erau mulțumiți de modul în care se rezolvaseră lucrurile și ne priveau cu satisfacție.

Apoi omul i-a spus lui Zaro, încet și cu o voce blândă:

— Duceți-vă cu bărbatul care v-a adus la mine. Vă va conduce la casa lui și va avea grijă de voi. Mai târziu, voi veni și eu și vom putea vorbi. Apoi, s-a întors și le-a spus ceva tibetanilor. Am fost conduși

într-o casă și trataţi regește, cu ceai, în timp ce era pregătită masa.

Învăţătorul a intrat fără zgomot. Nu a bătut la uşă – în Tibet nimeni nu bătea la uşă – şi a făcut plecăciuni în faţa tuturor. S-a aşezat şi a mâncat cu noi. Apoi a scos un briceag, pe care îl ţinea la brâu, şi, observând că mă interesează, mi l-a înmânat. Acesta avea o singură lamă, mâner de os şi, judecând după inscripţia de pe lamă, era făcut în Germania. Nu mi-a spus de unde îl avea.

Zaro a încercat să afle unde îşi făcuse studiile şi, mai ales, unde învăţase puţina franceză pe care o ştia, dar acesta a evitat cu măiestrie întrebarea, permiţând gazdei să-i distragă atenţia. Întrebările lui Zaro au rămas fără răspuns. Omul îmi trezea interesul şi eram sigur că nu îşi petrecuse întreaga viaţă în Tibet. Mi-a încolţit în minte gândul că trăise o perioadă în Indochina franceză.

Cu precauţia obişnuită, nu i-am dezvăluit învăţătorului de unde plecasem în călătoria noastră, dar Zaro i-a satisfăcut curiozitatea în legătură cu modul în care ajunsesem în Tibet. Interlocutorul nostru a fost sincer impresionat când a aflat că traversasem Deşertul Gobi. Ne-a destăinuit că nu a mai auzit de nimeni care să fi trecut prin deşert fără animale sau provizii.

— În ce direcţie vă îndreptaţi acum? ne-a întrebat.

— Încercăm să ajungem în India, a răspuns Zaro. Nu avea niciun sens să continuăm să vorbim despre un pelerinaj la Lhasa. Ne depărtaserăm prea mult de drumul acela.

Gazda a întrerupt politicos discuţia, pentru a-l ruga pe învăţător să traducă. Acesta a făcut întocmai şi amândoi şi-au exprimat îngrijorarea.

— Ar trebui să vă schimbaţi ruta, ne-a sfătuit tibetanul. Vremea se va înrăutăţi la munte şi veţi avea de suferit. Cel mai bun lucru pe care îl puteţi face este să vă îndreptaţi către Lhasa, unde să vă alăturaţi unei caravane. Veţi avea de aşteptat, dar, cu siguranţă, veţi constata că a meritat.

Zaro a spus că ne vom gândi la sfatul lui, dar ştiam cu toţii în ce direcţie ne vom îndrepta şi că nu vom ajunge niciodată în Lhasa.

L-am rugat pe învăţător să-i mulţumească în numele nostru gazdei pentru masă şi pentru ospitalitate. Tibetanul a spus ceva, iar învăţătorul ne-a tradus:

— Omul este încântat. Vă urează ca picioarele să vă ducă pe cărarea cea bună și lipsită de pericole. Spune că vă va găzdui în această noapte și că vă va da mâncare pentru drum.

Am discutat mult după lăsarea întunericului. Prin Zaro, am pus o întrebare referitoare la un subiect care mă preocupa de când intrasem în casă – mirosul acru, ce amintea vag de un grajd.

Învățătorul a zâmbit și a arătat spre podeaua de piatră, acoperită cu un strat gros de vopsea cărămizie. Mirosul, a explicat acesta, vine de la podea. Tibetanii din acest ținut care țineau la casele lor obțineau această vopsea prin folosirea unui amestec de praf fin roșu și urină de animal.

Zaro l-a rugat pe învățător să ne spună în ce zi eram. Era 23 decembrie 1941.

Am dormit adânc pe piei de oaie, întinse pe podeaua de piatră vopsită. În dimineața următoare, gazdele ne-au dat mâncarea promisă și ne-au urat succes în călătoria noastră.

Ne-am petrecut ajunul Crăciunului stând în picioare în jurul unui foc zdravăn. Noaptea era înghețată și nimeni nu dorea să se așeze și să cadă într-un somn înfrigurat. Am discutat despre modul în care fiecare dintre noi sărbătorea Crăciunul și despre Crăciunul oribil pe care îl petrecusem cu toții cu un an în urmă, în timp ce ne îndreptam spre lagăr. Paluchowicz, romano-catolic practicant, ne-a surprins, începând să cânte, destul de fals, un colind polonez. A cântat două versuri, apoi, dându-și seama că nimeni nu i se va alătura, a tăcut.

După o vreme, a spus:

— De când îmi pot aduce aminte, am cântat colinde în ajunul Crăciunului. Așa că am cântat și în noaptea asta. Ne va fi bine în continuare, sunt sigur.

Zilele deveniseră reci, iar nopțile și mai reci. Nori încărcați de zăpadă atârnau amenințător în depărtare, deasupra dealurilor de la poalele Munților Himalaya. Am înnoptat într-un cătun sărăcăcios, format din patru colibe de piatră. În dimineața următoare, am petrecut câteva ore confecționând mănuși fără degete din blana de oaie oferită în dar de cerchez.

Și a venit o zi senină, în care am putut observa vârfurile munților înălțându-se spre cer, destul de aproape, am crezut noi. În realitate,

ne aflam la o distanță destul de mare de acestea și urma să ne confruntăm cu numeroase obstacole pe drum.

Am încercat, cu disperare, să nu ne lăsăm surprinși fără adăpost după lăsarea întunericului, dar nu am putut face nimic când, într-o după-amiază, ne-am trezit în plin viscol. Ar fi fost o nebunie să încercăm să mergem mai departe. Zăpada ne biciuia fețele și ne era greu să vedem, chiar la numai câțiva metri în față. În timp ce ne târam, căutând un adăpost, zăpada ni s-a lipit de tălpile mocasinilor. Coboram o pantă abruptă și, din cauza tălpilor alunecoase, fiecare pas putea să ducă la un dezastru.

Norocul sau providența ne-a scos în cale un adăpost natural, un fel de peșteră formată din două stânci unite într-un unghi ascuțit. Aveam cu noi un sac de lemne și baligă uscată, pe care le căram cu schimbul și pe care le-am folosit pentru a face focul. Era cât pe ce să renunțăm, fiindcă nu reușeam să aprindem crenguțele uscate cu *gubka,* din cauza vântului puternic și a zăpezii. Împreună cu Zaro, m-am chinuit mai bine de o oră, dar am reușit în cele din urmă. Ne-am întins sacii peste spațiul strâmt unde se întâlneau cele două stânci, proptindu-i cu cele mai grele pietre pe care le-am putut găsi și, curând, aceștia au început să fie apăsați de greutatea zăpezii. Apoi am înfipt bețele sub saci, pentru ca acestea să preia tensiunea.

Până dimineață, zăpada acoperise totul în jur, dar, surprinzător, noi stăteam confortabil în adăpostul nostru mic, plin de fum. Viscolul se domolise, lăsând în urmă numai rafale mici de zăpadă sub un soare apos, care ne-a întâmpinat la ieșirea din adăpost. Coborâșul a fost plin de pericole, dar l-am dus la bun sfârșit nevătămați. Acesta a durat o zi întreagă.

21. La poalele Munţilor Himalaya

Pe la sfârşitul lunii ianuarie, am ajuns la un fluviu mare, îngheţat de la un mal la celălalt. Era, probabil, principala cale navigabilă tibetană, care curgea de la vest la est, în sudul ţării, străpungând bariera munţilor pentru a ajunge în India, unde purta numele de Brahmaputra. Iarna îşi intrase în drepturi, temperaturile din timpul nopţii scăzând mult sub zero grade. Din când în când, căderi masive de zăpadă, lapoviţă şi vânturi biciuitoare coborau de pe culmi, aducând de acolo îngheţul. Oricât de vitrege erau condiţiile, nu se comparau cu asprimea iernii siberiene. Dar erau destul de neîndurătoare pentru noi, lipsiţi de hrană şi slăbiţi de cum eram după nouă luni de mers pe jos continuu.

Am traversat fluviul cu prudenţă. Zaro, cel mai uşor dintre noi, mergea înainte, pentru a testa rezistenţa gheţii în mijlocul apei, unde ne temeam că va ceda sub greutatea noastră. Cu toate acestea, nu am întâmpinat nicio dificultate şi am ajuns pe malul sudic. Acesta era înalt, abrupt şi acoperit de gheaţă. Kolemenos a tăiat nişte trepte în gheaţă cu toporul şi am urcat. Am urmat cursul fluviului spre vest aproximativ un kilometru şi jumătate, până am ajuns într-un punct în care malul era mai puţin înalt, oferind acces direct la apă. Aici am descoperit trei colibe joase de piatră, iar în faţa lor, pe o mică plajă, se aflau vreo şase bărci, cu fundul în sus. Datorită fundului arcuit al acestora, era destul loc pentru ca un om să se poată strecura dedesubt. Mi-am vârât capul sub o barcă şi am simţit mirosul pătrunzător de peşte mort de mult. Între scândurile bărcii puteam vedea solzi de peşte.

Ne-am apropiat în grup de colibe. Erau atât de joase, încât Kolemenos a trebuit să-şi încline capul, pentru a nu atinge tavanul. Structura acestuia era interesantă: tulpini de bambus sprijineau o împletitură strânsă de nuiele, în care fuseseră ţesute şuviţe împletite de păr de animal, probabil de iac. Podelele erau destul de uscate, sugerând că acoperişurile colibelor erau impermeabile. Construcţia era rudimentară – trei cutii de piatră, cu rogojini aruncate deasupra, cu o deschizătură fără uşă care ţinea loc de intrare. Înăuntru am găsit

câteva plase de pescuit vechi, nişte undiţe ciudate făcute din tulpini de bambus şi câţiva cilindri de lemn scurţi, destul de groşi, evident folosiţi pentru transportarea bărcilor până la apă.

Am ales coliba care ni s-a părut cea mai primitoare şi am hotărât să înnoptăm acolo. Pe podeaua de lut era un cerc înnegrit, probabil o vatră, unde mai rămăseseră câteva bucăţi carbonizate de lemn, iar deasupra acestuia, o gaură în acoperiş. Acolo am făcut focul, din tulpini de bambus, pe care l-am întreţinut peste noapte cu baliga uscată pe care Zaro o căra întotdeauna cu el.

În februarie, am dat de ultimul sat, format doar din opt sau nouă case, adunate într-o scobitură situată deasupra unei văi înguste. În spatele cătunului, se ridicau meterezele culmilor înalte pe care ne chinuisem să le străbatem în ultimele două zile. În capul celălalt al văii, neclar în lumina soarelui după-amiezei de iarnă, se putea observa un alt lanţ de vârfuri stâncoase care se înălţau, prin nori, către cer. Casele erau rare în Tibet. Aici se aflau singurele clădiri cu etaj pe care le-am întâlnit în acest ţinut; de fapt, nu mai văzusem asemenea case de când părăsisem Siberia. Am coborât într-un punct situat la vest de cătun şi mai jos de acesta, fiind nevoiţi apoi să urcăm pe o potecă abruptă. Eram obosiţi, deprimaţi şi înfometaţi. Paluchowicz şchiopăta – se rănise la piciorul drept călcând pe o piatră ascuţită.

Prin semne, le-am explicat tibetanilor de unde venim şi în ce direcţie ne îndreptăm, iar aceştia s-au arătat uimiţi de rezistenţa sau mai bine zis de temeritatea noastră. Am fost invitaţi într-o casă şi rugaţi să ne aşezăm pe nişte bănci joase, lustruite de ani de folosinţă; ne-am înghesuit cât am putut, am căpătat ceai fierbinte şi am fost serviţi cu carne de berbec şi cu obişnuitele turte de ovăz. Lui Paluchowicz i-au dat o substanţă grasă, probabil grăsime de oaie, pentru a-şi unge piciorul. Din celelalte case, au ieşit bărbaţi şi copii care se uitau curioşi la noi. Toată lumea zâmbea, făcea plecăciuni şi dădea din cap în semn de încuviinţare. Fără doar şi poate, prezenţa noastră reprezenta un eveniment nemaiîntâlnit şi urma să fie subiectul multor discuţii.

În casa aceea am văzut un exemplu excelent de obiect specific construcţiilor tibetane: o piatră plată, pe care era scrijelită, din trei

sau patru linii, o inscripție. De această dată, piatra fusese zidită lângă intrare, la vreo 60 de centimetri deasupra podelei. Cerchezul ne povestise că acestea se puteau obține numai într-un anumit mod și că erau motiv de mândrie pentru tibetani. Inscripțiile reprezentau invocări mistice, menite a ține la distanță spiritele rele și ghinionul. Gazda noastră, un bărbat înalt după standardelor tibetane, în vârstă de vreo treizeci de ani, am presupus, a fost plăcut impresionată de interesul pe care l-am arătat pietrei sale norocoase. A venit, a arătat spre aceasta, apoi spre încheietura sa stângă, pe care am putut observa o brățară lată de alamă și, atașată de aceasta, o cutiuță de metal. Mi s-a părut a fi o variantă a roții de rugăciune *(mani korlo* în tibetană). Era, cred, evident că omul încerca să sugereze o legătură religioasă între cutiuța de metal și inscripția de pe piatră.

Acești oameni erau țesători iscusiți. În camera principală de la parter se găseau o roată de tors și un mic război de țesut. Stofa de lână produsă de ei era groasă, călduroasă și de calitate. Cele mai bune exemple ale măiestriei lor erau păturile și cergile viu colorate, în nuanțe de roșu și de galben. Oile care furnizau lâna se aflau acum la iernat într-un țarc mare de piatră, uscat, prevăzut pe o latură cu mici adăposturi joase de piatră care protejau animalele de vremea rea.

Legătura dintre etajul superior și parter se făcea pe o scară de piatră cu câteva trepte, aflată la ieșirea din camera mare de la parter. Nu exista balustradă, iar în camera de la etaj se intra printr-o deschizătură pătrată, un fel de trapă, ca aceea de pe vapor. La etaj se aflau dormitorul familiei și un depozit pentru baloturile de lână. Acolo, în mirosul cald, aproape înăbușitor, de oaie, am dormit confortabil, în timp ce afară vântul gemea, suflând în jurul pereților groși ai casei. Lumina dimineții ne-a trezit pe rând, în timp ce razele soarelui se chinuiau să răzbată prin singura fereastră, făcută dintr-o bucată de mică.

În timp ce luam micul dejun, o masă consistentă, priveam amuzați la gazda tibetană care se învârtea în jurul sacilor noștri vechi, ridicându-i și pipăindu-le conținutul.

— Probabil verifică dacă nu am împachetat și argintăria familiei, a spus Zaro.

Tibetanul nu a înțeles ce spune, dar era mulțumit că ne vedea

râzând și ni s-a alăturat, în timp ce continua să ne inspecteze lucrurile. A descoperit că aveam cu noi blană, lână și bețe, dar și excremente de animal pentru foc. Când inspecția a luat sfârșit, tibetanul ne-a aruncat o privire îngrijorată, a arătat spre saci și apoi spre bucatele pe care le mâncam cu poftă.

Americanul a spus:

— Este îngrijorat pentru că nu avem provizii pentru drum.

Am auzit cum tibetanul intră în încăperea din spate și vorbește cu femeile. Apoi, a ieșit pe ușa din față, urmat de o tânără, în vârstă de vreo cincisprezece sau șaisprezece ani. Cei doi au lipsit cam o jumătate de oră, iar apoi s-au întors, cu o oaie sacrificată de curând și jupuită. Carcasa era despicată de-a lungul spinării și, timp de câteva ore, femeile s-au ocupat cu frigerea cărnii înfipte în țepușe deasupra focului.

Între timp, bărbatul se învârtea în jurul nostru, examinându-ne picioarele julite și pline de vânătăi. A urcat apoi treptele de piatră și s-a întors cu niște lână netoarsă. A luat unul dintre mocasinii lui Paluchowicz și ne-a arătat cum putea fi utilizată lâna pentru a ne proteja picioarele de frig. A tras din fuior și ne-a dat fiecăruia din acea lână netoarsă. Ideea mi s-a părut extraordinară și cred că am reușit să-i exprimăm mulțumirile noastre.

Când am părăsit cătunul, eram încărcați, din cap până în picioare, cu bucate, printre care și o jumătate din oaia friptă. Până acum, păstrasem merindele într-un singur sac, pe care îl căram cu rândul, dar în această etapă a călătoriei, am hotărât să împărțim în mod egal carnea și turtele de ovăz, căci exista pericolul să pierdem tot dacă prețiosul sac dispărea cu acela care îl ducea în timpul urcușurilor din ce în ce mai dificile.

Tibetanul ne-a condus aproximativ un kilometru, pe o potecă îngustă, care șerpuia deasupra văii. Dacă am fi fost singuri, probabil am fi coborât până în cel mai jos punct al văii, iar apoi am fi început ascensiunea abruptă, pentru a menține direcția de mers, către sud. Însă tibetanul a arătat insistent prin gesturi spre sud-vest, sugerându-ne să urmăm poteca, și ne-a indicat fiecăruia dintre noi, pe rând, două vârfuri gemene din depărtare. Am înțeles că drumul nostru trecea pe acolo. Și-a luat rămas-bun de la noi cu o plecăciune, apoi a

făcut cale-ntoarsă.

— Dumnezeu fie cu tine, a spus Paluchowicz în poloneză.

Era după-amiaza devreme și în timpul rămas până la apusul soarelui am parcurs vreo 16 kilometri pe un teren relativ ușor. În noaptea aceea, stând în jurul focului, am încercat să ne dăm seama unde ne aflăm și să calculăm cât mai avem de mers. Când conversația s-a încheiat, am fost pătrunși de liniștea și pacea munților. Mă încerca un sentiment puternic de milă pentru mine și pentru ceilalți. Mă luptam cu disperarea și teama că acum, după ce parcursesem pe jos mii de kilometri, soarta ne-ar putea fi potrivnică. Deseori, noaptea, gândurile negre și bănuielile îmi dădeau târcoale. Sunt convins că și ceilalți duceau o asemenea luptă interioară, dar niciunul dintre noi nu a dat glas acestor temeri. Dimineața aducea întotdeauna un strop de speranță. Teama persista, în tenebrele minților noastre, dar mișcarea, acțiunea și faptul că eram nevoiți să ne punem mintea la contribuție pentru rezolvarea problemelor zilnice o împingeau în adâncuri. Eram, mai mult ca oricând, dornici să ne mișcăm mai repede, să continuăm să mergem mai departe. Devenise aproape o obsesie, o manie. În fiecare dimineață, ca niște automate, acționate de un „Haideți" șoptit, ne puneam în mișcare, unul câte unul. Nimeni nu a cerut niciodată o pauză de jumătate de oră. Pur și simplu mergeam, până când amorțeala dispărea din încheieturile noastre și frigul din corpurile noastre.

Am raționalizat mâncarea și astfel, cu o masă pe zi, aceasta ne-a ajuns timp de două săptămâni. Era insuficientă pentru ascensiunea periculoasă și grea și pentru coborâșurile pe pantele abrupte pe care le străbăteam, dar măcar știam că nu vom muri de foame. De câteva ori, am fost prinși de vremea rea la înălțime și a trebuit să ne amintim lecțiile învățate în Siberia ca să construim un adăpost din zăpadă și ca să rămânem treji până la răsăritul soarelui.

Am învățat din ce în ce mai multe lucruri despre alpinism și traiul în munți, pe măsura trecerii săptămânilor. Înainte de război, practicasem alpinismul în Polonia, dar experiența aceea nu se putea compara nici pe departe cu ce ne înfruntam acum. Pe atunci aveam bocanci cu crampoane și toate dotările pe care mi le putea oferi lumea civilizată, plus serviciile unui ghid profesionist. Practicasem

alpinismul ca sport pe timp de vară. Aici, urcam ore întregi, cu sacii grei în spate, numai pentru a ne da seama că drumul este blocat de un perete stâncos vertical. Ne cățăram cu mâinile și cu picioarele, iar degetele acestora ne amorțeau, încovoiate în mocasinii moi. Apoi, făceam cale întoarsă, în căutarea unui loc din care să încercăm încă o dată să escaladăm culmea. Prin urmare, înaintam foarte încet. Singurul nostru echipament consta dintr-o funie groasă de piele, a cărei utilitate era limitată, fiind prea scurtă, din topor – de departe cel mai util obiect pe care îl posedam din cuțitul cu lamă lată și din lațurile și țepușele confecționate în Deșertul Gobi.

Urcam unul câte unul, dar într-o anumită ordine. Zaro, cel mai ușor dintre noi, era primul; verifica stabilitatea cu toporul, spărgea gheața, făcând o potecă pentru ceilalți. Urmam eu, care schimbam din când în când locul cu Zaro, pentru a-i permite acestuia să se odihnească, apoi Kolemenos, Mister Smith și Paluchowicz. Încercam, pe cât posibil, să ușurăm sarcina celor doi membri mai în vârstă ai grupului, dar aceștia insistau, întotdeauna, să ocupe locul din față când venea vorba de coborâșuri. Aveam încă bețele. Pe pantele mai puțin înclinate, le foloseam pentru a depista crevasele. Uneori le țineam la spate, prinzându-le de curea.

Zaro s-ar fi dovedit un alpinist iscusit în orice companie. Am improvizat un dispozitiv care urma să ne ajute să trecem peste stâncile abrupte, și anume o piatră neagră, netedă și grea în formă de 8, de care am legat funia. O aruncam de mai multe ori, până când aceasta rămânea agățată undeva deasupra. Kolemenos trăgea apoi de funie, până când aceasta se întindea. Apoi Zaro își începea cutezătoarea ascensiune, în timp ce noi îl urmăream cu inima strânsă, știind că orice pas greșit îl putea costa viața. Când am văzut, în una sau două ocazii, cât de puțin solid era ancorată piatra, am simțit că mi se face rău de la stomac.

Din când în când, zilele senine ne puneau la încercare, fiindcă trebuia să înfruntăm albul orbitor al zăpezii care strălucea în lumina soarelui. De asemenea, am fost confruntați cu un nou disconfort fizic intens: modul în care frigul ne biciuia frunțile, până când simțeam că acestea sunt înfășurate în straturi de gheață. Am rezolvat această problemă confecționând niște măști din piele de oaie, cu găuri pentru

ochi. Am prins sub căciuli partea superioară a măștii, partea inferioară rămânând liberă la nivelul nasului. Măștile își îndeplineau sarcina cu succes și, de asemenea, păreau a ne ajuta împotriva luminii reflectate de zăpadă, dar am observat că sub acestea transpiram, iar sudoarea se prelingea și apoi îngheța în jurul nasului și gurii. Au existat chiar momente în care am fost nevoit să mă opresc ca să topesc gheața, cuprinzându-mi fața cu mâinile înmănușate. Am încercat să ne acoperim bine mâinile, dar când ascensiunea implica folosirea degetelor, ne scoteam mănușile, care rămâneau atașate cu o curelușă de încheieturi. Cu fețele acoperite de măștile legate la ceafă și cu căciulile rusești cu urechi bine înfipte pe cap, ne era foarte greu să ne auzim unul pe celălalt. Iritarea a început să se acumuleze. Eram extrem de obosiți, ursuzi și mereu înfometați. Nervii mei erau întinși la maximum. Nu puteam dormi din cauza frigului.

Pe la începutul lui martie, am ieșit din zona ninsorii, coborând pe o potecă de la est la vest, direct la lumina soarelui, într-o depresiune adâncă, acoperită de zăpadă, dintre munți. Era pe la mijlocul dimineții și soarele parcă ne invita să ne dăm jos căciulile și măștile. Ne-am așezat și ne-am odihnit, în deplină liniște. De câteva zile nu mai mâncasem nimic și moralul era la pământ. Stăteam încovoiați, fără a spune o vorbă. Apoi la urechile mele a ajuns un sunet, pe care nu am reușit să-l identific.

— Am auzit un lătrat de câine, a spus Paluchowicz.

— Și eu am auzit ceva, am adăugat eu.

Paluchowicz a arătat ceva, plin de entuziasm:

— A venit din direcția aceea. Trebuie să mergem să vedem ce este acolo.

Am mers vreo 400 de metri, cu urechile ciulite. A doua oară, lătratul s-a auzit atât de puternic și atât de aproape, încât ne-am oprit înmărmuriți. Ne-am uitat în jur, dar nu am văzut nimic. Speram să zărim o casă sau o stână, dar nu era nicio clădire în apropiere. Pe semne că animalul ne-a simțit mirosul, întrucât a scheunat prelung, până când am ajuns la sursa sunetelor – gura unei peșteri, care se profila, neagră, pe zăpada albă din jur. La mai puțin de 100 de metri, am putut deslușI silueta unui bărbat ieșind la lumină și uitându-se în direcția noastră. Acesta i-a spus ceva unuia dintre câini – mai apăruse

unul – și zgomotul a încetat.

Bărbatul era un om în vârstă, cu barba albă și rară și cu fața cafenie, bătută de soare și vânt. A zâmbit și am văzut că vârsta îșI spusese cuvântul, lăsându-l fără dinții din față. Bătrânul era bine îmbrăcat împotriva frigului, cu o vestă din piele de oaie peste haina și pantalonii matlasați. Purta și o pereche de cizme frumoase de piele, cu partea de sus răsfrântă peste partea de jos, decorată cu un model spart ce lăsa să se vadă căptușeala de pâslă de culoare verde. Nu știu care dintre noi am fost mai bucuroși de întâlnire. Bătrânul a dat din cap, a făcut o plecăciune și a spus ceva, oferindu-ne un zâmbet minunat, chiar dacă pe alocuri lipsit de dinți. Ne-am înclinat și noi, râzând. Eram atât de bucuroși, încât am fi încins o horă în jurul acestuia. Chiar și câinii, cu blana brun-roșcată, de talie mică, dar care arătau precum cei din rasa Samoyed, s-au molipsit de entuziasmul nostru și au început să alerge în jur, dând din coadă și lătrând.

În fața peșterii se afla un perete înalt de un metru și jumătate, din pietre așezate una peste alta, care avea rolul de pavăză împotriva vântului. Ne-a condus în spatele peretelui, într-o încăpere întunecoasă și, înainte ca ochii noștri să se obișnuiască cu întunericul, mirosul puternic și înăbușitor de oaie ne-a umplut nările.

Intrarea în peșteră, foarte mică, ascundea un spațiu încăpător. Peștera era boltită, iar solul avea forma unui bumerang. Bătrânul și câinii lui ocupau acest spațiu; la vreo cinci metri de deschizătura peșterii, era un perete de moloz. În spatele acestuia, pe o suprafață destul de mare, se aflau oile. Am presupus că numărul acestora se ridica la o sută. Peștera era refugiul pe timp de iarnă al unui păstor care aștepta venirea primăverii și topirea zăpezilor ca să-și poată duce oile la păscut, pe pășunile cu iarbă verde și proaspătă din vale. În cârlige atârnau, în plase cu ochiuri mari, patru sau cinci baloturi de fân. O grămadă de plase goale sugerau că oile stăteau acolo de mai multe săptămâni.

În mijlocul peșterii ardea un foc și în apropiere se găseau vreascuri și baligă. Un ceaun de fier mare și unul mic se sprijineau pe pietrele vetrei. Cel mare, am descoperit eu, era folosit la topirea zăpezii, pentru a astâmpăra setea oilor. Păstorul îl folosea pe celălalt în diverse scopuri. I-a găsit imediat un rost, punând ceai la fiert. A fost

singura dată în care am văzut în Mongolia sau în Tibet ceai preparat din frunze uscate, dar nepresate. Acestea au fost scoase dintr-o cutie lustruită din lemn. Frunzele erau de culoarea măslinelor verzi. Probabil că a fost vorba de o tratație specială, deoarece ulterior ne-a oferit obișnuitul ceai negru.

De la brâu, bătrânul a scos un briceag, l-a deschis, apoi a îngenuncheat și a început să ascută încet lama pe o piatră netedă. Câinii s-au ridicat și i-au dat târcoale în acest timp. Știau că vor căpăta curând carne proaspătă. A încercat cu buricul degetului mare lama cuțitului, zâmbindu-ne. Apoi s-a dus în mijlocul oilor, cu câinii gudurându-i-se la picioare. A ieșit din peșteră cu o oaie tânără sub braț și, într-un interval de timp remarcabil de scurt, s-a întors cu trupul jupuit. Câinii au fost hrăniți la intrarea în peșteră cu capul și mărunțaiele. În timp ce oaia se rumenea deasupra focului la proțap, noi îl urmăream, amuzați, pe bătrân cum își punea cizmele dedesubt, pentru ca grăsimea să se scurgă pe ele; probabil că așa le menținea într-o stare bună. Cu făină grosolan măcinată și puțină apă de pe fundul ceaunului mai mare, a frământat niște turte și le-a copt pe o piatră netedă, lângă foc. Am mâncat ca niște oameni înfometați și nu ne-am sfiit să râgâim la sfârșit, exprimându-ne astfel recunoștința.

Când l-am văzut pe bătrân încercând să tragă ceaunul mare și greu afară din peșteră, eu și Kolemenos l-am luat și l-am dus afară. Cu toții l-am ajutat să îl umple cu zăpadă. Pe când încercam să îl târâm înapoi, bătrânul ne-a oprit. Cu o agilitate surprinzătoare, a sărit pe zăpada din ceaun și a început să o bătătorească bine cu picioarele. Apoi a coborât, iar Zaro i-a urmat exemplul, chiuind, țopăind pentru a bătători zăpada, în timp ce bătrânul îl urmărea, amuzat. Zăpada a fost topită pe foc, apoi păstorul a dat de mâncare oilor și le-a adăpat.

Prezența oilor, nu focul mocnit, încălzea puternic peștera și am dormit ca un prunc, din cauza epuizării. De câteva ori în timpul nopții am fost trezit de mirosul înăbușitor al animalelor închise acolo de multă vreme și m-am întrebat unde mă aflu, dar am adormit repede la loc, căci mă simțeam bine la căldură și în siguranță. Acest om al cavernelor tibetan s-a sculat înaintea noastră și, până să ne trezim de-a binelea, a pregătit un terci gros, pe care l-a amestecat încet pe foc. La despărțire, ne-a oferit în dar ultimul sfert din oaia

sacrificată cu o zi în urmă.

Când am ieșit din peșteră, ne-a întrebat, am dedus noi, încotro ne îndreptăm. Ne-am uitat la soare și am arătat spre sud. Bătrânul a luat mâna întinsă a lui Zaro și a îndreptat-o la câteva grade vest de linia imaginară spre sud. I-am urmat sfatul.

Evenimentele care au urmat ne-au convins că păstorul cunoștea foarte bine ținutul. Am mers spre sud pe un drum lung, care ne-a ferit de ascensiunile epuizante. Probabil că, per total, drumul era mai lung, dar fără îndoială că am fi pierdut mai mult timp escaladând munții.

În această etapă a călătoriei, un incident mi-a rămas întipărit în minte. Coborând o pantă acoperită de zăpadă, Paluchowicz și-a pierdut un mocasin. L-am văzut cum s-a rostogolit de-a lungul pantei și cum s-a oprit undeva jos. Paluchowicz stătea într-o poziție incomodă, într-un picior, încercând să țină piciorul desculț departe de zăpadă, înjurând ca la ușa cortului.

— Ți-l aduc eu, a strigat Zaro și s-a năpustit în direcția în care alunecase mocasinul. L-am văzut aplecându-se să-l ia, înainte de a-și domoli avântul. În locul în care se oprea panta, am văzut noi de sus, Zaro a căzut în șezut încercând să încetinească. Peste o clipă, alunecând pe propriul posterior, a dispărut din raza noastră vizuală.

Alergând mai prudent decât Zaro, am ajuns la locul în care dispăruse acesta. Terenul cobora într-o pantă abruptă, iar jos l-am văzut pe Zaro, râzând și scuturându-și zăpada de pe pantaloni.

Paluchowicz a coborât ultimul și ni s-a alăturat, sărind într-un picior, făcând cu mâna și strigând către Zaro, aflat la câteva sute de metri mai jos.

— Încercați și voi, ne-a invitat Zaro. Este cel mai ușor mod de a coborî.

M-am așezat pe urma lăsată de Zaro și mi-am dat drumul. Coborârea a fost o experiență minunată, așa cum alunecam, cu vântul vâjâindu-mi în urechi. Am ajuns jos, lângă Zaro, și am izbucnit în râs. Unul câte unul, Kolemenos, Mister Smith și Paluchowicz ne-au urmat exemplul, alunecând până jos.

Incidentul mi-a rămas întipărit în minte, deoarece a fost singura porțiune din lungul nostru drum pe care nu am străbătut-o cu

picioarele.

22. Yeti, omul zăpezilor

Pe la sfârșitul lunii martie 1942, eram convinși că ne aflam foarte aproape de refugiul pe care îl reprezenta pentru noi India. În calea noastră, ca o imensă barieră, se înălțau culmile cele mai înalte și mai amenințătoare pe care le-am văzut vreodată. Ne-am asigurat reciproc că acest ultim efort ne va duce în țara în care urma să ne bucurăm de libertate deplină, de civilizație, de un adăpost deasupra capului și în care ne vom putea odihni. Fiecare dintre noi simțea nevoia de a fi încurajat. Eram torturat de teama că nu voi rezista unei noi ascensiuni periculoase. Îmi era teamă că acolo, sus, voi cădea pradă somnului din care nu mă voi mai trezi. Temerile mele creșteau la gândul că, după ce străbătusem peste 6.000 de kilometri, ne aflam atât de aproape de reușită. Nu puteam să înlătur din minte spectrul amar al eșecului. Toți eram la capătul puterilor. Încă aveam unul dintre cele mai de preț avantaje – prietenia strânsă înfiripată între noi în timp ce ne confruntam cu nenorocirile. Cât timp rămâneam împreună, puteam spera. Totalul este mai mare decât suma părților sale, când vorbim despre spirit și determinare.

Am stat în jurul focului aprins cu ultimele vreascuri pe care le aveam și am mâncat ultimele firimituri din rațiile noastre. Am scos funia de piele netăbăcită, toporul, cuțitul, lațurile de sârmă, țepușele subțiri, le-am examinat pe rând și le-am testat. Ne-am asigurat că vom avea la dispoziție câteva ore, înainte de lăsarea întunericului, pentru a ne repara încălțămintea. Când am terminat, eram pregătiți de ascensiune, cât de bine puteam fi cu echipamentul de care dispuneam. Focul a ars, transformându-se repede în cenușă, înainte de miezul nopții, iar noi am petrecut restul timpului rămas până la prima rază de soare într-o așteptare înfrigurată. Zaro și-a înfășurat frânghia în jurul corpului, a luat toporul de la Kolemenos și a pornit. Mă simțeam ușurat acum, că pornisem la drum.

Am avut noroc de vreme bună. Vântul rece sufla, dar soarele strălucea destul de puternic, cât să topească primul strat de zăpadă, transformând-o în gheață alunecoasă. Am urcat cu mai multă atenție decât până atunci. Zaro verifica de două ori fiecare loc de sprijin

pentru picior și pentru mână, înainte de a continua drumul, sfărâmând gheața cu toporul, în timp ce aburi calzi îi ieșeau din nările și din gura aflate sub mască.

La începutul celei de-a treia zile, eram pe prima culme, numai pentru a ne da seama că urmează alta. Era ca într-un coșmar. Întotdeauna apărea un nou munte în calea noastră. Două zile am petrecut coborând de pe înălțimile pe care le escaladasem anterior, coborâșul fiind chiar mai obositor pentru nervii noștri decât ascensiunea. Jos, în vale, am improvizat un adăpost din zăpadă, pentru a ne apăra de vântul biciuitor, și am reușit să dormim câteva ore de somn incomod, pregătindu-ne pentru chinul ce avea să urmeze.

Următorul munte a fost cel mai dificil obstacol din întreaga noastră călătorie. L-am străbătut, urcând și coborând, în șase zile și ne-a solicitat într-un asemenea hal, încât, pentru prima oară, am vorbit deschis despre perspectiva pieirii noastre. Sunt sigur că un viscol de câteva ore ne-ar fi doborât.

Urcam de două zile și vârful era încă ascuns de nori albi. Mi-am înfipt cuțitul într-o spărtură, pentru a reuși să trec peste o margine abruptă. Cu corpul lipit de stâncă, am mișcat când o mână, când un picior, pentru a-mi putea îndoi degetele și încheieturile amorțite. Apoi m-am întins după cuțit și am început să mă târăsc, ajutându-mă de mâna dreaptă. Deodată, cuțitul, ca și cum ar fi fost viu, mi-a zburat din mână, vâjâind pe deasupra capului meu. M-am prins bine cu degetele de la mâini și de la picioare, târându-mă spre un loc sigur. Cuțitul dispăruse fără urmă. Mă simțeam de parcă aș fi pierdut un prieten.

În cea de-a treia zi, când ne aflam aproape de vârf, urcușul a devenit mai ușor. Cu toate acestea, am început să ne întrebăm serios dacă vom reuși. Frigul era teribil, ceața groasă cobora și se ridica, cobora și se ridica din nou pe lângă noi. Altitudinea la care ne aflam ne storcea de ultimele resurse de care mai dispuneam. Fiecare pas era o luptă cu oboseala covârșitoare, făcându-ne să ne dorim să ne așezăm jos, să urlăm de neputință și frustrare. Nu aveam suficient aer, plămânii îmi ardeau, iar inima îmi bătea atât de puternic, încât puteam să o aud lovind ca un ciocan în pieptul meu. Nu mai aveam

deloc voință. Oricare dintre noi ar fi renunțat bucuros, s-ar fi întins la pământ, ar fi închis ochii și ar fi murit. Dar întotdeauna era cineva care se târa mai departe, așa că am continuat cu toții. O nouă suferință pe care am fost nevoiți să o îndurăm a fost hemoragia nazală. Am încercat să o opresc înfundându-mi în nări bucăți de pânză tăiate din sac, dar disconfortul a fost atât de mare, încât am renunțat să le mai folosesc. Sângele mi se prelingea pe barbă, unde îngheța.

Știam că va trebui să ne petrecem noaptea în atmosfera rarefiată și asta nu era bine pentru moralul nostru.

— Trebuie să mergem cât timp mai este lumină, a spus Zaro. Trebuie să încercăm să traversăm creasta înainte de lăsarea întunericului.

Așadar, am continuat mersul agonizant, ca niște muște prinse în miere. Am făcut ocoluri mari la dreapta și la stânga, pentru a evita imposibila confruntare directă. Nu îmi amintesc cum am traversat creasta. Țin minte doar momentul în care mi-am dat seama că Zaro, care conducea grupul, se afla undeva mai jos decât mine. Am urcat, din nou, puțin și apoi am știut cu siguranță că începuse coborâșul.

Noaptea aceea a fost punctul critic al încercărilor noastre. Pe o stâncă lată și plată, unde zăpada alunecase și se acumulase, am făcut o gaură în crusta de la suprafață și am săpat un adăpost, pentru a ne feri de condițiile dure de pe timpul nopții. Nu aveam foc. Eram atât de obosiți, încât am fi putut literalmente să dormim în picioare, dar știam că până și tentativa de a moțăi însemna să ne jucăm cu moartea.

Aceea a fost cea mai lungă noapte din viața mea. Ne-am înghesuit acolo, îmbrățișați. Somnul era ca o greutate care ne apăsa pleoapele atât de tare, încât m-am pomenit ținându-mi ochii deschiși, cu degetele apăsate pe deschizăturile din mască. De trei ori, Kolemenos, care de obicei adormea pe loc, și-a lăsat bărbia în piept, începând să sforăie, iar noi am fost nevoiți să-l trezim, lovindu-l și scuturându-l. Fiecare dintre noi îi păzea pe ceilalți, uitându-se după pleoape închise și capete plecate. Din când în când, ne învârteam în cerc. Chiar în timpul acestui dans grotesc am început să alunec într-un somn minunat, ca de catifea, dar americanul m-a trezit, lovindu-mă ușor,

trăgându-mă de barbă și scuturându-mă. Apoi a urmat perioada oribilă dinainte de răsărit, în care frigul combinat cu oboseala m-au făcut să tremur, fără să mă pot controla, din cap până-n picioare.

— Să mergem, a spus cineva. Să coborâm, să ajungem într-un loc în care să putem respira din nou.

Paluchowicz a spus.

— Nu voi putea rezista încă o noapte ca asta, a dat acesta glas gândului care ne obseda pe toți.

Abia se crăpa de ziuă, când am pornit la drum, Paluchowicz în frunte, eu și Zaro în ariergardă. Nici acum nu eram în stare să mă conving că vom reuși. O dată, în jurul amiezei, am „naufragiat" o oră întreagă, când traseul pe care coboram s-a oprit brusc, în fața unei prăpăstii. Ne-am târât înapoi, am urcat pe urmele noastre și am încercat apoi în altă direcție. De această dată, am avut succes, dar nu fără să ne expunem pericolelor și să folosim frecvent frânghia și toporul.

În vreo zece ore de trudă istovitoare am coborât cam 1.500 de metri înainte de căderea nopții. Respiram mai ușor, moralul s-a îmbunătățit și speranța a încolțit iarăși în sufletul nostru. Am petrecut cu greu o altă noapte deprimantă, fără somn, și am continuat să coborâm în ziua următoare, până când am reușit să vedem limpede valea care se întindea la picioarele noastre.

După-amiază, Zaro mi-a spus:

— Ai observat ceva ciudat la valea aceasta?

M-am uitat în jur.

— Nu, i-am răspuns. De ce?

Zaro mi-a arătat o creastă lungă care se desprindea din munți spre vest.

— Este o formațiune similară celei în care am dat peste peștera păstorului.

Am râs.

— Doar nu crezi că vom da peste alt păstor cu turma lui?

— Nu, a replicat Zaro. Dar probabil vom găsi o peșteră în care să putem dormi.

I-am chemat pe ceilalți, propunându-le să coborâm până la creastă, pentru a căuta o peșteră. Toți au fost de acord.

Partea extraordinară a aventurii a fost că, după câteva ore de căutare, am descoperit o peșteră. Era, într-adevăr, adăpostul de iarnă al unui păstor. Spre deosebire de cealaltă, nu era locuită. Însă lângă intrare se afla o stivă de vreascuri, iar în apropiere de peretele din spate al peșterii, la vreo patru metri de deschizătură, am găsit o grămadă de piei de oaie netăbăcite. Dacă aveam nevoie de un semn că providența este de partea noastră, acesta era.

Atârnând într-un cui de tavan, se afla ceva învelit în piele moale de viței. Cineva a dat jos învelișul și l-a desfăcut. În interior era un picior de capră, parțial afumat și aproape negru. Eram prea înfometați pentru a face mofturi. Am decis să aprindem focul și să-l frigem.

A fost un foc pe cinste. L-am ațâțat, până când flăcările au luminat cele mai îndepărtate cotloane ale peșterii. În timp ce priveam cum se frige carnea, ne-am încălzit cu adevărat pentru prima dată după câteva săptămâni. Fără cuțit, a trebuit să tăiem carnea cu toporul, lăsând jumătate pentru dimineață și rupând restul în fâșii. Lui Paluchowicz cel fără dinți, fără ajutorul cuțitului, i-a luat cel mai mult să-și mănânce porția, dar toți am reușit să ne domolim foamea.

În această peșteră, pentru prima dată de la părăsirea Siberiei, am luat lucrurile unui om străin. Am luat piei din ascunzătoare și ne-am făcut fiecare câte o vestă fără mâneci. Sper că am fost iertați pentru asta, dar aveam disperată nevoie de ceva care să ne apere de frigul din munți trupurile greu încercate. Am petrecut noaptea într-un pat încropit din piei de oaie, iar când ne-am trezit, trecuseră câteva ore bune din zi, iar focul se stinsese de mult. Am pus la loc în grabă pieile de oaie care ne slujiseră drept culcuș, am mâncat restul de carne și am plecat.

Nu avea niciun rost să ne întrebăm cât de aproape sau de departe ne aflam atunci de sfârșitul călătoriei noastre. Eram tot în munți. Vârful mai puțin înalt pe care am hotărât să îl escaladăm în următoarele două zile după episodul cu peștera urma să fie, dar noi nu știam, ultimul obstacol pe care lanțul Munților Himalaya ni-l așternea în cale, după care urmau dealurile de la poalele munților care ne-au condus în nordul Indiei. Nu îmi amintesc niciun detaliu al acestei ultime ascensiuni, dar știu că am urcat versantul nordic în două zile, fără a atinge altitudinea la care ni se făcea rău. Când am

început să coborâm pe celălalt versant al muntelui, soarele strălucea și aerul era extrem de limpede. În depărtare, spre vest, puteam observa uriașii acoperiți de zăpadă, care, în comparație cu creasta pe care mă aflam, erau ca niște dealuri amărâte. Spre sud, înălțimile scădeau considerabil. Știam că privesc spre India.

În periplul nostru prin Munții Himalaya, nu am întâlnit alte ființe, în afară de oameni, câini și oi. Așadar, ne-am arătat interesați atunci când, în primele etape ale coborârii acestui ultim munte, Kolemenos ne-a atras atenția asupra a două puncte negre care se deplasau pe zăpadă, la vreo 400 de metri sub noi. Ne-am gândit la animale și, implicit, la mâncare, dar, în timp ce coboram, nu aveam mari speranțe că vor aștepta să ajungem la ele. Conturul muntelui a ascuns siluetele de noi, în timp ce ne apropiam, dar, când ne-am oprit pe un pinten abrupt, am descoperit că erau încă acolo, la vreo patru metri sub noi și la aproximativ 100 de metri depărtare.

Două amănunte m-au impresionat. Creaturile erau enorme și se deplasau pe membrele posterioare. Imaginea îmi este clar întipărită în minte, deoarece le-am observat cel puțin două ore. Cineva a sugerat să ne apropiem de ele, pentru a le observa mai bine.

— Par destul de puternice pentru a ne mânca, a spus Zaro. Ne-am oprit. Nu aveam prea mare încredere în niște creaturi necunoscute care nu dispăreau la vederea oamenilor.

Am încercat să estimez înălțimea celor două ființe, bazându-mă pe cunoștințele mele de artilerist. Nu puteau avea mai puțin de doi metri și jumătate în înălțime. Una era cu câțiva centimetri mai înaltă decât cealaltă, existând o asemănare cu raportul dintre un bărbat obișnuit și o femeie obișnuită. Cei doi își făceau de lucru în jurul unei stânci aflate chiar în drumul nostru. Ne-am gândit că dacă așteptăm suficient de mult, cele două creaturi vor pleca, lăsându-ne calea liberă. Era evident că ne văzuseră și la fel de evident că nu le era frică de noi.

Americanul a spus că era sigur că, în cele din urmă, ființele se vor lăsa pe toate cele patru picioare, precum urșii. Însă nu au făcut-o.

Nu le puteam vedea prea bine fețele, dar aveau capetele turtite și urechile se aflau, pesemne, aproape de craniu, deoarece nu le puteam detecta în siluetele care se profilau pe zăpadă. Aveau umerii căzuți și

pieptul puternic. Brațele erau lungi și încheieturile ajungeau la nivelul genunchilor. Privită din profil, partea din spate a capului cobora în linie dreaptă, din creștet până la baza gâtului – seamănă cu un „blestemat de prusac", a spus Paluchowicz.

Am decis în unanimitate că examinam niște ființe pe care niciunul dintre noi nu le mai întâlnise până atunci, în sălbăticie, la grădina zoologică sau în literatură. De la distanță, le-am fi confundat ușor cu un urs sau cu un urangutan foarte mare. De aproape însă, nu erau ușor de descris. Aveau ceva comun urșilor, dar și maimuțelor, dar forma generală a corpului nu putea fi confundată cu a niciuneia dintre aceste specii. Culoarea era un fel de brun ruginiu. Păreau a fi acoperite de două tipuri distincte de păr – părul roșiatic, care le conferea culoarea caracteristică și forma blana de pe corp, se amesteca cu fire de păr mai lungi, drepte, colorate în nuanțe de gri, în funcție de cum cădea lumina pe ele.

Cu picioarele atârnate peste marginea stâncii, ne-am uitat cu atenție la cele două creaturi timp de vreo oră. Nu făceau nimic altceva decât să se miște încet, oprindu-se din când în când pentru a arunca o privire împrejur, ca oamenii ce admiră o privelițte. Capetele acestora se întorceau, din când în când, către noi, dar ființele nu păreau foarte interesate de persoanele noastre.

Apoi Zaro s-a ridicat.

— Nu putem aștepta toată ziua până se hotărăsc să se miște din calea noastră. Le fac eu să plece de acolo!

A început să mimeze un dans războinic al Pieilor Roșii, dând din mâini și scoțând sunete stridente. Creaturile nici măcar n-au catadicsit să se întoarcă spre noi. Zaro s-a uitat în jur și a râcâit gheața, obținând câteva bucăți groase de vreo șase milimetri. Le-a aruncat, una după alta, în direcția perechii, dar acestea au ratat ținta. Un „proiectil" a lovit zăpada la vreo 20 de metri de creaturi, dar, chiar dacă l-au văzut, acestea nu au dat niciun semn. Zaro s-a așezat, gâfâind.

Am mai așteptat o oră, dar păreau hotărâte să rămână acolo. Aveam senzația neplăcută că ființele acelea ne provocau să continuăm coborâșul și să trecem pe teritoriul lor.

— Cred că își bat joc de noi, a spus Zaro.

Mister Smith s-a ridicat.

— Mie mi se pare că ar putea să le dea prin cap să vină sus să *ne* cerceteze. Este evident că nu se tem de noi. Cred că ar fi bine să plecăm, cât suntem în siguranţă.

Am ocolit stânca şi am luat-o în direcţie opusă. Am aruncat o privire înapoi şi am observat că perechea rămăsese pe loc, legănându-şi uşor braţele, ca şi cum ar asculta cu mare atenţie. Cine erau? Ani de zile au rămas un mister pentru mine, dar recent am citit despre nişte expediţii ştiinţifice care aveau ca scop să-l descopere pe Yeti, omul zăpezilor din Himalaya, şi am citit descrierile făcute de locuitorii din zonă. Cred că în ziua aceea noi ne-am întâlnit cu două exemplare. Însă trebuie să subliniez că estimările referitoare la înălţimea lor – un metru şi jumătate – sunt eronate. Creaturile pe care le-am văzut erau înalte de doi metri şi jumătate.

Sunt de părere că, obligându-ne să deviem de la traseu, au adus nenorocirea asupra noastră.

Pe la amiază, am reluat coborâşul. Totul a mers bine şi am parcurs traseul repede. Moralul era ridicat, în ciuda faptului că aveam burţile goale. Am găsit o cavitate aproape ideală între stânci, unde puteam să înnoptăm. Am fost întâmpinaţi de o altă dimineaţă clară de aprilie, care a risipit ceaţa.

Tragedia a avut loc două ore mai târziu. Zaro şi cu mine fixasem un capăt al funiei în jurul a două beţe groase în vârful unui povârniş. Zaro spunea ceva despre cele două creaturi ciudate pe care le întâlnisem în ziua anterioară, iar eu râdeam. Panta era scurtă şi extrem de abruptă, de aceea hotărâsem să folosim funia pe post de coardă de siguranţă, în cazul în care Paluchowicz, care se târa în patru labe mai jos, aluneca într-o crevasă ascunsă vederii. În spatele acestuia, la o distanţă mare unul faţă de celălalt, se aflau Smith şi Kolemenos. Toţi trei stăteau călare pe funie (aceasta nu era întinsă), dar nu se ţineau de ea.

L-am văzut pe Paluchowicz cum ajunge la capătul pantei. În acel moment, m-am întors spre Zaro şi am văzut cum funia se întinde pe beţe, pentru a se destinde o secundă mai târziu. În acelaşi moment, am auzit un ţipăt scurt şi ascuţit, ca acela scos de un om luat prin surprindere. Eu şi Zaro ne-am balansat. A durat o secundă până când

am înțeles ce lucru oribil se întâmplase. Smith era acolo, Kolemenos era acolo. Dar Paluchowicz dispăruse. Ca scoși din minți, am început să-l strigăm. Niciun răspuns. Ceilalți doi, cu spatele la Paluchowicz, nu știau ce se întâmplase. S-au oprit la primul nostru strigăt și s-au uitat în sus, la noi.

— Întoarceți-vă! le-am strigat. Anton a pățit ceva.

Au urcat. Am tras de frânghie și mi-am legat capătul liber în jurul pieptului.

— Încerc să-l găsesc, am spus.

Am ajuns în punctul în care, de sus, panta părea că devine ușor abruptă. Zaro a apucat celălalt capăt al funiei, iar eu m-am întors, cum văzusem că făcuse Paluchowicz. Priveliștea mi-a tăiat respirația. Muntele se deschidea, ca și cum ar fi fost tăiat cu un topor uriaș. Mă uitam la o crăpătură de 20 de metri, partea cea mai îngustă a prăpastiei care se căsca amețitor chiar sub mine. Nu puteam vedea fundul prăpăstiei. Am simțit cum pe fruntea mea se adună broboane de sudoare. Degeaba am strigat: „Anton, Anton!" M-am întors, atât de șocat, încât am ținut frânghia strânsă tot drumul.

Toți au început să vorbească în același timp. Îl văzusem? De ce am țipat? Unde era?

Le-am explicat ce se află acolo jos și că nu era nici urmă de Paluchowicz.

— Trebuie să-l găsim, a spus Kolemenos.

— Nu îl vom găsi niciodată, am replicat eu. A dispărut.

Nimeni nu voia să creadă. Nici eu nu voiam să cred. Cu greu am reușit să ajungem într-un punct din care puteam privi în jos, spre abis. Atunci am înțeles. Am rostogolit o piatră în prăpastie și am așteptat să auzim când lovește fundul acesteia. Nu am auzit nimic. Am găsit o piatră și mai mare și am aruncat-o, din nou fără succes.

Am stat acolo o vreme, fără să știm ce să facem. Nenorocirea ne lovise brusc și era totală. Paluchowicz era cu noi, apoi dispăruse, ca și cum l-ar fi luat cineva. Nu mă gândisem niciodată că acesta va muri. Părea indestructibil. Puternic, fără dinți și devotat, bătrânul sergent Paluchowicz.

— Tot drumul ăsta, a spus americanul. Tot drumul ăsta, numai ca să mori într-un mod atât de stupid, chiar înainte de sfârșit. Cred că pe

el l-a afectat mai mult decât pe oricare dintre noi. Fiind cel mai în vârstă, fuseseră mai apropiaţi.

Kolemenos şi-a dat jos sacul din spate şi l-a sfâşiat de-a lungul cusăturii. Ne uitam la el în tăcere. A pus o piatră în sac şi a aruncat-o în prăpastie. Piatra a căzut şi sacul a plutit, ca un giulgiu simbolic pentru Paluchowicz. Kolemenos a luat apoi băţul şi, cu toporul, a tăiat o bucată, apoi a făcut o cruce, pe care a înfipt-o acolo, pe marginea prăpastiei.

Am continuat coborârea, încercând să nu pierdem din ochi locul în care dispăruse Paluchowicz, sperând că îi vom putea găsi trupul. Dar nu am găsit niciodată fundul prăpastiei şi nu l-am găsit niciodată pe Paluchowicz.

După acest incident, au fost câteva zile calde şi am putut să privim înapoi, pentru a vedea munţii maiestuoşi pe care îi străbătusem. Eram extrem de înfometaţi şi, acum că partea cea mai grea trecuse, abia dacă ne mai puteam mişca. Într-una din zile, am văzut câteva capre cu blana lungă, care au fugit cu viteza vântului. Nu aveau de ce să se teamă. Abia dacă mai aveam destulă putere cât să omorâm ceva puţin mai mare decât o gărgăriţă. Ţinutul era încă destul de înalt, dar erau râuri, pâraie şi păsări în copaci.

Trecuseră opt zile fără strop de mâncare, când am văzut, într-o dimineaţă însorită, spre est, o turmă de oi, însoţită de bărbaţi şi de câini. Erau prea departe pentru a ne fi de ajutor şi mergeau în direcţia opusă, dar speranţa a renăscut doar văzându-i. Nu mai era mult până să ne găsească cineva. Am smuls din pământ nişte ierburi verzi care creşteau pe malul unui pârâu şi am încercat să le mâncăm, dar erau prea amare şi stomacurile noastre nu le-au suportat.

Eram epuizaţi, nişte schelete ambulante, care îşi găsiseră pentru prima oară pacea sufletească. Aici am scăpat, în fine, de teama de a fi prinşi.

Veneau din vest. Un mic grup de oameni în marş şi, pe măsură ce se apropiau, am văzut că erau şase soldaţi băştinaşi, comandaţi de un subofiţer. Am vrut să le fac cu mâna şi să strig, dar am stat acolo, împreună cu ceilalţi trei camarazi, privindu-i cum se apropie. Erau foarte ageri, foarte curaţi, foarte bine echipaţi şi foarte disciplinaţi. Ochii mi s-au umplut de lacrimi, care au început să se rostogolească

pe obraji.

Smith a făcut un pas înainte și a întins mâna.

— Ne bucurăm că v-am întâlnit, a spus.

23. Patru oameni ajung în India

Era greu de crezut că acesta era sfârşitul chinurilor noastre. M-am sprijinit în băţ şi am clipit, încercând să îmi limpezesc ochii de lacrimi. Mă simţeam slăbit şi ameţit, ca un om cu febră. Genunchii îmi tremurau şi am făcut un adevărat efort ca să nu cad. Şi Zaro se sprijinea în băţ, iar Kolemenos îşi pusese uşor mâna lui mare pe umerii lui. În jurul nostru, totul parcă dansa sub razele soarelui de amiază. Soldaţii s-au oprit la cinci metri de noi. Micul grup compact de bărbaţi în uniformă de vară – pantaloni scurţi şi cămaşă – parcă plutea înaintea ochilor mei.

Mi-am lăsat capul în piept şi am auzit vocea lui Mister Smith. Acesta vorbea engleză, limbă pe care nu o înţelegeam. Dar puteam înţelege tonul imperativ. Discuţia a durat câteva minute. Mi-am cuprins genunchii, pentru a opri tremuratul.

Americanul a venit către noi, zâmbind cu toată faţa.

— Domnilor, suntem în siguranţă! Şi pentru că rămăsesem nemişcaţi, fără să scoatem un cuvânt, a repetat încă o dată, în ruseşte, foarte rar: Domnilor, suntem în siguranţă!

Zaro a scos un strigăt, iar sunetul vocii sale m-a făcut să tresar. Şi-a aruncat băţul cât acolo şi a strigat, cu mâinile deasupra capului şi cu degetele întinse. Şi-a aruncat braţele în jurul gâtului americanului, iar Smith a fost nevoit să-l ţină bine, ca să nu fugă în direcţia patrulei şi să sărute fiecare soldat în parte.

— Haide, Eugene, a strigat. Ţine-te departe de ei! Le-am spus că avem păduchi.

Zaro a început să râdă şi să ţopăie, deşi Smith îl ţinea strâns în braţe. Apoi a dansat o polcă cu americanul, sărind, râzând şi plângând în acelaşi timp. Nu ţin minte când am început să dansez, dar toţi patru săream şi tropăiam, ridicând praful, ne îmbrăţişam şi râdeam isteric printre lacrimi, până când am căzut, unul câte unul, la pământ.

Kolemenos zăcea lat, repetând în şoaptă cuvintele americanului: „Suntem în siguranţă... suntem în siguranţă...”

— Vom putea trăi din nou, a spus americanul.

M-am gândit puțin la spusele lui. Era minunat să spui asta. Toată suferința prin care trecusem, toate necazurile și toate încercările pe care le îndurasem mergând un an întreg pe jos, toate acestea pentru a putea trăi din nou.

Mister Smith ne-a spus că soldații din patrulă se oferiseră să ne ducă, dacă nu eram în stare să mergem singuri, până la cel mai apropiat drum, unde îi aștepta un camion militar din unitatea lor. Le spusese că parcursesem un drum atât de lung, încât câțiva kilometri în plus nu ne vor omorî. La unitatea militară urma să găsim mâncare adevărată.

Soldații au scos din raniță niște prelate și au construit un adăpost care să ne ferească de soare. Ne-am întins sub acesta și ne-am odihnit timp de o oră. Capul îmi pulsa și mă simțeam ușor amețit. Primisem un pachet de țigări și câteva chibrituri. În acel moment, nevoia de a fuma era mult mai mare decât nevoia de a mânca. Simplul fapt de a pune mâna pe un produs al lumii civilizate, precum cutia de chibrituri, mi-a dat un fior plăcut. Însăși țigara a fost o binecuvântare. De undeva a apărut o conservă de compot de piersici, deja desfăcută, iar noi am apucat fructele cu degetele și ne-am înfruptat, savurând sucul și pulpa acestora. Am băut apă din bidoanele militarilor și am pornit la drum.

Cred că niciunul dintre noi nu își amintește detalii despre acel drum. Soldații din patrulă și-au potrivit pașii după pașii noștri șovăitori. Am străbătut 16 kilometri în cinci ore. Zaro și cu mine mergeam înainte, încurajați de impresia că mergem în pas militar.

— Întoarcerea eroilor, a rânjit Zaro. Nu ne mai trebuie decât o fanfară care să conducă marșul.

Partea minunată a tuturor lucrurilor care ni s-au întâmplat la capătul marșului a fost că nu a trebuit să luăm nicio decizie. Camionul a mers cu viteză mare și ne-a cam zgâlțâit – dar așa merg camioanele armatei peste tot în lume. Ne bucuram ca niște școlari în excursie – pentru prima oară pe roți de când coborâsem din tren în Rusia, la Irkutsk, în urmă cu optsprezece luni. Cineva va avea grijă de noi, ne va spune ce trebuie să facem și mai târziu ne va răsfăța. Britanicii preluaseră complet controlul.

Nu am aflat niciodată cu exactitate locul în care ne aflam în acel

moment. Atunci nu îmi păsa. Orice presupunere, chiar și după examinarea atentă a unei hărți, ar fi fost probabil greșită. Probabil că Smith a aflat, dar, chiar dacă mi-a spus, informația nu mi-a rămas întipărită în minte. Am reținut doar marea revelație că mă aflu în India.

Tânărul locotenent britanic care ne-a întâmpinat la destinație, observându-ne în timp ce coboram din camion, era uimitor de curat, spilcuit și proaspăt ras. Mă uitam la el, în timp ce americanul îi spunea povestea noastră. Acesta asculta, stând la umbra copacilor din mica tabără de lângă drum, cu o expresie ce trăda neîncredere. Locotenentul se uita când la Smith, când la noi. Încerca să înțeleagă. A pus câteva întrebări, aprobând ușor din cap la fiecare răspuns. Mă gândeam că este foarte tânăr. De fapt, era cam de vârsta mea.

— Acum mă crede, ne-a zis americanul. Locotenentul spune că va da ordinele necesare ca să fim despăducheați și bine spălați aici, deoarece nu putem fi transportați la bază în halul în care ne aflăm. Spune că va trebui să ne țină izolați de restul soldaților până atunci, dar că vom primi mâncare și îngrijiri. Mai spune că nu trebuie să ne facem griji.

În noaptea aceea am primit o masă caldă, iar ca desert compot de fructe și puding. Atunci am gustat pentru prima oară ceaiul cazon, fierbinte, tare, cu lapte condensat și mult zahăr. Am primit și țigări. Picioarele pline de vânătăi și julituri ne-au fost tratate. În noaptea aceea, am dormit un somn liniștit, înveliți în pături cazone, într-un cort, în siguranță.

Noutatea situației, agitația din jur și entuziasmul m-au ajutat să rezist. Nu am avut destul timp să fac o pauză și să descopăr cât de aproape eram de colaps. Micul dejun de a doua zi mi-a atras întreaga atenție – ni s-a dat ceai, carne de vită conservată, brânză australiană, unt, pâine incredibil de albă, felii de șuncă de asemenea conservată și marmeladă.

Deparazitarea s-a făcut cu minuțiozitate. Ne-am scos toate catrafusele – vestele din piele de oaie, pufoaicele, căciulile, măștile, pantalonii matlasați sacii și jambierele – și le-am așezat undeva afară. Păturile cu care ne învelisem în timpul nopții au fost aruncate deasupra. Am fost tunși și rași, iar părul a fost strâns lângă haine. Au

turnat benzină pe grămada de haine și i-au dat foc, flăcările și fumul ridicându-se în aerul limpede al dimineții. Totul a dispărut, mistuit de flăcări.

— Sper ca păduchii ăia afurisiți să moară în chinuri groaznice. Au trăit destul pe seama mea, a spus Kolemenos.

Ne-am uitat unul la altul. Apoi ne-am uitat și la ceilalți și am izbucnit cu toții în râs. Ne-am dat seama că ne vedeam pentru prima dată – vedeam cu adevărat pentru prima dată gura, bărbia, trăsăturile feței celor alături de care, timp de 12 luni, parcurgând aproape 6500 de kilometri, luptasem pentru supraviețuire. Părea a fi cel mai comic lucru care ni se întâmplase vreodată. Nu mă întrebasem niciodată ce se afla sub părul încâlcit al tovarășilor mei și, presupun, nici ei nu și-au pus această întrebare. Parcă ne scoteam, la miezul nopții, măștile la un bal mascat fantastic și mult prea lung.

— Zaro, ești un bărbat arătos, am spus.

— Nici tu nu arăți prea rău, mi-a răspuns acesta.

Nici Mister Smith nu era chiar atât de bătrân cum crezusem, acum, că îl vedeam fără părul cărunt. De asemenea, Kolemenos, în ciuda faptului că suferise alături de noi, arăta încă bine pentru un bărbat solid. Am stat goi, glumind și râzând, în jurul focului.

Curați lună, cu rănile și eczemele tratate, eram gata să intrăm din nou în lumea civilizată. Am primit lenjerie curată, cămăși călcate, șosete, pantofi cu fața de pânză și, pe deasupra, pălării de fetru în stil australian. Smith s-a îmbrăcat cu grijă, relaxat, dar noi, ceilalți, ne-am grăbit, luându-ne la întrecere. Ne-am uitat unul la altul și am fost plăcut impresionați. Am făcut glume referitoare la genunchii noștri albi, nebronzați.

Am fost duși cu un camion spre vest. Aveam o curioasă senzație de detașare, ca un înotător epuizat, care se lasă dus de curent. Am ajuns într-un mic oraș de garnizoană, dar nu am avut timp să arunc o privire în jur. Am fost duși imediat la spitalul de campanie.

Medicul militar ne aștepta. Ne-a examinat cu atenție, mijind ochii în spatele ochelarilor cu ramă subțire de baga. A aprobat, dând din cap, răspunsurile lui Smith la întrebările lui concise. Avea vreo patruzeci de ani, mișcările sale erau rapide și, în spatele profesionalismului pe care îl afișa, se simțea compasiunea. Medicul i-

a spus lui Smith că aveam nevoie de multă îngrijire. Nu trebuia să exagerăm. Recuperarea putea dura mult timp.

Ne-au ţinut acolo câteva zile. Doctorul ne-a administrat diferite medicamente. Am lenevit. Am mâncat pe săturate, mai ales fructe proaspete. Personalul s-a amuzat de pofta de mâncare a lui Kolemenos. Aveam voie să fumăm după bunul nostru plac.

Aici ne-am despărţit temporar de Smith. Acesta urma să se întâlnească cu autorităţile americane.

— Voi trei veţi fi transportaţi la Calcutta. Orice s-ar întâmpla, ne vom întâlni acolo.

I-am strâns mâna. Cuvintele erau de prisos.

— Păstraţi-vă moralul ridicat, ne-a zis. Medicul mi-a spus că va urma o perioadă în care nu ne vom simţi prea bine, înainte de a ne reveni după încercările prin care am trecut. În acelaşi timp, a afirmat că vom primi îngrijirile necesare într-un spital şi că vom reuşi să depăşim toate problemele.

Eu eram de părere că nu suntem chiar atât de bolnavi pe cât se credea şi am dat glas acestei păreri. Nu înţelegeam pe atunci că senzaţia de bine era falsă, că mă lăsam îmbătat de entuziasmul acelor zile minunate şi că greul abia acum urma.

A plecat de lângă noi ca o siluetă care alunecă în afara unui vis.

— Îl vom revedea la Calcutta, a spus Zaro, ca şi cum India era un loc mic şi Calcutta se afla imediat după colţ. Aşa simţeam cu toţii. Totul fusese rezolvat. Noi nu mai aveam energie şi ne mulţumeam să fim transportaţi dintr-un loc în altul. Toată îndărătnicia şi determinarea care ne făcuseră să mergem înainte în acel an chiuitor dispăruseră. Eram mai bolnavi decât ne puteam da seama.

Nu îmi amintesc prea bine călătoria până la Calcutta, cu excepţia faptului că a fost lungă şi obositoare, iar eu eram bântuit de gânduri negre. Fumam cu toţii ţigară de la ţigară.

Cred că era un simptom al stării noastre; când am ajuns pe străzile aglomerate şi zgomotoase ale Calcuttei, ne-am simţit brusc învioraţi, arătându-ne unul altuia diverse lucruri, foarte bine dispuşi, aproape isterici. Eram convins că recuperarea începuse. Greşeam, din nou, cuprins de febra entuziasmului.

Autobuzul a intrat pe poarta principală a unui spital şi un infirmier

ne-a condus pe toți trei – Zaro, Kolemenos și cu mine – într-un cabinet, pentru o examinare medicală preliminară. La început am întâmpinat dificultăți lingvistice. După o vreme, au înțeles că putem vorbi rusă, poloneză, franceză și germană, dar nu engleză. În cele din urmă, am fost luați în primire de un infirmier care vorbea limba franceză. Voiau să știe de ce boli suferisem încă din copilărie, așa că Zaro i-a spus infirmierului că am suferit de pojar, i-a povestit despre tusea măgărească și despre operațiile noastre. Totul a fost notat pe niște fișe. Am fost examinați de medici, măsurați, cântăriți, am făcut baie, iar apoi ne-am îmbrăcat în pijamale și ne-am întins în paturile dintr-un salon lung, Zaro și Kolemenos pe o parte, iar eu pe cea opusă, în fața lor.

Îmi amintesc destul de bine momentul trezirii mele din dimineața următoare. O asistentă stătea lângă patul meu, cu mâna ei puternică, brună, pe mâna mea albă. A glumit cu mine, până ce mi-am întors privirea în sus, către ea, și i-am zâmbit. Apoi a urmat micul dejun, format din ouă, pâine albă și unt.

Am adormit din nou în dimineața aceea și am căzut parcă într-un puț fără fund, fără să-mi pot aminti nimic, timp de aproape o lună de zile. Am aflat detaliile mai târziu, de la Mister Smith, care mi-a istorisit ce se petrecuse.

Mi-au dat sedative și m-au supravegheat cu atenție, zi și noapte. Între timp, Zaro și Kolemenos au primit același tratament. Noaptea urlam și deliram, cuprins de nebunie. Fugeam din nou de ruși, traversam deșerturi și urcam pe munți. În fiecare zi, mâncam pâine și ascundeam resturile sub saltea sau în fața de pernă. În fiecare zi, comoara îmi era luată cu blândețe. Îmi vorbeau, îmi aduceau felii mari de pâine albă și mă asigurau că nu îi voi mai simți niciodată lipsa. Voi avea întotdeauna pâine. Asigurările nu au ajutat la nimic. Am continuat să ascund pâine, pregătindu-mă pentru următoarea etapă a evadării.

După zece zile, mi s-a spus, a urmat apogeul suferinței. După aceea, am devenit mai liniștit, foarte slăbit și epuizat, dar încă în pericol. Kolemenos și Zaro se aflau și ei într-o situație similară.

Cu toate acestea, susținea personalul spitalului, niciunul dintre tovarășii mei nu s-a comportat într-un mod atât de spectaculos cum

am făcut-o eu în cea de-a doua noapte petrecută în salon. Am luat pâinea pe care o ascunsesem, am făcut un balot din saltea, haine și perne și, spre marea uimire a tuturor, căci nimeni nu credea că mai am atâta energie, am pornit spre ușă, cu povara în spate. În timp ce rulam salteaua, asistenta din tura de noapte a chemat doctorul.

— Lasă-l! Să vedem ce face, a spus acesta.

La ușă, doctorul, asistenta și doi infirmieri mi-au blocat calea. Doctorul mi-a vorbit încet, ca și cum s-ar fi adresat unui somnambul. Am mers mai departe. Infirmierii m-au cuprins cu brațele. Am lăsat balotul să cadă și m-am luptat cu furie. A fost nevoie de efortul conjugat al celor patru pentru a mă duce înapoi în pat. Eu nu îmi amintesc acest incident.

La patru săptămâni după internarea mea în spital, m-am trezit într-o bună dimineață, simțindu-mă înviorat, ca și cum aș fi dormit un somn odihnitor și fără vise. Nu mi-a venit să cred când mi s-a spus că „noaptea" durase o lună întreagă.

Mister Smith a venit să ne viziteze. Arăta suplu și spilcuit, într-un costum lejer, civil. Timp de o săptămână, ne-a spus, fusese foarte aproape de moarte. Venise să mă viziteze în urmă cu două zile, dar nu dădusem niciun semn că l-aș recunoaște. Vorbise cu doctorii despre noi, povestindu-le prin ce încercări trecusem.

— Ai să te faci bine, Slav! mi-a spus. A făcut semne cu mâna în direcția lui Zaro și a lui Kolemenos, care stăteau în capul oaselor în paturile lor și se uitau la noi de pe partea cealaltă a salonului. Și ei au să se facă bine.

Unul dintre soldații internați în salon voia să ne afle numele. Americanul i-a spus cum ne cheamă, dar acesta nu a reușit să pronunțe sunetele, ciudate pentru el. Am ajuns la un compromis: am devenit Zaro, Slav și „Uriașul".

Povestea noastră a făcut înconjurul spitalului. Membri ai personalului din alte saloane au venit să arunce o privire. Soldații britanici din salon au fost extrem de amabili cu noi. Unul dintre aceștia a trecut cu pălăria în mână, făcând chetă; a adunat țigări, bani, ciocolată, diverse alte lucruri, pe care ni le-a înmânat.

Americanul a venit din nou, mai târziu, să ne vadă. Mi-a oferit o tabacheră de argint și niște bani.

— Ce ai de gând să faci când te vei simți mai bine, Slav?

I-am spus că nu pot face decât un singur lucru. Ca ofițer al armatei poloneze, trebuia să mă întorc la datorie.

— Ești sigur că asta dorești să faci?

— Este singurul lucru pe care îl pot face.

— Ne vom întâlni după război, bineînțeles! Unde anume, Slav?

— La Varșovia, am spus. I-am scris adresa familiei mele din Varșovia.

— Mi-ar face plăcere, a spus. Ne vom întâlni la Varșovia.

Un ofițer britanic și un translator care vorbea poloneză au venit să mă vadă. A fost o discuție lungă, un interogatoriu de fapt, dar fără amenințări. Mi-au pus o mulțime de întrebări despre Polonia, despre polonezi și politică, pentru a-mi pune la încercare buna-credință. Mi-au pus mai multe întrebări despre ruși și despre drumul nostru spre libertate.

Translatorul s-a întors singur în ziua următoare și mi-a dăruit șase batiste albe și o tabacheră indiană de fildeș. Mi-a spus că britanicii aranjaseră să mă trimită de acolo, urmând să mă alătur soldaților polonezi care luptau alături de Aliați în Orientul Mijlociu.

În noaptea de dinaintea plecării, Kolemenos, Zaro și cu mine am dat o petrecere de adio în cantina spitalului.

Mister Smith a venit la spital în ultima zi, ca să mă conducă, și mi-a adus o mică valiză, în care să îmi împachetez cele câteva lucruri. Am hotărât ca despărțirea de Zaro și Kolemenos să nu fie una dureroasă. Ne-am luat rămas-bun în salon, iar soldații mi-au urat mult noroc, toate cele bune și altele la fel. M-am îndreptat către ușă, urmându-l pe Smith. Zaro și Kolemenos veneau după mine. I-am rugat să rămână unde erau, dar nu m-au ascultat. Când am ajuns în dreptul ușii, m-am întors și uriașul Kolemenos a alergat spre mine și m-a îmbrățișat. A urmat Zaro. Am izbucnit în lacrimi, așa că am ieșit afară. Americanul mă însoțea, suflându-și nasul în batistă.

A mers cu mine cu autobuzul până la Calcutta, unde ne-am despărțit.

— Ai grijă de tine, Slav, a spus. Și Dumnezeu să te aibă în pază!

Autobuzul a pornit spre tabăra de tranzit unde urma să aștept nava de război care avea să mă ducă în Orientul Mijlociu. Am privit

înapoi, spre Mister Smith, care îmi făcea cu mâna.

M-am simţit brusc lipsit de prieteni, pustiit şi singur.

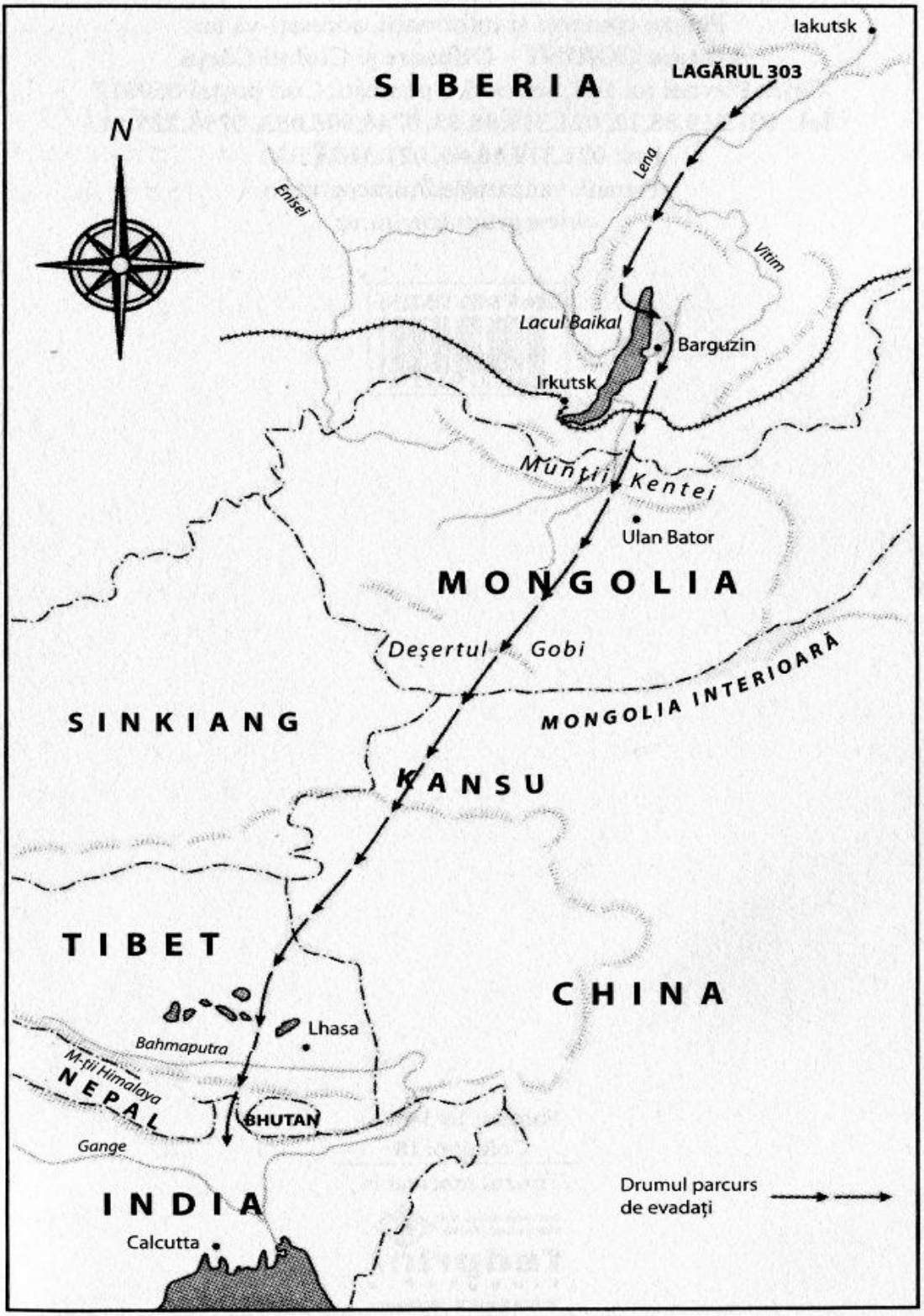
Iakutsk
LAGĂRUL 303
SIBERIA
N
Enisei
Lena
Vitim
Lacul Baikal
Barguzin
Irkutsk
Munții Kentei
Ulan Bator
MONGOLIA
Deșertul Gobi
MONGOLIA INTERIOARĂ
SINKIANG
KANSU
TIBET
CHINA
Lhasa
Bahmaputra
M-tii Himalaya
NEPAL
BHUTAN
Gange
INDIA
Calcutta
Drumul parcurs de evadați

Un om cu un destin extraordinar, Slavomir Rawicz, şi un bestseller, *The Long Walk*, tradus în peste 25 de limbi şi tipărit în sute de mii de exemplare – iată ce vă invităm să descoperiţi în paginile acestei cărţi.

Arestat de temutul NKVD în Polonia natală, în 1939, deportat în Siberia, nu departe de Iakutsk, fostul ofiţer de cavalerie reuşeşte să evadeze din lagăr împreună cu alţi şase deţinuţi.

După 12 luni de suferinţe şi tenacitate, în care au străbătut aproape 6 500 de kilometri prin Siberia, Mongolia, Deşertul Gobi, Tibet şi Himalaya, patru dintre ei reuşesc să ajungă în India, realizând poate una dintre cele mai surprinzătoare şi mai dramatice călătorii din istorie.

Incredibila lor aventură a servit drept sursă de inspiraţie pentru ecranizarea *The Way Back* (*Drumul spre casă*), în regia lui Peter Weir, lansată la sfârşitul anului 2010. Filmul a rulat şi la noi, având în distribuţie şi doi actori români.

O adevărată odisee care ne poartă prin ţinuturile pustii ale Asiei şi prin imensitatea sufletului omenesc.

– BENEDICT ALLEN

RECOMANDAT DE:

SAPTE SERI

BookMag

ISBN: 978-973-135-725-6

www.grupulcorint.ro